

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Disertační práce

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav etnologie a středoevropských a balkánských studií

Etnologie a kulturní antropologie

Disertační práce

Mgr., Mgr. et Mgr. Anna Jagošová

***KRAJANÉ A KRAJANSKÉ SPOLKY V AMERICE
V POSLEDNÍCH 20 LETECH***

**Compatriots and Compatriot's Associations in America
in the Last 20 Years**

Vedoucí práce doc. PhDr. Marek Jakoubek, Ph.D. et. Ph.D.

2024

Poděkování

Chtěla bych poděkovat co nejsrdečněji své rodině za neutuchající podporu nejen při studiu. Svým rodičům upřímně děkuji za pomoc, pochopení a za virtuální přítomnost v kteroukoliv denní dobu při mých zahraničních pobytech. Vojtíškovi za to, že část krajanůvých komunit sám nebo společně se mnou poznal a pochopil.

Děkuji Olze a Janovi Kolaciovým, že jsem se díky nim mohla stát součástí krajanůvých komunit v Chicagu a zároveň v nich našla takřka adoptivní rodinu v USA. Děkuji Pavlíně Řeháčkové a Petrovi Táborskému za veškerou nedocenitelnou pomoc při výzkumu a pobytu v Argentině. Děkuji svým přátelům za podporu a sílu, kterou mi při každé z výzkumných cest virtuálně posílali a za to, že se mnou každou z cest prožívali: především Monice Eretové, Kateřině Heřmanské, Kristýně Schneiderové, Lukáši Křemenovi a Mistru Miloši Tancibudkovi.

Panu docentu Jakoubkovi děkuji za pomoc a rady při realizaci rozsáhlého výzkumu a zpracování textu, ale především za inspiraci a podporu k tomu zpracovat právě toto téma.

Za finanční pomoc při realizaci terénních výzkumů děkuji Fondu mobility a fondu POINT (v obou případech Univerzita Karlova), Hlávkově nadaci a nadaci Sophia, za organizační pomoc Generálnímu konzulátu České republiky v Chicagu a Velvyslanectví České republiky v Buenos Aires.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Nairobi, dne 1. října 2024

.....

Anna Jagošová

Abstrakt

Tato disertační práce se zabývá otázkou Čechů – krajanů – v zahraničí. Jejím hlavním cílem je popsat současnou krajanskou situaci v posledních 20 letech na příkladu svou největších krajanských komunit na světě – v USA a v Argentině, konkrétně v Chicagu, Buenos Aires a Presidencia Roque Sáenz Peña. Na základě předem vytčených hypotéz je v terénu sledována a následně analyzována současnost krajanského života, krajanských spolků, češtiny a češství v zahraničí jako takového.

Klíčová slova: Buenos Aires, Češi, Čechoslováci, emigrace, Chicago, imigrace, krajané, krajanské spolky, Presidencia Roque Sáenz Peña, tradiční lidová kultura, zvyky.

Abstract

This doctoral thesis deals with the issue of Czechs – compatriots – abroad. The main goal is to describe the current expatriate situation in the last 20 years using the example of writing about the largest expatriate community in the world in the USA and Argentina, specifically in Chicago, Buenos Aires and Presidencia Roque Sáenz Peña. On the basis of predetermined hypotheses, the current life of expatriates, expatriate associations, the Czech language and Czechness abroad as such is monitored and subsequently analyzed in the field.

Keywords: Buenos Aires, compatriots, compatriot's associations, Czechs, Czechoslovacs, emigration, Chicago, immigration, Presidencia Roque Sáenz Peña, traditional folk culture, habits.

Obsah

1	ÚVOD	9
2	TEORETICKÁ ČÁST	12
2.1	ETNIKUM A ETNICITA.....	12
2.2	NÁROD	14
2.3	MENŠINA	15
2.4	EMIGRACE A IMIGRACE	17
2.5	KRAJANÉ, EXPATI, ZAHRANIČNÍ ČEŠI; A KDO JSOU TO VŮBEC ČEŠI?	18
2.6	TRADICE PŘESUNUTÁ ZA OCEÁN	20
3	METODOLOGICKÁ ČÁST.....	23
3.1	TERÉNNÍ VÝZKUM A SBĚR DAT	23
3.1.1	<i>Práce s písemnými a tištěnými prameny.....</i>	<i>27</i>
3.1.2	<i>Rozhovor jako forma sběru dat a informátoři</i>	<i>27</i>
3.1.3	<i>Pozorování a aktivní participace jako forma získávání dat</i>	<i>29</i>
3.2	OSOBNÍ REFLEXE VÝZKUMU MEZI KRAJANSKOU KOMUNITOU	30
4	ČESKÁ EMIGRACE.....	36
4.1	KAM, JAK A KDY ČEŠI EMIGROVALI.....	36
4.2	ČESK(OSLOVENSK)Á REPUBLIKA, JEJÍ VZTAH KE KRAJANŮM A NÁVRATOVÁ POLITIKA	39
5	SEVERNÍ AMERIKA: CHICAGO	48
5.1	Z HISTORIE ČESKÉ EMIGRACE DO USA, A CHICAGA PŘEDEVŠÍM	48
5.1.1	<i>České čtvrti, spolky a instituce v Chicagu na prahu 20. století.....</i>	<i>53</i>
5.1.2	<i>Chicagští Češi počátku 20. století v politice.....</i>	<i>58</i>
5.1.3	<i>Česky psaná periodika jako výkladní skříň česko-amerického smýšlení.</i>	<i>59</i>
5.1.4	<i>Jak Češi (hlavně ti chicagští) zasáhli do dějin USA</i>	<i>62</i>
5.1.5	<i>První organizované cesty chicagských Čechů do vlasti</i>	<i>64</i>
5.2	KDO BYLI A KÝM BYLI CHICAGŠTÍ ČEŠI.....	66
5.3	KDO JSOU A KÝM JSOU CHICAGŠTÍ ČEŠI	73
5.3.1	<i>Přišli jsme jen na dva roky</i>	<i>74</i>
5.3.2	<i>Ani háj ani báj – první měsíce a pracovní možnosti.....</i>	<i>76</i>
5.3.3	<i>Rodinné zázemí a děti českých krajanů</i>	<i>80</i>

5.3.4	<i>Občanství, zelená karta, pobyt načerno a problém vycestovat.....</i>	84
5.3.5	<i>Kontakt se starou vlastí a (nenaplněná) očekávání při návratu.....</i>	87
5.3.6	<i>Potřeba vyhledávat české</i>	92
5.3.7	<i>V té době mně bylo tak nějak jasné, že už se do Čech nevrátím:</i>	
	<i>každodennost a americký sen.....</i>	94
5.4	SOUČASNOST KRAJANSKÝCH SPOLKŮ A INSTITUCÍ V CHICAGU.....	99
5.4.1	<i>United Moravian Societies</i>	100
5.4.2	<i>Česká katolická misie</i>	105
5.4.3	<i>Sokol Tabor.....</i>	108
5.4.4	<i>Český národní hřbitov.....</i>	109
5.5	ČESKÉ OBYČEJE A TRADICE NA SEVERU ZA MOŘEM.....	110
5.6	JAZYK JAKO ZNAK ČEŠTVÍ – LINGVISTICKÉ OKÉNKO POPRVÉ	117
5.6.1	<i>Čeština versus angličtina jako téma historických tiskovin</i>	121
5.6.2	<i>T. G. Masaryk Czech School a další možnosti výuky češtiny</i>	123
6	LATINSKÁ AMERIKA: BUENOS AIRES A PRESIDENCIA ROQUE	
	SÁENZ PEÑA	126
6.1	Z HISTORIE ČESKÉ EMIGRACE DO ARGENTINY.....	126
6.2	KAZUISTIKA BUENOS AIRES.....	130
6.2.1	<i>Kdo byli a kým byli Češi z Buenos Aires</i>	131
6.2.2	<i>Kdo jsou a kým jsou Češi z Buenos Aires</i>	134
6.2.3	<i>Současnost krajanských spolků a institucí v Buenos Aires.....</i>	138
6.2.4	<i>České obyčeje a tradice na jihu za mořem: Buenos Aires.....</i>	141
6.2.5	<i>Jazyk jako znak češství – lingvistické okénko podruhé.....</i>	142
6.3	KAZUISTIKA PRESIDENCIA ROQUE SÁENZ PEÑA	146
6.3.1	<i>Kdo byli a kým byli Češi v Presidencia Roque Sáenz Peña.....</i>	147
6.3.2	<i>Kdo jsou a kým jsou Češi z Presidencia Roque Sáenz Peña</i>	155
6.3.3	<i>Současnost krajanských spolků a institucí v Presidencia Roque Sáenz</i>	
<i>Peña</i>	<i>.....</i>	161
6.3.4	<i>České obyčeje a tradice na jihu za mořem: Presidencia Roque Sáenz</i>	
<i>Peña</i>	<i>.....</i>	163
6.3.5	<i>Jazyk jako znak češství – lingvistické okénko potřetí</i>	165
7	ZÁVĚR.....	169

8	SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ	177
	PŘÍLOHA 1. – SEZNAM INFORMÁTORŮ	I
	PŘÍLOHA 2. – ARCHIVNÍ MATERIÁLY A FOTOGRAFIE	IV
	PŘÍLOHA 3. – FOTOGRAFIE POŘÍZENÉ BĚHEM TERÉNNÍHO VÝZKUMU	XIV

1 Úvod

Češi v zahraničí tvoří v poměru k velikosti našeho národa poměrně četnou, a především v mnoha směrech významnou komunitu, která pokrývá takřka všechny stěžejní geografické body naší zeměkoule. Od východu po západ, od severu po jih, přičemž uprostřed všeho se nachází Česká republika – stará vlast, k níž mají krajané vždy nějaký vztah. Druh tohoto vztahu se proměňuje. Proměňuje se v závislosti na důvodu emigrace do zahraničí, vzhledem k období odchodu z vlasti, s objektivní možností či subjektivní vyhlídkou k návratu zpět, v závislosti na kontaktu s blízkou či vzdálenou rodinou nebo přáteli žijícími na současném českém území. Důležitým faktem ovlivňujícím vztah ke staré vlasti je také znalost českého jazyka a schopnost v tomto jazyce komunikovat, finanční situace dané rodiny, či fakt, zda jsou zahraniční Češi v zemi, kde žijí, považováni za její občany, nebo zda v dané lokalitě žijí nelegálně, či jaksí pololegálně. V každém případě je v závislosti na historii Československa i současné České republiky platným tvrzením, že styky mezi Čechy a Čechy v zahraničí tvoří důležitou součást národního vědomí, a to především pro krajany. Také ovšem, bohužel, platí, že všeobecný rozhled Čechů žijících v české kotlině plošně příliš neoplývá povědomím o českých emigrantech v zahraničí. Až na konkrétní výjimky – osobnosti, které se proslavily jak za hranicemi, tak ve staré vlasti (příkladně rod Baťů, nebo Madeleine Albrightová).

Na následujících několika desítkách stránek budou představeny dvě největší české komunity na obou amerických kontinentech (a v jistém dějinném období i na celém světě): česká komunita v USA a česká komunita v Argentině. V případě USA se bude práce týkat Čechů, kteří se usídlili v Chicagu a jeho okolí – největším českém městě mimo hranice naší vlasti co do počtu Čechů. V případě Argentiny budou představeny dvě české komunity: potomci Čechů žijící v Buenos Aires a ti, kteří se usídlili v severoargentinské provincii Chaco ve městě Presidencia Roque Sáenz Peña a nejbližším okolí. Důvodem, proč Severní Ameriku zastupuje pouze jedno město, zatímco její jižní část je zastoupena městy hned dvěma, je toto: Chicago je městem, které bylo pro mnoho Čechů vůbec prvním kontaktem s americkým kontinentem. Tady se usídlovali a žijí dodnes, odsud odcházeli dál do vnitrozemí, jiní společně s tamějšími obyvateli pomáhali Chicago budovat. Podíl Čechů na dnešní tváři Chicaga, a především na jeho historii, je více než markantní. O české komunitě v Chicagu má dodnes povědomí takřka každý, kdo v něm žije nezávisle na etnickém původu. Buenos Aires ani Presidencia Roque Sáenz Peña nejsou samostatně

takovým celkem, aby mohly ve všech výše uvedených bodech odpovídat Chicagu a jeho české krajanské minulosti i současnosti. Společně však tvoří dvojici, která je zcela relevantní pro porovnávání historie a současnosti obou českých komunit v USA i v Argentině. Zároveň je třeba dodat, že část krajanů nejdříve spojila svůj životní osud s jedním z obou sledovaných argentinských měst a později s druhým. Obě místa jsou tak takřka neoddělitelně provázána i skrze samotné Čechy žijící v Argentině. Specifickým případem je pak situace, kdy krajanská rodina poznala život jak v USA, tak v Argentině (či v opačném pořadí). Takové případy, jenž se objevují v řádech jednotek, jsou pomyslnou červenou nití, která spojuje obě největší české krajanské komunity v Americe.

Záměrem této disertační práce je detailní zmapování období posledních 20 let ve vybraných krajanských komunitách – období současného 21. století. I přesto je nezbytně nutné nahlédnout do historie emigrace Čechů do zahraničí. Následující kapitoly budou proto nejdříve po teoretickém a metodologickém ukotvení práce obsahovat historický exkurz do dějin emigrace, politiky československé a později české vlády směrem ke krajanům v zahraničí. Teprve poté se autorka bude věnovat konkrétním kazuistikám ve vybraných lokalitách – Chicagu, Buenos Aires a Presidencia Roque Sáenz Peña.

Předtím než započal rozsáhlý terénní výzkum, na jehož pilířích bude tato disertační práce vystavěna především ve své druhé polovině, byly stanoveny hypotézy, které měl pobyt v terénu potvrdit, či vyvrátit a uvést předpokládané na pravou míru: První z autorčiných hypotéz je předpoklad, že centrem krajanského setkávání a života komunity jsou krajanské spolky. Jejich zaměření odpovídá potřebám krajanů – navázat na obyčeje a zvyky, které udržovali ve staré vlasti a které si přinesli s sebou do neolokality. Krajanské spolky, dle první hypotézy, zajišťují prostor nabízející možnost společné komunikace v českém jazyce. Dovolují navázat na aktivity, které Češi pěstovali před odchodem z vlasti; například pokračování ve sportovních a vlasteneckých aktivitách ve spolku Sokol, který je i dnes hojně zastoupen v zahraničí.

Druhá hypotéza pracuje s předpokladem významné změny v komunikaci vlivem masových sdělovacích prostředků, možnosti lépe a rychleji komunikovat přes hranice, ale především staví na světě propojeném skrze internet. Autorka předpokládá, že díky těmto technickým možnostem se v posledních 20 letech prohlubuje množství virtuálního kontaktu mezi krajany v zahraničí a jejich starou vlastí, jak na úrovni osobních vztahů mezi konkrétními rodinami či přáteli, tak na úrovni globální – sledování české televize, čtení českých zpráv na internetu, možnost výuky češtiny on-line. Tento způsob

komunikace a přenosu informací může vedle jiného zajistit lepší povědomí o současném vývoji, kultuře a realitách staré vlasti.

Třetí hypotéza se týká jazyka a jeho uchování v české krajanské komunitě. Autorka předpokládá, že díky možnosti on-line výuky se krajané mohou účastnit hodin češtiny takřka kdekoli a odkudkoli a i díky této možnosti se druhé až x-té generaci krajanů otevírá cesta, jak se naučit jazyk svých předků nezávisle na přítomnosti školy, či učitele češtiny v dané lokalitě. Pokud mají ovšem o jazyk zájem.

Čtvrtá hypotéza souvisí s pandemií Covid-19, která celosvětově proběhla v letech 2020–2022. Autorka předpokládá, na základě zkušeností z daného údobí v České republice, že tato nešťastná doba utlumila, či zcela ukončila činnost některých krajanských spolků a ochromila fungování komunity jako takové. V době výzkumu se komunity znovu probouzely k životu a navazovaly na svou původní práci, či ji – po zkušenostech z období pandemie – modifikovaly. Některé spolky mohly na základě pandemické zkušenosti posílit, jiné zcela zaniknout nebo oslabit natolik výrazně, že balancují nad propastí zániku a s nimi i část tradice české krajanské komunity v zahraničí.

2 Teoretická část

První část této kapitoly poslouží jako pomyslný terminologický slovník. Ten je důležitý pro další práci s vybraným tématem. Společně s definicemi budou představeny i jednotlivé fenomény jako národ, lidová kultura, tradice a jejich udržování, a to proto aby mohly být následně tyto fenomény v dalších kapitolách vztaženy ke konkrétním kazuistikám.

2.1 *Etnikum a etnicita*

Václav Hubinger (2022 on-line) popisuje *etnikum* s poznámkou, že tato definice platí pro západoevropskou tradici, jako „*kulturně definované a diferencované skupiny lidí. Ve stejném významu se používá pojem etnická skupina nebo výraz ethnie, někdy i pojem etnos. Všemi těmito termíny se často označuje národ, národnost, národnostní menšina, etnokonfesionální skupina, kmen, což je ovšem nepřesné. Etnikum nelze ztotožnit s národem ani s národností, i když může nastat případ, že všichni příslušníci jednoho e. jsou i příslušníky jednoho národa a národnosti. (...) Jednoduše lze e. definovat jako souhrn lidí se společnou etnicitou, která je odlišná od etnicity jiných lidí. Stanovení etnicity je vlastně konstatováním, že určití lidé nebo skupiny lidí tvoří etnikum. (...) Žádné etnikum není stoprocentně homogenní z hlediska sociální a organické struktury, ale ani prostoru a forem existence. Důležitými znaky etnika jsou ty, které příslušníci daného etnika sami považují za charakteristické, za něco, co je odlišuje od jiných etnik. Svým způsobem mají tyto znaky větší etnodiferencující sílu než charakteristiky zjištěné např. etnografickými výzkumnými metodami. (...) Reprodukci svých etnických příznaků si etnikum udržuje vlastní kontinuitu v čase, i když se mění formy politické a sociální organizace jeho částí, mění se např. náboženství, ideologie, hodnotový systém, vztahy k sousedům, vyvíjí se jazyk.*“

Právě jazyk označuje Hubinger jako jednu z nejvýznamnějších charakteristik konkrétního etnika. V některých případech i vícejazyčnost, která může taktéž reprezentovat charakter konkrétní skupiny. Hubinger dokonce upozorňuje na situaci, kdy zánik jazyka, jenž patří danému etniku, může způsobit rozpad dané kultury a následně asimilaci obyvatel hlásících se k minoritnímu etniku daného teritoria se skupinou majoritní. Podstatným znakem etnika je jeho *etnické území*. Jde o teritorium, které si příslušníci etnika přivlastňují, považují jej za vlastní a mají k němu vazbu. Zpravidla se jedná o území, na němž etnikum trvale žije (Hubinger 2022 on-line).

Etnicita reprezentuje materiální hodnoty dané společnosti, její organizaci, duchovní i institucionální systém a projevuje se především kulturou a jazykem. Jazyk a kulturu lze pokládat za objektivní prvky a lze je označit za tzv. etnické vědomí, na něž se váže etnická příslušnost k dané skupině. Etnicita je „*produktem každého dlouhodobě stabilizovaného a relativně izolovaného společenství, v němž vzniká, reprodukuje se a vyvíjí,*“ (Brouček 2011: 53). Na základě tohoto vývoje a opakování stejných vzorců v konkrétní kultuře vzniká to, co Brouček označuje jako etnické společenství. Rysy etnického společenství zpravidla nesou ti, co žijí vevnitř i vně dané skupiny. Tedy pro české etnikum i zahraniční Češi (Brouček 2011).

Po tomto vhledu do chápání pojmu etnicita lze představit jednotlivé roviny vnímání etnicity. Brouček pracuje s trojicí etnikum – národ – stát, aby popsal způsob vnímání těchto pojmů v různých rovinách. Jako první rovinu vnímání vymezuje tu vědeckou: tedy teoretickou, filozofickou, sociologickou či etnologickou; zadruhé rovinu politickou: buď s tendencemi k nacionalismu (tedy k národnímu státu), nebo k občanství (spíše multikulturalismu a multietnismu). Etnická specifika tvoří soubor rysů, na němž se etnická identita jedince zakládá. Jedná se o skutečnosti, které „*spadají do oblastí jazyka, kultury v nejširším slova smyslu, společenského vědomí a společenské psychologie,*“ (Brouček 2011: 53). Brouček dále hovoří o analýze etnicity na základě jejích jednotlivých komponentů, jejich významů a vzájemných vazeb v časoprostoru a sociálních situacích, dále na základě proměny etnicity a vnímání etnicity a na sociálních a přírodních podmínkách, které ovlivňují její vývoj.

Pro komplexnější pohled na pojem etnikum a etnicita je ještě třeba se alespoň letmo zastavit u toho, jak je definuje T. H. Eriksen. Sám Eriksen přiznává, že termín etnicita jako takový a jeho definice se objevuje až v 70. letech minulého století, zatímco pojem etnikum (a varianty jako *ethnos*, *ethnics*) je známý o několik století dříve. Pro potřeby této práce je poměrně zajímavá skutečnost, že ve Spojených státech amerických byli od období druhé světové války termínem *ethnics* tradičně označováni všichni, kdo nespádali do kategorie bílých anglo-saských protestantů, zřejmě i Češi. Etnicita je dle Eriksena ponejvíce forma vztahu – sociální identita, kterou vymezuje sám člen dané skupiny svým příslušenstvím k této skupině, ať už na základě příbuzenství, nebo formou určité sounáležitosti. O náročnosti jasné a neměnné definice pojmu etnicita svědčí široké spektrum skupin, které lze nazývat jako etnické a jimž lze přičítat jejich etnicitu: může jít o tzv. moderní přistěhovalce (emigranti neevropského původu v evropských městech, analogicky v případě amerického kontinentu), domorodé obyvatelstvo (původní obyvatelé sledované

lokality), proto-národy (zpravidla mediálně nejznámější etnické skupiny dané oblasti, často zaštiťeny nějakou organizací podporující jejich práva), etnické skupiny v „plurálních společnostech“ (skupiny vytvářející jednu společnost, ovšem s výraznými odlišnostmi), nebo o postotrokářské menšiny (především v případě potomků afrických etnik na americkém kontinentu), (Eriksen 2010).

V případě Čechů a Čechů v zahraničí je etnikum rozděleno mezi několik různých státních celků, přesto ale můžeme hovořit o jednom a tomtéž etniku. Tím nejdůležitějším ukazatelem je, zda se emigranti nadále ztotožňují se svým původním etnikem, či zda asimilovali a stali se součástí etnika země, do níž odešli. Zahraniční Češi mohou stále patřit k českému etniku, pokud si tuto sounáležitost sami vyberou. Nemusejí však nutně být součástí českého národa, protože politicky, sociálně či částečně také kulturně spadají pod jinou zemi. Zároveň se trvalým pobytem mimo území českého státu českému etniku zákonitě vzdalují, a to mírou znalosti a každodenního využití češtiny a mnohdy i formou vztahování se k České republice.

2.2 Národ

Národ je „osobité a uvědomělé kult(urní) a polit(ické) společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území. Jednotlivé n(árody) se vymezují 3 hledisky, kulturně, politicky a psychologicky. (...) Kulturně jsou jednotlivé n(árody) nejčastěji identifikovány společným spisovným jazykem, (...) v mnoha případech společným náboženstvím nebo společnou dějinnou zkušeností. (...) Politická existence národa je dána buď vlastním státem, nebo federativním či autonomním statutem v rámci vícenárodních států. (...) Psychologický rozměr (...) spočívá v subjektivním vědomí jednotlivců o jejich příslušnosti k danému národu. (...) Intenzita národního uvědomění může být různá, a to jak s ohledem na jednotlivce, tak obecně v různých historických obdobích či v různých oblastech země. Silné národní uvědomění, doložené odpovídajícím chováním, se zpravidla nazývá vlastenectvím,“ (Krejčí 2022b online).

Krejčí dále vysvětluje formování národů dle typu evropského a amerického. Evropské formování národa popisuje jako politické utváření, jemuž předcházelo utváření kulturních rysů a psychologické příslušnosti k dané skupině. V případě amerického typu formování národa je tomu přesně naopak a výraznou roli při utváření národů hrály právě politické aspekty. Druhý typ se týká jak států na území Severní, tak Latinské Ameriky. Takto vzniklé státy na svém počátku na rozdíl od těch evropských nemohly stavět na své

kulturní identitě a psychologické příslušnosti obyvatel k danému národu (a státu). Etnika, jež národ tvoří, byla (a nadále jsou) velmi heteroenní (Krejčí 2022b on-line).

Eriksen zmiňuje Gellnerovu teorii podepřenou Andersonem, kdy se oba shodují na tom, že příslušníci národa si tento národ představují jako cosi prastarého, zatímco konstrukce národa přichází až v moderní době. Zmiňuje také tzv. vynalezenou povahu národa, tedy znaky, které byly národu přiřčeny svým způsobem institucionálně nezávisle na jeho esenci, ovšem tak, aby daná skupina jasněji splňovala definici národa. Eriksen tuto skutečnost označuje jako „*nesoulad mezi národní ideologií (...) a sociální praxí*“, (Eriksen 2010: 171).

S pojmem národ se pojí také národnost – označení příslušníků daného národa stejným zastřešujícím pojmem, například Češi, Slováci. A to nezávisle na tom, zda toto označení odpovídá jejich etnické příslušnosti.

Rozdíl mezi etnickou skupinou a národem popisuje Miroslav Hroch. Uvádí, že v národu je plně zastoupena horizontální sociální skladba (vč. akademiků nebo podnikatelů), což o etnické skupině říci nelze. Příslušníci národa tvoří společnost na bázi rovnoprávnosti, jsou si vědomi své národní příslušnosti na základě vzdělání a osvojování obecných znalostí o národu, vědí, že existuje národní teritorium, jazyk, historie, či politický vývoj. Příslušníci národa zpravidla užívají vědomě národní jazyk a žijí a sdílejí v něm svou každodennost. Národ tvoří jak sami lidé, tak sdílené kulturní¹ hodnoty, které příslušníci daného národa vyznávají a šíří v rámci dané skupiny. Za důležitou složku sdílených kulturních hodnot považuje Hroch konstrukci národních dějin vytvářených studiem. Moderní národ se identifikuje s dějinami, jazykem, kulturou a také literaturou. Právě tyto aspekty s národními dějinami včele jsou způsobem, jak v rámci konceptu národa stmelit etnické skupiny žijící na vytyčeném teritoriu. Příslušníci etnické skupiny naproti tomu porozuměli existenci národa jako celku a národní identity a chápou rozdíl mezi vnímáním etnické skupiny a národa (Hroch 2021).

2.3 Menšina

Menšinou rozumíme skupinu lidí, kterou lze definovat na základě společných znaků, politické příslušnosti, nebo příslušnosti k určité sociální skupině. Platí, že početně se tato skupina nerovná penzu obyvatel, které tvoří většinu – majoritu. Menšinou může být skupina vymezující se na bázi jazyka (národnostní menšina), rasy, nebo náboženského

¹ Lidovou kulturu Hroch chápe jako součást etnické pospolitosti, která existuje v konkrétně žité realitě dané skupiny, ale není součástí abstraktní kulturní hodnoty (Hroch 2021).

přesvědčení (církvní menšina). Menšiny mohou v některých případech stát proti majoritní společnosti, a to ve chvílích, kdy je dané menšině odpíráno nebo zakazováno to, co většinová společnost využívá, (Krejčí 2022a on-line).

Menšinu v trochu jiném kontextu chápe T. H. Eriksen: Jako (etnickou) menšinu označuje především původní obyvatele uměle vytvořených národních států, kteří se navzdory integraci do státního systému odlišují. Menšina je skupinou početně menší než majorita a politicky nedominantní. Eriksen podotýká, což je pro tuto disertační práci obzvlášť důležitou myšlenkou, že je třeba uvědomit si dvojí přístup k jednomu etniku: zatímco v jedné zemi může být etnikum majoritní skupinou, v jiné zemi může identické etnikum tvořit menšinu. Připomíná, že hranice mezi chápáním jednoho konkrétního etnika jako většiny, či menšiny mohou být nejen nejasné a neostře, ale také proměnlivé na základě historického a politického vývoje geografické lokality (Eriksen 2010).

Pojem menšina se všeobecně pojí také s určitou formou nepříjemného společenského postavení, zpravidla i s nuceným odchodem ze země, kde bylo dané etnikum majoritní – s nucenou emigrací (od náboženských a politických důvodů až po nucená přesídlení a genocidy). Reakcí menšiny na tuto situaci v novém teritoriu může být během několika dekád průběžná asimilace s majoritou, která nutně způsobí zánik dané menšiny v nové lokalitě. Nadvláda majority provázená segregací, jako další z možností formy soužití, vyústí v to, že menšina je vytlačena z majoritní kultury a komunity umělou a institucionalizovanou formou, která zastupuje většinovou etnickou skupinu. S ním se zpravidla pojí problematická forma soužití, která může být provázena různou formou diskriminace (například na trhu práce), na níž vytlačovaná skupina může reagovat různým způsobem (smířením se se svou rolí v systému, nebo naopak rozličnými formami protestů). Třetí z možností je oboustranné přijetí multikulturalismu jako obecného přístupu pro majoritu i minoritní skupiny (Eriksen 2010). Příslušníky menšin v současnosti ochraňují před diskriminací většinovou společností lidská práva v listinné podobě. „*Jak Společnost národů (...), tak Organizace spojených národů, (...) která v r. 1948 přijala podrobnou Deklaraci práv člověka, vyhlásily ochranu menšin za jeden ze svých cílů. Respektování kulturních a politických práv národnostních a náboženských menšin je ukazatelem civilizační vyspělosti jednotlivých společností a států,*“ (Krejčí 2022a on-line).

2.4 Emigrace a imigrace

Pojem *emigrace* vycházející z latinského slova *emigrare* – (vy)stěhovat se – je v Sociologickém slovníku definován jako *přestěhování (dobrovolné či nucené) do jiného místa trvale nebo dočasně (...)* Platí také, že *emigrace* se využívá i jako substantivum označující skupinu vystěhovalců. Pojmy *emigrace* a *imigrace* mohou popisovat tu stejnou skupinu, ovšem záleží na úhlu pohledu: „*z hlediska místa, které migrant opouští, jde o emigraci, a z hlediska místa, kam směřuje, jde o imigraci neboli přistěhování. V případě návratu emigranta se hovoří o reemigraci (...)* Jde-li o početné přesuny, následné změny významně ovlivňují nejen strukturu místních populací, ale i předpoklady jejich dalšího vývoje,“ (Fialová 2022 on-line). Emigraci můžeme rozumět vystěhovalectví dobrovolné, nebo nedobrovolné. Fialová (2022 on-line) dodává k politické emigraci, že „*zpravidla směřuje do zemí hospodářsky vyspělejších a její část bývá ve skutečnosti motivována hospodářsky, ačkoli se deklaruje jako emigrace z politických důvodů (zejména tito lidé o návrat nemívají zájem). Emigrace probíhá též (...) z důvodů náboženských (...)* (vyhánění Židů, příslušníků reformovaných církví). V této souvislosti se hovoří o exulantství, případně vyhnanství. Početně vzrostly politické emigrace v souvislosti s vytvářením novodobých totalitních států (emigrace z Ruska po r. 1917, z Německa po r. 1933, ze socialistických zemí po r. 1945), ale také v souvislosti s výsledky 2. světové války a s násilným řešením národnostních a náboženských rozporů v nově se emancipujících státech (...) Politickou emigraci tvoří emigranti (uprchlíci), kteří se původně stěhovat nechtěli, cítí se politicky a ekonomicky poškozeni (a zpravidla také jsou), což vede mj. k tomu, že se v prvním období po emigraci snaží o destabilizaci systému v mateřské zemi, která by jim umožnila návrat. Mohou se však stát značným destabilizačním činitelem i v zemi hostitelské.“ V případě emigrace politické se vystěhovalci do své staré vlasti vracejí pouze minimálně. Důvodem je jak nemožnost návratu, tak postupná resocializace v nové zemi a utvoření nového života v emigraci (srov. Fialová 1996).

Emigrace může být pro země, jichž emigrační či imigrační politika týká výrazněji, problémovým jevem, a to především z následujících důvodů: země emigrační „*ztrácejí velký díl nejnadanější části obyvatel (už rozhodnutí (...) vyžaduje určitý typ mentality), zejména inteligence (dochází k tzv. odlivu mozků), ve druhých se trvale udržují komunity imigrantů často jazykově, etnicky a kulturně odlišných od původních obyvatel, jež se novým podmínkám obtížně přizpůsobují, příp. se jim ani přizpůsobit nechtějí, a i když v některých případech mají charakter zvl. menšiny, mohou být početnější než původní populace. Tyto*

komunity se snadno stávají středisky sociálního napětí a mohou přerůst v ohniska rasových nepokojů,“ (Fialová 2022 on-line).

2.5 Krajané, expati, zahraniční Češi; a kdo jsou to vůbec Češi?

Pojem *krajané* definuje Stanislav Brouček následovně: „v současné době ne zcela přesné pojmenování obyvatel českého či slovenského původu usedlého dočasně či trvale v zahraničí. Odborná literatura tento termín nahrazuje výrazy české etnikum v zahraničí, vystěhovalci, exulanti, emigranti, zahraniční Češi, Čechoameričani, Francouzi českého původu apod., není v tom však důsledná a názorově sjednocená. Představitelé intelektuálních a politických center české a slovenské emigrace, kteří odešli za hranice po r. 1948 a 1968, několikrát prohlásili, že se nyní po listopadu 1989 stávají z ‚emigrantů‘ ‚krajany‘. Znamená to, že se v l. 1948–1989 vžilo dělení na emigranty a krajany, odvozené od politických poměrů vystěhovalce k Československu,“ A dále vysvětluje: „Krajané byli ti, kteří měli tzv. upravený vztah k lidově demokratickému a později socialistickému zřízení v Československu. Většinou se jednalo o vystěhovalce v první generaci, kteří měli často dvojí státní příslušnost, nebo o potomky těchto vystěhovalců. Po listopadu 1989 převažuje názor, že pominul důvod klasifikovat vystěhovalce podle jejich právního či politického vztahu k zemi původu a že lze tento pojem přijmout v jeho původním rozsahu, tzn. že za krajany lze považovat všechny lidi československého původu žijící v zahraničí,“ (Brouček 2022 on-line). Krajan je dle webu Ministerstva vnitra aktuálně definován jako „každý cizinec, který má prokazatelně český národnostní původ, nebo je dítětem rodiče s českým národnostním původem, nebo dítětem dítěte rodiče s českým národnostním původem,“ (Krajané – MV).

Ve statí z roku 2017 Brouček zahraniční Čechy definuje také jako skupinu, pro kterou češství, český jazyk a česká kultura zůstává důležitým imperativem a představuje pro ni velmi silné duševní pouto se starou vlastí. Zmiňuje i fenomén idealizace staré vlasti, s nímž se setkáváme napříč krajanskými skupinami a časem nezávisle na tom, jaké důvody k emigraci lidé měli (Brouček 2017).

Velmi aktuálním problémem, který prozatím nenachází řešení, je skutečnost, jak pojmenovávat Čechy žijící v zahraničí a jak se pojmenovávají sami, pokud se vůbec nějak souhrnně pojmenovat potřebují. Zda o nich hovořit jako o *exulantech*, *emigrantech*, *krajanech*, nebo jako *zahraničních Čěších*. Otázkou také je, zda mají tato čtyři rozdílná pojmenování v současném světě svou významovou platnost – ve světě, kdy se lze ve většině případů do České republiky ze zahraničí zpravidla bez větších obtíží navrátit.

V menšině případů však exulantství stále trvá (například Češi ve Spojených státech amerických, kteří z různých důvodů nezískali občanství).

Pokud chceme definovat to, kým jsou zahraniční Češi, je třeba položit si bazální otázku *kdo jsou to Češi*. Debata na téma kdo je a není Čech bývá v krajanském prostředí etnology otevírána takřka neustále. „*Na to je možná nejlepší odpověď ze sportovního prostředí, že kdo neskáče, není Čech,*“ (kolektiv 2011: 153). Vyzněním tohoto přímeru by mělo být následující: nejdůležitější je vědomě se identifikovat s potřebou být Čechem.

Při krajanské konferenci v USA diskuse na téma etnické/národnostní sebeidentifikace probíhala následovně: Brouček: *Je kruciální se jako Čech identifikovat. Předpokladem pro identifikaci je jazyk (mateřština), předpoklad, že daný člověk vyrostl v české kultuře a cítí se být součástí české kultury. Tím pádem je Čech. ... Někteří již nebudou mít takový vztah k češtině, budou se ztrácet i kulturní hodnoty. Ale jsou nadále součástí komunity – například spolku. Tady pak záleží na tom, co je pro daného jedince důležité.* Vlasta Lazú: „*To je to, co máte ve svém srdci, co cítíte. Prostě člověk to v sobě má. Odkud, to bych vám neřekla. (...) Jste v zahraničí a taky cítíte, že vám něco schází. Udělali jste si spolek, scházíte se spolu. Taky asi musíte něco v tom srdíčku nahradit, co vám tam schází.*“ Renata Dutton: „*Samozřejmě, že nám něco schází. Scházejí nám rodiny a přátelé, tak jsme si tady udělali takovou umělou rodinu.* (na otázku, co z respondentky dělá Čecha a co bude dělat Čecha z jejích dětí) *U dětí je to myslím hrozný problém. Aspoň u těch mých. (...) Pořád se mě ptá, proč na mě mluvíš česky? Já to nechci slyšet. Říkám, máš maminku Češku, jsi napůl Češka. A ona mi (...) řekla, sedmileté dítě (...), jsem Američanka. A to už je potom konec,*“ (kolektiv 2011: 157–158). Jana Bratinková: „*V dětství jsem měla štěstí, že jsem měla velmi dobré učitele jak češtiny, jak dějepisu (...) ti nás vychovávali k vlastenectví, abychom byli hrdí na to, že jsme Češi, poukazovali na dějiny, na významné osobnosti, na lidi, kteří byli Češi. Vyrůstala jsem v takovém prostředí. Jiné to potom je, když odjedou do zahraničí, nebo se narodí v zahraničí. (...) V zemi, kde je každý odněkud a nedělají rozdíl podle toho, odkud přišel, jaké je národnosti, ale jaký to je člověk, jaké má vzdělání, jak pracuje a tak dále (...) to je jednodušší. (...) Také u nás jsou, řekla bych, dvě skupiny, které se rády sejdou jenom díky tomu, že jsou Češi. Povzpomínají, napečou, nekoukají se na to, co dostanou, ale chtějí dávat. Potom je i druhá skupina lidí, kteří jsou v organizaci jenom kvůli tomu, aby brali, aby konzumovali českou kulturu, protože to je zadarmo, je to pro ně výhodné,*“ (kolektiv 2011: 164–165).

Na základě předchozích kapitol o etnicitě a národu předpokládáme, že Čechem je ten, kdo hovoří česky, má české předky a rodinnou historii navázanou na prostor současné České republiky, zná a zřejmě také vyznává kulturní hodnoty, které jsou všeobecně považovány za české a je součástí majoritní skupiny Čechů v rámci České republiky. Předpokládáme také, že znakem češství bude z určitého pohledu přihlášení se k české národnosti. Ale především skutečností, že se dotyčný jako Čech sám identifikuje.

Češství a jeho více či méně nutné projevy pro to, aby byl dotyčný mimo hranice své vlasti vnímán jako Čech, se v průběhu času částečně proměňovaly. O tom, jak je krajané vnímali v konkrétních časových obdobích, koho považovali za Čecha a jaké projevy „češství“ byly očekávány, je částečně pojednáno v kapitolách zaměřujících se na jednotlivé kazuistiky v rámci Severní a Jižní Ameriky. Nezávisle na časovém období je ale platným tvrzením, že jako jedna z podstatných charakteristik příslušnosti k českému etniku je schopnost ovládat češtinu alespoň na bazální úrovni, rodinná linie a znalost rodinné emigrantské historie, kterou krajané rádi prezentují jako symbol svého vlastního češství.

V této práci jsou jako Češi označováni všichni ti, kdo se sami za Čechy označovali nebo označují a identifikují se s tímto označením. Ať už v rámci dobových tiskovin, krajanského tisku obecně, nebo v rámci rozhovorů. Etnické označení Čech není závislé na historickém územním zřízení, z něhož ti, kteří se takto označují, emigrovali.

2.6 Tradice přesunutá za oceán

U krajanů v zahraničí je každý výroční či přechodový rituál, a konečně i každodennost, která se nějak vztahuje ke staré vlasti, či používání českého jazyka, důsledkem transferu české kultury ze staré vlasti – v případě této disertační práce transferu české kultury za Atlantský oceán. Aby mohly být v dalších kapitolách popsány přenesené tradice, či tradice, které si krajané vytvořili sami na základě předpokladu návaznosti na českou kulturu či snahy oslavovat tuto kulturu v nové lokalitě, je třeba vymezit některé pojmy, na základě nichž bude možné kulturní transfer popsat.

Pojem tradice je v encyklopedii *Lidová kultura* (2007: 1065) Kandertem definován jako „soubor představ o ustáleném chování a názorech pravidelně předávaných mezi generacemi v rámci určité skupiny nebo společenství. Aplikace těchto představ, chápaných jako pramen stávajících vzorců chování, je zdůvodňován opakovaným (úspěšným) použitím v minulost a zajišťuje vědomí komunity (...) Tradice bývá spojována s udržováním zvyků, morálky a tradiční kultury (...) tvoří jakési pozadí pro očekávané chování.“ Definice tradice je pro tuto práci důležitá především proto, že sami krajané často

své počínání v rámci české komunity označují jako tradiční, resp. hovoří o tom, že navazují na to, co se u nich doma/v komunitě/ve staré vlasti běžně dělalo, a to opakují.

Jako důležitý pojem se ukazuje také *rituál* či *obřad*. Ten je J. Kandertem (in Lidová kultura 2007) definován pro české prostředí jako slavnostní situace v lidské skupině především rodinného nebo výročního charakteru, okrajově také přechodové rituály,² která se odehrává v užším kruhu (rodina), nebo v širším společenství (širší rodina, obec) a jejíž součástí jsou ustálené projevy jako písně, tance, hudební nebo dramatické útvary.

Je třeba se vztáhnout i k významu termínu *folklor* a následně *folklorismus*, a to především z toho důvodu, že krajanské menšiny mimo hranice své původní vlasti se velmi často prezentují tím, co samy nazývají *tradičním*, *lidovým*, *folklorem* nebo *folklorem*. Jde zpravidla o jídla, která jsou spojována s kulturou daného národa, lidový oděv, tanec a zpěv. V případě *folkloru* hovoříme o osobitých projevech hudebních, slovesných, tanečních i dramatických, přičemž důležitým faktorem je, že tyto projevy jsou navázány na lidové prostředí a právě v něm nabývají svých smyslů a nesou si své funkce. Předávají se tradováním. V případě *folklorismu* pak jde o ty stejné projevy, ovšem už v nějaké formě vytržení ze svého původního kontextu: může jít o snahu o jejich oživení v původní komunitě, nebo o naprosté vytržení z původní komunity a charakteristiky, příkladně o jejich prezentaci pódiovou formou před zraky diváků (srov. Lidová kultura, 2007).

Neméně důležitým pojmem je pro zpracovávané téma také *kulturní transfer*, který svou charakteristikou snad nejlépe odpovídá názvu této kapitoly. *Kulturní transfer*, dle Nünningova *Lexikonu* (2008: 431–432), je vymezen následujícím polem: „V popředí zájmu jsou dva momenty: 1. *Divergence mezi významem kulturního exportu v tom či onom kontextu, resp. způsob, jak se v novém okolí vědomě mění význam sdělení, do čehož může navíc zasáhnout někdo třetí.* 2. *Akulturační importovaného statku, tzn. tvůrčí přístup, který přistupuje k přejímání a zprostředkování cizího statku. Praxe příjemce tak může změnit funkci a účel toho, co přejímá, což vede až k tomu, že zanikají charakteristické strukturální znaky. Tato změna významu se však považuje za vědomou intencionalitu recepčního procesu, a nikoli za deficit recipienta.*“ Kulturní transfer je důležitým konceptuálním rámcem, který vymezuje kulturní kontakty mezi dvěma či více etnicitami. Právě v tomto kontextu je možné sledovat, jak se implantují tradice a významy jednoho etnika v rámci etnika druhého. Pokud se v nové lokalitě vůbec nějak uplatňují. Jak se mění

² V našem prostředí by šlo takřka výhradně o křest, svatbu nebo pohřeb.

jejich významy, nakolik je třeba původní významy dovysvětlit a nakolik se toto vysvětlení setkává s pochopením, případně jak se mění význam a kontext daného jevu nebo jev samotný tak, aby byl v nové kultuře vůbec přijat a pochopen. Důsledkem kulturního transferu je hledání nové srozumitelnosti, hledání formy, jak vykomunikovat přenesený jev v novém prostředí. V konečném důsledku může být jev podroben kulturnímu transferu čímsi signifikantním pro dané etnikum v nové lokalitě a může obohatit etnikum, které v dané lokalitě již žije. V případě krajanské otázky může ale nastat situace, kdy po kulturním transferu daný prvek ztratí velkou část svého kontextu. Z pohledu krajanů – etnické menšiny v zahraničí – je prvek stále tím signifikantním pro kulturu národa, k němuž se vztahují. Ovšem v případě konfrontace daného prvku v té formě, jak ho znají krajané, s majoritním etnikem ve staré vlasti, může původní jev díky, či kvůli, transferu pozbyť své původní vypovídající hodnoty a majoritní etnikum by jej za svůj v přenesené formě již nepřijalo.³

Velmi důležitým pojmem, s jehož praktickým naplněním se lze setkat takřka ve všech krajanských komunitách, je *vynalézání tradice* či *vynalezená tradice*. Hobsbawm (2012) jej popisuje jako kulturní praktiky, které jsou v rámci dané komunity chápány anebo prezentovány jako tradiční zvyky pocházející od předků a předávané dodnes. Jsou to však kulturní praktiky vzniklé teprve nedávno, často uměle vytvořené konkrétním autorem či skupinou za konkrétním účelem, přičemž toto kulturní obohacení vzniklo zcela záměrně s ohledem na danou kulturu a snahu o její posun určitým směrem. Otázkou je, kudy prochází hranice záměrně vynalezené tradice a počátku nové kulturní praxe vzniklé přirozeným vývojem.

³ Toto téma, které je pro krajanskou komunitu poměrně signifikantní, bude na konkrétních příkladech rozvedeno v příslušných kapitolách.

3 Metodologická část

Kapitola zabývající se metodikou a metodologií představuje formy a náležitosti výzkumu, který probíhal za cílem shromažďování materiálu a informací k této disertační práci. Po teoretických kapitolách následuje část shrnující terénní výzkum v Chicagu, Buenos Aires a Presidencia Roque Sáenz Peña,⁴ který probíhal mezi léty 2022 až 2023 a v celkovém součtu trval 7 měsíců. Zmiňované kapitola také reflektuje občasný konflikt mezi teoretickou vizí terénního výzkumu a jeho praktickou realizací v konkrétním čase a podmínkách.

V rámci této kapitoly, ale především během výzkumu a při následné analýze dat, se autorka opírala a opírá o různé autory s rozmanitými přístupy. Zatímco část výzkumu byla postavena na přístupu Leščáka a Sirovátky z 80. let 20. století, další část se odkazuje na antropologický terénní výzkum tak, jak jej představuje Martin Soukup v monografii z roku 2014 a zároveň o teorii etnologické praxe popsané v Douškově monografii identického roku vydání. Důvody pro využití takto rozličných a vzájemně se příliš neprotínajících přístupů vytvořil vlastně sám terén a zkoumané téma. Zatímco pro výzkum samotný (především ve vztahu k autorce v pozici výzkumnice) bylo více než výhodné skloubit metodický aparát antropologického výzkumu dle Soukupa, pro práci v terénu a s konkrétními informátory a daty bylo mnohdy nutné vycházet z metodiky prezentované v Douškově kolektivní monografii. Pro následnou práci s daty sebranými v terénu však už bylo nezbytné důkladně poznat metodologický přístup k folkloru a folklorismu tak, jak ho prezentují Leščák a Sirovátka, a to především proto, že přístup krajanů samotných právě k těmto aspektům projevů češství na základě porovnání s výzkumy provedenými na našem území právě období cca 70. či 80. let 20. století v mnoha případech odpovídá metodologii prezentované autorskou dvojicí Leščák a Sirovátka. I přesto, že se Leščák, Sirovátka, Doušek a Soukup místy liší terminologicky i přístupem, autorka považuje právě toto spojení za vhodný jak metodický, tak metodologický nástroj pro výzkum samotný a pro následné zpracování všech dat.

3.1 Terénní výzkum a sběr dat

Terénní či etnografický výzkum se zpravidla definuje jako přímá, metodická a systematická konfrontace badatele (některá kompendia užívají na tomto místě spíše slovo výzkumník) se zkoumaným terénem, a tedy „*aktuální sociální a kulturní realitou se*

⁴ Po vzoru gramatického zacházení s toponymem *Buenos Aires* je pro potřeby této práce s názvem města *Presidencia Roque Sáenz Peña* taktéž zacházeno jako s neskloňným.

snahou co nejpřesněji zodpovědět všechny (...) výzkumné otázky,“ (Janeček 2014: 11). Terénem rozumíme místo, kde se terénní výzkum odehrává, a především kde se vyskytuje zkoumaný etnografický jev. V tomto prostoru výzkumník získává etnografická data. Terén může být vymezen tematicky, kulturně, nebo geograficky. Cílem výzkumu je snaha o pochopení a následně popsání zkoumaného problému, a to komplexně. Téma výzkumu je předem vymezeno hypotézami nebo výzkumnými otázkami, jejichž formulace vstupu do terénu nutně předchází. A to proto, aby se mohl výzkumník na dané téma předem připravit studiem relevantních kompendií, nebo seznámením se s výzkumy již proběhlými v tomto terénu, ale také, aby se jasně vymežilo téma výzkumu.

Dle povahy je možné realizovat výzkum základní a aplikovaný. V případě základního výzkumu je cílem výzkumníka shromáždit etnografická data a rozšířit informace o sledovaném jevu. Na základě sběru dat jsou následně formulovány konkrétní hypotézy a teorie, nebo jsou potvrzeny, či vyvráceny. Základní výzkum je výzkumem zpravidla ryze objektivním a neutrálním. Výzkum aplikovaný většinou slouží pro situace, kdy je nutné nashromáždit etnografická data k následnému využití. Zaměření aplikovaného výzkumu je zpravidla užší a jeho účelem je vyřešení určitého problému na základě informací sebraných v terénu. Aplikovaný výzkum může mít dvě různé formy. V případě první hovoříme o tzv. záchranném výzkumu – a to v situaci, kdy je hlavním cílem záchrana určité stavby nebo lokality, či rituálu. Druhou formou je aktivistický výzkum, jehož cílem je pravidla zkvalitnění života dané komunity. Dle časového horizontu, který je pobytu v terénu vymezen, se výzkum dělí na stacionární, průběžný a návratový. Stacionární výzkum klade na výzkumníka snad největší nároky, a to z toho důvodu, že jeho předpokladem je dlouhodobý pobyt v terénu v řádu měsíců až let bez opuštění dané lokality. Průběžný výzkum naproti tomu předpokládá při obdobné časové dotaci opuštění terénu na několik týdnů až let a následný návrat do dané lokality. Návratový výzkum je charakterizován návazností na vlastní výzkumy po delším časovém období – zpravidla jde v tomto případě o návrat do terénu po několika letech. V tomto případě nemusí výzkum zajišťovat jeden výzkumník, ale jednotliví badatelé na sebe mohou navazovat (Janeček 2014).

Terénním výzkumem rozumíme výzkum živých prvků lidové kultury. Leščák a Sirovátka (1982) se domnívají, že právě výzkum živé kultury je tou pravou definicí terénního výzkumu, neboť etnolog-badatel vždy pracuje s terénem, který se organicky proměňuje. Domnívají se také, že etnolog nikdy nemůže zachytit sledovaný jev v celé šíři. V terénu se seznámí pouze s aktuální situací dané problematiky. Přiblížit se historii

a tradici daného fenoménu může pouze skrze studium archivních pramenů a již vydaných kompendií na dané téma (Leščák, Sirovátka 1982).

Zájmem etnografa jsou fenomény a jevy smyslově neuchopitelné jako chování, orální narace, písňový nebo taneční folklor a obecně všechny prvky, které označujeme jako folklor a nemateriální kulturní dědictví. V případě práce s projevy folkloru a nemateriálního kulturního dědictví jsou tyto jevy označovány jako etnografická data. Badatel vedle samotných etnografických dat ale také zachycuje kontext jejich vzniku a existence (případně zániku). Etnografická data sbírá výzkumník na základě pramenů. Prameny dělíme na *přímé* a *nepřímé*. Prameny, které označujeme jako přímé, splňují definici živé součásti „*aktuálního kontextu žité kultury*,“ (Janeček 2014: 27). Jsou to promluvy informátorů nebo skupin žijících v daném etnografickém terénu, ale také vyprávění a další orální projevy určité skupiny. Všechny tyto narace zachycují pohled konkrétního člena dané skupiny, který je subjektivní a je třeba s ním takto pracovat. Společně s orálními projevy patří do skupiny přímých pramenů také konkrétní chování členů kultury či subkultury a jejich jednání. To souhrnně označujeme jako folklorní fenomény. Zde se může jednat jak o dílčí úkony (způsob draní peří, nebo vítání hostů), tak o velké celky rituálů a ritualizovaných projevů (specifické úkony provázející ženu od porodu do konce šestinedělí, nebo například jízdy králů na našem území).

Naproti tomu prameny nepřímé „*byly vnějším zásahem člověka nebo přírody vytrženy z jejich původního živého kontextu*,“ (Janeček 2014: 27). Nepřímé prameny zastupuje chování, jednání, či jevy, které již nejsou danou komunitou aktivně využívány, přesto jsou ale všeobecně známé a jsou součástí kolektivní paměti, nebo byly zaznamenány při minulých vstupech do terénu. Zde jde zpravidla o hmatatelné artefakty, s nimiž se pojí určitý folklorní jev: záznamy narácí (rukopisy, přepisy, nebo nahrávky pohádek, pověstí, vzpomínek, písní a dalšího orálního materiálu) nebo různou formou zachycené ritualizované chování členů skupiny (fotografie a videozáznamy zvykoslovného materiálu, slavností, přechodových i výročních rituálů). Jako nepřímé prameny jsou označovány také produkty a artefakty, jež byly součástí každodennosti dané skupiny. V současnosti již nejsou, ale daná skupina stále umí popsat jejich funkci. Mohou to být krojové součásti, které byly odloženy a nahrazeny novějšími, stejně tak zemědělské nástroje a náčiní, které dokumentuje způsob života dané komunity, nebo také artefakty, které byly využívány k již neexistujícím obřadnostem. Právě tato forma pramenů může etnografovi pomoci k dokreslení kontextu života skupiny v současnosti a pochopení aktuálního stavu (Janeček 2014).

Etnografická data a sběr folklorního materiálu je nezbytným způsobem, jak žitou realitu zkoumat, ale je také jednou z nejdůležitějších podmínek, jak vymezit jednotlivé jevy a jejich rozsah pro následně další zkoumání. Etnolog-badatel by měl dobře zvážit, jaké množství dat v terénu sesbírá a jak s nimi bude pracovat. Sebraný materiál během terénního výzkumu označují Leščák a Sirovátka jako vzorky folklorní tradice (Leščák, Sirovátka 1982).

Samotný terénní výzkum je rozdělen na několik částí. Tou první je příprava na výzkum jako takový: badatel se seznamuje s terénem, a především fenoménem, jehož výzkum bude cílem badatelské cesty. Obeznamuje se s historickým pozadím fenoménu, výzkumy, které na toto téma již byly provedeny a s daty obsaženými v monografiích, různých kompendiích a archivech. Další přípravnou fází je tzv. design výzkumu, tedy rozvržení jeho jednotlivých fází, vytyčení metod, které budou použity, a zvážení délky a formy výzkumu – zda se bude výzkumník do terénu opakovaně vracet, provede tzv. návratový výzkum, či zda se bude jednat o jednorázový vstup do terénu, a to v krátkodobém, nebo dlouhodobém časovém horizontu. Výzkum pokračuje vstupem badatele do terénu. Zde je třeba zpravidla již disponovat určitou výbavou: jde například o znalost místního jazyka, alespoň částečnou orientaci v dané kultuře, historii i sociálních kontextech dané skupiny, dále je nepostradatelná schopnost rychlé adaptace a navázání vztahů se zkoumanou skupinou. Badatel musí být také schopen vhodně využívat dokumentační techniku a dobře volit výzkumné metody. Během svého pobytu v určeném terénu je cílem shromáždit co nejvíce validních etnografických dat, pochopit kontext, pozadí a dle zaměření výzkumu i historii sledovaného jevu (Janeček 2014).

V etnografii a následně etnologii jsou v rámci terénního výzkumu rozlišovány dva možné pohledy na zkoumaný fenomén: perspektiva emická a etická. V rámci etické perspektivy výzkumník sleduje terén a pohybuje se v něm jako cizinec. Jeho úkolem je nezasahovat do průběhů života komunity a vše sledovat zvenčí bez osobního zapojení. Naopak v případě emické perspektivy se výzkumník může aktivně podílet na každodennosti. Pak je ovšem zaujatým pozorovatelem a jeho postřehy přicházejí zevnitř komunity jakoby od jednoho z jejích členů (Janeček 2014). O emické a etické perspektivě hovoří i Martin Soukup (2014), který zdůrazňuje, že v konečném důsledku se v obou případech jedná o interpretaci kultury očima výzkumníka. Obě perspektivy vnímá jako relevantní. Zároveň dodává k emickému přístupu, že právě tento není úplně možný: výzkumník se totiž při nejlepší vůli nemůže stát domorodcem, a proto má snaha o případný popis z čistě emické perspektivy své limity.

3.1.1 Práce s písemnými a tištěnými prameny

Velká část etnologických výzkumů využívá vedle terénního výzkumu také výzkum v archivních pramenech, či v různé formě tiskovin. Děje se tak především v situacích, kdy je nutné zohlednit historickou perspektivu – jak pro design výzkumu, tak pro následnou komparaci dat získaných v soudobém terénu a pochopení širších souvislostí. Je nezbytné dodat, že etnografové na konci 19. století a na začátku 20. století jako Zíbrt nebo později i Stránská považovali etnografický výzkum založený na archivních či písemných pramenech nejdříve za hlavní část výzkumu, později za základní kámen jakéhokoliv vstupu do terénu (Obrovský 2014).

Prameny této povahy mohou být majetkem konkrétních osob či skupin, nebo ve vlastnictví státu – v knihovnách či archivech. Písemné materiály mohou být různé povahy: úřední a naopak osobní. První kategorii zastupují různé smlouvy, potvrzení, rodné či úmrtní listy, dekrety a povolení, proti stojí nim především osobní korespondence, či rozličné pamětní zápisy. Mezi tištěnými prameny se hojně vyskytují deníky, noviny, periodika, ale i ikonografický materiál – fotografie, mapy, nákresy (Obrovský 2014).

Podstatným předstupněm práce s konkrétními archivními prameny na dané téma je seznámení se s jejich rozsahem, s místem, kde jsou uloženy a alespoň základní povědomí o jejich obsahu. Následně badatel pokračuje vytyčením těch, s nimiž bude dle svých předpokladů pracovat dále. Výzkum na základě archivního pramene, po seznámení se s jeho obsahem, může být doplněn dalšími etnografickými metodami. V tu chvíli se ovšem etnologie jako taková začíná setkávat s historiografií a jejími metodami, ale příkladně s demografií a dalšími vědami (Obrovský 2014).

3.1.2 Rozhovor jako forma sběru dat a informátoři

Způsobem, jak v terénu aktivně získávat informace od členů sledované komunity – informátorů,⁵ je rozhovor. Rozhovor je jednou z nejčastěji používaných kvalitativních metod při terénním výzkumu. Stejně jako celý terénní výzkum, je třeba i rozhovor předem připravit, vybrat vhodného informátora, který bude k rozhovoru osloven a způsob, jak bude rozhovor veden. Nabízejí se tři možnosti vedení rozhovoru: nestrukturovaný, polostrukturovaný a strukturovaný rozhovor. Nestrukturovaný rozhovor je spíše volná

⁵ Přestože v etnografii tradičně užívaným termínem pro osobu odpovídající na badatelovy otázky je při kvalitativním výzkumu *informátor*. V této práci je využíván pro označení participantů termín *respondent*. Především z důvodu historické konotace slova *informátor* s komunistickou érou, kterou mnozí oslovení respondenti zažili sami, nebo znají prostřednictvím rodinných vyprávění a toto označení by považovali za dehonestující.

rozprava, která se může a nemusí dotýkat sledovaného tématu. Nezřídka se ale stává, že se informátor během nestrukturovaného rozhovoru od daného tématu odchýlí. Polostrukturovaný rozhovor je předem připraven výzkumníkem, a to tak, že jsou vytyčena základní témata rozhovoru a k nim dílčí otázky. Tento způsob dotazování kombinuje jak rozpravu na dané téma, tak respektuje dílčí odbočky od tématu. Poslední formou je strukturovaný rozhovor, který je založen na předem připraveném seznamu otázek nebo témat, přičemž jeho cílem je, aby se informátor neodchýlil od tématu (Whitehead 2005, srov., Janeček 2014). Je třeba také rozlišit rozhovor formou jeden na jednoho, setkání výzkumníka a informátora, a tzv. skupinový rozhovor. Poslední uvedený je více než rozhovorem formou debaty nebo besedy, kdy se setkává několik informátorů najednou. Pokud se výzkumníkovi povede vést tuto formu rozhovoru dobře, může nasbírat velké množství dat za kratší čas. Může se ale stát, že situace se stane příliš náročnou na zvládnutí a moderaci a skupinový rozhovor ztratí svou přínosnost (Janeček 2014).

Nezbytnou součástí využití metody rozhovoru (až na výjimky komunikace v on-line prostoru) je osobní setkání informátora a badatele. Takové setkání klade na badatele určité nároky. Předpokladem je schopnost pobývat v terénu a interagovat s aktéry dané skupiny právě v tomto prostředí. Při rozhovorech se z aktérů stávají informátoři. Badatel by měl dobře zvládnout navazování sociálních kontaktů. Jednou z podmínek úspěchu je seriózní, ale také příjemné vystupování, protože právě na tomto základě se badatel mimo jiné komunitě představuje a zajišťuje si zájem o spolupráci ze strany budoucích informátorů. Velice důležité je působit nezaujatě a neovlivňovat jakkoliv odpovědi informátorů. To se ale může nepřímo stát špatně položenou otázkou, která může navést informátora jiným směrem, nebo snahou informátora udělat výzkumníkovi radost a odpovědět, tak jak informátor předpokládá, že by měla odpověď vypadat. Naopak, dobře položené otázky vycházejí ze znalosti terénu a zkoumaného problému. Nespornou výhodou rozhovoru je v každém případě přímá interakce s aktéry, kteří terén znají nebo jsou jeho součástí a možnost doptat se na nevyřčen (Janeček 2014).

Podstatnou roli v procesu rozhovoru hraje samozřejmě informátor sám. Právě on dovoluje vznik a navázání rozhovoru a na něm záleží, jak bude rozhovor informačně bohatý. Informátor se může s badatelem podělit o kýžený materiál (naraci, písně, popisy a ukázky konkrétních zvyků nebo tanců) různým způsobem. Vždy rozdílně bude probíhat rozhovor v závislosti na různých časových obdobích, rozpoložení informátora, nebo v závislosti na místě setkání obou (či více) participantů. Jako jeden z problémů sběru etnografických dat formou rozhovoru se tradičně označuje snaha o navození přirozené

situace nebo vystižení správné chvíle v rámci průběhu folklorního jevu (například rituálu), kdy by byl rozhovor zřejmě nejucennější. Svou roli hraje také aktivní a pasivní fond informátora. Jím rozumíme fond například písňového materiálu, pohádek, ale také historické kontexty určité události, konkrétní jména nebo data pro výzkum důležitých událostí. Aktivní fond informátor používá častěji, zatímco pasivní fond je využíván spíše výjimečně. Každý z fondů má své posluchače a kontexty, kdy je využíván. Přes všechny překážky je právě orální narace a sběr dat na základě živého ústního podání přímo v terénu těžištěm metody rozhovoru a obecně sběru etnografických dat, (Leščák, Sirovátka 1982).

3.1.3 Pozorování a aktivní participace jako forma získávání dat

Základní metodou etnografického (či terénního) výzkumu je pozorování. Je definováno jako „*záměrná a metodická registrace přímo a bezprostředně pomocí základních lidských smyslů a jejich technologických extenzí v jejich přirozeném kontextu,*“ (Janeček 2014: 75). Pozorování se dělí na dvě kategorie: *systematické* a *zúčastněné*. Při systematickém pozorování výzkumník dokumentuje v terénu data, která jsou důležitá pro jeho výzkum. Nestává se součástí komunity, v ideálním případě ho komunita ani neregistruje. Tento výzkum by měl co nejvíc odpovídat objektivnímu sledování vytčeného problému. Součástí tohoto typu pozorování je dělení na tzv. *nepřímé* a *přímé* pozorování. Nepřímé pozorování využívá historických pramenů, případně již vzniklých etnografických dat (zázpisy, fotografie, film). Přímé pozorování – přímý zápis je situací, kdy si výzkumník dané jevy zapisuje, nahrává, nebo jinak dokumentuje přímo během jejich dění. Naproti tomu zúčastněné pozorování je pozorováním, kdy badatel participuje na činnostech dané skupiny nebo na fenoménu – je přímým aktérem sledovaného jevu. Tento způsob se nejvíce osvědčuje při dlouhodobém setrvání v terénu. Jeho nevýhodou je neustálá potřeba kontroly, zda je badatel vůči sledovanému fenoménu neustále objektivní a nezajatý, tedy zda ho sleduje z etické perspektivy.

Dle role, do které výzkumník vstupuje, se dělí jeho pozice na *pozorujícího účastníka* (insidera) a *účastnícího se pozorovatele* (outsidera). Zúčastněné pozorování je nejvýhodnější metodou při sledování lidských postojů a hodnot, sociálních a kulturních vztahů a při sledování expresivních projevů. Pozorování může probíhat *zjevně*, nebo *skrytě*. Skryté pozorování přináší zajímavé informace pro pozdější analýzu, zároveň se ale může stát neetickým (Janeček 2014).

3.2 *Osobní reflexe výzkumu mezi krajauskou komunitou*

Následující kapitola je jako jediná v této práci celá psána v ich-formě. Věnuji se v ní rekapitulaci vlastního výzkumu, který proběhl pro potřeby této disertační práce. Aby byla jasně vedena linka, po níž bude terénní výzkum v Severní i Jižní Americe vylíčen, je oporou této části práce monografie Martina Soukupa (2014) zabývající se terénním výzkumem v zahraničí z pohledu antropologa. I přesto je ale tato kapitola spíše souhrnem různých postřehů a i přes původní snahu je její koncepce v některých částech spíše nahodilá.

Po vymezení základního tématu práce, definitivním rozhodnutím, že tématem budou zahraniční Češi a vyřčení hypotéz bylo třeba určit si terén, v němž bude terénní výzkum, na který bude navazovat výzkum archivní a který bude hledaným cílem pro rešerše prvotních informací. V začátcích šlo o poměrně náročné rozhodování ovlivněné dílem jazykovými znalostmi, dílem zvažováním možné délky odjezdu do zahraničí, ale především možnými kontakty v daných lokalitách. Vzhledem k mému jazykovému vybavení jsem se rozhodla cílit na anglicky a španělsky mluvící země⁶ a českou menšinu žijící právě v nich. Po sérii dotazů skrze různé sítě známých a sociální sítě a původním plánu tří terénů (Kanada, USA, Paraguay/Uruguay) se jako zcela nejvhodnější pro terénní výzkum začaly z mnoha různých důvodů jevit dvě lokality: USA – Chicago a Argentina – Buenos Aires. Chicago nikoliv primárně pro zmapování největší české komunity v zahraničí, ale především díky osobním vazbám mé rodiny na krajany v tomto městě, o kterých jsem před plánováním výzkumu věděla výrazně méně než nyní. Vlastně takřka nic, mimo tradované historky o kamarádech, kteří v devadesátých letech emigrovali. V případě Argentiny byla volba kombinací výběru španělsky mluvící země a rešerše na téma současné bezpečnosti v Latinské Americe. Tuto skutečnost později podpořilo také zjištěné, že právě Argentina je zemí s největším počtem českých emigrantů v Latinské Americe. Informace o bezpečnostní situaci v Argentině vyústily v prvotní rozhodnutí věnovat se pouze výzkumu Čechů v Buenos Aires z důvodu (či spíše na základě tehdejší

⁶ Tato skutečnost, tedy jazyková vybavenost, se ukázala jako klíčová především v Argentině, kde většina rozhovorů i sdílená každodennost s krajany probíhala ve španělštině. Jediným časem, kdy jsem používala výhradně češtinu, byl čas strávený s učiteli u krajanů a výjimečně u rozhovorů s některými krajany, ovšem jedná se o jednotky. V případě pobytu v Chicagu jsem naopak češtinu využívala denně a pokud šlo o cizí jazyk, daleko častěji jsem se setkávala s případnou nutností znalosti polštiny než angličtiny (o tom více v příslušné kapitole o současnosti krajanů v USA). Angličtinu jsem využívala takřka výhradě v komunikaci mimo českou krajauskou komunitu. Rozhovor v angličtině s krajany byl výjimkou. Hlubší znalost obou cizích jazyků pak vyžadovaly krajauské tiskoviny psané v češtině, angličtině, či španělštině, neb jazyk využitý v tiskovině se zpravidla míšil s gramatickým systémem nebo slovní zásobou jazyka dalšího (čeština-angličtina, čeština-španělština; šířeji v příslušných kapitolách).

představy o) mé osobní bezpečnosti. O výzkumu v oblasti Chaca (konkrétně Presidencia Roque Sáenz Peña) jsem zprvu, přestože jsem o české otázce v dané lokalitě základní pojem měla, vůbec neuvažovala čistě ze strachu odjet sama mimo hlavní město.

Co se délky výzkumu týče, vzhledem k tehdy aktuálním možnostem, mě příliš nelimitovala časová dotace výzkumu jako taková, spíše jeho finanční náročnost, proto jsem nakonec zvolila v roce 2022 dvouměsíční vstup do terénu (měsíc v USA a měsíc v Argentině), později v první polovině roku 2023 návratový výzkum čtyřměsíční (měsíc v USA a tři měsíce v Argentině) a v druhé polovině roku návratový výzkum pětítýdenní (dva týdny v Argentině, tři týdny v USA). V návaznosti na výše zmíněné je třeba alespoň okrajově podotknout, že jako velká výzva pro všechny tři vstupy do terénu, ať za účelem terénního výzkumu, nebo výzkumu archivního se ukázalo vyhledávání a příprava grantů, bez nichž by naprosto nebylo možné žádnou z výzkumných cest realizovat. Nutná schopnost dostatečného plánování dopředu a vhodného časového rozvržení se osvědčila jako klíčová nejen u grantových výzev, ale i v případě další administrativy mimo granty – především nutnosti včasného zařízení víz a nutných či doporučených očkování pro vstup do obou zemí. Jako dobrá praxe se v každé obou zemí osvědčilo ještě před příjezdem informovat o svém záměru zastupitelský úřad České republiky a dle aktuálních možností s ním navázat spolupráci.

Příprava na vstup do terénu byla ve znamení rešerše fungujících spolků v Chicagu i Buenos Aires, navazování kontaktů s tamními učiteli češtiny, případně s dalšími osobami, které by mohly být při pobytu v zemi jakkoliv platné a ve znamení obnovování kontaktů stávajících, pokud existovaly. Pro mě osobně bylo před prvním odjezdem velmi důležitým bodem rozloučení s přáteli – určitá forma rituálu před krokem do neznámého prostředí, který měl za cíl posílení před cestou, ale také ujištění o následujícím návratu do známého prostředí. Neustálý kontakt s rodinou i přáteli některou z on-line forem mi byl velkou oporou i během zahraničního výzkumu.⁷ Důležitou formou reflexe pro mě samotnou bylo cosi, co lze s velkou nadsázkou nazvat jako deník.⁸ Často pro mě tato forma deníku psaného v nadsázce a následné vlákno přicházejících odpovědí a komentářů byla způsobem, jak se vyrovnat s náročnými nebo novými situacemi v terénu v rámci výzkumu i mimo něj.

⁷ Až na výjimečné případy (leden/únor 2023 v USA a část listopadu 2023 v Argentině) jsem vždy do terénu vstupovala sama a pobývala v něm výhradně s krajany, nebo obyvateli dané země.

⁸ Šlo o každotýdenní shrnutí nejsilnějších zážitků formou facebookové zprávy psané zpravidla humornou formou s příslušným názvem (*emerické* či *archentinské hlášení*) odesílané přátelům. Samy tyto zprávy po zpětném přečtení původně nezáměrně, ovšem překvapivě poměrně dobře, reflektují pobyt v terénu a výzkum samotný. Nejvíce by této formě zápisu odpovídal dle Soukupa (2014) termín reflexivní deník.

Při vstupu do terénu zdaleka nebyl největším problémem časový posun. Jako daleko náročnější se při první části výzkumu při přesunu po měsíčním pobytu ve Spojených státech do Argentiny ukázal problém kulturního šoku – změna prostředí, jazyka, kultury, čehosi jako „pevné půdy pod nohama“, kterou jsem si za měsíc stihla vybudovat v USA, ale nebylo možné ji přesunout do Buenos Aires.⁹ Nespornou výhodou při vstupu do obou terénů byla vždy osoba/osoby, s níž jsem byla v kontaktu ještě před příjezdem a která se stala čímsi jako mým průvodcem po terénu. Soukup (2014) hovoří o klíčovém informátorovi, což v mnou popisované situaci, dle mého mínění, příliš neodpovídalo skutečnosti. V případě Spojených států amerických bych volila spíše označení pomocná ruka, či opora, které sice nekoresponduje s oborovou terminologií, ale nejlépe popisuje danou situaci. V případě obou lokalit v Argentině bych volila Soukupovo označení spolupracovník v kombinaci s určitou rovinou přátelství a vzájemného sdílení výhod plynoucích z přítomnosti česky mluvící kolegyně z českého prostředí a česky mluvících kolegů žijících dlouhodobě v latinskoamerickém prostředí, zhruba obdobného věku. I přes tuto nedocenitelnou pomoc však byla, ovšem jako v jakémkoliv jiném případě, nutná rychlá adaptace v daném terénu, která v každém z obou (později tří) vybraných terénů zabrala ve své velmi základní formě zpravidla zhruba týden.

Nutnost alespoň základního seznáení se s terénem později přerostla v nutnost poznat majoritní kulturu dostatečně dobře na to, abych byla schopna najít průsečíky mezi českou kulturou přinesenou do daného státu a místní kulturou, která tu českou ovlivnila¹⁰.

I přes bez nadsázky olbřímí pomoci vybraných Čechů krajanů, či Čechů déle žijících v dané lokalitě, jsem se nevyhnula nutnosti vykročení z komfortní zóny, což pro mě na začátku znamenalo především denní nutnost komunikovat v cizím jazyce v jakékoliv situaci, částečnou změnu stravovacích návyků,¹¹ částečnou změnu způsobu odívání a odložení všech zlatých šperků (které jsem do té doby nosila neustále). Jako nejnáročnější z návyků, které bylo nutné si osvojit, se ukázalo cestování na dlouhé vzdálenosti (od dvou

⁹ Tento kulturní šok vyústil v lehkou formu několikadenní deprese, jejímž řešením byla podpora rodiny a přátel v kombinaci s vlastní zodpovědností za výzkum, ale především za sebe samotnou v dané lokalitě a situaci. Podobná situace se v této míře následně už při žádném z pobytů v terénu neopakovala.

¹⁰ Zprvu jsem, za základě prozatímní nezkušenosti s takto rozsáhlým výzkumem fenoménu českého vystěhovalectví do zahraničí, nepočítala s tím, že bude nutná tak velká znalost kultury daného státu pro pochopení některých fenoménů krajanského života na daném místě.

¹¹ Nad prvotní očekávání nebyla změna stravovacích návyků tolik markantní. Spíše šlo o sérii pro mě překvapivých informací a faktů, s nimiž se bylo třeba potýkat. Příkladem, oproti očekávání, jsem se setkávala s velkým množstvím (nad)užívání cukru a doslazování daleko častěji v Argentině než v USA, resp. vzhledem k nepřebornému množství potravin a specializovaných obchodů v USA bylo možné se nadměrnému množství cukru v potravinách vyhýbat. Z dalšího, v Latinské Americe bylo třeba přijmout alespoň částečně za svou tradici pozdějšího večerního stravování a v případě Chaca kulturu pití maté.

do čtrnácti hodin v jednom dopravním prostředku) několikrát týdně, dále především v případě Latinské Ameriky domlouvání všeho na poslední chvíli, z čehož vyplývala velmi malá schopnost plánovat cokoliv dopředu zpravidla dále než v horizontu týdne. Ale především šlo o různé nové návyky týkající se osobní bezpečnosti.¹² Přestože jsem během žádné z výzkumných cest neprožila situaci, kdy by byla má bezpečnost jakkoliv přímo ohrožena, v případě všech lokalit mě zprvu zaskočilo (v porovnání s Českou republikou) množství násilných činů, které se v každé z nich dějí a o nichž je v médiích denně informováno.¹³ Mimo tyto výzvy jsem se s vykročením z komfortní zóny částečně a krátkodobě v Chacu potýkala při nedostatku vody, či krátkých výpadech elektřiny, při opakovaných setkáních s různým hmyzem – především šváby a štěnicemi a při každodenním kontaktu s toulavými psy. Co se tělesné zátěže týče, za nejhorší lze považovat velké skoky mezi teplotami, především při přeletech mezi USA a Argentinou v únoru 2023 ze zimy s teplotami -15 °C do léta s maximálními teplotami kolem 40 °C. Osobně jsem ale tuto skutečnost za diskomfort nepovažovala.

Samotný výzkum, kde jsem předpokládala kombinaci etické a emické perspektivy s důrazem na tu etickou, probíhal ve všech třech terénech prizmatem takřka výhradně emické perspektivy. To bylo v případě Spojených států amerických způsobeno mou pozicí v rodině, s níž jsem bydlela, a kde jsem se stala vždy v období pobytu v USA díky laskavosti přátel svých rodičů téměř dcerou. K tomuto pocitu a této perspektivě přispěla i česká komunita, především první generace emigrantů, kdy jsme po krátkém rozhovoru nacházeli společné přátele v České republice a uměli si popsat identická města, obce. Z pozice výzkumnice jsem se tak velmi rychle přesunula do pozice takřka rodinné příslušnice, krajanky – ve smyslu sousedky ze stejné obce, či z velmi blízkého regionu. Kde nefungovala tato blízkost na základě původu či jazyka, zafungovala známost na základě předchozího setkání v ČR díky společnému zájmu: členství v organizaci Sokol. V Argentině byla diferenciace mezi částečnou etickou a emickou perspektivou patrná na základě lokality: v rozdílu mezi mým vnímáním a vnímáním mě samotné krajany v Buenos Aires a krajany v Presidencia Roque Sáenz Peña. V Buenos Aires bylo možné alespoň v začátcích výzkumu etickou perspektivu a takřka nezúčastněné pozorování udržet

¹² Obecně šlo především o ostražitost při cestě dopravními prostředky a snahu předejít drobným krádežím, dodržování doporučení místních a pohybování se v místech, která jsou místními hodnocena jako bezpečná, či méně nebezpečná. V případě Presidencia Roque Sáenz Peña mi bylo několikrát doporučeno z několika zdrojů nepohybovat se po městě během siesty (cca mezi 14. a 16. hodinou), což jsem ze začátku považovala za doporučení velmi kuriózní.

¹³ Také mě velice překvapilo, jak klidní se zdají krajané při sledování zpráv, nebo pročitání informací o vraždách, násilných činech spojených s drogami a ozbrojených loupežích, které se udály v jejich městě nebo v jeho blízkosti, a s jakou zdánlivou samozřejmostí tyto informace přijímají.

delší dobu, při druhém návratu do terénu už v tomto trendu ale nebylo možné pokračovat, především kvůli aktivní participaci na zkouškách tanečního souboru *Conjunto Sokol*. V Presidencia Roque Sáenz Peña hned od začátku výzkum probíhal perspektivou ryze emickou, tak jak jen to je možné v případě příchodu outsidera do nového prostředí. Tuto skutečnost způsobila jak možnost mé každodenní aktivní přítomnosti na výuce češtiny, tak rozhovory s krajany vždy u nich doma. U druhého vstupu do terénu v této lokalitě tento trend nejen pokračoval, ale byl svým způsobem posílen (a vlastně i očekáván) díky naprosto každodennímu sdílení života s krajany – ať už participací na výuce, tak návštěvami, které spíše než rozhovory na výzkumná témata zahrnovaly společné trávení času a podílení se na běžných činnostech. V konkrétním období pohled z emické perspektivy posílilo velmi časté setkávání s *Conjunto Moravanka* – s tanečním souborem, v době mého pobytu bez vedoucího.¹⁴

Metodou, kterou jsem se snažila pro orientaci v terénu využít nejvíce, byly polostrukturované rozhovory. V nich, a konečně i v tiskovinách vydávaných spolky (v jakémkoliv jazyce), jsem se velmi často setkávala s určitou praxí identické představy o staré vlasti (o tom více v příslušných kapitolách dle lokalit). Především u starších respondentů a hlavně v Argentině, bylo třeba je velmi často vracet k tématu rozhovoru. Pokud byl totiž dotyčný česky hovořící, bylo pro něj natolik důležité, specifické a zároveň dojemné mluvit česky s někým novým, že udržet téma rozhovoru nebo otázek bylo mnohdy zcela podružné.

V situacích, kdy jsem se setkala s krajany, kteří jsou častěji zdrojem poznání a častěji se setkávají s výzkumníky, se objevila pro mě velice zajímavá skutečnost: daný respondent byl i na několikrát dotázání schopen zopakovat takřka identický příběh o příchodu své rodiny do nové lokality, zmínil tytéž problémy, které rodinu postihly, tytéž výhody, které nová země poskytuje a vždy ve stejných intencích a se stejnými akcenty vyličit svou představu o staré vlasti. Domnívám se, že zde je třeba poukázat na určitý fenomén příběhu vystavěného pro etnology, či lépe díky etnologům a antropologům, kteří danou osobu vyhledávají a dotazují se na podobnou sérii otázek. Dotyčnému respondentovi taková situace nabízí připravit si „své vystoupení“ a ve všech dalších případech ho v lehkých obměnách jen „reprízovat“ dle aktuálních potřeb. Dotazovaný je zpravidla, možná na základě časté interakce s výzkumníky, také schopen své vyprávění podpořit

¹⁴ V obou jmenovaných folklorních souborech v Argentině jsem v různé časové dotaci roli vedoucího zastávala na přání krajské komunity já sama, což se, dle mého názoru, s výzkumem jako takovým takřka vylučuje, neboť jsem sama vědomě a aktivně ovlivňovala sledovanou skupinu.

ikonografickým materiálem – fotografiemi, lodními lístky, potvrzeními o příslušnosti k dané rodině na základě rodných listů a takovou dokumentaci k rozhovoru zcela bez předchozí prosby či dotazování rovnou přináší. S tímto fenoménem v takto vysokém měřítku jsem se setkala (dílem své krátké výzkumnické praxe) vůbec poprvé a považuji ho za zajímavý, ale především za velmi podstatný. Taková výpověď může totiž velice úspěšně snižovat relevanci opakovaných výzkumů v dané lokalitě a z informátorů udělat cosi jako performery, kteří na vyžádání konkrétní instituce – etnologa – svým osobitým a opakovaným způsobem přednesou předem naučený text. Každý z etnologů potom odjíždí s téměř totožnou informací, klade-li (a v začátku výzkumu, při orientaci v terénu, je to zřejmě téměř nezbytné) podobné otázky, jako jeho předchůdce.

U výpovědí respondentů je třeba zohlednit i jejich subjektivní pohled na skutečnost a stejně tak subjektivní pohled výzkumníka. Faktory, které mohly alespoň částečně pomoci k poznání určité formy reality v případě mého výzkumu, byla – dle mého názoru – znalost českého prostředí, které se promítalo ve zvycích, vzpomínkách a výročních či přechodových rituálech krajanů; potom určitá úroveň znalosti všech tří využívaných jazyků;¹⁵ pomoc klíčových informátorů, kteří měli vždy nativní znalost českého prostředí a výbornou znalost krajanské situace, neb v ní sami několik (desítek) let žijí, a byli schopni dovysvětlit určité kulturní vzorce. Další pomocí bylo rychlé uvědomění si nutnosti alespoň základně poznat majoritní kulturu všech tří lokalit a porovnávat s ní každodennost krajanů. Také má aktivní participace ve folklorních souborech v České republice, v organizaci Sokol, někde konkrétní rodinné vazby a znalost daného prostředí, i zkušenost s výukou češtiny v zahraničí se ukázaly jako velmi platná pomoc, cosi jako prvotní vstupenka do terénu, situací nebo rozhovorů s krajany.

Specifickou částí pro mě samotnou bylo závěrečné zpracování dat, které bylo náročné časově, nejvíce ale emočně, což mě při konečné fázi psaní textu nutilo věnovat práci daleko více času, než jsem původně předpokládala.

¹⁵ Pro lepší pochopení obou majoritních kultur i kultury krajanů by bylo třeba být v angličtině i španělštině výrazně silnější. Především ve chvílích, kdy se v tiskovinách mísí jazyky a jejich gramatické systémy odrážející starší varianty angličtiny a španělštiny. Rozklíčování některých kulturních vzorců a návyků by vyžadovalo být v obou cizích jazycích vystudovaným lingvistou. Má vlastní aprobace bohemistky se ukázala jako ne zcela dostačující.

4 Česká emigrace

Při bližším studiu otázky české emigrace napříč historií území současné České republiky je patrné, že Češi odcházeli ze své vlasti na všechny světové strany, ze všech myslitelných důvodů, ve všech časových obdobích. V závislosti na politickém a historickém vývoji území se měnily hlavní důvody emigrace, počty Čechů odcházejících za hranice i cíl jejich cesty. S jistotou ale lze tvrdit i na základě zevrubného seznámení se s články vydanými v rámci jednotlivých svazků ediční řady *Češi v cizině*, že lidé přicházející z Čech, Moravy a Slezska pokryli jako emigranti v různé početných skupinách všechny kontinenty a všechny stupně společenského žebříčku.

V současnosti se do popředí dostává trend reemigrace – návratu, nebo snahy o návrat zahraničních Čechů zpět do staré vlasti. Když není tématem reemigrace, tak alespoň snaha o propojení zahraničních Čechů s Českou republikou skrze množství projektů, ať už založených na bázi politické, spolkové, nebo edukační.

4.1 Kam, jak a kdy Češi emigrovali

Vůbec první emigrační vlnou Čechů do zahraničí byli ti, které donutilo k odchodu z vlasti stavovské povstání roku 1547. Novým domovem těchto krajanů se stalo především Polsko a okolí Poznaň. Po bitvě na Bílé hoře v první polovině 17. století odchází další skupina, tentokrát ovšem nejen do Polska, ale i do Německa, Dánska, Švédska či Nizozemí (Grulich 2011). V tomto případě je motivace především náboženská. Ta zapříčinila také emigraci skupin Čechů do Saska, Slezska a také Pruska, která započala v 17. století a pokračovala během celého 18. století.

Na přelomu 18. a 19. století se v Českých zemích více než s fenoménem emigrace naši předkové setkávali s imigrací. Tento fakt dokládají především pohraniční oblasti a některá města (příkladně Brno nebo Jihlava), které hojně osídlovali obyvatelé německého etnika. Po velkém přílivu Němců ovšem přichází první z vln české emigrace. Ta je motivována především hospodářskými důvody a velkým nárůstem obyvatelstva, které výrazně převyšovalo rychlost a možnosti hospodářského růstu Českých zemí¹⁶ (srov. Fialová 1996). Vzhledem k formální stránce emigrace, za Rakouska-Uherska bylo možné od zavedení josefínských reforem emigrovat pouze v případě, měl-li dotýčný úřední povolení k vystěhování. Tímto bylo zajištěno sledování, kdo se odkud stěhuje a zamezeno odchodu důležitých řemeslníků. Po přijetí prosincové ústavy roku 1867 se tato pravidla

¹⁶ Mezi léty 1870 až 1914 se mělo jednat až o 1,2 milionu lidí, kteří odešli ze staré vlasti (srov. Fialová 1996).

zmírnila a kdokoliv, kdo chtěl emigrovat měl ke státu jedinou povinnost – brannou. Po vystěhování dotyčný ztrácel domovské právo ve své obci a rakouské státní občanství (Baršová 2014).

V 19. století se čeští emigranti v nových lokalitách živili především jako zemědělci, přičemž tento trend se s postupem času měnil a ze zemědělců se stávali pracovníci v různých odvětvích průmyslu. Této změně odpovídala také místa, kam Češi odcházeli: v 19. století to byl rumunský nebo srbský Banát, Chorvatsko, Bosna a Hercegovina. Od 60. let začali Češi ve větším měřítku osídlovat bulharskou Volyni a Rusko v okolí Černého moře, o dvě dekády později největší emigrační proud začíná směřovat do USA, konkrétně do států Nebraska, Iowa, Wisconsin a Texas. Především odchod na západ do Ameriky ale kladl na zájemce o emigraci dosti vysoké nároky: u vystěhovalců za moře byl nutným předpokladem určitý kapitál alespoň na pokrytí výloh za cestu, a proto lze očekávat, že do Ameriky odcházely spíše majetnější vrstvy, nebo ti, kteří se rozhodli vše vsadit na jednu kartu – jednosměrný lodní lístek (srov. Brouček, Grulich 2009).

Emigrace za moře v druhé polovině 19. století se týkala zpravidla mladších generací. Je třeba si ale uvědomit, že se jednalo o období hospodářského a relativně i politického klidu, takže migrace byla především důsledkem svobodného rozhodnutí jednotlivce a motivací nebyl válečný stav nebo politické represe. Migranty byli především samotní muži. V období prosperity ve staré vlasti se ale objevuje častý model odchodu emigranta – muže, otce rodiny, kterého později, když začne vydělávat a má stabilní ekonomické i sociální postavení, do zahraničí následuje jak manželka, tak děti. A v případě dobrého zdraví a možnosti a schopnosti odejít i starší členové rodiny. Jak dodává ve svých pamětech T. Čapek, pro starší členy rodiny bylo jednodušší odejít z rodného kraje, než ztratit rodinu svých dětí. Příkladně v roce 1853 odešlo z Čech celkově 3 419 osob; z toho 1 730 mužů a 1 689 žen; z celkového počtu se v rámci věkového rozložení jednalo o 300 osob do 7 let, 1 235 mezi 7 a 17 lety, 1 284 ve věku 17 až 40 let, 480 ve věku 40 až 50 let a o 120 ve skupině nad 50 let. V případě Moravy byly počty mužů a žen 140 ku 132 (celkově 272 osob); věkové rozložení pak bylo následující: 69 osob do věku 7 let, 80 ve věku mezi 7 a 17 lety, 95 osob mezi 17 až 40 lety, 23 osob mezi 40 a 50 lety a 5 osob nad 50 let. Co se Slezska týče, čísla byla takřka totožná s Moravou: z celkových 224 osob šlo o 124 mužů a 100 žen, přičemž ve věkové kategorii se jednalo o 55 osob, mezi 7 a 17 lety šlo o 49 osob, 99 ve věku 17 až 40, 16 mezi 40 a 50 lety a 5 osob starších 50 let. V roce 1862 už emigrovalo na základě záznamů z Čech jen 1 246 osob (661 mužů ku 585 ženám); z toho 300 dětí, 261 mezi 7 a 17 lety, 503 v produktivním věku, 123 ve věku 40

až 50 let a 59 osob starších 50 let. Tento takřka dvou třetinový klesající trend platí také pro oblast Moravy a Slezska ve stejném období (Čapek 1926: 161, 163).

Velká vlna emigrace z přelomu 19. a 20. století, kterou motivovaly především hospodářské problémy, pokračovala v první polovině 20. století v návaznosti na události první a druhé světové války, přičemž během první světové války byla cílem emigrantů společně se zeměmi jihovýchodní Evropy a Spojenými státy americkými především Francie, Kanada a Argentina. Právě ve 20. století ovšem nastávají nejsilnější vlny nejen hospodářsky, ale především politicky motivované emigrace: jde o období kolem roku 1938, 1948 a 1968. Každá z emigračních vln reflektuje buď změny bezpečnostní, nebo politické, nebo kombinaci obojího, což dobře ilustruje touha a v mnoha případech realizace odchodu *na západ* od roku 1968 jako reakce na politickou situaci v Československu (Brouček 2022 on-line).

Vzhledem k zaměření této disertační práce je poměrně důležité zmínit, že roku 1922 dle počtu žádostí o vystěhování odešlo do evropských zemí celkem 17 935 občanů, do mimoevropských celkem 14 343, z toho 13 561 do USA a 457 do Argentiny. Skutečná čísla byla zřejmě vyšší, neboť je třeba pracovat i s těmi krajany, kteří se k vystěhovalectví nehlásili a prostě ho realizovali (Brouček, S., Grulich, T., 2009). V roce 1925 bylo v zahraničí 2 136 503 Čechů, z toho 1 242 662 v USA a 8 000 v Argentině. Mezi 1. 7. 1947 a 31. 12. 1951 dle tabulky Mezinárodní uprchlické organizace¹⁷ odešlo z Československa 4837 osob do USA, přičemž ve stejném období bylo v USA evidováno již na 8075 Čechoslováků – určeno dle státní příslušnosti, posledního hlášeného trvalého pobytu, či etnické skupiny. V případě Argentiny to bylo ve stejném období 159 osob odjíždějících z Československa a 603 evidovaných v Argentině dle stejných měřítek (Holborn 1956, srov. Kázecký 2004). Počet Čechů v zahraničí k roku 2010 je celkem 2 205 500, z toho 1 703 000¹⁸ v USA. Jedná se stále o vůbec největší krajanskou komunitu na celém světě. V Argentině, kde se nachází nejpočetnější krajanské komunita v Latinské Americe, je to 30 000 obyvatel hlásících se k českému původu (Krupička 2014).

Během 20. století obecně masová emigrace z Československa postupně ustávala, a to především z důvodu omezení přijímání imigrantů v Severní Americe (konkrétně imigrantské kvóty v USA a Kanadě), (srov. Fialová 1996). Odhady ze začátku 90. let

¹⁷ The International Refugee Organization (IRO) byla založena v dubnu 1946 za účelem řešení uprchlické krize způsobené událostmi druhé světové války. Fungovala až do roku 1952 a o rok později oficiálně zanikla. Většinu jejích povinností přebrala už roku 1951 organizace s aktuálním názvem Mezinárodní organizace pro migraci (IOM, International Organization for Migration).

¹⁸ K českému původu se hlásí 1 262 000; k československému 441 000; počet těch, jejichž rodiny se usadily kolem roku 1848, je 500 000 (Krupička 2014).

přesto hovoří o početné komunitě Čechů v zahraničí. Tehdy se mělo jednat o 2 až 3 miliony lidí hlásící se k českému původu. Nejvíce Čechů (a Slováků, resp. Čechoslováků) mělo být v USA – okolo 1,5 milionu, na 70 tisíc v německy mluvících zemích, 30 000 ve Francii. O desetitisících se hovoří v případě Maďarska, Polska, Rumunska, Kanady, zemí bývalého Sovětského svazu nebo i v případě Argentiny (Brouček 2022 on-line).

I po sametové revoluci se dá hovořit o určité emigrační vlně směrem z Československa (resp. později České republiky) ven všemi směry, a to především u mladé generace. Tato emigrace není primárně motivována politicky, mocensky ani není zapříčiněna bezpečnostními hrozbami. Jejím důvodem je nejčastěji studium v zahraničí, nebo pracovní příležitost, snaha či touha rozšířit si kulturní obzory, či zahraniční zkušeností nabýt lepší pozice na trhu práce. Především v případě středoevropského, nebo obecněji evropského prostoru jako cíle emigrace však emigranti nesplňují stejné podmínky jako jejich krajané, kteří odešli před rokem 1989. Mladí lidé studující nebo pracující v zahraničí jsou zpravidla rozkročení mezi obě země, než aby se stali emigranty/imigranty ve smyslu odpovídajícím těm, kteří odešli do zahraničí dříve. Tento jev lze popsat jako *mobilní život*. Mimo Spojené státy americké, ubývá české krajanské komunity po světě a nových emigrantů, naopak roste množství studujících či pracujících v zahraničí a společně s fenoménem reemigrace do České republiky také vzrůstá počet seniorů žijících v Česku, kteří jsou ale vypláceni zahraničními finančními prostředky (Brouček 2014, srov. Krupička 2014).

Snahou novodobé skupiny emigrantů je daleko více než dříve zůstat v kontaktu se starou vlastí. Velká část současných emigrantů počítá v určitý moment s návratem zpět do České republiky. Většina udržuje velmi intenzivní kontakty s rodinnými příslušníky, mnohdy pracuje pro Českou republiku v zahraničí, nebo v zahraničních firmách zaměřených na spolupráci s Českou republikou a zároveň část aktivně vyhledává kontakt s českou kulturou jak přímo v České republice, tak v zahraničí.

4.2 Česk(oslovensk)á republika, její vztah ke krajanům a návratová politika

Česká republika byla až do roku 1991 státem, který lze označit za vystěhovalecký – trendem až do období vzniku České republiky byl spíše odchod z Českých zemí, než masová imigrace do tohoto geografického prostoru. Situace se začíná mírně měnit už po první a druhé světové válce a poprvé se v případě našeho území objevuje fenomén tzv. reemigrace, návrat emigrantů do staré vlasti, kteří odešli do jiné země z jakéhokoliv

důvodu. V historii bylo však stále více Čechů, kteří se rozhodli odejít za hranice, než etnik, která imigrovala do prostoru současné České republiky. V současnosti se tato skutečnost významně mění a poměr emigrantů a imigrantů se obrací.

Vzhledem k velkému množství Čechů v emigraci i zahraničních Čechů, kteří odešli na základě vlastního rozhodnutí a českých krajanských komunit, bylo velmi brzy po vzniku Československé republiky nasnadě vytvořit určitý systém zákonů upravujících poměr Čechů ke staré vlasti a zároveň systém umožňující návrat a získání občanství pro Čechy narození v zahraničí, ale také zajišťující síť jazykových, sociálních a kulturních kontaktů. Éra Rakouska-Uherska byla k mapování Čechů v zahraničí pro potřeby státu spíše zdrženlivá. *„Hnutí vystěhovalecké nebylo v Rakousku – jako ostatně ani ve většině jiných států – předmětem zevrubného pozorování statistického. Až do r. 1884 byly politické úřady povinny sestavovati každoročně tak zvané vystěhovalecké tabulky (Emigrationstabellen) a do nich zapisovati všechny osoby, které opustily říši a co ‚cizího státu se odebraly s úmyslem nikdy se již nevrátiti‘, ať již dostaly povolení k tomu, či odešly ze země bez něho. Tabulka zjišťovala vystěhovalcovo pohlaví, stáří a jmění, jež s sebou odnášel. (...) Až do zákonného prohlášení vystěhovalectví za svobodné (r. 1867) jsou tyto výkazy přibližně spolehlivé. (...) Po roce 1867 (...) se úřední statistická komise ve Vídni r. 1884 rozhodla takového zjišťování vůbec se zříci. Od té doby uveřejňovala Statistische Monatschrift jen data o zámořském vystěhovalectví, a to podle pramenů vystěhovaleckých úřadů nejdůležitějších přístavů světa,“* (Čapek 1926: 157).

Po první světové válce nastává první období reemigrace. Především z Rakouska, Německa a Maďarska se navrací množství Čechů, kteří byli rozeseti po celém bývalém císařství. Zůstali-li Čechoslováci v zemi, kam emigrovali před první světovou válkou (zmíněné Rakousko, Německo, Maďarsko), nebyla jejich pozice ideální a často dopláceli na svou národnost nezaměstnaností či zhoršením sociálního postavení. Proto právě z těchto zemí proudilo do Československa velké množství krajanů. Nejvíce z Vídně: mezi léty 1918 až 1922 přišlo z Vídně zpět na 104 000 krajanů. Zároveň probíhala rozsáhlá repatriace vojáků vracejících se z války. Legionáři i váleční zajatci přicházeli především z Francie, nebo Itálie, ale také z Ruska, a to po bolševické revoluci. Šlo především o Čechy kolem Moskvy a Petrohradu, o podnikatele a movité střední a vyšší vrstvy, které během války aktivně podporovaly československé legionáře. Společně s legionáři, nejčastěji přes Vladivostok, také někteří krajané přijeli. Navraceli se i uprchlíci před válkou a s nimi jejich děti, mnohdy smíšené národnosti. V desetiletí 1918 až 1928 přišlo zpět do Československa okolo na 9 000 Čechů a takřka 35 000 Slováků. Do Československa

se vystěhovalci vraceli proto, že zde předpokládali lepší životní podmínky než v zemi, kam původně odešli. Zvláště ti chudší – a o ty nová republika velký zájem nejevila.¹⁹ Každý z krajanů, kdo se chtěl vrátit do vlasti, měl mít dle nařízení vlády potvrzení o ubytování i zaměstnání v rodící se republice. Tato podmínka ale nefungovala, stejně tak jako povinnost domovské obce postarat se o krajany. Československo se však „svým“ přesto pomoci snažilo, například tak, že méně majetným stát zaplatil jízdenku do vlasti s tím, že později jim krajané tuto jízdenku splatí (Valášková 2014).

Vraceli se také krajané, kteří odešli do Nového světa – především Slováci. Československá vláda však měla k navrátilcům z Ameriky dvojí postoj: na jednu stranu Čechoslováky ve Spojených státech amerických nabádala k tomu, aby zůstali a pracovali pro Československo v zahraničí, na stranu druhou jejich návrat podporovala, především když se jednalo o společenské elity nebo zkušené obchodníky. Československá republika měla zájem především o návrat těch, kteří získali v zahraničí kapitál a byli ochotni ho investovat do ekonomiky nově vznikajícího státu. Zároveň ale potřebovala i ty, kteří v novém místě zůstali, a to za účelem předpokládaného navázání vztahů s danou zemí z důvodu exportu (Valášková 2014).

V období po 2. světové válce můžeme sledovat největší migrační vlny jak z, tak do Československa. Právě tehdy, na rozdíl od poválečné situace před více jak dvěma desetiletími, mělo Československo velký zájem na tom, aby se krajané do vlasti vrátili a osídlili příhraniční oblasti po odsunutých Němcích. Ze všech stran tak přicházelo obrovské množství krajanů a minimálně v prvních měsících byla vlna repatriace velmi živelná a evidence nulová. Ministerstvo ochrany práce a sociálních věcí v září 1945 zavádí nutnou evidenci, a to proto, aby mohli navrátilí krajané požívat určitých výhod – především formou půjček. Mezi léty 1945 a 1948 se do vlasti vrátilo takřka milion osob. I v této éře to byli Češi z okolních států Evropy (především volynští a banátští Češi). Se zeměmi, odkud se lidé vraceli, Československo podepsalo bilaterální dohody o repatriaci krajanů zpět do své vlasti. Ekonomická situace a problémové zásobení potravinami ale přinutily tehdejší vládu od roku 1947 přijímat jenom ty krajany, kteří souhlasili, že budou pracovat, a to jako námezdní síla. Zároveň už byla obsazena většina lepších objektů v pohraničí a na reemigranty tak zbyly horší domy, s mnohdy rozkradeným vybavením. Některými Čechy-starousedlíky byli přicházející krajani vnímáni jako konkurence, která chce lehce přijít k majetku, a toto vnímání se projevilo v mnohých

¹⁹ Například Čechům z východní Haliče bylo Karlem Kramářem stejně jako později Ladislavem Grundem doporučeno do nové republiky se nestěhovat, neb by zřejmě rozšířili řady nezaměstnaných (Valášková 2014).

sousedských vztazích. Velice brzy ale tyto problémy, a obecně celou situaci s přerozdělováním majetku krajanů, uzavřelo znárodnování v roce 1948 (Valášková 2014).

Československo než krajany přicházející aktivně podporovalo ty, kteří zůstali v zahraničí. Udává se, že v roce 1930 bylo po celém světě registrováno 242 obcí, kde převládalo obyvatelstvo hlásící se k českému nebo slovenského původu, 6 400 českých nebo československých krajanských spolků, 162 doplňovacích českých škol, přes 150 časopisů vydávaných českou krajanskou komunitou a 375 katolických kostelů a 332 evangelických sborů s českou, nebo československou komunitou farníků. Snaha Československa kontaktovat se s krajany a udržovat mezi menšinou v zahraničí povědomí o staré vlasti byla obrovská a poprvé koordinovaná. A to díky množství oddělení specializovaných na krajany/vystěhovalce takřka pod každým z ministerstev nové vlády a díky meziministerské komisi pro vystěhovalectví a kolonizaci. O pomoci krajanům v zahraničí a zájmu o ně svědčí mimo jiné úvěrová akce pro ty, kteří zůstali v Rusku, dále na nákup zemědělských strojů, potravinová pomoc pro Čechy v Rakousku a Německu nebo ozdravný pobyt pro děti krajanů z Evropy (srov. Valášková 2014, Brouček 2022 online). Obecně lze říci, že v období první republiky bylo snahou krajany v zahraničí spíše ochraňovat a spojovat se s nimi za účelem hospodářských a politických témat, než aktivně repatriovat.

K ochraně Čechů v zahraničí sloužil zákon o vystěhovalectví č. 71/1922 Sb.,²⁰ z něž vycházela migrační a krajanská politika bývalé Československé republiky. Krajané již emigrací neztráceli české občanství. „*Na domácí půdě i v zahraničí působilo několik dobrovolných nevládních institucí: Ústav pro hospodářské styky emigrační a kolonizační při Masarykově akademii práce, Sdružení československých spolků zahraničních, Kostnická jednota, Spolek sv. Rafaela, Zahraniční župa sokolská, Školský*

²⁰ V *Ustanoveních všeobecných* zákon vymezuje, kdo je vystěhovalcem, další odstavce se týká *omezení svobody vystěhovalectví*, definuje vystěhovalecký cestovní list a jeho náležitosti, Ministerstvem sociální péče ukládanou humanitní péči o vystěhovalce a informace o vyhlídkách vystěhovalectví, které taktéž mělo za úkol dozorovat, aby se nešířily lživé informace o vystěhovalectví. Další část zákona o zjednávání osadníků se týká pracovních podmínek vystěhovalců, způsobu najímání a uzavírání smluv. Část o dopravě vystěhovalců upravuje náležitosti, které je nutné splnit při cestování, kdo a jak je musí plnit a také se zabývá finančními opatřeními cestování. Součástí této části zákona jsou zákaz pro vydávání lodních lístků do mezpalubí nebo do lodní třídy v cestovních kancelářích i nutnost lékařské prohlídky před naloděním. Poslední ustanovení *trestní, propadnutí jistoty* obsahuje paragrafy *svádění k vystěhovalectví, ohrožování mladistvých, obchod se ženami* a výměry trestních sazeb. V konečných ustanoveních je z dnešního pohledu snad nejzajímavější paragraf *zpětná doprava vystěhovalců při překáženém vystěhování* a *úprava odjezdu vystěhovalců, ochrana repatriantů a zasílání peněz do vlasti* (71/1922 Sb.).

spolek Komenského aj. V r. 1928 vznikl Československý ústav zahraniční²¹, jehož posláním byla koordinace vztahu mezi k. a ČSR,“ (Brouček 2022 on-line). V případě návratové politiky a působení mezinárodních organizací v Československé republice přichází náročnější situace společně s Mezinárodní organizací pro uprchlíky (IRO) a jejími podmínkami k emigraci po 2. světové válce. Každého, kdo se chtěl vrátit do staré vlasti, bylo třeba označit jako osoby vysídlené a teprve následně mohl začít proces návratu. Každý z krajanů byl dle tohoto ustanovení chápán nejdříve jako uprchlík a při návratu dotyčnému hrozil trest, nebo nechtěný návrat do země, z níž se do Česka vraceli (Brouček 2014). Od roku 1948 je právo na odchod a návrat do vlasti a státní občanství součástí Všeobecné deklarace lidských práv (Baršová 2014). Náročná pozice dlouho náležela ženám a jejich dětem narozeným v krajanských komunitách v zahraničí. Teprve až na konci roku 1949 dítě narozené v manželství mohlo získat také státní občanství po matce. Do té doby pouze po otci, v případě narození mimo manželství děti nabývaly státní identické státní příslušnosti jako matka. Až do roku 1958 bylo vdaným ženám přiděleno občanství na základě státní příslušnosti manžela (Baršová 2014).

Po roce 1990 vstoupily v platnost zákony napravující *křivdy za komunismu* a upravující poměr krajanů ke staré vlasti. Jde konkrétně o zákony č. 88/1990 Sb. *Zákon, kterým se mění a doplňují předpisy o nabytí a pozbytí československého státního občanství*,²² č. 119/1990 Sb. *Zákon o soudní rehabilitaci*²³ a zákon č. 193/1999 Sb. *Zákon o státním občanství některých bývalých československých státních občanů*.²⁴

²¹ Československý ústav zahraniční (ČSÚZ) byl zřízen vedle oficiálního státního řízení migrace. Měl na starost podporovat české školství v zahraničí, sdílet se zahraničními Čechy podstatné informace ze staré vlasti a informovat o krajanech v prostředí Československa. Měl podporovat vzájemný mezinárodní obchod a propagaci výrobků mezi nově vzniklou republikou a krajanskými komunitami. Měl také pomoci s procesem návratu Čechů do vlasti, což se objektivně příliš nedařilo. Od roku 1932 ČSÚZ pořádal *Dny československého zahraničí* propagující krajany na půdě Československa. Právě na půdě ČSÚZ vzniká *Výbor zahraničních Čechů*, který se věnoval především koordinaci vztahů mezi ČSÚZ a krajanskými spolky (Grulich 2011).

²² Základním sdělením toho zákona je možnost požádat o obnovení státního občanství, pokud jej občan pozbyl mezi léty 1949 až 1989. Jsou zde vymezena pravidla, jak o občanství požádat (88/1990 Sb.).

²³ V tomto zákoně je vymezeno především zrušení dříve udělených pravomocných odsuzujících soudních rozhodnutí, přičemž krajanů exulantů/emigrantů z 2. poloviny 20. století se týkalo nejčastěji odsouzení „podle zákona č. 231/1948 Sb., neoprávněného opuštění území republiky a neuposlechnutí výzvy k návratu podle § 40, poškozování zájmu republiky v cizině podle § 41, hanobení spojeneckého státu podle § 42; podle zákona č. 86/1950 Sb., opuštění republiky podle § 95, ohrožování zájmů republiky v cizině podle § 96 a 97; podle zákona č. 140/1961 Sb., ve znění předpisů jej měnících a doplňujících, pro trestné činy rozvracení republiky podle § 92 odst. 1, odst. 2 písm. a), podvracení republiky podle § 98 odst. 1, odst. 2 písm. a), b), hanobení státu světové socialistické soustavy a jeho představitele podle § 104, opuštění republiky podle § 109 odst. 1, 2, odst. 3 písm. a), b), c), poškozování zájmů republiky v cizině podle § 112“ (119/1990 Sb.).

²⁴ Tento zákon je uvozen následující informací: „Parlament ve snaze zmírnit následky některých křivd, k nimž došlo v období let 1948 až 1989, vědom si, že zahraniční Češi a krajané přispívají k udržování a pěstování národního kulturního dědictví, jakož i k prohlubování vztahů soudržnosti s Českou republikou a že český exil vyvíjel v emigraci významnou duchovní, politickou a kulturní činnost ve prospěch obnovení

Nově vzniklá Česká republika si začala velmi brzy uvědomovat a dodnes si uvědomuje důležitost zahraničních Čechů, ale také smutný fakt, že emigrací stát přišel o některé z možných elit. „Český stát a zvláště některé jeho regiony nepochybně (...) návraty potřebují, a to také z demografického hlediska, neboť je známo, že v zemi dochází k depopulaci (...) Příchod lidí v produktivním věku a hodnoty, které s sebou přinášejí nebo by mohli ještě přinášet za stavu dokonalejší organizace návratového režimu, přirozeně vybízejí k úvahám o prospěšnosti pro českou společnost,“ (Brouček 2014: 19). Otázkou je, kdo se chce vrátit a za jakých podmínek. Je nutno poukázat na hodnotu hranic v případě emigrační a návratové politiky, a to jak těch společenských, tak geografických. Význam geografických hranic je na jednu stranu zanedbatelný, co se složitosti jejich přechodů týká (ve většině případů), na druhé straně ale nesmírně důležitý pro uvědomění si rozdílností mezi kulturami/národy a náročnosti přesunu mezi jednou kulturou a sociální „bublinou“ do druhé. V každém případě, množství z těch, kteří se hlásí k České republice v zahraničí, jsou již další generací původní české emigrace (srov. Brouček 2014, Eisenbruk 2009).

Brouček (2011) se domnívá, že individuální postoje českých diplomatů k české diaspoře odpovídají následujícím třem přístupům, přičemž dva označuje jako liberální, jeden jako aktivní praktický: 1) přístup „laissez faire“ I: politicky zde není žádný problém a etnicita vychází především z kultury, kterou dotyčný vyznává, tedy z vlastní volby dané osoby; stát (stará ani nová vlast) nevstupuje do tohoto vztahu a po dotyčné osobě se žádá jen to, aby se vždy chovala dle zákonů dané země; v tomto případě by se vládní aparát zabývající se krajaný jevil jako zcela nepotřebný; 2) přístup „laissez faire“ II: českému státu „se nevyplatí jakýmkoliv způsobem organizovat vztah zahraničních Čechů a ČR.“ v tomto případě jde především o to, že iniciativu přestanou vyvíjet nejen krajané, ale především stát; 3) přístup III: je založený na množství různorodých aktivních pokusů, které se vydělují především podle toho, na jakou skupinu zahraničních Čechů cílí; dle data odchodu jde o vystěhovalce, emigranty a exulanty.

Základní tezí každé z krajaňských konferencí je dogma, že naše republika má vůči Čechům žijícím v zahraničí stále dluh. Odborná veřejnost předpokládá, že v zahraničí „žijí desítky tisíc přesídlenců z České republiky s úmyslem krátkodobého i dlouhodobého pobytu. Dozvídáme se o jejich obecných a také profesních potřebách realizovat intenzivní

svobody a demokracie ve své vlasti a tato činnost si zasluhuje mimořádného uznání, se usnesl na tomto zákoně České republiky.“ Zákon vymezuje možnosti a proces, jak znovu nabýt občanství po emigraci, přičemž v tomto případě vymezuje také, jak požádat o občanství pro dítě emigranta. Podmínkou je, že daná osoba pozbyla občanství na základě nabytí občanství jiného státu, či jí bylo občanství odňato (193/1990 Sb.).

kontakty s původním domovem. Tato potřeba má celou řadu objektivních příčin, které působí, že v jejich identitě má význam aktivní kontinuální styk s českou kulturou, s češtvím obecně,“ (Brouček 2014: 17). Možná i z této potřeby začala růst mezi léty 1996 až 2001 prvotní krajanská agenda s množstvím rozvojových projektů, které se od roku 2004 ustálily hlavně na modelu podpory pomocí finančních darů²⁵ z rozpočtu Ministerstva zahraničních věcí. Už od roku 1996 je finanční pomoc zvláště nabízena českým školám a krajanským kulturním spolkům, zařízením a centrům. Ministerstvo zahraničních věcí hraří vysílání ČRo 7 – Rádio Praha (Eisenbruk 2009).

Jako stěžejní je bezpochyby vnímána výuka českého jazyka v zahraničí a rozvoj české vzdělanosti mezi krajanskými komunitami. Jednou ze součástí tohoto cíle je *Česká škola bez hranic*, projekt organizovaný ve spolupráci Ministerstva zahraničních věcí a Domu zahraniční spolupráce. Vedle tohoto projektu také fungují lektoráty češtiny v zahraničí v koordinaci s Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy. Součástí podpory výuky českého jazyka je i čtyřtýdenní jazykový kurz pořádaný dříve v Dobrušce, dnes v Poděbradech, vysílání krajanů/studentů na jedno- či dvousemestrální pobyty na univerzitách v Praze (Univerzita Karlova), Brně (Masarykova univerzita) a Olomouci (Univerzita Palackého), či pracovní místa vyslaných učitelů u krajanů v koordinaci s Domem zahraniční spolupráce.

Státních orgánů, které se v současnosti zabývají krajanskou agendou, je několik. Ministerstvo zahraničních věcí disponovalo původně samostatným odborem krajanských a nevládních styků, později odborem kulturních a krajanských vztahů, od roku 2008 je to pracoviště pro krajanskou agendu při odboru pro kulturu, komunikaci a prezentaci. Dnes pracuje pod názvem Oddělení pro krajanské záležitosti²⁶ a koordinuje jej zvláštní zmocněnec pro krajanské záležitosti (srov. Eisenbruk 2009). Vedle Ministerstva zahraničních věcí pracuje s krajanskou otázkou také Stálá komise Senátu pro krajany žijící v zahraničí. Právě Stálá komise pro krajany pořádá (dříve s Etnologickým ústavem

²⁵ Mezi léty 2006 až 2010 probíhal projekt Podpora českého kulturního dědictví v zahraničí. V roce 2008 MZV vyplatilo celkově 10,5 milionu, o které žádalo 163 spolků ze 43 zemí: šlo o podporu krajanských periodik, spolkových publikací, finanční podpora výuky češtiny v rámci spolků, spolkové knihovny a archivy, prezentaci tradic při festivalech atd. Dále se jednalo o věcné dary: pomůcky pro výuku a další (Eisenbruk 2009).

²⁶ Jeho náplní je podpora spolupráce „s krajanskými spolky po celém světě: poskytováním peněžních darů na kulturní projekty krajanských spolků (včetně podpory projektů České školy bez hranic), případně na údržbu a opravu krajanských škol, kulturních zařízení a drobných památníků, vzdělávacím programem pro krajany, kurz českého jazyka pro krajany v Poděbradech, semestrální studijní pobyty na veřejných vysokých školách v ČR, kurz metodiky výuky českého jazyka, vysílání učitelů k českým krajanským komunitám, vysílání lektorů českého jazyka a literatury do celého světa. Zajišťuje vydávání potvrzení o příslušnosti k české krajanské komunitě v zahraničí, informační servis pro krajanské spolky ve světě – pravidelně aktualizuje adresáře krajanských spolků,“ (MV–krajané).

Akademie věd ČR, dnes ve spolupráci s Mezinárodním koordinačním výborem zahraničních Čechů²⁷⁾ pravidelně již od roku 2008 v Praze konference, jejichž tématem je právě krajanská problematika. V rámci Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky funguje pod Zahraničním výborem Podvýbor pro styky s krajany, prezentaci České republiky v zahraničí a vnější ekonomické vztahy.

Specifickou kapitolou, bez níž se téma vztahu České republiky ke krajanům a naopak rozhodně neobejde, je otázka získání státního občanství České republiky pro potomky občanů a pro další osoby vázané na českou společnost v současnosti. Jde především o děti, či vnoučata těch, kteří odešli z Československa, či České republiky jako občané státu (Baršová, 2014). Tuto situaci částečně opatřuje zákon č. 186/2013 Sb., *zákon o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky)*. V rámci krajanské otázky jde konkrétně o § 33.²⁸⁾ Zvláště od doby, kdy je Česká republika součástí Evropské unie se téma nabytí českého státního občanství stalo mezi krajany především v zemích mimo Unii velice atraktivním díky mnohým výhodám, které poskytuje.

Pokud nelze uplatnit pro získání občanství výše uvedený zákon, Oddělení pro krajanské záležitosti Ministerstva zahraničních věcí České republiky vystavuje na žádost zahraničních Čechů doklad o českém původu – *potvrzení o příslušnosti k české krajanské komunitě v zahraničí* (dále PPKK). Toto potvrzení umožňuje zahraničním Čechům společně s dalšími náležitostmi požádat o české schengenské vízum nebo trvale přesídlit do České republiky bez nutnosti být držiteli českého občanství, a to díky usnesení vlády České republiky „č. 1014 ze dne 8. prosince 2014 na základě individuálně podávaných žádostí o povolení trvalého pobytu na území České republiky podle § 66, odstavec 1 písmeno b) zákona č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky, ve znění pozdějších předpisů a zákonů. Krajané tedy mohou žádat o trvalý pobyt na území

²⁷⁾ Tento výbor vznik roku 2003, formálně jako občanské sdružení, dnes jako spolek, díky Ivanu Dubovickému a Oldřichu Černému. Jeho cílem je vytvořit širokou platformu pro „setkávání zahraničních Čechů, krajanů a exulantů mezi sebou i s obyvateli České republiky a pomáhat odstraňovat komunikační bariéry, které se mezi Čechy doma a v zahraničí vytvořily,“ (MKVZČ).

²⁸⁾ V následujícím znění: „(1) Prohlášením může nabýt státní občanství České republiky fyzická osoba, která se narodila v době od 1. října 1949 do 7. května 1969 mimo území Československé republiky a jeden z jejích rodičů byl ke dni jejího narození československým státním občanem a k 1. lednu 1969 se stal nebo by se k tomuto dni stal českým státním občanem. Prohlášení lze podat nejpozději do jednoho roku od data nabytí účinnosti tohoto zákona.

(2) Prohlášovatel k prohlášení připojí

a) rodný list,

b) oddací list, doklad o vzniku partnerství, případně doklad o rozvodu manželství, doklad o zrušení partnerství, úmrtní list zemřelého manžela nebo partnera,

c) doklad prokazující československé státní občanství jednoho z rodičů ke dni narození prohlášovatele.“ (186/2013 Sb.).

České republiky ,z jiných důvodů hodných zvláštního zřetele‘, ”(MZV PPKK). Žádat o něj mohou pouze cizinci, kteří prokážou svůj český původ²⁹ – žadateli jsou tedy zahraniční Češi³⁰ bez českého státního občanství. PPKK je etnickým vymezením, nikoliv potvrzením o teritoriální příslušnosti. Proces samotný začíná již na zastupitelském úřadě v zemi, kde žadatel pobývá, podáním žádosti a následným pohovorem v českém jazyce uskutečněným na konzulárním oddělení daného zastupitelského úřadu. Zároveň, udělení PPKK je formálním předstupněm k možnému získání českého občanství.

²⁹ Ten je třeba doložit následujícími náležitostmi: žadatel předkládá originály i úředně ověřené kopie úředních dokumentů dokládajících český národnostní původ žadatele, dále (v češtině) svůj životopis, rodokmen a také informaci o svém styku s českým kulturním prostředím. V žádosti samotné je třeba mimo jiné uvést informace o jazykové vybavenosti žadatele češtinou, informace o tom, zda navštěvoval některou z forem výuky češtiny v zahraničí a doklad o tom, zda je členem některého z českých spolků, či lze volitelně uvést informaci o některé z českých církevních obcí (vše je opět nutno doložit). Součástí žádosti je povinný údaj o osobě, která může český původ žadatele potvrdit a informace o přímých i nepřímých příbuzných žijících v současnosti na území České republiky.

³⁰ Po udělení PPKK o něj může požádat také manžel, manželka, nebo nezletilé dítě cizince, jemuž bylo PPKK již uděleno.

5 Severní Amerika: Chicago

„Až do roku 1840 nepomyslel žádný Čech se vystěhovati, a to ze dvou příčin,“ vzpomíná Anton Kocian z Břeclavě. „Předně v Čechách byly po francouzských válkách dobré časy, vše bylo laciné a práce dost. Ale v roce 1840 udeřila velká sucha a brambory se neurodily. Bidou jsa mořen, začal český lid po prvé mysliti na vystěhování do Ameriky,“ (Čapek 1926: 152). Druhá polovina 19. století přinesla dvě velké migrační vlny: do USA a do Rakouska. Společně s objevem zlata v roce 1848 v Kalifornii a později po skončení občanské války v roce 1865 bylo možné získat na západě USA půdu. Poklesly také náklady na lodní dopravu. To vše způsobilo masovou emigraci právě do USA, která dosáhla svého vrcholu v 80. letech 19. století. V zemědělských oblastech, kam se Češi stěhovali nejčastěji, vznikala města jako Moravia, Praha, Mělník či Pilsen. Druhým cílem Čechů putujících do USA byla centra průmyslu – Chicago, New York nebo Cleveland (Brouček 2011).

5.1 Z historie české emigrace do USA, a Chicaga především

O české stopě v Severní Americe, konkrétně v USA můžeme s jistotou mluvit již na začátku 18. století. Roku 1735 přicházejí na území v budoucnu vzniknuvších Spojených států amerických příslušníci církve Moravští bratři v počtu cca 300 osob a usazují se v oblasti dnešní Pensylvánie a Georgie. Za první vystěhovaleckou vlnu českého etnika za moře označujeme období po roce 1848, emigrace z politických důvodů. Jedním z těch, kteří hledali v USA politický azyl, byl také Vojtěch Náprstek. Ten byl však co do společenské vrstvy spíše výjimkou. Většinu tvořili chudí přistěhovanci, zvláště sedláci, kteří se i ve Spojených státech amerických živili stejně jako ve staré vlasti – zemědělstvím (zpravidla oblast Texasu), jako řemeslníci, nebo tovární dělníci. Češi přicházeli do USA okouzleni vidinou snadného získání dobře placeného zaměstnání, půdy, nižších daní a lepšího života pro sebe i potomky. Mimo politických důvodů se mezi pohnutkami k emigraci opakovala touha po náboženské svobodě. Své udělala i zlatá horečka v 50. letech 19. století, kdy se do Kalifornie nahrnulo množství imigrantů z různých evropských oblastí včetně Čechů (srov. Dubovický 2000, Chada 1981). „Popud k ní daly především zprávy o báječném bohatství zlatých polí v Kalifornii (...) a za druhé rostoucí činnost agentů vystěhovaleckých. (...) Tak se vystěhovalo roku 1853 z plzeňského kraje 1.311, z budějovického 1.009 lidí, následujícího roku z onoho 1.946, z tohoto 1.386, z pardubického 1.068. (...) Potom roku 1859 klesl již počet vystěhovalců z celých Čech

na 842. Jest však nutno poznamenati, že tyto číslice zůstávají asi o polovici za skutečností,“ (Čapek 1926: 158).

Možnosti pracovního uplatnění pro první vlnu masové emigrace za moře velmi komplexně shrnuje Tomáš Čapek: „*Slovanského dělníka najdeš všude, kde se těží uhlí a ruda, kde trčí tovární komín, kde se kuje železo a ocel, kde prýští olej, kde se pálí koks. Najdeš ho u sálajících pecí v Connellsville, v hutích v Bessemeru, McKeesportu, Pittsburghu, Gary, Clevelandu, Bridgeportu, v kamenných lomech, v jatkách v Chicagu, Omaze a Kansas City, ve slévárnách, v železárnách, kotlárnách, ocelárnách, mostárnách... (...) Čechovi, který přišel brzo, dokud půda byla laciná poštěstilo se uníknout spárům průmyslu a věnovati se orbě,*“ (Čapek 1926: 14–15). Deset profesí, kde se Češi uplatňovali nejvíce, bylo rozvrženo takto: čtvrtina byla zaměstnána jako farmáři, sadaři nebo dozorcí, více jak 10 % jako nádeníci, následují krejčí, „*zemědělská čeled', tabáčníci a doutníkáři, maloobchodníci, tesaři a truhláři, železničářští a ocelářští dělníci, horníci a lamači kamene,*“ o něco více než jedno procento tvořili řezníci (Čapek 1926: 206). Největší šanci uspět v USA měli mladí fyzicky zdatní muži, kteří ovládali řemeslo, mohli pracovat v továrně, nebo se vypracovali a otevřeli živnost.

V období 50. až 70. let 19. století byli Češi nejvíce zastoupeným národem z Rakouska-Uherska, který emigroval do Spojených států amerických. Až 70 % emigrantů se hlásilo k českému etniku. Na začátku 20. století proběhlo v USA sčítání lidu: roku 1910 se k českému původu hlásilo přesně 539 392 lidí žijících ve Spojených státech. Je otázkou, zda se jednalo pouze o první generaci emigrantů, či zda do tohoto půl milionu spadali také potomci původních emigrantů, což je pravděpodobnější. Nejpočetnější z hlediska české enklávy byly státy Illinois, Wisconsin a Nebraska. Co se měst týče, první bylo Chicago, následoval New York a Cleveland. Do začátku první světové války do USA odešlo na 350 000 Čechů. Roku 1921 byla vydána kvótová opatření týkající se emigrace a čísla vystěhovalců do USA poklesla. Jednalo se o zákony *Immigration Act of 1921* a následně o *Immigration Act of 1924*. První z nich stanovoval, že od roku 1921 mohou být ročně přijata jen 3 % uprchlíků na počet jejich krajanů žijících v USA k roku 1910. Zákon z roku 1924 povoloval pouze 2 % uprchlíků, ovšem z počtu jejich krajanů usídlených v USA k roku 1890. Od roku 1924 tak mohlo být každoročně přijato na hranicích USA přesně 3 073 Čechoslováků. Toto byl jeden z podstatných důvodů obrovského nárůstu vlny československé emigrace do Latinské Ameriky, především do Argentiny a Brazílie, ve 20., 30. a 40. letech 20. století. Touto dobou do USA odcházejí především Slováci a obyvatelé Podkarpatské Rusi. Během druhé světové války se zesiluje množství politické emigrace

a vrcholí v období komunistického režimu, kdy do USA odchází na 150 000 Čechoslováků. Zvýšení počtu exulantů z Československa bylo možné především díky zrušení zákona z let 1924 novým nařízením *Immigration Act 1965* (srov. Dubovický 2000, Chada 1981, Kříž 2022).

Dle statistik z roku 2000 žije ve Spojených státech 1 262 527 obyvatel hlásících se k českému původu (nezávisle na tom, zda se jedná o první generaci, nebo potomky emigrantů). Dalších 441 403 obyvatel se hlásí k československému původu. USA je tak zemí s největší českou zahraniční komunitou. Nejvíce Čechů/Čechoslováků žije ve státě Texas, následuje Illinois. Dle měst má česká komunita stejně jako před 100 lety největší zastoupení v Chicagu, následuje New York a Los Angeles. Česká menšina je 25. největší v USA. Česká stopa je dodnes vidět i v pojmenování³¹ měst a městských částí (MZV).

Když Češi dorazili po několikátýdenní plavbě přes Atlantik do USA, bylo na místě najít cíl své cesty. Mnozí využili možnosti dostat vlastní pozemek a přes New York a Velká jezera odjížděli povozy a později vlakem do Iowy, Minnesoty nebo Nebrasky. Do Texasu se zpravidla cestovalo z přístavu Galveston. Velká část Čechů ale zůstala na západní straně kontinentu, hned u oceánu v New Yorku, případně po několikahodinové cestě vlakem v Chicagu. Právě díky obrovskému množství emigrantů především ze středovýchodní Evropy se z Chicaga během 2. poloviny 19. století stalo průmyslové město a kulturní centrum.

Chicago, které je dnes v pravdě velkoměstem, bylo založeno roku 1837.³² Z roku 1840 pocházejí zápisky, které citoval T. Čapek ve své monografii o Česích v USA: „Přišedše do metropole Západu, musili jsme vylézt z vlaku na prérui, neboť žádného nádraží ještě nebylo. (...) Pro pohodlí cestujících stála tam platforma sbitá z prken, aby se neskákalo z vlaku hned do bláta a prachu. Vida všude jen bažiny a vodu...“ (Čapek

³¹ Čapek k roku 1926 uvádí následující výčet: Arkansas: Prague; Kalifornie: Korbel; Iowa: Bohemian Settlement, Karlín; Louisiana: Bechyň, Beroun, Homolka, Komenský, Litomyšl, Moravia, New Prague, New Třeboň, Tábor, Veselí, Vlasatý, Masaryk; Missouri: Karlín, Mashek; Montana: Kolín; Nebraska: Bruno (Brno), Jelen, Kowanda, Loučky, Pisheliville (po Pišlově), Plasy, Prague, Shebesta, Shestak, Slovania, Tábor, Tasov, Touhy; Severní (North) Dakota: Bechyň, New Hradec, Písek, Veselyville; Oklahoma: Mishak, Moravia, Prague, Tábor, Yanush; Oregon: Malín; Pennsylvania: Bohemia, Moravia, Prague, Slovan; Jižní (South) Dakota: Bláha, Janoušek, Havlíček, Houdek, Kašpar, Kolda, Planá, Rezek, Tábor, Vodňany, Volín; Texas: Bílá Hora, Dubina, Fredek (Frýdek), Frenštát, Hegar, Holík, Holub, Kovář, Krásná, Lipan, Mařák, Mikeska, Nechanitz, Novohrad, Ratiboř, Rosanky, Rožnov, Šebesta, Shimek, Smetana, Polanka, Písek, Prague, Praha, Tábor, Vsetín, Wokatý, Žižkov; Virginia: New Bohemia; Wisconsin: Čermná, Kadlec, Kellnersville, Kossuth, Krok, Marek, Mělník, Pilsen, Příbram, Roztoky, Slovan, Stangelville, Tábor (Čapek 1926: 201–202).

³² V roce 1803 vybrali generál Wayne a George Washington osadu Chicago jako ideální místo, kde budou osadníci dobře chráněni před útokem Britů z Kanady a nechali zde zbudovat pevnost. Tu v roce 1812 vypálili indiáni během velkého ozbrojeného střetu obyvatel Chicaga a nativního kmene. Roku 1823 má Chicago okolo 15 stavení a asi 75 obyvatel, roku 1833 se stává obcí. V roce 1835 má už na 3200 obyvatel (Bubeníček 1939).

1926: 175). O jedenáct let později, v roce 1848, z něj pochází spis *History of Chicago* Mosese Kirklanda, budoucí metropole neměla jiné spojení s okolím než vozy a malá plavidla kotvící na Michiganském jezeře, město bylo bez železnice, kanalizace, chodníků i vodovodu.

Mezi prvními, kteří přesídlili z Evropy do Chicaga, byla rodina Dolejšova, která přijela roku 1852 z Orlíku v Čechách. Anna Dolejšová, již jako 84letá, vzpomínala na osmitýdenní cestu po moři, během níž z této rodiny zemřely dvě děti. Manžel vstoupil po zabydlení se v Americe do armády a roku 1862 zemřel ve službě. Dolejšovy následovali Burdovi, Dvořáčkovi a Štěrbovi.³³ Ti všichni se ale nejdříve usídlili v New Yorku a teprve potom se přesunuli do Chicaga. Ve stejné době přišel také William Kašpar, kterého T. Čapek označuje jako *nejbohatšího Čecha v Chicagu*. Přijel přes New York a prošel jako vojenský pekař občanskou válkou „*R. 1864, byv z armády propuštěn jako invalida, usadil se trvale v Chicagu. Pekařství, grocernictví, které tam provozoval blíž kostela sv. Václava, se vyplácelo a jako četní jiní self-made mani rostl Kašpar do výšky společensky i hospodářsky,*“ (Čapek 1926: 41). Důležitou roli v začátcích českého kulturního života hrál Josef Kolář. Do Spojených států amerických přicestoval zřejmě roku 1853 z Kestřan u Písku a vedle toho, že profesí platil za vyhlášeného tkalce, byl také hudebníkem. V Chicagu založil první českou kapelu *bandu* složenou ze šesti Čechů,³⁴ která vystupovala nejčastěji ve Slavíkově hospodě. Hudbou se Kolářovi muzikanti živili výhradně ve večerních hodinách nebo o víkendech. Každý z nich totiž měl své vlastní povolání, nebo se nechávali najímat dřevozpracovatelskými společnostmi jako sezónní dělníci (Bubeníček 1939).

Právě dřevozpracovatelský průmysl nebo jiná fyzicky náročná, či *hrubá* (jak ji označuje ve svých spisech o krajanech Tomáš Čapek) práce byly způsobem obživy největší skupiny Čechů přicházejících do Chicaga. Se zvětšující se českou komunitou ovšem přibývalo těch, kteří po příjezdu do Ameriky, pokud jim to finanční situace dovolila, pokračovali v řemesle, které zastávali ve staré vlasti. Například k roku 1848 měla být česká komunita v Chicagu bohatší o prvního českého klempíře, řezníka,³⁵ uženáře a řemenáře

³³ Bubeníček se domnívá, že rodina Štěrbova společně s Valentovými, mohla přijít do Chicaga už o rok dříve – roku 1852. O Janu Štěrbovi dodává, že byl jedním z nejbohatších Čechů v té době a vlastnil velké množství půdy (až do roku 1883 to mělo být 7 a ½ akru). Zřejmě s větším finančním obnosem již přijel. Josef Valenta byl zase známým a uznávaným lékařem, který vedle lékařské praxe vlastnil také lékárnu na křižovatce ulic Van Buren a State. Krajané na něj vzpomínají také proto, že „*šňupal stále český (vlastně rakouský) tabák, který si zvláště dovážel pro sebe,*“ (Bubeníček 1939: 19). Měl si údajně vydělat velké množství peněz po velké vlakové havárii, neboť léčil okolo stovky postižených touto tragédií.

³⁴ Členy kapely byli J. Kolář, J. Baumeister, F. Chadima, T. Petraš, J. Tomek a J. Velík (Bubeníček 1939).

³⁵ Čapek však hovoří o českých řeznících – ovšem ve spojitosti s chicagskými jatky – až v roce 1882.

v této oblasti, několik krejčích, brusiče, truhláře, nebo také puškaře, kováře a několik nádeníků (Bubeníček 1939).

8. října 1871 město zasáhla živelní pohroma – velký požár.³⁶ Ve městě žilo okolo 300 000 obyvatel různých národností a stálo v něm na 60 000 domů. Oheň se začal šířit z ulice DeKoven a hned v prvních hodinách zachvátil oblast označovanou jako chicagská Praha. Oheň zachvátil a srovnal se zemí takřka všechny české části Chicaga a co nespálil během dvou dní,³⁷ to dokonali žháři a zloději při rabování. Požár měl údajně vzniknout ve stáji jedné z irských rodin, kdy měla být právě ve stáji při dojení převržená petrolejová lampa. Historikové se spíše přiklánějí ke žhářství. Bubeníček ve svých *Dějínách Čechů v Chicagu* však nabízí zcela jinou hypotézu: okno ve stáji rodiny O’Learových směřovalo k české Křenkově hospodě. Právě tam se měla konat taneční zábava, při níž mládež vycházela z hospody ven na dvůr, mnohdy s cigaretou. „*V rozmluvě nám Purer zcela vážně nadhodil, že některý z rozpustilých tanečníků vhodil v lehkomyšlné bujnosti do pootevřeného okénka stáje hořící cigaretu nebo doutník. Domněnka, že oheň vznikl tímto způsobem, byla několika našimi lidmi pokládána za správnou, ale chována z pochopitelných důvodů v největší tajnosti. (...) Dnes, kdy od katastrofy uplynulo přes půl století a Chicažané se rozcházejí v mínění, přinesl-li velký oheň městu více neštěstí nebo štěstí, nemusíme se oné domněnky báti. Od toho času Češi v Chicagu a jeho předměstích osadili, zastavili a zvelebili mnohem větší plochu než byla ona požárem postižená,*“ (Bubeníček 1939: 220).

Na množství českých exulantů v Chicagu odkazují mnohé názvy ulic a čtvrtí, které jsou buď přímo české, nebo z českých pojmenování vycházejí: první českou čtvrtí byla Praha, následovala Malá strana, Plzeň, Klatovy, Malé Vinohrady, Nový Tábor a později osada u Národního hřbitova/Volšany. Názvy odpovídaly tomu, odkud pocházela největší vystěhovalecká skupina, nebo v případě hřbitova nejznámějšímu pražskému hřbitovu. Před první světovou válkou bylo Chicago po Praze a Vídni největším českým městem. Česká komunita byla natolik silná a pro město zřejmě natolik důležitá, že roku

³⁶ Událost v angličtině označovaná jako *Great Chicago Fire* je jednou z nejdůležitějších událostí v životě města. Tato událost se promítla také do vlajky města, jíž tvoří dva světle modré pruhy a čtyři hvězdy. Právě jedna z hvězd symbolizuje velký požár (další je symbolem založení pevnosti a budoucích Chicaga, třetí kolumbijskou výstavu World a poslední expozici *Century of Progress*).

³⁷ Živel se rychle rozšířil takřka po celém městě dílem velkého sucha, dílem charakterem města jako takovým: Chicago bylo městem průmyslovým s množstvím dřevařských továren. Navíc, nejenže většina budov byla dřevěná, ale kvůli množství podzemní vody a rozsáhlé bažiny takřka postaveno na dřevěném podloží.

1911 město Chicago nechalo postavit Čechům pomník³⁸ Karla Havlíčka Borovského na Solidarity Drive – v těsném sousedství centra města, tzv. downtown (srov. Dubovický 2000, Kříž 2022, KHB-Chicago).

5.1.1 České čtvrti, spolky a instituce v Chicagu na prahu 20. století

Českých čtvrtí bylo v Chicagu několik. Jednou z těch, která si své jméno uchovala dodnes, je Pilsen – mezi krajany známá jako Plzeň. Tato osada, dnes městská část, byla třetí největší českou osadou u Chicaga a je dodnes s historií české komunity společně s Berwynem a Cicerem spojována nejvíce. Plzeň vymezuje „na severu trať Burlingtonské železniční dráhy podél 16. ulice, na východě (ulice) Halsted, na jihu jižní rameno řeky Chicago a na západě avenue Western,“ (Bubeníček 1939: 213). Česká komunita se v ní začala usazovat v 60. letech 19. století po částečném vysušení a zvýšení promáčené půdy – původně rozsáhlé bažiny. Na území budoucí americké Plzně tehdy zbylo několik málo farem, ale především budovy pojímající vše nutné k dřevařskému průmyslu, který se v této části Chicaga masově rozvíjel. Plzeň se měla proměnit v úrodnou půdu pro pěstování zeleniny, ovšem když začaly vznikat jednotlivé ulice, zelinářství ustoupilo zástavbě a mase přistěhovalců. O množství Čechů svědčí mnohé názvy nově vzniklých ulic: ty v těsném sousedství české kolonie, či přímo v ní, se jmenovaly příkladně *U vápenek*, *Za vápenkami*,³⁹ nebo *Klatovy*. Češi se usídlovali také v již vzniklých ulicích Fisk nebo Evans. Na ulici Evans žil mlékař Konopásek, nedaleko na ulici Loomis pan Šimek a jeho podnájemník pan Němec. Právě tyto rodiny utvořily v roce 1868 základ budoucí čtvrtě Pilsen a přidružené svatoprokopské osady. V Plzni vyrostl také *Hostinec u města Plzně*, který dal osadě jméno a kde se čepovalo právě importované plzeňské pivo. Vůbec první dům si měl v české Plzni postavit roku 1870 Václav Půta. Možná i jeho zastihlo postupné zvyšování ulic, aby byla odvedena přebytečná voda. Tento krok ale přidělal starosti těm, kteří svou nemovitost v Plzni již postavili – z mnohých přízemí se těžko

³⁸ Na pomníku je dvojjazyčný nápis: KAREL HAVLICEK BOROVSKEY THE MARTYRED STATESMAN OF BOHEMIA, BELOVED BY HIS COUNTRYMEN, BORN OCTOBER 31 1821, DIED JULY 29 1856 IN HIM BOHEMIA LOST ONE OF HER BEST SONS, A FEARLESS DEFENDER OF HER RIGHTS AND LIBERTIES, A MAN OF STERLING CHARACTER, EVER TRUE TO HIS CONVICTIONS FOR WHICH HIS SACRIFIED HIS LIFE. UNDYING HONOR TO HIS MEMORY. SCULPTURED BY JOSEF STRACHOVSKY. MILACEK NARODA A MUCEDNIK BRIXENSKY, SLAVNY CESKY PUBLICISTA. NAROZEN 31. RIJNA 1821. ZEMREL 29 CERVENCE 1856 V NEM ZTRATIL NAROD JEDNOHO Z NEJLEPSICH SYNU, NEOHROZENÉHO BOJOVNIKA ZA PRAVDU A SVOBODU, MUZE VZACNEHO CHARAKTERU A SKALOPEVNEHO PRESVEDCENI ZA NEZ OBETOVAL SVUJ ŽIVOT NEHYNOUCI CEST JEHO PAMATCE DEDICATED TO BOHEMIANS OF THE STATE OF ILLINOIS ERECTED AD 1911 ARCHITECTURE BY ANTHONY F RUSY (KHB-Chicago).

³⁹ V oblasti chicagské Plzně se opravdu těžil vápenec, proto příslušná pojmenování (Bubeníček 1939).

vycházelo na ulici a domky jako by se bořily do terénu. Tento problém byl však záhy vyřešen velkým požárem a nutnou přestavbou celé čtvrti.

Češi, kteří přišli na konci 19. století, se usazovali především v předměstí Chicaga, ve čtvrtích Cicero a Berwyn.⁴⁰ Cicero, dříve zvané Township 39, bylo co do plochy čtvercovým předměstím Chicaga, které končilo na severu právě 39. ulicí, na jihu jej vymezovala dnešní ulice Harlem. Osídlovat se začalo v roce 1849, jméno Cicero dostalo však společně s prohlášením za obec až roku 1857. První Češi se do Cicera stěhují roku 1893, v roce 1926 už jich tu ale žilo na 13 200 Čechů (srov. Bubeníček 1939, Čapek 1926). O několik let později než Cicero vzniká město Berwyn, dnes taktéž součást Chicaga. V roce 1856 je založena osada tohoto jména, kterou ohraničuje na východě Ridgeland Avenue, na západě dnešní ulice Harlem a ze severu a jihu 31. ulice a ulice Ogden. Z původního letního sídla bohatších chicagských rodin se postupně stala čtvrt, jejíž parcely byly rozprodány takřka okamžitě. Berwyn tehdy ovšem nebyl samostatným městem, ale součástí Cicera a čeští usedlíci se zde usazují, stejně jako v Ciceru samotném, až roku 1893. Berwyn se od Cicera roku osamostatnil roku 1908 a tou dobou už byl jedním z českých center.

Míst, kde v Chicagu žili Češi, je mnoho. Ty výše uvedené ilustrují systém, jak se Češi v Chicagu a kolem něj usazovali a jak se postupně Chicago spojovalo v dnešní megalopoli. Při každé z českých menšin zpravidla byla restaurace či hospoda provozovaná českou rodinou, čeští řemeslníci, obchodníci a podnikatelé, ale také spolky. Množství českých spolků a institucí, které v Chicagu a jeho okolí působily, je takřka nepřehledný. O jejich kvantitě se zmiňuje Bubeníček v monografii o chicagských Čechích velmi podrobně. Uvádí soupis všech, které působili v této oblasti v roce 1893.⁴¹ Některé vznikly

⁴⁰ V době, kdy Bubeníček dopisoval první díl svých *Dějiny Čechů v Chicagu*, byli Cicero i Berwyn ještě předměstími Chicaga.

⁴¹ *Řády Česko-Slovanských Podporovatelských Spolků*: Národní Hlavní, Velkořád státu Illinois, Věrnost, Praha Rovnost, Jungmann, Jiří Poděbradský, Osvěta, Říp, Vyšehrad, Vratislav, Lincoln, Česko-Národní, Pokrok, Česko-Dělnický, Garfield, Česká Koruna, Chicago, Čech na Křižovatce, Vlastenec, Bratři Svobody, Turnov, Lipany, Neruda, Josef Barák; *Řáda Česko-Slovanské Podporovatelské Občanské*: Hlavní, Velkořád státu Illinois, Rytíři Jiří Washington, Řád č. 8, Václav, Řád č. 28, Garfield, Ed. Grégr, Jungmann, Česko-Dělnický, Amerika; *Dvory Nezávislého Řádu Lesníků*: Český Lev, Česká Koruna, Lesník, Klácel, Jan Hus, Šumava, Jiří Poděbradský, Jan Žižka, Praha, Slavie, Jan Amos Komenský; *Lože Rytířů a Dam Cti*: Libuše, Čech, Blaník, Svatopluk, Božena Němcová, Martha Washingtonová, A. Komenský, Čechie, Královice, Pokrok, Jan Hus, Lincoln, Columbia, Český Lev, L. W. Kadlec, Vlasta, Plzeň, Lilie Západu, Radbuza; *Lože Česko-Slovanských Rytířů a Dam*: Velkolože, Svojanov, Slavia, Ottokar, Žižkov, Pokrok, Svornost, Plzeň, Klatovy; *Lože Rytířů Cti*: Žižka; *Sbory Jednoty Českých Dam*: Velkovýbor státu Illinois, Přemyslovna, Dobroslava, Jaroslava, Karolina Světlá, Zdeňka Havlíčková, Hvězda Vlasti, Vlast, Palma Vlasti; *Sokolské jednoty*: T.J.S. Slovanská Lípa, T.J.S. Tyrš, T.J.S. Čechie, Sokolky T.J.S. Čechie, Plzeňský Sokol, T.J. Sokolek Slávských, Sokol Chicago, T.J.S. Tábor, Klatovský Sokol, T.J.S. Tyrš; *Jednota Táboritů*: Národní Hlavní Lože, Velkolože státu Illinois, Velkolože Jednoty Táboritů státu Illinois, Jan Hus, Prokop Veliký, Prokop Malý, Jeroným, Husité, Trocnov, Žižkův Kalich, Cvičící sbor J.T.; *Dělnické odborové a jiné spolky*:

a takřka okamžitě zanikly, jiné byly kopií již vzniknuvších, ty šťastnější přežily desetiletí, vstoupily do nového století, a ty nejodolnější působí až dodnes.

Jedním z prvních českých spolků v Chicagu byla *Slovanská Lípa*. Ustavující schůze proběhla 24. listopadu 1861 v domě Augustina Kučery a ke spolku se již tehdy hlásilo 16 zakládajících členů.⁴² Úkolem spolku bylo pořádat přednášky, divadelní představení, plesy⁴³ a zábavy, zakládat české knihovny, ale především být osvětovou organizací,

Unie dělníků pracujících na dveřích, oknech a okenicích, Česká Typografická Unie, Česko-Slovanská hudební unie, Unie pomocníků dánských krejčí, Tesařsko-Truhlářská unie, Unie dělníků pracujících na strojích ode dřeva, Česko-Pekařská Neodvislá Unie, Česká Kovodělnická Unie, Unie dělníků pracujících na strojích ode dřeva, Česko-Zednický podporovatelský spolek, Čeští podavači na stavbách, Tesařsko-truhlářská stavební unie, Tesařsko-truhlářská unie; *Zpěvacké a divadelní spolky*: Český Dělnický Pěvecký Sbor, Pěvecký Sbor Lumír, Dámský odbor pěveckého sboru Lumír, Pěvecký sbor Hlahol, Pěvecko-vzdělávací sbor Slovan, Lyra, Dramatický sbor Karel Havlíček Borovský, Dramatický sbor Thalia-Kolár, Česko-Národní Ochotnické Družstvo, Dramatický klub Boleslav Jablonský, Dramatický klub Čech, Dramatický klub Českého Dělnického Vzdělávacího Spolku; *Školní spolky*: Patronát Česko-Anglické Svobodné Školy, Patronát české školy v 16. wardě, Patronát Česko-Anglické Svobodné Školy v Town of Lake, Matice Školská v Chicagu, Matice pro školy v Čechách, Dámský odbor Matice, Patronát Česko-Americké Školy Ladislav Klácel; *Ženské spolky samostatné*: Dámský sbor Vlasta, Dámský sbor Vlasta č. 1, Dámský sbor Vlasta č. 3, Klub „Věvec českých dívek“; *Lože I. O. O. F.*: Palacký, Praha, Klub Rebeka, Vlasta Rebeka; *Různé podpůrné spolky*: Česko-Chicagšská Podpůrná Omladina, Spolek Moravsko-Slovansko Podporující, Jan Hus Council, Řád Jungmann, Česko-Bratrský Podporující Spolek, Podporující spolek v pádu ohně, Občanský podporující spolek Slavia, Řád Bratrská Lásky, Řád Bratří Svobody, Lože Ottokar Rytířů Pythia, Ottokar Divise Uniform Rank Rytířů Pythias; *Stavovské spolky*: Spolek českých hostinských, Spolek Plzeňských řezníků, Spolek Českých uhlířů; *Vzdělávací a zábavné spolky*: Čtenářský spolek Česká Beseda, Svobodná Obec, Klub Veselá Besídka, Čtenářský spolek Lad. Klácel, Klub Českých mláďenců, Zábavní klub Snové a Dcery Vlasti, Zábavní a vzdělávací klub Vltava, Česko-Dělnický Vzdělávací spolek, Zábavní klub Plzeňská omladina v Krolově místnosti, Zábavní klub Veselá Omladina, Klub Českých citeristů „Dalibor“, Zábavní vzdělávací sbor Osvěta, Zábavní klub Lad. Klácel, Zábavní sportovní klub od Vápenek, Zábavní klub Česká Vlast, Klub Bridgeportských myslivců, Klub Plzeňských mláďenců, Klub Plzeňských bicyklistů, První český veslařský klub Chicago, První český lovecký klub v Chicagu, Zábavní klub Chicago; *Vojenské spolky*: Česko-Americká setnina Generál Jiří Washington, Spolek Česko-Slovanských Vysloužilců, Druhé odvětví Česko-Slovanských vojenských vysloužilců, Sbor Českých Ostrostřelců, Sbor pro postavení pomníku českým veteránům, Česko-Americká setnina Zouavů; *Politické spolky*: Český demokratický spolek klub Rovnost, Česko-Americký demokratický klub 9. wardy, I. Demokratický klub 10. wardy, Česko-Americký demokratický klub 19. wardy, Česko-Polský neodvislý klub 9. wardy, Český neodvislý politický spolek v Novém Táboře, Česko-demokratický politický klub 29. wardy, Česko-demokratický klub 7. wardy; *Hřbitovní spolky*: Sbor Českého Národního hřbitova; *Katolické spolky*: Spolek sv. Václava, Spolek sv. Františka, Spolek sv. Cyrilla a Methoděje, Spolek sv. Jana Nepomuckého, Spolek sv. Anny, Spolek sv. Josefa, Spolek sv. Pavla, Spolek sv. Vojtěcha, Spolek sv. Jana Nepomuckého, Spolek sv. Cyrilla a Methoděje, Spolek sv. Sylvestra, Spolek sv. Františka Serafína, Spolek sv. Štěpána, Spolek sv. Ludmily, Spolek sv. Anny, Spolek Dívek Srdce Blahoslavené Panny Marie, Spolek sv. Vincence Paduánského, Spolek sv. Jana Nepomuckého, Spolek sv. Jana Nepomuckého, Spolek rytířů sv. Václava, Spolek sv. Štěpána, Spolek sv. Jakuba, Spolek sv. Havla, Spolek sv. Antonína, Spolek Mariánský, Spolek sv. Alžběty, Bratrstvo sv. Růžence; *Výpomocné spolky*: Svornost, Bořivoj, Bohemia, Slavia, Domov, Union, Písek, Manning, Česko-Národní, Oul, Kašpar, Vlastenec, Plzeň, Česko-Dělnický, Jiří Washington, Pravda, Praha, Jungmann, Dělnický Krok, Nové Město, Vyšehrad, Lev (Lion), Česká Kalifornie, Grand č. 2, Zlatá Koruna, Věrnost. (Bubeníček 1939: 457–466). Pozn. autorky: na rozdíl od Bubeníčkovy seznamu jsou zde uvedeny pouze názvy spolků; Bubeníček uvádí ještě adresu či budovu, v níž spolek působil, předsedu spolku, účetního a tajemníka; kategorie spolků dle Bubeníčka jsou zachovány, autorův pravopis jednotlivých jmen také; některá jména spolků se opakují.

⁴² Roku 1862 už měl spolek 34 členů.

⁴³ Vůbec první ples pořádaný *Slovanskou Lípou* proběhl 26. prosince 1861 v Beckerově síni. Zahrála na něm česká kapela *Great Union Band*, která byla sestavena pro účely plesu. „*Síň stála 8 dolarů se světlem, teplem i čištěním, sedm hudebníků stálo 18 dolarů. Výborům dáno po vstupném lístku zdarma za jejich běhání,*

kteřá by představovala Americe českou společnost. Spolek *Slovanská Lípa* hned od svého počátku usiloval o založení česko-anglické večerní školy.⁴⁴ Důležitou náplní spolkové činnosti byla i péče o Čechy-krajaný, kteří „vládou stíháni, museli do ciziny uprchnouti a pracují tam pro blaho vlasti,“ (Bubeníček 1939: 59). Krajanům spolek pomáhal především formou peněžních darů. Toho se dostalo například Josefu Fričovi, který před svým odjezdem do Ameriky pobýval v Paříži jako redaktor časopisu *Čech*. Roku 1863 *Slovanská Lípa* v Chicagu pořádá první divadelní představení. Představena byla hra *Pan strýček*. Následovaly tituly *Pan Čapek*, *Svéhlavost* nebo *Tylův Nalezenec*, který ukončoval první českou divadelní sezonu⁴⁵ v Chicagu. Vrcholem snah bylo vystavění vlastní budovy *Slovanské Lípy* na ulici Clinton a Van Buren,⁴⁶ která byla spolku předána 17. září 1864. Poslední ochotnické divadlo se v nově vystavěné budově hrálo právě v den velkého požáru, 8. října 1886. Byl uveden – svým způsobem příznačně – *Sirotek Lowoodský* v režii ředitele divadla p. Šislera (Bubeníček 1939).

Už roku 1866⁴⁷ vzniká v Chicagu tělocvičná jednota Sokol.⁴⁸ V prvopočátcích měla chicagská jednota 20 členů a ke cvičení využívala prostoru budovy *Slovanské Lípy*. Chicagští sokolové přejali model českého sokolování se vším všudy: několikrát týdně aktivně cvičili, pořádali veřejná cvičení, ale také výlety. Tělocvičná jednota Sokola se však záhy spojila se *Slovanskou Lipou*. Od roku 1868 tak v Chicagu začal působit *Česko-Americký Sokol* spadající pod *Slovanskou Lipu*. Cvičení se od té doby konalo jednou týdně ve středu a bylo zpoplatněno, aby mohlo být zakoupeno potřebné cvičební nářadí. Aby se jednota mohla pyšnit svým vlastním sokolským praporem, v květnu 1868 ženy a dívky uspořádaly ples, jehož výtěžek byl věnován právě na zhotovení praporu.⁴⁹ O rok později si

objednána večere po 25 centech za osobu a pro hudebníky zdarma, postaven k šatně člen, jenž měl polovinu výtěžku u šatky podržeti sobě za odměnu. (...) Z plesu toho prvního učinili výborové následující účetní zprávu: příjmy za lístky 33 dolary, za nápoje 53 dolary 75 centů, za půlsud zbylý 2 dolary 50 centů (...) Z peněz těch hned v nejbližší schůzi bylo zapláceno 3 dolary nájmu u p. Kronfusa za leden, 25 dolarů pak bylo posláno p. Karešovi do Brem, aby spolku koupil v Praze poučné a zábavné knihy a předplatil časopisy ‚Národní Listy‘ a ‚Čecha‘ z Paříže,“ (Bubeníček 1939: 58).

⁴⁴ Prvním učitelem byl p. Williams, který vyučoval 2x týdně zdarma angličtinu.

⁴⁵ Rozhodně není bez zajímavosti, že za peníze utržené na vstupném nechali herci pojistit všechn majetek proti živelní katastrofě – konkrétně požáru. To se později ukázalo jako velmi dobrý krok.

⁴⁶ Čapek (1926) udává, že šlo o dřevěnou tělocvičnu, kterou postavili chicagští sokolové spolku *Slovanská lípa*. Tato tělocvična měla stát na Taylorově ulici.

⁴⁷ Pouhé čtyři roky po založení Sokola v Rakousko-Uhersku.

⁴⁸ Zajímavé je, že zatímco američtí sokolové přejali z českého Sokola takřka vše, jediné, čemu se nepodřídili a vytvořili si vlastní, byl (a dodnes je) sokolský kroj. Důvodem je, dle Bubeníčkovy monografie, nápadná podobnost šedého sokolského stejnokroje doplněného o červenou košili s uniformou vojáků, kteří ve válce Severu proti Jihu bojovali za Konfederaci. Bubeníček je nazývá *rudými dábly*. Kroj amerických sokolů byl vytvořen podle předlohy vojenských uniforem, v nichž bojovala severní armáda (Bubeníček 1939).

⁴⁹ Na praporu mělo být heslo *Jen vlastní síla povznese*, dále český lev. Na „české“ straně praporu název jednoty česky, na „americké“ v angličtině (Bubeníček, K., 1939).

chicagští sokolové staví vlastní sokolovnu.⁵⁰ Stála na ulici DeKoven až do doby, než jako vůbec jedna z prvních budov z celého města lehla popelem při velkém chicagském požáru. Sokolská jednota v Chicagu měla také své tiskoviny. Jednou z nich byl *Borec americký*. V něm se objevovaly vedle množství informací o chodu spolku také články o rozepřích mezi dvěma tělocvičnými jednotami – Sokolem a DTJ.⁵¹ Pozornost si zaslouží informace z prosince 1915, kdy se kabelogramem do Cicera dostala informace o rozpuštění České obce sokolské a Svazu slovanského sokolstva. V článku, který o této skutečnosti zpravuje, se píše, že „zlotřilý germánský pych v Rakousku dlouho nepotrvá,“ (*Borec americký* 12/1915: 237). Situace zasáhla sokolské hnutí jak v Rakousku-Uhersku, tak i za mořem, formálně ale pro krajanské jednoty a župy takřka neměla žádné důsledky. Největším problémem bylo (a dodnes je) štěpení českého hnutí mezi více spolků, a v tomto případě navíc spolků, které si konkurovaly už ve staré vlasti. Sokolský tisk ale odhaloval i problémy uvnitř spolku samotného,⁵² které se ale v určité míře nevyhýbaly žádnému z krajanských sdružení (srov. *Borec americký*, 1915, srov. Bubeníček 1939, Kříž 2022).

Významným krajanským počinem, jehož důležitost je patrná dodnes, bylo založení *Českého národního hřbitova – Bohemian National Cemetery* v roce 1877. Impulsem k založení byla prý nešťastná událost, kdy bylo Češce, praktikující katoličce, Marii Šilhankové odepřeno spočinout na některém s chicagských hřbitovů. Ustavující schůze *Českého Národního Hřbitovního Sboru (Bohemian National Cemetery Association)* se konala v budově Sokola a účastnilo se jí na osmdesát zástupců českých spolků v Chicagu. Sbor měl za úkol vybrat nezbytné finance na výstavbu hřbitova. Následně bylo zakoupeno 50 akrů pozemku od Marty a Franka Clyborneových východně od Crawford avenue. Jednou z hlavních osobností, která se zasadila o zbudování českého hřbitovu, byl František Boleslav Zdrůbek.⁵³ Hned 1. července 1877 byl hřbitov poprvé využit k pochování českého krajana: dítěte rodiny Bradových.⁵⁴ Následoval soudní spor s obcí Jefferson, která si na svém území hřbitov – natož národnostní menšiny – nepřála. Spor vyhráli čeští krajané a od 2. září 1877 se na něm mohlo bez omezení pochovávat.

⁵⁰ I zde se aktivně hrálo ochotnické divadlo. Prvním ředitelem a režisérem v jedné osobě byl p. Esenter.

⁵¹ Někteří sokolové dokonce takřka pravidelně navštěvovali veřejná cvičení DTJ, aby o nich mohli referovat v *Borci americkém*. Cvičení dělnické tělovýchovy hodnotí jako tragédii (článek ze srpna 1915) kvůli nesprávně provedeným cvikům a dezorganizace.

⁵² Jsou to články jako *Cizopasníci spolkoví* (březen 1915), kde autor popisuje neplatiče příspěvků a také ty, kteří nejsou pro věc spolkovou dostatečně nadšení.

⁵³ Sám je také autorem monografie *Dějiny Česko-Národního Hřbitova v Chicagu, Illinois, od jeho založení 1877 do jeho 25leté jubilejní slavnosti 1902*.

⁵⁴ Tento pohřeb měl údajně proběhnout tajně za asistence prvního českého hrobníka p. Nekoly (Bubeníček 1939).

V tento den se ke hřbitovu konal velký český průvod.⁵⁵ Hřbitov je dodnes obehnán plotem a vjíždí se na něj velkou branou, na níž je jeho název. Zbudování této brány, plotu, ale také vykácení lesa, na jehož místě se hřbitov nachází, bylo největší finanční položkou, s níž se výbor musel potýkat. Čeští krajané se mnohými způsoby skládali, aby se hřbitov podařilo co nejvíce zvelebit. Zapojovali se jednotlivci, hostinští, ale také spolky, které vybraly zpravidla nejvíce. Nejvyšší částky fungovaly jako půjčky a přicházely jak od spolků, tak od jednotlivců.⁵⁶ Během prvního roku fungování hřbitova⁵⁷ na něm vyrostlo 65 hrobů, v roce 1878 už to bylo 112 hrobů (srov. Bubeníček 1939, Kříž 2022).

Vybrané spolky a čtvrti reprezentují českou stopu v Chicagu a potřebu projevovat své češství jak vzájemnou pospolitostí v místě bydliště, tak v rámci spolkové – volnočasové – činnosti, která měla z velké části především osvětový charakter jak směrem k ostatním obyvatelům, tak k Čechům přicházejícím do USA. Šlo ale ještě o způsob, jak si připomínat své kořeny, jak se setkávat s krajany a jak neztratit vazby na starou vlast. Vedle českých čtvrtí a spolků vznikaly samozřejmě také české kostely a církevní společenství. Vždy v místech s velkou koncentrací českého obyvatelstva. Jak se Chicago postupně rozrůstalo, měnilo se i národnostní složení jednotlivých čtvrtí a na místo Čechů zpravidla přicházely národy, které se v USA teprve začínaly usazovat a byly obecně méně majetné: nejdříve jihovýchodní Slované, později (a to je také praxe dnešních dní) začali původně české čtvrti obývat Afroameričané a Hispánci. Co se spolků týče, dodnes funguje oproti Bubeníčkově výčtu jen zanedbatelné procento českých spolků. O to více se ale snaží přežít a zaujmout zahraniční Čechy natolik, aby se stali jejich součástí.

5.1.2 Chicagští Češi počátku 20. století v politice

Důležitou roli v uvědomění si své krajanské identity na přelomu 19. a 20. století sehráli politici českého původu působící na různých postech v Chicagu. To, že Češi se objevovali na důležitých společenských i politických postech, ilustruje příkladně výčet starostů některých předměstí a městských částí Chicaga. Příkladně mezi starosty Cicera

⁵⁵ Měl shromaždiště na ulicích DeKoven, Taylor a Canal – v centru českého přistěhovalectví. Účastnili se jej zástupci spolků a jejich hudební tělesa. Ti všichni se vlakem přesunuli do Irving Parku, odkud pěší průvod pokračoval ke hřbitovu, kde proběhly mnohé proslovy a hudební vystoupení. Slavnost pokračovala v centru v síni Tělocvičné jednoty Sokol (Bubeníček 1939).

⁵⁶ Mezi nižšími částkami se pohybovaly dary od M. Karáska (41 dolarů), nebo J. Berana a J. Trojana (88 dolarů a 10 centů). Vyšší částky pokrývaly půjčky. Tou vůbec nejvyšší bylo 528,88 dolarů od jednoho ze spolků, mezi jednotlivci nejvyšší půjčku poskytl Martin Wolf a šlo o částku 516 dolarů (Bubeníček 1939).

⁵⁷ O Českém národním hřbitovu se píše také v periodiku *Borec americký* v článku z prosince 1915, kdy se měl rozhořet spor o finance, které si mezi sebou každoročně zasílaly Český národní hřbitov a Útulna. Příčinou neodeslání obvyklého finančního daru jednomu spolu od druhého byl dle autora článku arch. Charvát zasedající v jedné z rad. Protože zapříčinil takovou situaci, doporučuje autor, aby arch. Charvát po smrti nebyl pohřben na Českém národním hřbitově (srov. *Borec americký*, 1915).

patřili Joseph Klenha (v období 1925–1935), Joseph Cerny (1935–1937) nebo George Stedronsky (1937–1942). V Berwynu stejnou funkci zastávali Frank Janda (v letech 1925–1929), Fran Novotny (1931–1934), Anton Janura (1935–1943), Fred J. Mraz (1943–1945), William J. Kriz (1946–1965), George Dolezal (1965–1968), právník, soudce a politik za republikány nebo Emil Vacin (1969–1977). Vůbec nejvýše postaveným politikem a českým krajanem v Chicagu byl Antonín Josef Čermák – Antonin/Tony Joseph Cermak. Pocházel z rodiny kladenských horníků: otec se roku 1873 rozhodl odejít do USA za lepší prací a celá rodina jej následovala. Antonín Čermák, který většinu svého dětství už strávil v Americe, se stal roku 1922 radním za okres Cook County (sdružuje Cicero a Berwyn).. Roku 1931 se stal starostou Chicaga za masové podpory imigrantů, především těch ze střední Evropy. Zemřel roku 1933 po atentátu na prezidenta Roosevelta, kdy byl Čermák postřelen místo státníka. Rodinná hrobka Čermákových, na české poměry opravdu impozantní stavba, je součástí Českého národního hřbitova (srov. Dubovický 2000, Wikipedie-Berwyn; web Cicero).

Přestože Češi měli mezi politiky své silné zastoupení, do voleb promluvílo také to, kdo z krajanů byl registrovaným voličem. *„Nejednou se přihodilo, že krajan, když se ucházel o úřad, odvolává se při tom na sílu českého živlu v té neb oné wardě nebo volebním okrese, byl odbyt irským politickým bossem slovy: ‚Ano, je to pravda, že vás Čechů žije ve wardě tolik, kolik udáváte. Ale kolik je vás občanů a registrovaných voličů,‘ (...). Mnoho Čechů pak se nechalo registrovati, však ztěžl přece sehnalo by se v celé západní straně velikého toho města (Chicaga), kde všickni téměř Čechové žijí, ztěžl pravíme, sehnalo by se 2.000 voličů,“* (Čapek 1926: 23). Identická monografie ale doplňuje, že *„nikde nejsou Čechoslováci politicky tak silní a v úřadech zastoupeni jako v Chicagu,“* (Čapek 1916: 58).

5.1.3 Česky psaná periodika jako výkladní skříň česko-amerického smýšlení

Po celých Spojených státech amerických vycházelo od druhé poloviny 19. století množství krajanských periodik s různým zaměřením a frekvencí vydávání. Šlo o převážně česky psané tiskoviny (někdy s dvojjazyčným názvem), do nichž přispívali krajané, ale také se objevovaly různé články „z domova“. V období obou válek se skrze periodika krajané dovídali o situaci ve staré vlasti, prohlášení politiků, ale také o možnostech, jak finančně či materiálně přispět Československu. Periodika plnila funkci pozvánek na akce pořádané různými českými spolky. Ta vydávaná farnostmi oznamovala narození, svateb

a platila za místo pro otištění nekrologů a parte. Své tiskoviny zpravidla vydávaly také školy.

Jen v Chicagu vzniklo a postupně také zaniklo, nebo začalo vycházet pod jiným názvem na 130 periodik.⁵⁸ Pro úplnost je třeba dodat, že místem vydávání českých chicagských periodik nemuselo být jen Chicago, ale také Cicero nebo Berwyn, které se stávají součástí Chicaga až později.⁵⁹

Na následujících řádcích je pro ilustraci uveden rámcový obsah tří českých periodik – *Borec americký*, *Denní hlasatel* a *Ženské listy*. Tento drobný exkurz by měl napomoci pochopení toho, jak česká periodika fungovala a jaké zprávy přinášela. Pro možnost porovnání obsahu je výběr článků omezen období 1915–1917. Ve všech třech případech se jde o tiskovinu vydávanou v češtině. Nejdříve tedy *Borec americký*. Byl to měsíčník Americké obce sokolské, župy Fügner-Tyršovy Chicago III vydávaný v Ciceru v letech 1909–1917. Redaktory byli František Martínek, Karel Vinklárek a Jarka Košař. Navazuje na měsíčník *Borec*⁶⁰ z let 1898–1908 také pod župou Fügner-Tyršovou, ještě pod redakcí pouze Františka Martínka. *Borec americký* je zástupcem periodik vydávaných konkrétním českým spolkem. V každém z vydání je patrné, že se jedná o tiskovinu Sokola, protože právě spolku je věnována nadpoloviční většina každého jednoho vydání. Takřka každé vydání začíná básní českého autora, přičemž jsou často otiskováni ti, kteří navštívili Spojené státy americké (například Josef Václav Sládek). Častými autory úvodních přetiskovaných básní jsou i významní čeští autoři a ti, jejichž básně svým obsahem odkazují na domovinu a vlastenectví (Neruda a báseň *Moje barva červená a bílá*, J. V. Frič a báseň *Slovan* nebo Svatopluk Čech a jeho *Husita na Baltu*). Pravidelnými rubrikami

⁵⁸ Namátkou *The American Czechoslovak Observer* (30. léta 20. století), *Americký občan-American Citizen* (90. léta 19. století), *Amerikán* (70. léta 19. století až 50. léta 20. století), *The Bohemian Revue* – navazuje *The Czechoslovak Revue* (10. léta a 20. léta 20. století), *Borec* – navazuje *Borec americký* (přelom 19. a 20. století až 50. léta), *Brko sokolí* (1. pol. 20. století), *Československý legionář* (20. léta 20. století), *Dělnické listy* (období populární po celém USA, přelom 19. a 20. století a 10. léta), *Denní hlasatel* (90. léta 19. století až 90. léta 20. století), *Hlasatel* (celé 20. století), množství periodiky s přídomkem *Chicagský/é: listy, občan, svět, věstník* (70. až 90. léta 19. století), *Jednota* (období populární po celém USA, přelom 19. a 20. století), *Katolík* (90. léta 19. stol. až 60. léta 20. stol.), *Lidové noviny-The People's News* (počátek 20. století), *Národ* (90. léta 19. století až 60. léta 20. století), *Noviny pro maličké* (10. léta 20. stol., příloha *Ženských listů*), *Pravda* (přelom století, období populární po celém USA), *Přítel dětí* (konec 19. století až 30. léta 20. stol.), *Spravedlnost-Justice* (počátek 20. století až 30. léta), *Svobodná škola* (90. léta 19. století až 10. léta 21. století), *Svobodné Československo* (40. až 70. léta 20. století), *Town of Lake-ské noviny – Town of Lake News* (20. léta 20. stol.), *V boj!* (během 1. sv. války) nebo *Ženské listy* (90. léta 19. století až 40. léta 20. století).

⁵⁹ Příkladně Cicero: *Divadlo Sokola Slávského* (30. léta 20. stol.), *Kartáč* (10. až 30. léta 20. století), *Orgán Jednoty československé spolky v Americe* (40. a 50. léta 20. století), *Posel-The Messenger* (30. až 90. léta 20. století) nebo *Předměstské listy-Suburban News* (20. až 30. léta 20. stol.). Na příkladu Berwynu: *Český Odd Fellow* (20. až 60. léta 20. století), *Hlas Jednoty-Voice of the Unity* (50. až 70. léta 20. století), *Orgán československých spolků v Americe-Oficial Organ Czechslovak Society of America* (jedno číslo 1935) nebo *Our Gardens-Naše zahrádky* (40. léta 20. století až 10. léta 21. století).

⁶⁰ V digitální databázi NM jsou k nahlédnutí vydání z let 1898–1908.

v závěru každého z čísel jsou *Zápisky ze schůze* a následně *Dopisy*. V nich jsou čtenáři několika články informování o stavu sokolské jednoty v Ciceru a všech sokolských jednotách sdružených pod župou Fügner-Tyršovou v USA. Jde o výčet jednotlivých položek majetku, informace o hospodaření a stavu členstva. Specifická jsou ta vydání, která informují o *Husových slavnostech*, nebo je následně popisují a stejně tak o *Akademii Sokola slávského*, přičemž se dle periodika jedná o oslavy pořádané po všech sokolských jednotách ve Spojených státech. Obdobně jsou zaměřena čísla z roku 1916, která se věnují událostem VI. sletu a závodů župy Fügner-Tyršovy v USA.

Druhým sledovaným periodikem je *Denní hlasatel* s podtitulem *the leading Bohemian (Czechoslovak) daily: časopis věnovaný zájmům československého lidu v Americe*. Jde co do frekvence o deník v pravém slova smyslu. Byl vydáván mezi léty 1891–1994 v Chicagu, následně se distribuovalo z Cicera (1979–1982) a poslední čísla vycházela v Berwynu (1982–1994). Toto periodikum je zaplněno ponejvíce třemi typy článků: prvním jsou zprávy ze Spojených států amerických, druhým typem jsou zprávy z Evropy o vývoji válečné situaci a třetí jsou různé informace o staré vlasti. Ty reflektují významné trestné činy, výnosy v zemědělství a podobně. Dle místa původu se rubriky dělí mezi *Zprávy zahraniční* a *Zprávy domácí*. Informace o průběhu 1. světové války jsou vždy na první straně, ovšem jde o obecné informace, které nejsou nijak „pročesky“ zaměřené (hodnocením, slohem atd.). Část článků je přebrána z jiných krajanských periodik. V článcích se neobjevuje žádné hodnotící stanovisko (v dopisech čtenářů minimálně) a jedná se opravdu o zpravodaj. Na potřebu ztotožňovat se s domovem ukazuje přísun množství informací o Evropě, a především o dění v českých zemích. Druhou část *Denního hlasatele* občas obsazuje rubrika *O ženách pro ženy*. Častá jsou vedle reklam na české i americké produkty úmrtní oznámení – grafická forma je velmi podobná reklamním sdělením. Stejně tak *díkůvzdání*: jde o poděkování za účast na posledním rozloučení.

Občasným tématem jsou dopisy od rodinných příslušníků, kteří narukovali, nebo od těch, kterým se kvůli válečným útrapám nedaří dobře.⁶¹ Zajímavé jsou povídky a romány na pokračování: zatímco autoři románů na pokračování jsou jak Češi, tak cizinci (pak je text přeložen do češtiny), v případě povídek je píší výhradně Češi. Dějištěm je buď konkrétní česká obec, nebo Spojené státy americké, ale výhradně krajanské prostředí. I jména hrdinů jsou zpravidla typicky česká. Zřejmě právě tady může rezonovat určitá

⁶¹ Ty jsou otiskovány i se jménem adresáta, například tento ve vydání z 9. května 1915: „*Pan Ludvík Paleček z čís. 2003 již Loomis ul. Obdržel psaní ze Žiženic nad Cidlinou s tímto částečným obsahem: „Jsem již podruhé raněn [...] Zkusil jsem ve válce dost, ale nelituji, že jsem nejel do Ameriky. Alespoň jsem něco viděl. Ta hrůza se nedá ani vypsati,“*“ (*Denní hlasatel* 9 25/1915: 2).

vzpomínka na domov a touha po vazbě s ním skrze něco důvěrně známého – v tomto případě typické jméno.

Třetím periodikem jsou *Ženské listy* s podtitulem *Orgán Jednoty českých dam a Sdružení česko-amerických dam*. Byly vydávány od roku 1894 do 1939 v Berwynu v redakci Karly Machové, Josefy Humpal-Zemanové, Boženy Pavlíkové-Veselé, Miroslavy R. Hlínové, Růženy Kabátové, Fr. Štolfové, Emílie a Jarmily Houkalových. Nejdříve se jednalo o formu týdeníku, od roku 1932 přecházejí *Ženské listy* na formu měsíčníku. I zde je nejdříve otištěna báseň, následuje slovo zřejmě šéfredaktorky, tematicky nevyhraněná rubrika a pak je prostor pro různé příhody pracujících žen, spíše připomínající románová vyprávění. Část týdeníku je věnována článkům zaměřujícím se na osvětu v různých oborech, nebo se věnují zamyšlení nad ženskou otázkou, například *Ženina úloha* nebo *Matka vychovatelka*. Velká část každého výtisku je věnována prostoru pro český nebo překladový román na pokračování. Zajímavá je rubrika *Dětská besídka*, kam píší česky mluvící děti nebo dospělé čtenářky své příhody s dětmi. Po dětské rubrice je dán prostor tzv. *Dopisnici*, kde se dopisovatelky-čtenářky dělí o své názory a poznatky, téma není určeno a je velmi různorodé (zahradá, vzpomínky na dětství, sdílení receptů nebo doporučených knih). Rubrika *Domácí zprávy* se zabývá veškerým děním v Chicagu a okolí. V závěru každého čísla je uveden kompletní adresář *Jednoty českých dam* v USA.

Příklady česky vydávaných tiskovin dokazují, nakolik byly pro zahraniční Čechy důležité události, které se děly ve staré vlasti a jak podstatná byla snaha neztratit přehled o všem, co se děje jak ve světě, tak v zemi a komunitě, kde jsou imigranti. Důležitost česky psaných textů podporuje už jen jejich kvantita. Ta postupem času ale klesala.

5.1.4 Jak Češi (hlavně ti chicagští) zasáhli do dějin USA

Nezávisle na tom, zda se Češi ve Spojených státech identifikovali a prezentovali jako Češi v zahraničí, Čechoameričané, nebo již jako Američané, běh dějinných událostí týkajících se amerického kontinentu a USA se jim nevyhýbal. Tak tomu bylo i během války Severu proti Jihu. V té době žilo v USA okolo 15 000 až 20 000 Čechů. Většina na Středozápadě, část v Texasu, který po rozpoutání války patřil k Jihu – Konfederaci. Na krajanech bylo, na kterou ze stran konfliktu se přikloní. V Texasu byla branná povinnost vyhlášena roku 1862: v dubnu pro muže mezi 18 a 35 lety, v únoru 1864 od 17 do 50 let. Přestože mnozí muži nemuseli být odvedeni, generovalo toto nařízení množství dezertérů – k nimž patřili také Češi, kteří odmítli podpořit myšlenku udržení otroctví. Část Čechů utekla do Mexika, aby se válce vyhnula úplně. Část se snažila

prchnout na sever, neboť krajané, kteří oblékli uniformu jak dobrovolně, tak z nutnosti, se zpravidla pro stranu Severu a bojovali za Unii. Zaprvé proto, že většina na severu USA žila, zadruhé proto, že očekávali, že právě Sever bude mít nejen ušlechtilější ideály, ale také lepší možnosti k následnému uplatnění a dobrému živobytí. Na straně Unie stál také český krajanský tisk a české imigrantské elity. Přestože Češi během americké občanské války nevytvořili vlastní jednoty jako jiné přistěhovalecké skupiny, dohromady se mělo války účastnit okolo 400 Čechů (Mácha 1994). O významnosti této kapitoly v dějinách amerických Čechů svědčí vystavění pomníku padlým Čechům za občanské války na Českém národním hřbitově v Chicagu. Součástí monumentu jsou dva centrální nápisy⁶² „*Českým rekům 1861–1865*“ a „*Pro novou vlast,*“ (Smetana: 2012: 28–29).

Mezi léty 1880 a 1884 velké množství emigrantů pracovalo v průmyslových zónách, na jatkách, v dřevárnách a na pilách v okolí Michiganského jezera. Mnozí z nich se, především ve skupinách kolem českých tiskovin jako např. *Budoucnost*, aktivně zapojovali do dělnického hnutí. Společně s dalšími dělníky odhlasovali na chicagském sjezdu v říjnu 1884 osmihodinovou pracovní dobu, a to od 1. května 1886, kdy měla v případě delší pracovní doby proběhnout generální stávka. V listopadu 1885 se k tomuto požadavku staví kladně také *Ústřední dělnická jednota*.⁶³ Ještě před samotným 1. květnem probíhala mnohá jednání mezi českými dělníky a odboráři v české čtvrti Plzeň, přičemž jednou z aktivit agitátorů za 8hodinovou pracovní dobu byla i demonstrace u Michiganského jezera. V sobotu 1. května 1886 začal týden, který měl změnit pracovní podmínky budoucích generací. 1. května se měly zrušit všechny úvazky mezi dělníkem a zaměstnavatelem, 2. května měly proběhnout demonstrace, od pondělí 3. května měla započít 8hodinová pracovní doba s nástupem v 8:00 a koncem v 5:00 odpoledne, práce o víkendech a o svátcích měla být zrušena, či dvojnásob zaplácena, mzda měla být vyplácena každou sobotu před započítáním práce. Ve dnech 1. a 2. května po celých Spojených státech amerických na 1,5 milionu dělníků dosáhlo požadavků bez nutnosti stávky a 190 000 stávkovalo, z toho 42 000 úspěšně. V Chicagu to mělo být 80 000 stávkujících, přičemž dobový chicagský tisk informoval, že jde především o iniciativu Poláků, Němců

⁶² Na pomníku je seznam těch padlých z občanské války, kteří jsou pochováni právě na českém hřbitově: „*Fishman John, Hejduk Michael, Hlavin James, Hrdlicka Frank, Hudek Prokop, Kakuška Jacob, Kašpar William, Macal Anton, Mitchell M., Schultz Frank, Smola Frank, Stejskal Frank, Talafous John, Tomek John, Uher Alois, Vranek Martin, Waska Albert, Křišťůfek Jakub,*“ (Smetana, 2012: 29).

⁶³ Central Labor Union, Chicago byla organizace sdružující v roce 1886 22 odborových organizací, přičemž jejich členové byli převážně Češi a Němci (Polišenský 1970).

a Čechů.⁶⁴ Osudovým bylo pondělí 3. května, kdy 12 000 stávkujících v Chicagu pochodovalo na dílny Mc Cormicků. Napadli továrnu kamením i zbraněmi. Dav se střetl s policií, kterou chtěli v mnoha případech stávkující dokonce lynčovat na okolních plynových lampách. Tohoto útoku na policii se aktivně účastnili také Češi. Z českých řad měli být 3 zranění, 4 zatčení. V noci ze 3. na 4. května následovaly rozsáhlé policejní razie v dělnických čtvrtích Chicaga, které se nevyhnuly ani české komunitě. 4. května pak proběhla další stávka – veřejná schůze dělnictva – s více než 20 000 účastníky, která se opět zvrhla v krvavou potyčku. Smrtelně zraněn byl jeden český dělník a jeden policista z českých řad. Později po pumovém útoku pozdě večer narostl počet celkem na 4 mrtvé dělníky, 7 policistů a okolo 150 zraněných Čechů. Tyto poměrně nízké počty jsou zapříčiněny především tím, že ve stejnou dobu probíhala podobná akce ve čtvrti Pilsen. 5. května navázaly už jen protesty v Milwaukee, taktéž s českou a polskou účastí. Kvůli zastoupení Čechů na všech protestních akcích se právě oni stali první z policií pronásledovaných skupin po chicagském masakru. Někteří byli zatčeni⁶⁵ a mnohé rodiny zažily razii. Odsouzeno nakonec ale bylo jen minimum (srov. Polišenský 1970).

5.1.5 První organizované cesty chicagských Čechů do vlasti

Brzy po zabydlení v novém domově se velká část Čechů chtěla alespoň na chvíli vrátit do staré vlasti. Tuto možnost, především pro krajany, kteří získali vyšší postavení a mohli si dovolit větší finanční výlohy, nabízely významné události dění v Rakousku-Uhersku a pozdějším Československu, jako bylo otevření Národního divadla nebo později Vsesokolské slety.⁶⁶

V roce 1885 proběhla *divadelní výprava* směřující do staré vlasti. Jednalo se o krajanskou cestu do Prahy na první představení v novém Národním divadle. Jedním z hlavních hybatelů měl být Antonín Petrtyl. On sám popsal průběh oné divadelní výpravy. Ta vznikla na základě novinového článku ze staré vlasti z roku 1884, kde se psalo o tzv. divadelních vlacích vypravovaných do Prahy ze všech koutů budoucí republiky. Chicagští Češi se rozhodli zorganizovat něco podobného, ovšem v podobě tzv. divadelní lodi.

⁶⁴ Zatímco v Chicagu proběhly nepokoje 1. i 2. května víceméně klidně, v nedalekém Milwaukee došlo k masové stávce především v podniku na výrobu zemědělských strojů, proti kterým si netroufl vystoupit ani sám majitel továrny Mc Cormick Jr., což vyústilo v propuštění 1400 dělníků. Později, 3. 5. 1886, i on přistoupil na 8hodinovou pracovní dobu (Polišenský 1970).

⁶⁵ Například Jan Hradečný a Antonín Pecka, kteří byli spojeni s časopisem *Budoucnost*, Jakub Mikolanda, Václav Turek a další, kteří spolupracovali s německým listem *Chicago Arbeiter-Zeitung* (Polišenský 1970).

⁶⁶ Právě Vsesokolské slety, pořádané zpravidla jednou za 6 let, jsou dodnes důvodem, proč se krajané mnohdy organizovaně ve větších skupinách vrací do České republiky a setkávají se se svými příbuznými ve staré vlasti.

Schůze o výpravě proběhla v Petrtylově hostinci na ulici Morgan. V dubnu 1885 bylo již přihlášeno na 120 krajanů napříč USA, z toho 80 chicagských Čechů, a 26. května vyjela výprava z Chicaga. V New Yorku s dalšími krajany přesedli na společnou loď. V Hamburku museli nejdříve před opuštěním lodi podstoupit prohlídku.⁶⁷ Do Hamburku jim přijel naproti Vojta Náprstek, z Prahy byl vypraven zvláštní vlak. V Praze už krajany vítal spolek Hlahol a, dle četných vzpomínek – mimo jiné Petrtylových – četné davy pražanů nadšenými⁶⁸ výkřiky *Na zdar!* nebo *Sláva Čechům americkým*. Krajané se průvodem přesunuli k Národnímu divadlu, kde předali prapor vyrobený pro Národní divadlo⁶⁹ (Bubeníček, K., 1939).

Další výprava do Čech proběhla o dva roky později, v roce 1887. Tu pořádali a obsazovali především členové Sokola a výbor jednoty⁷⁰ ji také organizoval. Opět se chicagští Češi setkávali z Čechy z New Yorku a do staré vlasti cestovali společně. Tentokrát se jednalo o 300člennou výpravu, která přistála v přístavu v Brémách. Tam už zahraniční Čechy vítali členové česko-slovenského spolku zahraničního, v Podmoklí výpravu očekával br. Karel Linha, starosta Sokola Pražského. Z programu, který čekal zahraniční Čechy ve staré vlasti, lze upozornit na představení *Jan Vyrava*, *Prodaná nevěsta* a *Strakonický dudák* v Národním divadle, slavnost na Žofíně, při níž byl vysvěcen prapor Sokola Žižkovského a následný hlavní bod programu – sokolské cvičení a závody v Českém Brodu začínající 26. června.⁷¹ V tomto trendu američtí krajané pokračovali roku 1891, kdy hromadně navštívili Zemskou jubilejní výstavu a dále v případě všech Vsesokolských sletů až dodnes.

Američtí Češi si dobře uvědomovali, že česká každodenní realita se po odchodu ve staré vlasti musela nutně změnit a že je na návštěvě v rodné zemi nečeká identická zkušenost, kterou zažívali před svým odchodem do zahraničí. Je pozoruhodné, že toto byli schopni reflektovat také Češi domácí. Proto rozhodně stojí za zmínku *Příručka*

⁶⁷ Zřejmě se jednalo o povinnou lékařskou prohlídku, aby do země nebyla zavlečena některá z tehdy neléčitelných, nebo jen těžko léčitelných chorob.

⁶⁸ Davy vítající krajany zpět ve vlasti se dle Petrtylova líčení měly dokonce záhy naučit jím složenou píseň *Touha po vlasti* začínající slovy *Až budu za mořem bydleti* na nápěv známé americké písně (které, to už text neuvádí), (Bubeníček 1939).

⁶⁹ Tento prapor, který nechali američtí Češi zhotovit pro Národní divadlo je dnes uchováván ve sbírkách Divadelního oddělení Národního muzea.

⁷⁰ Ve složení: br. A. Volenský, J. Čermák, F. Kašpar, J. Churán, J. Pecha, J. Čížkovský, F. Chmatal, J. Engelthaler (Bubeníček 1939).

⁷¹ Tato událost měla být původně pořádána jako druhý vsesokolský slet. Kvůli nevoli c. k. úřadů, které měly strach mimo jiné z množství příjezdějících krajanů, kteří by společně s domácími sokoly mohli způsobit protesty proti státnímu systému, byl slet v Praze zakázán. Protože ale příjezdějící krajané byli zároveň určitým regulativem, událost se jako *sokolské cvičení a závody* (někdy také *česko-americké závody*) přesunula do Českého Brodu (srov. Jagošová 2021).

pro zámořské krajaný, kteří navštíví starou vlast, jež byla vydána roku 1938 právě pro Čechy cestující do staré vlasti na X. všesokolský slet v Praze. Tři čtvrtiny příručky jsou psány česky, z jedné čtvrtiny anglicky. Do angličtiny byl přeložen sletový program, informace o důležitých událostech v Československu v době sletu a také kapitola o Československém ústavu zahraničním. V češtině pak byla nejdříve otištěna oslavná báseň o návratu krajanů ze zámoří do staré vlasti, která je vítá s otevřenou náručí. Následovaly zdravice, základní informace o Praze, Brně,⁷² Karlových Varech, Bratislavě, program pražských kin a divadel, přičemž některá hrála představení speciálně pro zahraniční Čechy. Vůbec nejzajímavější kapitolou je ta nazvaná *Nejnutnější pokyny*,⁷³ kde se, byť jen v několika odstavcích, objevují důležité poznámky o tom, co by dle názoru domácích měl zahraniční Čech vědět. Přítomnost zahraničních Čechů nepodcenili ani obchodníci, kteří v uvedené brožůře hojně inzerovali⁷⁴ s cílem zaujmout českou zahraniční klientelu.

5.2 Kdo byli a kým byli chicagští Češi

Důležitost skutečnosti být vnímán jako Čech naše předky provázela od počátků české emigrace do zahraničí. Až na výjimečné případy bylo běžné, mezi českou komunitou nepsaným pravidlem, ba dokonce žádoucí, prezentovat se jako Čech. Češi žijící

⁷² Kapitola s výmluvným názvem *Náš Manchester – Brno*.

⁷³ Obsah této kapitoly je následující: „*Poštovní sazby: Dopisy do 20 g váhy frankují v místě 60 h, v ČSR Kč 1.-, do ciziny Kč 2.50. Pohlednice v ČSR 50 h, do ciziny Kč 1.50. Na rozdíl od jiných zemí chodí a jezdí se v Československé republice vlevo. Jízdné na pražských elektrických drahách jest jednotné Kč. 1.20, na autobusech je odstupňováno podle délky jízdy. Autodrožky mají jednotnou sazby Kč 2.50 za ujetý kilometr mimo základní poplatek Kč 2.-. Za čekací dobu se platí Kč 20.- za hodinu. Na větší zavazadla jsou zvláštní příplatky. V restauracích, kavárnách, hostincích a hotelích je zvykem dávat při placení zpropitné obsluhujícímu personálu. Bývá to 10–15 % z útraty. Někde započítává se 10 % do účtu. Ptejte se proto při placení, zda zpropitné je už započítáno či nikoliv. Ve věcech obchodních obraťte se s důvěrou na Obchodní a živnostenskou komoru v Praze I, nám. Republiky. Tel. 600-41-46. Pan ředitel Matoušek Vám milerád poslouží. K provádění cizinců zvláště jsou oprávněni průvodčí Čedoku, které na přání přichozích do Prahy obstará Čsl. cestování a dopravní kancelář 'Čedok' nebo její odbočky. Průvodci jsou znalci jazyků,*“ (Příručka 1938: 16).

⁷⁴ Tři příklady za všechny: „*České a slovenské Američany zveme srdečně do obnoveného Topičova závodu na Národní tř. 11. Najdou tu klid a volné místo k napsání své korespondence, české a anglické knihy, průvodce, mapy a časopisy, dárkové předměty z českého skla, porculánu, kovu a kameniny a konečně v červenci 1938 výstavu nejkrásnějších pražských pohledů, grafik, leptů a litografií členů spolku českých grafiků Hollar. Topičovo knihkupectví a umělecký salon, Praha I,*“ „*Přes moře – na pivo. Nejskvělejší československé pivo – proslulý plzeňský Prazdroj – dostanete v restaurantu Vašata na Václavském náměstí! Kromě Prazdroje Vám Vašata poslouží znamenitými českými pokrmy na másle a na sádle! Také na sletišti – v reprezentační pivnici Měšťanského pivovaru z Plzně Vám bude chutnat, i tam o Vás bude pečovat populární Vašata! Vašata & spol., vzorný plzeňský restaurant a automat, Praha II, Václavské náměstí č. 16,*“ „*v anglické části brožury se pak objevovaly inzeráty také v angličtině „PLEASE VISIT-WITHOUT ANY OBLIGATION TO BUY – THE POPULAR SHOP OF M. Simonová BEST CZECHOSLOVAKIAN HAND EMBROIDERIES: Table clothes, centre pieces, children & ladies dresses, blouses, linen handkerchiefs, ladies underwear filet, bobin and all kinds of laces, bridge & lunch sets PRAGUE I, HAVÍŘSKÁ 7, CORNER Příkopy – Opposite ČEDOK,*“ (Příručka 1938: 7, 25, 44).

ve Spojených státech (v mnoha případech již američtí Češi) své češství prezentovali mnoha různými způsoby. Nad tím, kdo je to Čech a jak jej poznáme, se zamýšlela už dobová krajanská periodika⁷⁵ z počátku 20. století.

Pokud bychom si chtěli odpovědět na otázku, jaký je profil Čecha – Čechoameričana, jde na základě dobových tiskovin z 10. až 20. let 20. století o člověka, který žije v české komunitě, zaměstnává Čecha nebo je jeho zaměstnancem. Čech žijící ve Chicagu na počátku 20. století má silný vztah ke staré vlasti a je vlastenec: snaží udržovat se českou kulturu, nebo alespoň řeč i za mořem. Má zájem o události z domoviny, ale zajímá se stejně aktivně o každodennost v USA. Hovoří česky a s nejvyšší pravděpodobností je jeho životním partnerem/partnerkou⁷⁶ také někdo z řad krajanů. Je zřejmě členem českého spolku, nebo se alespoň účastní událostí, které spolky pořádají. Právě na českou komunitu spolkový život cílil a právě jejich členové projevovali dle dobových měřítek *to pravé češství*. Snaha být vnímán jako Čech ve smyslu národní hrdosti se totiž projevuje nejvíce ve spolkovém životě. Když takto vystavíme obraz Čechoameričana, je třeba dodat, že hovoříme o Češích, kteří se ve Spojených státech amerických dobře uchytili a mají dostatek finančních prostředků na život i na výdaje jako české tiskoviny, členství ve spolcích, vstupenky na vystoupení spolků atd. Finance mezi chicagskými Čechy v porovnání s těmi z jiných koutů světa zpravidla spíše nechyběly: „*V žádném městě není bankovníctví tak vyvinuto jako v Chicagu. Je tam 15 českých bank – 12 státních a 3 národních. Vklady v první polovici 1924 dostoupily úctyhodné výše (dolar) 42,800.00. Opatrují tedy chicagští bankéři více než polovici vkladů všech českých bank v zemi,*“ (Čapek 1926: 38). K obrazu zahraničních Čechů: Chovají se tak, jak předpokládají, že by se měli Čechoameričané chovat, hovoří česky a snaží se tradici výuky češtiny udržet, mají snahu pomoci Čechům ve válce, aktivně se zajímají o českou situaci. Mají potřebu „českého“ kolem sebe: spolky, tiskoviny, česká jména dětí, české názvy ulic a čtvrtí, české slavnosti, divadlo, písně, nebo zaměstnavatelé či zaměstnanci. Ač to vždy otevřeně nepřiznávají, vymezují se zřejmě vůči ostatním národnostem. Například v článku *Mezi emigranty*: Zatímco ve staré vlasti se dle názoru autora k sobě všechny národy chovají s úctou, v Chicagu se na sebe dívají spatra a v každé čtvrti se drží pouze jedna národnost. Národy, které jsou chudé, mají poničené domy a nestarají se o svou část města.

⁷⁵ Je třeba podotknout, že demonstraci své identity jako české a sama sebe jako Čecha už je jen samotný nákup těchto a dalších česky psaných periodik mimo prostor českých zemí.

⁷⁶ Tento úsudek podporuje množství svatebních oznámení otiskovaných v českých periodících. U snoubenců sice není uvedena národnost nebo rodinný původ, použítá křestní jména i příjmení jsou ale dostatečně výmluvná.

„U nás, mezi Čechy takových budov mnoho není. Láska k rodnému krbu slovanským národům vrozená a přirozená [...] nemohla být ani zde [...] ubita. To, čemu se Američtí u nás posmívají, že pro dům [...] zapomínáme vzdělání svých dětí [...] nás chrání před zločiny mnohem horšími, jakých se Američtí s lehkým svědomím dopouštějí. [...] Slovanská láska k domovu nikdy, nebo málokdy dovolí naší chudině až tak hluboko klesnout. Slovan se těžké práce nebojí a z pravidla umí šetřit,“ (Ženské listy 28 23/1917: 449–450). Článek pokračuje opěvováním české vzájemnosti, kdy soused pomůže sousedovi, na rozdíl od ostatních národů.

Potřebu vracet se alespoň v myšlenkách do staré vlasti, která mohla pro některé znamenat jistotu a svět, v němž se uměli pohybovat, zpodobňovaly v českých tiskovinách (a také česky hraném divadle) románové příběhy (a české hry). Málokterý z příběhů v českém tisku (nebo na divadně) se odehrává v Americe a pokud ano, jde většinou o část Ameriky, kde sídlí čeští krajané. Jména hrdinů jsou česká a příběhy bývají podobné těm, které prožívali krajané po příchodu do exilu. Češi měli potřebu vracet se skrze krásnou literaturu do rodného kraje nebo s ním být v určitém spojení.

Pokud bychom chtěli sestavit ze stejných zdrojů profil Čecha, jak ho vnímají ostatní,⁷⁷ jde o člověka majícího vztah ke své vlasti, člověka spořádaného, dobře oblečeného a dobře vystupujícího. Češi žijí v upravených čtvrtích, jsou na ně pyšní a starají se o ně. Starají se dobře o své děti i ostatní krajany a Slovanů. Pracují na tom, aby americká veřejnost poznala české zvyky a aby se ostatní Češi začlenili do česko-americké každodennosti. Jsou štedří ke svým krajanům ve válce, zasílají jim finanční prostředky a upřímně litují jejich příkoří. Vzhledem k událostem první světové války jsou žádosti o finanční podporu buď Čechů anebo obecně slovanských národů zasažených válkou čímsi jako morálním imperativem. Finanční pomoc Čechům ve staré vlasti je spojována s češtvím a slovanstvím. Je to téma na pomezí tázání se na identitu (je dotýčný vůbec pravý Čech, pokud nepřispěje?) a na pomezí nutnosti projevu hodnot spojených s myšlenkovým světem češství nebo slovanství. Dle vyznění takových textů skutečnost být Čechem a idea češství/slovanství předpokládá naprosto oddanou sounáležitost s krajany ve staré vlasti. Texty působí na čtenáře a na jeho sociální a morální citění s národem, jehož je zcela samozřejmě dle jejich autorů součástí, přestože žije na jiném kontinentu. Tento druh článku zastupuje příspěvek *Ve jménu slovanské vzájemnosti a lidskosti*, jehož cílem je vybrat od každého čtenáře doporučený finanční obnos, díky kterému budou

⁷⁷ Tak, jak si Češi na základě textů v česky psaných textech myslí, že jsou vnímány ostatními národy.

moci být zakoupeny obvazy pro „*bratrský národ srbský*“.⁷⁸ Později vychází článek *Nová úpěnlivá prosba z Moravy* s cílem je vybrat peníze, za něž se budou moci *nasytit děti* – „*Panuje tam hrozná bída! [...] Pět centů nasytí jedno dítě za den [...]*“ (Borec americký 3/1915: 38). Finanční podpora je ve spolkových českých tiskovinách v daném dějinném období prezentována jako povinnost každého, komu se ve Spojených státech dobře žije, „*neb finančně se snaží pomoci politické práci, směřující k osvobození Čech, zde v Americe,*“ (Borec americký 3/1915: 38). Identické články ale odrazují od návratu do vlasti za účelem její obrany. „*Proto udělají bratři nejlépe, když myšlenku tu vypustí z mysli. Učiniti mohou tak tím spíše, že jsou i zde v Americe jiné cesty, jak by mohli společné věci prospěti a snad lépe než obětováním vlastního života...*“ (Borec americký 3/1915: 38)⁷⁹ nebo článek *Válka a mnohé naše ideály* z dubna 1915 „*kaiser Vilém začal válku bez nás, ať ji bez nás skončí – my do ní nepůjdeme a basta...*“ (Dittert 1915: 59). Obdobné vyznění má i ten z prosince 1915: „*nebylo žádáno o naše životy, národ český, dnes nejvyspělejší z národů slovanských, nucen jest bojovati,*“ Zároveň ale články apelují na cosi, co označují jako národní povinnost: „*...pro nás Čechy v Americe nedoporučitelné odebrati se na bojiště a bojovati za věc spravedlnosti, tím není řečeno, že vymykáme se povinnosti národní [...] je třeba velké sumy peněz...*“ (Borec americký 12/1915: 238). S postupujícím válečným konfliktem přicházejí konkrétní prosby o oblečení nebo peníze skrze dopisy zajatých vojáků–sokolů v Evropě. A právě v těchto chvílích by dle autorů měla ukázat svou morální sílu a soudržnost *sokolská rodina* za hranicemi vlasti. Tendence být nablízku krajanům v Evropě, a především finančně pomoci se znásobuje s každým dalším číslem až do konce 1. světové války.

V tisku, který nebyl vydáván českým spolkem, se reflexe češství objevuje spíše mezi řádky, než aby na ni byl zaměřen konkrétní článek či více pozornosti. Není ale strana, kde by téma nebylo použito: příkladně články jako *Válka a mnohé naše ideály* s opakující se myšlenkou co Čech, to Sokol; informace⁸⁰ o projevu senátora Reeda z Missouri, který v Senátu hovořil o budoucím zákonu o přistěhovalectví a bránil českou *učenost*, kdy argumentoval založením univerzity v Praze už roku 1348, čímž chtěl vymoci, aby se

⁷⁸ Vedle žádostí o pomoc Čechům jsou nejčastější právě žádosti o pomoc Srbům.

⁷⁹ K odchodu zpět do Evropy a obraně staré vlasti mohly čtenáře inspirovat některé články v identickém periodiku. Například v únoru 1915 v článku *Sokolstvo a válka* se autor zmiňuje o tom, kolik členů, které sokolské jednoty a župy narukovalo a celkově shrnuje, že z řad sokolů odešlo bojovat na jednu, nebo druhou stranu barikády přes 50 000 členů spolku, tj. dle autora polovina všech odvedených Čechoslováků.

⁸⁰ Jde o dubnové číslo *Denního hlasatele* z roku 1915.

na Čechy nevztahovala žádná kvóta pro vstup do USA; případně častá provolání *co Čech, ale i co Slovan, to Sokol*.

Je třeba zmínit, že vedle českého jazyka, který se rozvíjel v českých školách, díky českému divadlu, tisku i spolkům, s sebou Češi do Spojených států amerických přinesli fenomén českého piva a obecně vnímání pivní kultury a češství jako neodmyslitelných spojnic. České pivo a jeho výroba v Chicagu je reflektována množstvím reklam v tiskovinách, na pozvánkách na české spolkové události, kdy je poznamenáno, že co se občerstvení týká, vedle domácí kuchyně bude k zakoupení také české pivo. O jeho důležitosti pro českou komunitu svědčí kapitoly věnované českému pivovarnictví v Chicagu v monografiích zaměřujících se na českou emigrantskou historii v USA. Příkladně Bubeníček (1939: 471): „*Český pivovar byl tenkrát v Chicagu pouze jeden, v čís. 684–696 na Blue Island ave., mezi ulicemi 21. a 22. Podnik založili Karel. J. Vopička a Otto Kubín, kteří získali pro svou myšlenku mnoho českých hostinských i jiných krajanů a utvořili podílnickou firmu pod názvem ‚Česká pivovarnická společnost v Chicagu.‘ Podle tohoto znělo též v angličtině první jméno pivovaru ‚Bohemian Brewing Co. of Chicago.‘ Vopička byl předsedou a Kubín pokladníkem společnosti. Pivovar nabízel tyto druhy piva: ‚pravé české‘, ‚pražské‘, ‚plzeňské‘ a ‚granát‘.*“

Češi se podle toho, jak o sobě sami v českém tisku psali, ve své každodennosti nijak výrazněji neodchylovali od zvyků ostatních imigrantských skupin v USA. Inzerovali a preferovali setkávání, obchodování a pracovní poměr mezi českou komunitou, nebo alespoň Slovany. Pronajímali si vzájemně pokoje k ubytování, nabízeli si pracovní místa či pozemky ke koupi. Zapojovali se do života města stejně jako kdokoli jiný, nejvíce ale žili a pracovali v českých čtvrtích s dalšími krajany. Vnímali se jako soudržná skupina, která si vzájemně může nabídnout vše, co je k životu v zámorí potřeba. A do této skupiny aktivně začleňovali nově příchozí nabídkou práce, ubytování i volnočasových aktivit spojených s krajany. Některé střípky v textech především *Borce amerického* a *Ženských listů* nabízejí otázku, zda se Češi v zahraničí mají lépe, než Češi ve staré vlasti. Odpověď na tuto otázku mohou přinášet různé finanční sbírky, které inzeruje sokolská tiskovina. V textu se velmi často objevuje tvrzení o tom, že američtí Češi se mají lépe, než v Evropě, a je proto morální povinností nabídnout pomoc těm ve staré vlasti. V rámci sledovaného období nelze vyhodnotit, zda je tato představa obecná nezávisle na době, či zda vznikla nebo byla posílena válečnými událostmi v Evropě. Američtí Češi, kteří psali těchto do periodik a kteří je odebírali, se ale zřejmě vnímali jako úspěšní a někteří zřejmě jako poměrně movití. Rozhodně více než před odchodem do USA. Stále se ale označují

jako Češi, mají potřebu o sobě takto smýšlet, psát a vymezovat se vůči ostatním národnostem. Bydlí ve čtvrtích, které jsou zpravidla ryze české, vedou bohatý spolkový život, který vznikl po vzoru volnočasových aktivit ve staré vlasti a konečně, mají potřebu informovat sami sebe o dění ve staré vlasti i v novém světě skrze česky psaný tisk.

Při hledání odpovědí na otázky spojené s tématem identity, hodnot a myšlenkovým světem Čechů v Chicagu v krajanském tisku lze narazit nejen na jasné vykreslení obrazu Čecha, ale také na mnohé stesky na téma nedostatečnosti češství. Takové stati se objevují především ve spolkových periodících, což je dáno skutečností, že cílem spolku je udržovat krajanský život a právě na spolky nejvíce doléhá odklon od českých ideálů a s ním spojený úbytek členstva nebo opadající zájem o pořádané akce a podobně. V lednu 1915 si v sokolské tiskovině *Borci americkém* autor textu stěžuje: *...ono se říká, že ten náš český život v Americe je už celkem bez nadšení a ideálů a že je už vůbec na psu. Je-li však naše župa, organisace založena výslovně na českém, bezkompromisním základě, měřítkem českého života v Americe, pak, pak s bohem národe – pokračujeme tam odkud není návratu [...] prostě už umíráme,*“ (Borec americký 1/1915: 2). Zatímco autor češství, a především sokolství, ve Spojených státech amerických vidí velmi negativně, v česky psaném tisku je idea češství a českého národa obecně podávána jako velmi silná záruka kvality: *„Naopak věříme, že zdravý intelekt českého lidu, který vycítil vždy, jak chovati se má v každé otázce, jest nejlepší zárukou zdravého vývoje našeho,*“ (Borec americký 1/1915: 3). Obdobné tendence se objevují také v *Denním hlasateli*: V únorovém čísle roku 1916 reaguje autor článku *Tvoříme my propasti?* na text podobného názvu, kde se píše, že *„v táboře česko-americkém“* dochází k národním nesvornostem. Autor to zcela vyvrací a českou svornost podpírá názorem, který staví na obrovském množství spolků fungujících v Chicagu a okolí a také na vlně solidarity, kterou Češi podporují své krajany ve staré vlasti.

Mnoho Čechů vedle projevování češství ale stálo o získání amerického občanství, a pokud ne občanství, tak alespoň o to začlenit se do americké společnosti, což bylo zpravidla a nezávisle na míře projevu loajality k české komunitě nutností. Především mladší generace: *„Jest mnoho Čechů ještě zaznamenáváno za Rakušany a mnoho též za Američany, jak se totiž ráda nechává zapisovati mládež zde rozená,*“ (Čapek 1926: 23). O to, aby se přistěhovalci stali řádnými Američany dbala také americká strana a z tohoto důvodu vznikla *Příručka Spojených Států Pro Přistěhovalce a Cizince*.⁸¹ Prvním

⁸¹ Dodržení velkých písmen v nadpisu tak, jak by je užívala angličtina napovídá, že jde o překladovou literaturu. Dovětkem českého textu je poznámka *Bohemian Edition*. A dále je součástí jedné z prvních stran

příspěvkem je americké vyznání víry.⁸² Následují pozdravy a uvítací proslovy, v nichž se již projevuje tendence závazku ke Spojeným státům americkým.⁸³ V úvodu se čtenář seznamuje s tím *jak najít práci*,⁸⁴ s dělnickými zákony, je na něj apelováno, aby se učil anglicky a jsou představeny *výhody* škol a veřejných knihoven. Úvod pokračuje výhodami⁸⁵ a právy občana a kapitolou o pomoci s přípravou k občanství. Následují kapitoly o historii Spojených států amerických, o americké vlajce,⁸⁶ o příležitostech, které Amerika nabízí rolníkům při koupi půdy a následně o Ústavě. Poslední kapitolou jsou *Praktické pokyny*, kde se čtenář dozví o důležitosti uzavírání smluv písemně, způsobech, jak vyřešit vzniklé úrazy či újmy na majetku, nutnosti nejdříve si vše pročíst a teprve poté podepsat, nebo způsobu výstražné signalizace na železničních přejezdech a nástupištích. Tato kapitola zároveň připomíná nutnost hromadit úspory. Poslední stránkou je pak anglická verze americké státní hymny.

Z obou tendencí, jak udržet si vztah ke staré vlasti, tak snah nově příchozí brzy amerikanizovat, vyplývá důležitost příklonu k nějaké etnické skupině. V případě Čechů v Chicagu bylo nespornou výhodou to, že tato národnostní menšina nebyla v daném prostředí nijak výrazněji stigmatizována. Možná právě naopak (jistě i českých popisů emigrantské historie) byli Češi jednou z národnostních skupin, která mezi většinovou americkou společností byla uznávána jako vážené emigrantské etnikum, než aby nesla cejch skupiny, které je radno se vyhýbat. V každém případě bylo třeba, aby se nově přicházející Češi začlenili jak do české imigrantské komunity, tak do většinové americké společnosti a v ideálním případě rovným dílem do obou. To s sebou neslo s různými dekádami různý příklon jak k češství, tak ke spolkům, a především k rozvoji či stagnaci češtiny u dětí s českými kořeny.

výčet, v kolika jazykových mutacích tato příručka existuje: šlo o arménštinu, češtinu, finštinu, francouzštinu, němčinu, řečtinu, maďarštinu, italštinu, japonštinu, litevštinu, norštinu, polštinu, portugalsštinu, ruštinu, španělštinu, švédštinu a jidiš verzi.

⁸² V tomto případě jde o text, v němž dotyčný vyznává sounáležitosti se Spojenými státy americkými, jejich ideologií a vládou, a především s Ústavou. Nejde o slib věrnosti americké vlajce.

⁸³ „Zveme vás, abyste brali podílu na tomto občanství, až seznáte jeho povinnosti i výsady. Svobodu, za kterou naši otcové bojovali a naše matky pracovaly a se modlily, my rádi sdílíme s vámi, ale žádáme od vás, abyste pamatovali, že svoboda neznamená zvlášť ani nezávaznost. (...) Naše země je svobodná země, ale nedává vám svobodu, abyste jiným škodili. Naše země je země příležitostí pro všechny. Tuto stejnou příležitost vám podáváme.” (Barney Buel 1932: 2).

⁸⁴ S tím hledajícím pomohou tzv. *poptávrny*, kde je práce nabízena. Je potřeba se ale předem přesvědčit, je-li poptávárna solidní a spolehlivá. Následuje jejich výčet. Nutností je ovšem schopnost domluvit se anglicky (Barney Buel 1932).

⁸⁵ Příkladně možnost volit, být volitelný, odjezd do zahraničí s průvodním listem (formou pasu) Spojených států, právo na zabránění veřejných pozemků po prohlášení úmyslu být americkým občanem, právo na rybářský a honební lístek, zaměstnání ve veřejných službách, možnost zasednout v porotě soudů.

⁸⁶ Součástí této kapitoly je také slib vlajce.

5.3 Kdo jsou a kým jsou chicagští Češi

Podle informací z roku 2020 se ve Spojených státech amerických hlásí k české komunitě, resp. k české identitě nebo českým kořenům, na 1,4 milionu lidí. Ti pocházejí především ze států Illinois, Kalifornie a Texas (Český rozhlas 2023). Okolo 200 tisíc těch, kteří se hlásí k české národnosti nebo alespoň původu, pak žije dle údaje z roku 2021 v Chicagu (Aktuálně.cz 2021). Z těchto dat vyplývá, jak je pro naše krajany i nadále důležité být vnímán (v tomto případě sám sebe označit) jako Čech. Právě těmito krajany, Čechy, kteří nyní žijí v Chicagu a jeho okolí, se zabývá následující kapitola. Publikované poznatky a závěry vychází z terénního mezi českou menšinou v Chicagu. Mezi oslovenými respondenty byli především ti, kteří se aktivně podílejí na životě české komunity, jsou členy nějakého spolku, nebo pravidelně navštěvují spolkové aktivity, mše svaté v českém jazyce a jejich děti zpravidla navštěvovaly nebo navštěvují víkendovou výuku v české škole. Právě tito krajané se zpravidla byli ochotni podílet na výzkumu. Malou část pak tvoří Češi, kteří se na žádné z těchto aktivit nepodílejí, ale obklopují se českou komunitou a chicagskými Čechy. Z původních zhruba deseti kontaktů vznikla postupným nabalováním dalších formou doporučení či návštěv spolkových akcí takřka třicítka respondentů. Nad rámec uvedených respondentů proběhla mnohá setkání s dalšími Čechy žijícími v Chicagu a okolí, která dokreslovala rozhovory a zpravidla potvrzovala již vyřčené nebo vypožorované. Vypožorované závěry doplňují o konkrétní sdělení krajanů. Záměrně není u žádné z výpovědí jmenovitě uveden její autor, pouze pohlaví respondenta a období, kdy dotyčný odešel do USA. Kompletní seznam respondentů s podrobnějšími informacemi je jednou z příloh této disertační práce. Ani v něm se ale neobjevují konkrétní jména. Je to z toho důvodu, že česká komunita se ve zkoumané oblasti zná natolik, že by bylo v mnoha případech zjevné autorství výroku a tato skutečnost by mohla dotyčného, byť nechtěně, poškodit. Svých respondentů si vážím a vážím si především jejich důvěry k tomu poskytnout mnohdy nahrávaný rozhovor a nechci, aby byli konkrétní krajané (především na základě možné desinterpretace mého textu a jeho východisek) spojováni s konkrétními výroky, které mohou být pro někoho jiného kontroverzní, či jakkoliv určující (především se to týká tématu cestování, občanství a postojů k české komunitě). Rozhodla jsem se takto také na základě osobních důvodů, kdy se tímto způsobem chráním já sama, protože se do dané komunity chci nadále vracet, a to i se svými blízkými, kterých se případné negativní reakce také mohou týkat.

Většina oslovených Čechů žijících nyní v Chicagu a okolí⁸⁷ pochází z oblasti okolo Uherského Hradiště a Hodonína. Menší část z jiných částí Moravy, naprosté minimum z Čech. Lze usuzovat, že významným důvodem pro setkávání a hledání společného tématu je právě společná zkušenost na základě místa narození a mnohdy místa absolvování základního, středního i vyššího vzdělání. Daná skupina má podobné zážitky, zná stejná místa,⁸⁸ z nichž vyšla a předpokládejme, že bude částečně (alespoň z doslechu) znát stejné osoby z regionu, může mít i společné rodinné vazby, byť velmi vzdáleně. Nebo je alespoň schopna si na základě podobné zkušenosti představit atmosféru místa a společenství.⁸⁹ Právě díky takovým vazbám a znalosti je zřejmě vstup do komunity jednodušší a svým způsobem připomíná návrat do známého prostředí obce, města, z níž dotyčný odešel. Pokud jde o Čechy první či druhé generace narozené ve Spojených státech, kteří byli také mezi respondenty, platí o nich to identické, co napsal Čapek již na začátku 20. století *„s českými Angloameričany, kteří byli-li tázáni, nepokrytě, ba s pýchou se přiznávali: „Jsem též českého původu, moji rodiče se narodili v Čechách.“* (Čapek 1926: 406–407).

5.3.1 Přišli jsme jen na dva roky

Důvodem odchodu do Spojených států amerických bylo pro oslovené Čechy několik různých příčin, dle kterých je můžeme rozdělit do čtyř kategorií. První skupinu tvoří Češi, kteří odešli před rokem 1968. V takovém případě šlo o útěk před válkou, komunismem, nebo o hledání štěstí ve světě. Mými respondenty byli potomci emigrantů – děti, nebo spíše vnoučata. V případě druhé skupiny, která odešla mezi léty 1968 až 1989 byly motivací především politické důvody a vysokoškolské vzdělání,⁹⁰ které by dotyční nemohli

⁸⁷ Chicago a jeho okolí je i mezi krajany označováno jako Chicagoland. Toto označení tedy text ve stejném významu používá také.

⁸⁸ V případě mého výzkumu se nejužším okruhem setkávání na základě místní příslušnosti stali emigranti, kteří odešli z obce Lipov na jihovýchodní Moravě. Jednalo se o šest oslovených (přičemž ne všichni jsou uvedeni jako respondenti). Tato vazba a daná skupina pro mě byla nejbližší a nejucelenější ze dvou důvodů: zaprvé, svůj pobyt v USA jsem vždy prožívala u jedné z rodin právě z tohoto okruhu, zadruhé, mám na obec Lipov rodinné vazby a dotyční tyto mé vazby nejenom znají, ale v době před emigrací do USA je aktivně prožívali v roli spolužáků, přátel nebo pracovních kolegů. Nezávisle na tom, že jsme se v Chicagu setkali poprvé, znali mou rodinnou historii i tradice dané obce, a proto bylo právě pro tuto skupinu možné mě okamžitě přijmout nikoliv jako výzkumníka, ale jako člena komunity. Pro mě samotnou bylo díky tomu možné vstoupit mezi tyto rodiny bez nutnosti dlouhého představování a jako člen dané obecní komunity.

⁸⁹ To bylo také mou velkou výhodou, protože při rozhovorech bylo možné hovořit o konkrétních místech dané oblasti, vzpomínat si na konkrétní osoby, s nimiž byli nějak spojeni respondenti i já. Co se míst týče, příklad za všechny: v případě krajanů pocházejících z Uherského Hradiště a okolí byl každý schopen nabídnout nějakou vzpomínku na discoklub *Tomáš*, vyhlášené místo v dané lokalitě. V případě osobností byli předmětem vzpomínek a kolektivní paměti především různí členové folklorních souborů, nebo výrazné osobnosti, například učitelé.

⁹⁰ Jde především o respondentku, která je vzděláním lékařka, přičemž v Chicagu vykonávala lékařskou praxi. I díky tomu je velmi vážená mezi českou komunitou. Po příchodu do USA (již s obhájeným vysokoškolským

v Československu vzhledem k tehdejšímu režimu uplatnit. Dvě další skupiny tvoří ti, kteří odešli až po sametové revoluci, v průběhu 90. let a na začátku současného tisíciletí. Emigranti z tohoto období se dělí na ty, kteří přišli za prací – zpravidla s původním cílem, aby si v USA vydělali peníze a po nějakém čase se vrátili domů, a na ty, kteří hledali dobrodružství – s cílem procestovat část USA a vrátit se po několika měsících zpět, případně si sezónně přivydělat. Mimo tyto kategorie jsou pouze respondenti v řádech jednotek, kteří byli vysláni do USA pracovně.⁹¹ Vzhledem k tomu, že výzkum byl zaměřen na Čechy trvale žijící v Chicagu a okolí, je jasné, že všichni oslovení respondenti nezávisle na původních plánech v zahraničí zůstali a jsou v současnosti obyvateli⁹² Spojených států amerických.

„...mně bylo devatenást roků a vždycky sem chtěla vypadnout (...) a jak se naskytla Amerika, tak to byla tak velká příležitost (...) běž, protože jsi dostala šanci (...) na půl roku (...) po dvou měsících mi bylo jasné, že to budou tak dva roky (...) po roku to bylo jasné...“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Já sem přišla za bratrem... přijed' za mnou na chvilku, poznat svět (...) jedna z posledních před Dvojčatama (...) a pak to zavřeli (...) pak nikdo nechodil.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„My jsme sem jeli za klukama, kteří už tady byli (...) já jsem se domluvil s panem ředitelem (...) vzal jsem si volno a že si dám oraz (...) a nějak se to zamotalo a už jsem se nevrátil (...) tak si najdeš nějakou práci a aspoň si vyděláš na letenku zpátky (...) no a po dvou letech...“ (muž, v USA cca od roku 2000)

„...jako na práci (...) jako všichni ostatní, jakože si vyděláme naivně, dva roky si tady odbydeme a pak si koupíme byt v Olomouci (...) takže z dvou let se stalo dvacet jedna let...“ (žena, v USA cca od roku 2000)

titulem) musela znovu absolvovat takřka celé univerzitní vzdělání, aby mohla ve svém oboru působit i v zahraničí.

⁹¹ Jde konkrétně o učitelky, které působí v T. G. Masaryk Czech School spadající pod projekt Domu zahraniční spolupráce a kněží, kteří působí na České katolické misii Czech v Brookfieldu, okrajové části Chicaga, v rámci své duchovní služby.

⁹² Záměrně nepoužívám, neboť ve většině případů ani nemohu použít, slovo *občany*. Tato skutečnost bude vysvětlena dále v textu.

„Můj tatínek byl tady v Chicagu a čekal na mě (...) chtěla jsem si vydělat (...) tatínek tady byl asi dva roky, taky si vydělat.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Zvědavost, příležitost, práce, peníze, hlavně peníze, že si vyděláme velkou kasu (...) a že se vrátíme a že budeme v Čechách podnikat...“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„My zme dojeli úplně blbi (...) dyž si na to neska spomenu, kolik peněz zme vydali“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Dojeli zme na pul roku (...) vydělat peníze (...) za pul roku nebylo ani na letenky, za rok taky ne a potom vlastně holka začala chodit do školy.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Hned první rok jsem chtěla jet zpátky, říkala jsem mamce, neboj, na cestu zpátky mám.“ (žena, v USA cca od roku 1990)

„Odešel jsem z jednoho jediného důvodu, já jsem si chtěl procestovat Spojené státy (...) a vrátit se do České republiky (...) a to jsem přesně udělal (...) ale přeložili nám let kvůli sněhové kalamitě...“ (muž, v USA cca od roku 2000)

„Nejhorší je prvních deset let...“ (často opakovaná věta takřka všemi dotázanými)

5.3.2 Ani háj ani báj – první měsíce a pracovní možnosti

Pokud jde o první měsíce ve Spojených státech, rozdělují se oslovení krajané do tří pomyslných kategorií. Tou první jsou ti, kteří přišli do nové země zcela sami, ať už nuceně – v rámci emigrace způsobené politickou situací minulého režimu v Československu, nebo z vlastní vůle. Po příchodu do USA na ně nikdo nečekal a museli se v cizím prostředí zorientovat zcela sami.⁹³ Druhou skupinu reprezentují ti, kdo odešli z Československa/České republiky dobrovolně za prací, nebo s cílem krátkodobého poznávání USA a již měli kontakt⁹⁴ v Chicagu a okolí, případně byli na tento kontakt

⁹³ V tomto případě jde o krajany, kteří emigrovali v období komunismu nebo odešli za prací bez předchozí znalosti prostředí, nebo o ty, kdo se ve Spojených státech amerických původně neplánovali dlouhodobě zdržovat.

⁹⁴ Mohl to být známý ze stejného prostředí (stejná obec, nebo alespoň lokalita), případně budoucí zaměstnavatel (pokud ne českého, tak především u dělnických profesí a manuálních prací polského původu).

navázání již ve staré vlasti. Třetí skupinou jsou ti, kteří odcházeli s jistotou, že na ně za mořem čeká některý z rodinných příslušníků.

S přibývajícími léty strávenými v Chicagu a okolí se zpravidla proměňuje způsob, jak si Češi vydělávají na živobytí a kdo je jejich zaměstnavatelem. Až na dva typy výjimek⁹⁵ je příběh krajanů hledajících práci v USA stejný. Ženy se nezávisle na vzdělání nejdříve živily jako uklízečky, zpravidla pro polské zaměstnavatele. Některé si vybudovaly stálou klientelu a tuto práci vykonávají dál, ovšem už ve vlastní režii. Muži začínali jako manuálně pracující na stavbách – také platí, že nejčastěji je zaměstnával někdo z polské komunity. I proto byla zpravidla prvním cizím jazykem, který se Češi naučili ne angličtina, ale polština. Poměrná část české komunity dodnes vládne polštinou o něco lépe než angličtinou. V současnosti oslovení respondenti zastupují daleko širší spektrum profesí: jsou mezi nimi učitelky, lékařky, recepční, uklízečky, soukromí podnikatelé různého zaměření, manažeři nadnárodních společností i matky v domácnosti, nebo řidiči kamionů a švadleny. Na možnost začlenění do pracovního procesu a hledání práce má samozřejmě v případě prvního i dalších zaměstnání vliv úroveň angličtiny a schopnost ji používat.⁹⁶ Je logické, že čím lépe je pracovní pozice placena, tím nutnější je znalost angličtiny na vyšší úrovni a její užívání na denní bázi. Zatímco většina krajanů pracuje pro americké nebo polské zaměstnavatele, v několika málo případech se objevuje i práce pro české firmy s přesahem do České republiky. Je otázkou, zda je hlavní motivací komfort komunikace probíhající z velké části v češtině,⁹⁷ nebo sounáležitost s českou kulturou právě touto formou.

„První dojem obrovský průplesk (...) my jsme všichni mysleli, že po půl roce budeme mít na Santa Barbaře barák (...) každý jsme dostali metlu do ruky a pracovali dvanáct hodin denně sedm dní v týdnu.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

⁹⁵ První je situace, kdy se Češi přesouvali do Chicaga za konkrétní práci na základě výběrového řízení absolvovaného v České republice, nebo na základě pověření pro práci, kterou nyní vykonávají v zahraničí. Druhou výjimku tvoří krajané, kteří se již narodili ve Spojených státech, nebo tam prošli větší část základního a středního (nebo i vysokoškolského) vzdělání. Tito měli při hledání práce výrazně jednodušší pozici. Je třeba říci, že jde formálně především o držitele zelené karty, nebo občany Spojených států amerických.

⁹⁶ Jazykové vybavenosti minulých i současných krajanů v Chicagu a jazykové politice v české komunitě je věnována zvláštní kapitola.

⁹⁷ Oba respondenti, kterých se tato skutečnost týká, hovoří plynule anglicky.

„Ta představa, když někdo letí do Ameriky, je z amerických filmů (...) to o čem my Evropané sníme, to jsou ty filmy z velkoměst (...) a to je tak řekla bych 15 procent Ameriky“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„... to si myslíjo možná ti, kteří jsou u nás...“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Viš co, hodně lidí odletělo.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„...hodně rychle jsme dospěli (...) získali jsme hodně zkušeností (...) ta Amerika, když tady vydržíš tak dlouho, z tebe udělá silnou osobnost (...) si začla s jednou taškou (...) jeden hrnek, jednu lžičku a pár oblečení a z ničeho sme se vybudovali nový domov...“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„Amerika nás naučila hodně (...) tak abysme se z toho neposrali...“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Utekli, aby nemuseli pracovat na vinohradě těžko (...) ale tady makají od rána do večera.“ (žena, v USA cca od roku 1990)

„Já jsem si přijela vydělat peníze na dům, který jsem stavěla v Česku (...) já jsem jela za tím tatínkem a on mi to hrozně rozmlouval (...) tady se dře a dře a dře (...) my jsme si na začátku hrábli na dno psychické i fyzické (...) a pokud nejseš zdravej a ochotnej tohle všechno obětovat, tak tady nemáš co dělat.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Začínali sme hrozně, úplně v bytě s cizíma lidmama (...) koupelna na deset lidí (...) začátky byly hrozný...“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Ten muj dělal ve stavbách, ale teď máme vlastní firmu (...) já v baru sem dělala, s autem sem jezdila jako doručovatel.“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„Zme jednou s kamarádkou uklízely baráky a Polka nám dala kartáček na zuby (...) a já, že sem si zuby čistila (...) a ona že je to na ty kachličky“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„A přiletěli jsme do Chicaga a přečkali jsme tady do toho jara tak jako různě po basementech, po těžké práci (...) a tehdy jsem si vyřídil i řidičák (...) a sehnat auto a trošku těch informací po Spojených státech a procestoval jsem Ameriku“ (muž, v USA cca od roku 2000)

„A skončil jsem zpátky v Chicagu a ty víza jsem měl prodloužené na šest měsíců (...) a pak po pár informacích sem zjistil, že tady existuje česká hospoda (...) ale bylo to jako u nás (...) a když potřebuješ práci, dojdeš do hospody a normálně se poptáš.“ (muž, v USA cca od roku 2000)

„... stačí zavolat Čechům...“ (o první práci, žena, v USA cca od roku 2015)

O práci v České republice nebo pro českého zaměstnavatele

„Já mám v Čechách s kamarádkama neziskovku (...) on-line, všechno on-line (...) jsem zvyklá (...) takže já mezi osmou a půlnocí si dělám svoje věci.“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„u nás (v České republice pozn. aut.) je firma (...) a tady máme distribuční centrum (...) a my je tady prodáváme (...) tak nějak jsme se našli“ (muž, v USA cca od roku 2000)

O angličtině

„Uměla sem tak háj a báj – a ještě další dva roky na to (...) chodila jsem do školy, dva roky (...) večerní škola, aby byly jenom slovíčka a gramatika.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Od šesti třiceti do devíti třiceti se chodilo třikrát týdně po celém dni na angličtinu.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Nějaké základy z průmyslovky (...) povinně volitelný předmět, z kterého nešlo propadnout (...) takže nějaké základy aj (...) (muž, v USA cca od roku 2000)

„...prostě street (...) bylo by ale lepší, kdybych byl lepší v psané angličtině (...) třeba kdybych se bavil s nějakým ekonomem, tak sem ztracený“ (muž, v USA cca od roku 2000)

„Člověk zjistil, že se sotva vykoktá.“ (žena, v USA cca od roku 1990)

„Slova takový z písniček z MTV (...) dyž už umíš jeden jazyk (...) tak si zvyklej se učit (...) víš co, já si ráda povídám.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Mně hodně pomohlo to Home Alone, to sem koukala každý den, a to mně pomohlo anglicky titulký.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Já jsem chodil do školy na tři hodiny, odstěhoval sem se z české čtvrti, koupil sem televizi s anglickýma titulkama a vzal sem na byt jak spolubydlicího Američana.“ (muž, v USA cca od roku 2000)

„Pak jsem pracovala jako au-pair (...) a to už jsem se musela rozmluvit“ (žena, v USA cca od roku 2000)

O polštině

„Rozumím, ale vyhýbám se s nima mluvit, protože říkají, že šišlu.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Jo, prý stačí mluvit slovensky a šišlat.“ (žena, v USA cca od roku 2015)

„Mluv slovensky, trošku do toho šišlej (...) a fungovalo to“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Já sem se taky nejdřív musela naučit polsky.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„... ale první dva roky, co sem tady byl, sem se naučil plyně polsky“ (muž, v USA cca od roku 2000)

5.3.3 Rodinné zázemí a děti českých krajanů

Důležitost rodinného zázemí, které je v české kultuře tradiční záležitostí, vnímají i krajané v zahraničí. Často o to silněji, o co menší je kolem nich v novém domově okruh příbuzných. Jen někteří z oslovených respondentů do zahraničí již odešli se svým rodinným příslušníkem.⁹⁸ V těchto případech jde spíše o emigraci dobrovolnou, mnohdy

⁹⁸ U vybraných respondentů to byla dvojice matka-dcera, otec-dcera, manželé (jejichž děti se už narodily v zahraničí) a manželé s malým dítětem.

kvůli zaměstnání, zároveň dotyční odcházeli v 90. letech, nebo až v tomto století. To je ale mezi oslovenými méně časté. Častější je případ, kdy si Češi našli svého životního partnera až v USA, a to buď z řad zahraničních Čechů a jejich potomků, z řad jiných etnických menšin (což je pro mou skupinu respondentů výjimečný případ), anebo z řad většinové populace – Američanů. Ve skupině oslovených Čechů převládá situace, kdy jsou oba partneři etničti Češi, přičemž se seznámili buď v České republice a spolu (nebo postupně) odešli do USA, případně se našli až ve Spojených státech amerických díky české komunitě nebo při některé z aktivit pořádaných komunitou. V nadpoloviční většině případů platí, je-li partnerem/partnerkou Čecha/Česky Američan/Američanka, má zpravidla tento partner nějakou vazbu na Českou nebo Slovenskou republiku. Ať už rodinné kořeny, nebo zájem o její kulturu a tradice.

Na skutečnosti, jak vypadá výchova dětí narozených v takovém partnerství, se významně podílí fakt, jestli se ve vztahu setkávají dva Češi mající zkušenost s životem v Československu/České republice, nebo Čech přicházející ze staré vlasti jako první generace a americký Čech žijící ve Spojených státech amerických jako první či další narozená generace za mořem, nebo partner jiného etnika. Dle pozorování při setkávání s českou komunitou v Chicagu jsou zpravidla všechny děti narozené v česko-českém partnerství⁹⁹ vedeny k tomu, aby navštěvovaly o víkendech českou školu a měly alespoň částečně české vzdělání. To se spíše netýká dětí, které odešly s rodiči v době, kdy už měly za sebou část školní docházky v České republice. Při návštěvě sobotní školy nejde primárně o kontakt s češtinou, ale spíše o neustálé osvěžování českých kulturních vzorců. Takové děti mají alespoň v základních obrysech podobné kulturní znalosti jako české děti, znají (nebo si z dětství vzpomínají na) české pohádky, dětské písničky a obecně cosi, co můžeme označit jako českou dětskou kulturu. Zároveň, pokud dítě absolvovalo alespoň část povinné školní docházky v České republice, je to jasně patrné: kulturní znalost českého prostředí je výrazně větší i oproti dětem z česko-českých partnerství, které ovšem už majoritně vyrůstaly v USA. Když se dítě narodilo do rodiny a česko-česko/amerického partnerství,¹⁰⁰ opět platí, že zpravidla navštěvuje (nebo v dětství navštěvovalo) českou školu, ovšem především za účelem naučit se nebo zlepšit v češtině. Dítě sice chodí

⁹⁹ Hovořím o případě, kdy oba partneři přišli do USA z České republiky a jejich děti jsou buď narozené ještě v České republice, nebo už ve Spojených státech.

¹⁰⁰ Toto označení používám pro zdůraznění situace, kdy jeden z partnerů je Čech, který přišel do USA jako první generace, zatímco druhý z partnerů se narodil a trvale žije v USA, ale je potomkem Čechů, má českou rodinu a sám se aktivně zapojuje do dění v české krajanské komunitě, také alespoň na nějaké úrovni hovoří česky. V jednom zcela výjimečném případě, jde o partnerství, kdy americký partner české kořeny nemá, ale má natolik silnou vazbu na české (resp. v tomto případě slovenské) prostředí, že se tento zájem naprosto srovnává s českými kořeny. V tomto případě jsou děti narozeny už v USA.

do české školy, ale povinnou školní docházku a další stupně vzdělání již absolvovalo, nebo absolvuje v rámci amerického systému školství, v angličtině a s anglicky mluvícími spolužáky. I díky tomu se spíše promítá znalost kulturních vzorců zaužívaných ve Spojených státech, i když je stále velmi znatelný vliv českého prostředí, především a zpravidla díky tomu z českých rodičů, kdo emigroval jako první generace z dané rodové linie. U dětí z česko-amerického/jinoetnického nebo česko/amerického-česko/amerického¹⁰¹ partnerství je jakékoliv vztahování se k české kultuře a aktivitám pořádaným českými spolky a českou komunitou jistou formou zájmového kroužku. Děti z těchto partnerství nemají tak silnou vazbu na české prostředí a pokud ano,¹⁰² je to dáno tím, že i rodič (nezávisle na tom, zda sám emigroval, nebo se narodil už v USA) je v české komunitě aktivní. Roli hraje i skutečnost, že si dítě může samo najít na základě bazální znalosti českého prostředí a kulturních kontextů cestu k české kultuře a k potřebě projevit nějakou formou své češství a etnickou příslušnost svých předků. Rodiče z česko-českých partnerství, pokud je to možné, vlasti své děti posílají na delší dobu do staré: děti v řádech jednotek se dokonce pravidelně v červnu zařazují do českého školního systému.

Je naprosto nutné tento exkurz do krajanských partnerských a rodinných vztahů opatřit dodatkem, že výše zmíněné platí o prvním z dětí v rodině. Pozice druhého a dalších dětí je výrazně ovlivněna skutečností, že starší sourozenec už vyrůstal v americkém kulturním prostředí a tím, že dítě samo už absolvovalo (či absolvuje) povinnou školní docházku v angličtině. Zároveň, s každým dalším dítětem v rodinách ubývá možností, času a motivace představovat různými formami českou kulturu. To je nejvíce patrné na jazykových kompetencích jednotlivých dětí dle věku a pořadí narození.¹⁰³

„Tady jsem si našla nového manžela, to byl taky Čech.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

O partnerství mezi Čechy/Češkami a Američany/Američankami

„A pak mi jeden Američan furt psal, ať přijedu na Vánoce (...) a než jsem měla možnost, že se rozmyslím, tak mě odvezl do Chicaga.“ (žena, v USA cca od roku 1990)

¹⁰¹ Zde chci přiblížit v mém výzkumu spíše výjimečné případy, kdy je jeden z partnerů Čech emigrant první generace a druhým je partner zcela jiného etnika (zpravidla mající americké občanství). Anebo jde o situaci, kdy mají oba partneři české kořeny, ale jsou první nebo některou z dalších generací narozenou v USA.

¹⁰² V jednom z případů jde o pokračovatelku rodinné tradice: dědeček, který žil v Československu a následně emigroval, se aktivně věnoval krajanské spolkové činnosti. Vnučka již narozená v USA (a až na několik vět zcela výhradně anglicky-mluvící) na tyto aktivity navázala a sama se angažuje v české krajanské komunitě.

¹⁰³ O tomto fenoménu podrobněji v kapitole zaměřené na český jazyk.

„Dyby byla Američanka, jako Američanka, tak možná bysme nebyli spolu (...) ježíšmarja Moravák, vzala si Moraváka, no.“ (muž, v USA cca od roku 2000)

„Já jsem si myslel, že to bylo prokletí, že si беру ženu, která vyrůstala v Čechách (...) já jsem tehdy chtěl hrozně poznat tu americkou kulturu...“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Šli jsme pro Uherským Brodě se ségrou a ona mi říká proč se pořád tak blbě culíš, proč se pořád usmíváš (...) tady je to běžné, že se ti lidi usmívají (...) a to je pravděpodobně (...) co jsem dostal od své ženy v tom smíchaném manželství“ (žena, v USA cca od roku 2000)

O partnerství mezi Čechy/Češkami a Američany/Američankami (překlad z angličtiny, všechny informátorky jsou ženy narozené v USA)

Kulturní odlišnosti, které jsou pro mě zvláštní (...) já je znám ze Slovenska, ale byla jsem tam jenom rok (...) Ale teď jsme měli devatenácté výročí svatby, předtím jsme spolu byli dva roky (...) pořád jsou tam rozdíly, ale naučili jsme se vnímat.

Jako děti jsme vyrůstali v jiném prostředí (...) já nemám zkušenost s komunismem (...) takže ta zkušenost je jiná.

Jsou velké odlišnosti ve výchově dětí: co se narodí děti v Česku a co v Americe. Když jim rostou zuby, dáváme něco studeného a v Česku jeho mamka si dala slivovici na prst a potírala tím malému dásně.

A babička mi říkala, já to vím, ty si vezmeš Moraváka a já jsem jí říkala oukej, babi...

O dětech

„Zase ti chybí jiný stránky (...) a že ty děti jsou ošizený o ty babičky, o ten nedělní oběd u babičky (...) a to jsme jim vzali...“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„S holčičkou pětiletou (...) začala chodit do školy (...) já sem bydlela ve Wisconsinu a ona (kamarádka pozn. aut.) mi řekla, že mi pomůže a že mi pomůže dat mladou do školy (...) a že zme tady byli legalně, tak na základě tych papíru, tak oni ji vyřídili to sekurity, tak mohla chodit do školy (...) stalo to prachy, ale sem říkala sere pes.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Děti se tady narodily (...) ale zase jsme jim dali tu možnost, že vidí, že ta Amerika taky není všechno (...) takže mají otevřené dveře kamkoliv“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„Chodily do školy ještě v červnu (...) aby si to vyzkoušely, sice to moc neměly rádi (...) tak samozřejmě byly hvězdy ve škole, protože všichni se na ně dívali, že přijely z Ameriky (...) byly nervózní, ale líbilo se jim (...) našly si kamarády (...) museli jsme je tam přihlásit (...) já jsem musela všechny papíry přeložit (...) takže vlastně mají započítanou nějakou školní docházku (...) až budou dospělí a budou chtít vědět víc, oni si to sami zjistí.“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„Děti, dokad' neuměli anglicky, tak se před nima dalo řešit něco.“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„Co je tady lepší (...) tady jsou děti učený sebevědomí.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

5.3.4 Občanství, zelená karta, pobyt načerno a problém vycestovat

Důležitou roli v prohlubování vztahu k české kultuře nejen u dětí pocházejících z krajaňských partnerství, ale u krajanů samotných hraje možnost a frekvence návštěvy staré vlasti. Společně s ní i to, za kým se vracejí, mají-li se za kým vracet, a jak úzké kontakty udržují. Krajanovi, který odešel (ať už sám, nebo s partnerem, či kýmkoliv dalším) jako první generace, zpravidla zůstávají ve staré vlasti rodiče, rodinní příslušníci, přátelé a spolužáci. Vedlejším problémem je, nakolik takové vazby navzdory času a velké vzdálenosti fungují a jak silné zůstávají. Tím vůbec nejdůležitějším ovšem nejsou silné rodinné vazby, nebo počet spolužáků, na které si krajan je schopný vzpomenout, ale možnost cestovat jako taková – možnost opustit Spojené státy americké, a jistota, že se dotyčný následně bude moci do USA vrátit. V kapitolách věnujících se historii je zmíněna příručka pro nové imigranty, jejíž součástí je kapitola o občanství, jeho výhodách a způsobu, jak jej legálně získat. Stejně tak i současné Spojené státy americké mají alespoň formální zájem o to, aby se imigranti postupně stali americkými občany. V případě Chicaga, kde je na emigraci vybudováno vlastně celé město a postavena velká část ekonomiky se však (konečně jako i v dalších částech USA) emigranti, kteří se zařadili do systému a nevybočují žádným způsobem, tiše tolerují. V každém pádě, nemá-li krajan

americké občanství nebo alespoň zelenou kartu,¹⁰⁴ není možné vycestovat. Respektive je, ale dotyčný tím riskuje, že při letištní kontrole na cestě zpět do USA bude zadržen a vyhoštěn.¹⁰⁵ Tento dobrodružný způsob návštěvy staré vlasti využívá jenom jeden člen z jedné oslovené rodiny a i rodina sama jej považuje za dosti riskantní. Ti, kdo nemají občanství ani zelenou kartu, mezi Amerikou a Evropou vůbec necestují. Vzhledem k tomuto omezení, je velmi častou skutečností, že se krajané do České republiky od svého odchodu před deseti či dvaceti lety ještě nikdy nepodívali. Právě možnost cestování mezi kontinenty je nejčastějším důvodem pro snahu získat zelenou kartu nebo americké občanství.

Ti, kteří emigrovali za minulého režimu, zpravidla již zelenou kartu a mnohdy i americké občanství mají. Ti, kdo přišli v 90. letech a v různém časovém horizontu počátku našeho století, jsou americkými občany většinou tehdy, jsou-li v manželském svazku s osobou mající americké občanství.¹⁰⁶ V několika málo případech bylo občanství uděleno i emigrantům, kteří si o něj sami zažádali¹⁰⁷ nezávisle na možném sňatku s osobou mající americké občanství. Obecně ale platí, že krajanů, kteří přišli do Spojených států amerických od 90. let dodnes a mají americké občanství, nebo alespoň zelenou kartu, je minimum. Na otázku, proč o zelenou kartu, nebo občanství nepožádali, odpovídají jednotně: postup je náročný jak časově, tak především finančně a nikdo jim nezaručí, že opravdu projdou celým schvalovacím procesem¹⁰⁸ a americké občanství jim bude uděleno. Zhruba tři čtvrtiny z oslovených respondentů nejsou ani americkými občany,

¹⁰⁴ Zelená karta (Green Card) je forma přistěhovaleckého víza, která majiteli povoluje trvalý pobyt na území USA, zaručuje právo legálně pracovat, studovat, a především volně se pohybovat – opouštět Spojené státy americké a zase se do nich vracet bez nutnosti dalších dokladů. Jediné, co zelená karta svému vlastníkovvi na rozdíl od amerického občanství nepřiznává, je právo volit a být volen. Po pěti letech od vydání zelené karty může její držitel zažádat o americké občanství (web Zelená karta).

¹⁰⁵ Tzv. ESTA, turistické vízum, které je platné dva roky a umožňuje vstup na území Spojených států amerických maximálně na 90 dní při jedné návštěvě. Další variantou je vízum na 10 let, které funguje jako cesta legálního vstupu a cestování především pro Čechy pracující ve Spojených státech.

¹⁰⁶ Tady jde především o manželství česko-česko/americká, kdy jeden je emigrant první generace a druhý je první nebo několikátou generací Čechů narozených v USA.

¹⁰⁷ Amerického občanství lze nabýt třemi způsoby: tzv. naturalizací (dotyčný musí dosáhnout věku 18 let, být vlastníkem zelené karty vydané v posledních 5 letech a během tohoto období strávit v USA minimálně 30 měsíců, prokázat pobyt alespoň 3 měsíce v kuse v jednom ze států USA, být znalý angličtiny, znát historii USA, být oddaný principům a idejím Ústavy USA, mít čistý trestní rejstřík a být člověkem dobrého charakteru); sňatkem (platí identická pravidla jako při naturalizaci, jen lhůta držení zelené karty se zkracuje na tři roky, zároveň je nutné prokázat platnost sňatku a soužití s osobou mající občanství trvající alespoň 3 roky před podáním žádosti) a po rodičích (předpokladem je nižší věk než 18 let, jeden z rodičů – i adoptivní – musí být držitelem amerického občanství a podmínkou je také, že dítě žije v USA a je vychováváno rodičem s tímto občanstvím), (Wise 2022).

¹⁰⁸ Dle výpovědí některých respondentů se měl tento proces výrazně zkomplikovat a zprísnil po 11. září 2001 a sérii teroristických útoků. Někteří se domnívají, že do tohoto data měli šanci o kladné vyřízení žádosti o americké občanství, nyní šanci naprosto ztratili.

ani nevlastní zelenou kartu. Ti, kteří mají jedno, nebo druhé, toho nabyli buď žádostí o naturalizaci, nebo sňatkem.¹⁰⁹

I Češi hledají různé strategie, jak získat občanství bez nutnosti žádat o naturalizace. Přestože pro české etnikum není tato obdoba natolik zaužívaná, jako u jiných menšin žijících v Chicagu, jednou z cest je domluvený sňatek s někým, kdo je americkým občanem. Zpravidla jde o osobu z české nebo polské komunity, méně často o rodilého Američana. Takový sňatek také plánovaně uzavírají děti emigrantů, protože po získání občanství mohou tzv. sponzorovat své rodiče: potomek díky vlastnímu občanství urychlí proces rodičovy žádosti o naturalizaci, zároveň je na základě amerického občanství potomka pravděpodobnější kladné vyřízení. Rozhodně není bez zajímavosti, že téma dohodnutých sňatků je součástí běžné krajské konverzace a lidé jej chápou jako běžnou součást života, jako prostředek, jak vycestovat z USA do staré vlasti.

„...že se cítí jak zavřený ve zlaté kleci (...) a ať je ta Amerika velká jak chce, tak se každý chce podívat do té maličké zemičky.“ (žena, v USA cca od roku 1990)

„Tak první cesta všech povede do Čech.“ (žena, v USA cca od roku 1990)

O vyřizování občanství

„Já sem si ještě vybavila řidičák a potom vlastně občanství.“ (před 11. 9. 2001 pozn. aut., žena, v USA cca od roku 2000)

„Do toho 2001 dělali i řidičáky (...) to tady dávají jak na počkání, nikoho nekontrolují (...) sme dojeli s pasem, šli sme na sekretariát of state, tam nám udělali vlastně ajdynu, to chtěla jenom obálku s adresou (...) to je všecko, veškery doklad, neptali se legalně nelegalně absolutně (...) prostě vyřizene hotovo“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Syn má nárok ve 21 letech na zelenou kartu a po pěti letech na občanství.“ (žena, v USA cca od roku 2010)

¹⁰⁹ Ještě k systému víz: všichni krajané byli vpuštěni do Spojených států na základě krátkodobého turistického víza. Až na ty, kteří odešli do Spojených států pracovně a už v České republice jim bylo vybaveno pracovní vízum.

„Já jsem pořád Češka a až si budu moct vyřídit americké občanství, tak si nechám i to české (...) můj domov je v Česku.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

O českém konzulátu

„... aby mně vyřídili pas a cokoliv se týče ohledně občanství, jinak je nepotřebuju...“ (žena, v USA cca od roku 2000)

Bez občanství a zelené karty

„My na našich papírech pracujeme, my máme řidičáky, občanky (...) problém je budoucnost našich dětí, ale na nás to nemá vliv.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Jakdyby nejsme tady v počítači (...) a proto spoustu lidí tady odjelo domů a vyřídili si estu a byli v pohodě (...) oni neměli žádnou kontrolu nad těma lidma, kdo odkad' je.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„My zme furt čekali, že bude nějaká amnestie, jak zme doletěli, tak nám to slibovali.“ (žena, v USA cca od roku 1990)

„Tady skoro devadesát procent té české populace žije bez papírů, to je strašné (...) člověk pořád riskuje, každý den (...) skoro všichni moji přátelé sou v této kategorii a ti byli ti, kteří mi pomohli, když sem neměla nic (...) takže bych si přála, aby si někteří uvědomili, jak je to důležité“ (žena, v USA cca od roku 1990)

„A vláda si vůbec neuvědomuje, jaké mají lidi problémy.“ (žena, v USA cca od roku 1990)

5.3.5 Kontakt se starou vlastí a (nenaplněná) očekávání při návratu

Abychom o krajanech mohli opravdu hovořit jako o krajanech, je nutným předpokladem jejich vztahu ke staré vlasti a české kultuře přesto, že žijí v Chicagu a okolí. V první řadě jde o sounáležitost s rodinou v České republice. Krajané popisují, že s rodinou jsou v kontaktu zpravidla jedenkrát týdně skrze hovor či videohovor a výrazně častěji skrze zprávy poslané různými internetovými kanály. Obě strany hovoru si zaužívaly pravidelný rytmus on-line setkávání nebo komunikace obecně,

a to především kvůli časovému posunu.¹¹⁰ V době, kdy ještě nebyly plošně rozšířené technologie (internet a možnost volání skrze různé platformy a aplikace), probíhaly hovory s domovinou velmi sporadicky, nejdříve z telefonních budek, později díky předplaceným SIM kartám. I tehdy se ale krajané s rodinou v České republice pravidelně kontaktovali.¹¹¹

Virtuální kontakt mezi krajany a starou vlastí – hlavně mezi rodinami – tedy probíhá, náročnější je fyzické setkávání. Ti, kdo cestovat mohou, Českou republiku zpravidla navštěvují minimálně jednou do roka. Ti, kdo cestovat nemohou, se s rodinou setkávají, pokud jejich příbuzní přicestují za nimi do Chicaga. To je pravidlem pouze pro několik oslovených rodin a taková návštěva většinou trvá v řádech týdnů. Určitá skupina zahraničních Čechů se s částí své rodiny po odchodu do USA ještě nikdy fyzicky neviděla.

Mezi krajany funguje nepsané pravidlo, že si vzájemně dotvářejí rodinu mezi sebou. Nutnost spolehnout se buď výhradně na své nejbližší příbuzné, nebo za své nejbližší – instituci nahrazující rodinu – považovat přátele z etnické menšiny je běžnou skutečností a krajané o ní hovořili při každém z rozhovorů. O českých párech zároveň platí, že ti, kteří nemají možnost cestovat a do Spojených států amerických emigrovali jako rodina (a společně prošli veškerý proces zabydlování) mají výrazně pevnější vztahové vazby v porovnání s jinými partnerstvími (jak v USA, tak v České republice). Vyjma kontaktů s rodinou a zahraničními Čechy hlavně krajané muži¹¹² tematizují problém samoty, chybějící kamarádské sounáležitosti a obecně české povahy, která se projevuje nabídnutou pomocí nebo vzájemným oplácením pomoci – hlavně v případě fyzické práce.

Krajané, pokud se o tom už rozhodnou mluvit, reflektují, že když po deseti, dvaceti letech konečně mají možnost navštívit starou vlast, je to pro většinu z nich spíše frustrující zkušenost. V místě návratu je nikdo nevitá s otevřenou náručí, takřka nikdo je nečeká – většinou tvoří výjimku nejbližší rodina. Přijíždějí do plynoucího času a každodennosti svých rodin a přátel, kteří období jejich emigrace také prožívali po svém a žijí vlastní život. S některými přáteli nebo rodinnými příslušníky po delším odloučení špatně znovu navazují vztahy, těžko znovu hledají společná témata k hovoru. Zatímco část Čechů, kteří se setkávají s krajanem přijíždějícím z USA, v sobě nezaprou závist a předpoklad,

¹¹⁰ Každý krajan, pokud má stále rodinu v České republice, má na displeji nebo na monitoru duální hodiny, nebo je schopen velmi rychle odvodit, kolik je v danou dobu v České republice hodin. Každý si velmi dobře uvědomuje časový posun a přesný čas pro starou vlast a s tímto údajem umí pracovat.

¹¹¹ Respondentka, která odešla do USA brzy po roce 1968, vzpomíná na to, jak jí soused, vyhlášený zpěvák v obci, každé Vánoce do telefonu zpíval koledy.

¹¹² V případě žen-respondentek jsem se s potřebou o tom hovořit nikdy nesetkala.

že v *Americě se žije lépe*, krajané naopak zůstávají mnohdy oproti svým původním očekáváním nedoceněni za svou strastiplnou cestu k současnému postavení ve Spojených státech. Ani jednomu z pohledů se není možné z logických důvodů vyhnout, protože chápání světa je na obou stranách jiné, je ovlivněno médii, tradičními konstantami a předsudky a také velmi výrazně filmografií – na jedné straně o Spojených státech amerických, na druhé straně o České republice (Československu). Krajané, kteří jsou ochotni to přiznat, mají před prvním vstupem do staré vlasti, který má nastat po dlouhé době, většinou především strach z toho, co je na místě, které si mnohdy představují velmi idylicky, čeká. Svou roli hraje také čas, protože místo, kde dnešní krajan žil, se za dobu mezi odchodem a návratem zpravidla významně změnilo.

„... *tady nikoho jinýho nemáš, takže spolíháš na sebe, na partnera...*“ (žena, v USA cca od roku 2000)

O kontaktu s rodinou v České republice

„... *my sme byli domluvení jedna budka, že rodiče jen brnkli a my sme položili hned...*“ (žena, narozena v USA)

„...*je to rychlejší, vidíš, sa, nejsi omezená časem...*“ (o hovorech přes internetové aplikace pozn. aut., žena, v USA cca od roku 2000)

„...*pro ty děti, je to nebaví být na telefonu (...) oni řeknou ahoj babi, jak se máš (...) je to těžký udělat si ten vztah na dálku (...) jezdili jsme na prázdniny celý*“ (žena, v USA cca od roku 2010)

O první cestě do České republiky po letech

„*Já si pamatuju poprvé, když jsem přiletěl do Čech (...) já jsem byl úplně nadšený, když jsem viděl klasickou popelnici, jak se otevírá do půlkruhu navrchu (...) to byla ta nostalgie, ta historie, ty zážitky.*“ (muž, v USA cca od roku 2000)

O trvalém návratu do České republiky

„*víš co, asi ne, protože dneska mi v Česku vadí ti lidi, ta charakteristika těch lidí...*“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Nekdy o tom přemýšlím, nikdy ne...“ (žena, v USA cca od roku 2015)

„Pořád si pohráváme s myšlenkou, že se můžeme vrátit (...) máme tam zázemí, máme tam rodinu.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Pět roků zpátky, já sem byl rozhodnutý, že se vracím s klukama, aby měli dětství (...) teď už jsem zas v druhé fázi, že (...) je na střední, takže teď ho vytrhnout (...) teď by nestíhal na tom gymplu českém, protože ten jazykový deficit.“ (muž, v USA cca od roku 2000)

„My jsme smíšené manželství, můj Slovák, já Češka, takže jsme měli delší dilema kam (...) sme už se chystali do Česka (...) Momentálně situace, která je v Evropě (...) tím, že je na Ukrajině teďkon ta válka (...) ti lidi z těch krajín někam potřebujou jít (...) my prostě a jednoduše čekáme, až se to ustálí (...) abychom neskončili tak, že to Česko už není naše Česko.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„... já sem se vždycky chtěla vrátit (...) ale v naší situaci už to nejde (...) musíme počkat, až dodělají školu a pak ať se rozhodnou sami...“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Já několikrát, ještě před koronou sem byla rozhodnutá, že pojedu (...) to byl ten bod, kdy dcera šla na střední a to byl ten bod, kdy by to ještě jako zvládla (...) ale teď už ne (...) oni si přečtou (...) ale nejsou v těch znalostech jako české děti.“ (překlad z angličtiny pozn. aut., žena, v USA cca od roku 2010)

„Myslím, že by pro ně bylo náročné žít v Čechách, ale to je o nátuře.“ (žena, narozena v USA)

Mluvíme o přestěhování do Česka, ale chceme počkat, až děti dokončí střední školu tady, protože si uvědomujeme, že to pro ně bude těžké (...) Kdybychom tam žili, bylo by to pro mě náročné – teď jsem rodina z druhé strany světa a všichni se na mě usmívají (...) kdybych tam žila, musela bych si vytvořit svůj okruh přátel (překlad z angličtiny pozn. aut., žena, narozena v USA)

„Já se cítím jako Čech (...) a nikdy nás nebudou brát stejně...“ (v případě přestěhování zpět do České republiky pozn. aut., žena, v USA cca od roku 2000)

„Viš co, my zme chtěli, my zme s mojim takhle planovali, ale zase tak taťka tady byl taky, taťka potom odletěl a ja tady mam teda mamku a ja si říkam, ja nechcu byt s mladou na telefonu celý život, jakože neuvidim vnoučata (...) ja chci aby ta rodina byla pohromadě, proto sme tady dojeli bohužel (...) ja si nedokážu představit, jakou bych tam dělala práci.“ (žena, v USA cca od roku 1990)

„...a vím, že děti už asi nebudou chtít bydlet někde jinde (...) tak tady zůstanu kvůli těm dětem.“ (žena, v USA cca od roku 1990)

„Já myslím, že je to každého problém, že sem přišel jenom krátce (...) vydělat (...) aby si polepšil (...) ale jak už má tady děti, tak už je to zase taková vazba a člověk se nechce přesunout někde, aby ty vnoučata neviděl a aby jim něco pomohl...“ (žena, v USA cca od roku 1990)

O setkávání a blízkých vztazích mezi českou krajanskou komunitou

„Já sem ráda, lebo máme pořád o čem vykládat (...) hlavně z toho dětství (...) tady ten život je jiný a spoustu lidí nás už nechápe.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Někteří si chválí, že nejsou s Čechama...“ (žena, v USA cca od roku 2015)

„Já jsem už Čechoameričanka (...) doma aj tu (...) já mám vlastně svoju komunitu (...) my sme stále v kontaktu přes ty sociální sítě a setkáváme se třeba v Missouri (...) sme všichni Čechoslováci, ale už nejsme takoví ti maloměšťáci (...) jsme takoví ti open mind.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„... určitě hodně Čechů se spálilo, ale když potom najdeš ty správy známí (...) snažíš se je brát trošku hlouběji (...) protože tady nemáš tu rodinu...“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„...protože to je moje rodina (...) česká komunita je pro mě hodně důležitá (...) zatím jsem mezi Američanama nenašla takové lidi, co by byli jako moje rodina (...) domluvíme se, všechno rozumíme, ale je tam prostě ta jazyková bariéra (...) řekneš vtip a nerozumí ti.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Já jsem neměla tady nějaké plány, já jsem se chtěla věnovat tomu, co jsem vystudovala (...) a cítím, že tady v té komunitě mě potřebují, to je každý druhý den.“¹¹³ (žena, v USA cca od roku 1990)

O chybějící rodině

„...moje rodina (...) máme velkou rodinu (...) ale prostě my sme se stýkali každé měsíce (...) to mi nejvíce chybí (...) ta rodina ti chybí, když ji tady nemáš“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„Rodina, jinak asi ani ne (...) oni sem jezdí.“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„ale co mně z České republiky chybí, jsou věci, které se koupit nedají (...) strýčkové, tety, neteře (...) a číslo dvě, co mně tady chybí z těch Čech je takový ten trošku rozváženější a ustálenější styl života.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Máme tady polské obchody, máme tady českou módu (...) jediné, co mi chybí, tak je rodina.“ (žena, v USA cca od roku 2010)

O chybějících přátelích

„Ty kontakty s kamarádama byly natolik pevné, že (...) zavolať jsem jednomu dobrému kamarádovi a už jsem měl kubík cementu za barákem (...) tady musím jet koupit a sám.“ (muž, v USA cca od roku 2000)

„Mně třeba chybí česká mentalita – dokad' sem byl u nás, tak pod' na brigádu ke mně, příště zase k dalšímu.“ (muž, v USA cca od roku 2000)

5.3.6 Potřeba vyhledávat české

Ať už mají možnost cestovat, nebo ne, touha po domovině anebo alespoň nějaké formě kontaktu s českou kulturou je u krajanů, s nimiž jsem se měla možnost v Chicagu setkat, velice markantní.¹¹⁴ Zhruba polovina sleduje česká média a zná aktuální televizní

¹¹³ Autorkou tohoto výroku je jedna ze dvou lékařek, s nimiž jsem se potkala během svého výzkumu. Obě žijí v USA již delší dobu, mají americké občanství a obě jsou mezi českou komunitou vážené.

¹¹⁴ Předpokládám, že ti, kteří podobnou potřebu vztahovat se ke staré vlasti nemají, se aklimatizovali v nové zemi natolik, že bych se k jejich svědectví o nové životní etapě ani neměla jak dostat, nebo by setkání muselo být založeno na náhodě. Takoví krajané bez potřeby hlásit se k češtví v zahraničí zřejmě nebudou součástí

program některého z českých kanálů. Především ženy sledují české seriály,¹¹⁵ zhruba v polovině případů je součástí běžného dne kontrola českých webů. Někteří dodnes mají jednu z e-mailových schránek na českém portálu. Především muži mají pojem o českém sportu a českých sportovcích, především o těch, kteří působí ve USA. Jde hlavně o hokejisty českého původu v NHL nebo některé z nižších soutěží a identicky o české basketbalisty hrající NBA. Častou potřebou krajanů je nechat si někým, kdo cestuje do USA z České republiky, přivést různé druhy jídla nebo nápojů,¹¹⁶ které v Chicagu a okolí nejsou nebo dříve nebyly k dostání.¹¹⁷

O každodenním kontaktu s českým prostředím

„televizu americkú, v autě rádio české (...) ya (...) ale spíš enom kvùli písničkám, né kvùli zprávám, že bych poslúchala zprávy, ale film v televizi, málokdy že pustíme českú televizu (...) to, co nám dávajú vědět, o tom vím, esli je to pravda, nebo ne, to nevím, tam nežijem...“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Já se zbudím, přečtu si Seznam...“ (žena, v USA cca od roku 2015)

„Televizi, jo rádio Blaník každej den... na Vánoce český pohádky...“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„...máme on-line tývý, já jsem dělala pro krajanský rádio tady...“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„My si deme všechny ty starý a ted'ka ty nový (...) Ordinaci jsme jeli a ted'ka ty kriminálky, třeba Anděl, to je dobrý a ted' ty nové kriminálky sou dobrý“ (žena, v USA cca od roku 2000)

žádné z aktivit, která je pořádána pro českou komunitu nebo touto komunitou a zřejmě budou mít více přátel mimo českou komunitu a nebudou mít tak silnou potřebu se sdružovat s Čechy.

¹¹⁵ Opakovaly se odpovědi jako *Ulice* nebo *Prostřeno*.

¹¹⁶ Je poptávka po *lázeňských oplátkách*, *Kofole*, *Jihlavanec*, *Kofile*, českém rumu *Božkov* a jako v případě každé české či slovenské krajanské komunity po co největším množství kvalitní domácí pálenky. Tato je samozřejmě nekolikovaná a její převoz proto vyžaduje překročení zákona a důkladnou přípravu. Sami krajané znají zpravidla několik způsobů, jak takový alkohol do zavazadla uložit, aby nebyl jednoduše objeven, nebo jakou formou ho přes moře zaslat.

¹¹⁷ I přes obrovskou vybavenost supermarketů. Někteří Češi nakupují takřka výhradně v síti obchodů polské komunity, kde je sortiment velice podobný tomu českému a některé české výrobky jsou zde k dostání zcela běžně.

„Jede u nás pořád, ale děti už to nezajímá, oni už se nechytají (...) oni se budou dívat třeba na Popelku (...) u nás jely české pohádky, třeba Krteček (...) my s manželem sledujeme českou televizi, české seriály, ale děti už vůbec.“ (žena, v USA cca od roku 2010)

O českých produktech, které chybí na trhu
„Tuzemák!“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Nejsou ty hříbky.“ (ve smyslu houby obecně pozn. aut., žena, narozena v USA)

„Chicago je hodně zásobovaný českým zbožím (...) nebo si to koupíš v polském a to máš podobný jak český.“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„Mám pocit, že tady seženeš všechno (...) je to dražší, ale máme (...) cos nenašla předtím, co nebylo před těma dvaceti rukama (...) to už dneska“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Tatarák, plzeň dvanástka (...) tlačenku, škvarky.“ (muž, v USA cca od roku 2000)

5.3.7 V té době mně bylo tak nějak jasné, že už se do Čech nevrátím: každodennost a americký sen

Na představu o tom, jak *dobře, nadprůměrně, lépe než my doma* Češi v Americe žijí, se zaměřovala další z výzkumných otázek, kterou lze označit souslovím *americký sen*. Díky filmům a seriálům z amerického či rádoby amerického prostředí si mnozí Češi představují, že život ve Spojených státech amerických je v mnohém jednodušší a že Češi v zahraničí (především ti v USA) jsou o mnoho bohatší – jak finančně, tak co se možností týče.

Krajané žijí častěji v domech, než v bytech (nebo si jedno patro domu pronajímají). Pro běžného Čecha je vlastnictví domu jednou z met, které chce dosáhnout a zároveň tuto skutečnost považuje za ukazatel dobrého finančního zabezpečení. V případě Chicaga a okolí (a zřejmě celých Spojených států amerických) je třeba dodat, že takřka všichni krajané vlastní dům na splátky. Zcela výjimečně se jedná o kamenné stavby, převládají dřevěné konstrukce,¹¹⁸ které jsou ohroženy případnými povodněmi,

¹¹⁸ Pro mě samotnou bylo po několik prvních nocí nečekaně náročné v takovém domě usnout: musela jsem si zvyknout na daleko větší množství zvuků, které byly díky dřevěným zdem slyšet intenzivněji a také na okna, která jsou v přízemí (pokud není vyvýšené) vždy níže než ta česká, takže ulice je vidět v jiné výšce.

nebo tornádem. Nutností a nezbytností je vlastnit auto pro každého člena rodiny, který se chce denně někam přesouvat (a má řidičský průkaz). Skutečnost disponovat takřka tolika aut jako je počet členů rodiny a všude se dopravovat¹¹⁹ autem není, jako v naší kultuře, statusovým znakem, ale každodenní nezbytností. Součástí života každého z českých krajanů je zkušenost denně cestovat na dlouhé vzdálenosti¹²⁰ za prací, za nákupy, za sociálními kontakty, což je považováno za běžný standard. Co se týče dostupnosti potravin, nápojů, ale i značkového oblečení a nepřeberného množství produktů všeho druhu, je Chicago rozhodně daleko lépe a finančně dosažitelněji (vzhledem k platům krajanů) vybaveno než Česká republika. Stejně tak možnost rychlého občerstvení nebo občerstvení¹²¹ v restauracích je vzhledem k platovým podmínkám zpravidla dostupnější než v případě České republiky.

Za velkou devízu považují krajané skutečnost, že jejich děti hovoří plynně anglicky – mají úroveň rodilých mluvčích. Za výhodu považují také to, že děti mají možnost věnovat se sportu – především hokeji – na dobré úrovni. S dětmi ale souvisí i téma násilí a strachu o ně: u respondentek, které mají děti nižšího věku, jsem se setkala s opakovaným tematizováním strachu z únosu dětí, ublížení dětem, a to v těsné blízkosti jejich domu, u školy a podobně. Běžnou praxí je, že (česká komunita tento zvyk přejala od majoritní kultury) rodiče děti vozí do školy a na odpolední kroužky až do jejich 16 let, kdy mohou získat řidičský průkaz a autem jezdit samy. Důvodem je jak cestování na dlouhé vzdálenosti, tak právě snaha vyhnout se potenciálně nebezpečné situaci. Násilí a jeho

¹¹⁹ Krajané vlastní daleko větší počet aut v jedné rodině, než jsme tradičně zvyklí z České republiky. Hromadnou dopravu (autobusy, vlak – místně *Metra*, nebo v rámci Chicaga nadzemní dráhu – místně zvanou *L*) využívají zcela minimálně. Nadpoloviční většina žádný z hromadných dopravních prostředků nevyužila nikdy a ani neví, jak fungují a kde hledat jízdní řády. „Ne“ jako odpověď na otázku ohledně využívání hromadné dopravy je velmi typická i pro běžné Američany. Platí a shodují se na tom takřka všichni krajané, že *L* je považováno za méně bezpečný druh dopravy, protože jej využívají etnické menšiny, které mají dle obecného názoru blízko ke kriminalitě. Speciálně některé linky jsou považovány za více nebezpečné než ty ostatní – především ty mířící na jih města. Naopak *Metra*, tedy vlak, který je dražší, je chápán jako bezpečnější způsob přepravy. Tak chicagskou dopravu vnímají chicagští Češi. Dopravní obslužnost mimo Chicago město je ve srovnání s Českou republikou tristní a nutnost auta pro každodenní život je zcela nepopiratelná.

¹²⁰ Při své třetí návštěvě Spojených států amerických jsem cestovala z města západně od Chicaga na Chicagskou univerzitu takřka každý den po dobu dvou týdnů. Tato cesta (autobusem či Uberem, dále vlakem *metra* a dále několika autobusy, nebo kombinací autobusu a *L*) mi zabrala každý den v součtu okolo čtyř hodin. Zatímco pro mě byl tento způsob cestování s uvedenou časovou dotací přijatelný pouze jako součást krátkodobého výzkumu, místním obyvatelům (vč. našich krajanů) přišel co do množství času stráveného dojížděním naprosto běžný. Velmi často jsem se pak potkávala s dotazem, proč jsem si nepůjčila auto, nebo s radou, pokud bych se rozhodla v Chicagu mezi krajanskou komunitou žít trvale, abych si auto opatřila.

¹²¹ V každém z obou případů jsem se setkávala s porcemi, které jsou s českou představou o jedné porci jídla nesrovnatelné a jde o množství mnohdy takřka nezkonzumovatelné. Identický názor zastávají ti krajané, kteří přišli do USA jako první generace. Generace náležící ke krajanské komunitě, ovšem už narozené v USA, tuto skutečnost nevnímají a nemají potřebu na ni poukazovat.

množství má nejen v dané oblasti ještě další rovinu: každodenní zprávy informují o množství trestných činů¹²² různého druhu, které se dějí v Chicagu a okolí. Krajanská komunita si je této skutečnosti vědoma, ale dle mého názoru ji už nevnímá tolik jako nově příchozí.

Do života chicagských Čechů také může promlouvat skutečnost, je-li krajan americkým občanem nebo vlastníkem zelené karty. Mimo možnosti vycestovat za hranice USA je skutečnost, že nevlastní zelenou kartu nebo americké občanství, v každodenním životě příliš neomezuje. Jiná situace nastává ve chvíli, kdy přichází na řadu žádost o práci, jejíž součástí by mělo být doložení jednoho z obou povolení. Někteří zaměstnavatelé, především ti z řad jiných etnických menšin, ale přivírají oči nad chybějícím dokladem. Problematické může být pro krajanů žijících v USA *načerno* hrazení lékařské péče, která je zpoplatněna vysokými částkami. Na lékařskou péči částečně hrazenou státem dosáhnou jen američtí občané.

Na otázku, zda si krajané splnili svůj *americký sen*, odpovídali buď tak, že neumí přesně definovat, co to znamená, nebo – a to menšinově – se objevovala odpověď, že ano (hlavně u těch, kteří mohou cestovat). Obecně se krajané zpravidla domnívají, že se v USA mají lépe. Mohou rychleji získat větší množství peněz, rychleji dosáhnou na hmotné statky. Mohou bez nutnosti příslušného vzdělání vykonávat práci, na kterou by v České republice nedosáhli.¹²³

Ke každodennosti

„Kdekoliv sis podívala, prostě sis mohla vybrat, co si chtěla (...) v tej době po škole, chceš si koupit auto (...) ne dřív vyděláš, ale víc ušetříš, takže si to můžeš rychlej dovolit...“
(žena, v USA cca od roku 2000)

„Přes zaměstnavatele, ten ti platí inšuru (...) jestli si platíš sám, musíš si vybrat plán, na který máš (...) nebo si můžeš dát jenom emeržency (...) ale už v tom není vizita u zubaře, vizita u doktora (...) máš na výběr.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

¹²² Množství trestné činnosti, informovanost o ní a zároveň dle mého názoru laxní přístup krajanů k těmto informacím byl pro mě velmi zvláštní. Po čase jsem si jej začala překládat (a sama na sobě jsem identický stav také pocítila) jako přehlacení informacemi podobného rázu a nutnou součást každodennosti, na kterou si lze zvyknout.

¹²³ I tato skutečnost některé odrazuje od návratu. Zatímco ve Spojených státech amerických dobře vydělávají, v případě návratu by jim pro identickou pozici zcela chybělo vzdělání a na obdobnou mzdu by nikdy nedosáhli.

„Těžší v sociálním systému (...) Češi to ale neví (...) oni si toho neváží, protože sou na to zvyklí.“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„A Češi si neuvědomí, že když mají to pojištění státní, že jsou v podstatě v bezpečí.“ (žena, v USA cca od roku 1990)

„Já platím obrovský daně!“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Možná jsou tu levnější věci spotřební, tak se to některým návštěvám možná zdá (...) ale zase platíme jinde – daně šílené.“ (žena, v USA cca od roku 1990)

„...se nám víc líbí ten (český pozn. aut.) systém ohledně dětí, ohledně výchovy (...) jsou víc samostatné, jsou víc nezávislé (v USA pozn. aut.) musíš mít práci, která ti pokryje zdravotní pojištění pro celou rodinu.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„tady se ti lidi bojí ty děcka tak volně pustit do určitého věku“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„Sem ostražitější možná než bych byla v Čechách (...) máš to v hlavě, ta kriminalita tady je (...) je tady větší mix národností“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„... bydleli jsme jinde a tam to bylo špatné (...) říkám tady nebudeme, tady děti nemají dětství (...) tam byli akorát mexíci a nějakí černí (...) oni ani ven nemohli jít“ (muž, v USA cca od roku 2000)

„Chicago má vysokou kriminalitu, ale voni tam jezděj se mnou“ (dětí pozn. aut., žena, v USA cca od roku 2010)

„V Česku sou děti víc mentálně dopředu tadytou formou, protože ty rodiče, ty babysitters, ty pečovatelky všude je vozí (...) pokud' ta rodina má možnost, má finance tomu děckovi koupit to auto, tak je to určitě plus pro tu rodinu, ale je to ta finanční zátěž.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„v Čechách v šestnácti chlastáš první ligu a v jednadvaceti seš úplně hotovej a tady se k tomu dostaneš až v jednadvaceti.“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„Mně osobně chybí, že nikde nedojdeš pěšky, že všude musíš autem (...) děcka se nemůžou osamostatnit, protože ty vzdálenosti jsou tak velký.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Tady nemáš takovej systém jako je v Čechách (...) nemáš ty školy v dostupnosti, že tam dojdeš pěšky.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Spíš mi chybí ty koncerty (...) chodíme do Chicago Symphony, ale je to daleko.“ (žena, v USA cca od roku 1990)

„Třeba na chatu jezdíme šest hodin.“ (žena, v USA cca od roku 1990)

„Já sem zvyklá na zákaznickej servis a ten je tady na docela silně vysoký úrovni (...) tady si k tobě nedovolej, co si dovolej v Čechách.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Na úřadech sednou si, věnujou se ti (...) že ti, co jedou do Česka třeba po patnácti letech, tak se vrací s tím, že ti lidi jsou hrozně nepříjemní.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

O americkém snu a rozdílech mezi přístupem Čechů a Američanů

„Vlastně jsem tady a jsem open mind člověk, který vyšel z toho malého městečka (...) a já jsem vždycky chtěla cestovat, tak toto bych bez Ameriky nikdy neměla (...) takže část toho snu byla splněná (...) ale to, že za půl roku bude vydělané a postavíme si doma barák a podíme, to ne.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„My tu vlastně žijeme v Chicagu v takové té velkoměstské bublině, kdo se snaží a je pilný, tak se mu může velice dařit.“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Tady můžeš se všema vykládat tak nějak otevřeně, necítíš v tom žárlivost, necítíš v tom, že by tě odsuzovali (...) že by ti chtěli dávat rady, jak máš žít (...) ty vlastně jen sbíráš ty informace (...) v Česku prostě musíš, musíš, musíš (...) kdežto tady to neznám...“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„My tady v té Americe máme prostě už nějak tak jinak (...) jinak přemýšlíme, jinak jsme nastavení mentálně než ti lidi v Čechách, ale mám spoustu kamarádů, kteří jsou úžasně otevření (...) a mám takové, se kterými jsem vyrůstala a prostě už to nejde (...) takové to maloměstšácké...“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„My se tady máme líp, než bysme se měli asi v Čechách (...) tady se točí prachy a vydělávají“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„Tady i s tím dítětem i bez té mateřský se i líp vydělávají peníze (...) práce možná není podle tvých škol a vědomostí, ale prostě s tím se tady smíříš a s tím se tady naučíš žít a využiješ to, co máš (...) a dá se s tím fungovat“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„Tady je strašně moc lidí... když přijde rodina, jak vypadají ... jako co máš na sebe... Češi to cítím víc, než bych cítila od Američanů...“ (žena, narozená v USA)

„Tá zášť, že tady je něco lepšího...“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„A to, co je dělá happy, to my tady čerstvě přijetí z té Evropy nedokážeme pochopit.“ (muž, v USA cca od roku 2000)

5.4 Současnost krajských spolků a institucí v Chicagu

Pro vhled do krajské spolkové historie posledních desetiletí a její současnosti jsem na základě setkání a kontaktů v Chicagu a okolí vybrala čtyři instituce. První z nich je *United Moravian Societies* – Ústředna moravských spolků, spolek, který nese tradici lidového tance, zpěvu a obecně českého (resp. moravského) folkloru. Druhým je *Sokol Tabor*, sokolská jednota, která stále pokračuje v tradici sokolství a aktivně spolupracuje s Českou obcí sokolskou. Dalšími institucemi, které jsou součástí života našich krajanů v Chicagu a okolí a reprezentují jak historickou linku, tak současnost, jsou *Czech Catholic Mission* – Česká katolická misie jako zastoupení českého duchovního života a *Bohemian National Cemetery* – Český národní hřbitov. Ten je živou památkou české krajské minulosti. U každé z institucí, pokud již nebyla zmíněna v předchozích kapitolách, je krátce nastíněna její historie. Podstatnější je však současný obraz každé z nich. Tato kapitola je vystavěna na literatuře o dané instituci, pokud existuje,

ale především na rozhovoru s jejím současným zástupcem.¹²⁴ Dále se opírá o názory a komentáře krajanů, kteří se nějakým způsobem k vybraným spolkům vztahují. Všichni jsou uvedeni v příloženém seznamu. Zároveň i zde platí, že jsou jejich promluvy anonymizovány.

Každá z vybraných institucí je dnes důležitým nositelem české tradice, a především pro první generaci emigrantů, kteří si pamatují starou vlast a prožili tam kus života, plní funkci prostoru setkávání s českou kulturou a místa, kde mohou společně s dalšími zavzpomínat. U mladších nebo více amerikanizovaných zpravidla sentimentálníta ustupuje potřebě krajanské zábavy, kterou spolek zajišťuje, mnohdy nezávisle na tom, zda je hlavním jazykem čeština, nebo angličtina.

5.4.1 United Moravian Societies

Moravské lidové kroje a písně byly v Chicagu pravidelně k vidění i slyšení už ve 20. letech 20. století. V té době vzniklo množství spolků, které se o prezentaci české, resp. moravské lidové kultury v Chicagu zasadily. Zpravidla se místně označovaly jako moravské kluby. Svou významnou a nezastupitelnou roli sehrály na začátku 2. světové války, a to pravidelnými vystoupeními na různých místech Chicaga¹²⁵ za účelem propagace nákupu válečných dluhopisů a obecně českého národa a Evropy jako kontinentu. Jak rostlo válečné napětí a situace ve staré vlasti se zhoršovala, vznikla potřeba sloučit všechny¹²⁶ tehdejší spolky a moravské kluby zaměřené na prezentaci lidové kultury v Chicagu pod jeden zastřešující celek pro uchování tradic, jazyka, hudby, umění a obecně moravské kultury s cílem společného projektu – uspořádání *Moravských dnů*.¹²⁷ Právě takto 29. listopadu 1938 vzniká United Moravian Societies (dále zkráceně UMS).¹²⁸ Sídlem spolku se stala budova v *Pilsen Park*, kterou svépomocí opravili jeho členové

¹²⁴ Za United Moravian Societies je to Roman Bobčík za Českou katolickou misii Mons. Dušan Hladík, za Sokol Tabor Theodor Polashek a za Český národní hřbitov Chuck Michalek.

¹²⁵ Příkladem State Street v Chicago Loop (nejúžší centrum města) nebo veletrhy pořádané na Navy Pier (Chorvat 1989).

¹²⁶ Šlo o 22 spolků, které se tímto krokem sloučily: Československý Klub Století Pokroku, Zábavní a Podporující Spolek Československé Dělnice, CAJ Lodge Čechie, No. 9, Zábavní a Podporující Spolek, Československý Dělník, CSA Lodge Javořina, No. 426, Zábavní a Podporující Spolek Československých Žen, CSA Lodge Moravan, No. 5, Zábavní a Podporující Spolek Moravan, Klub Lipov a Okolí, Zábavní a Podporující, Spolek Olomouc, Klub Moravské Slovače, Zábavní a Podporující Spolek Plzeňských Fešáků, Krajanský Spolek Boršice a Okolí, Zábavní a Podporující Spolek Žen z Moravského Slovácka, Moravská Orlice, Zábavní Klub Pitín a Okolí, Přátelský Klub Polešovice a Okolí, Zábavní Klub Švanda, Slováký Vzdělávací Klub, Zábavní Vzdělávací Kroužek Blatnice, Zábavní a Podporující Spolek Buchlov, ZČBJ Lodge Moravských Vlastenců, No. 380 (Chorvat 1989).

¹²⁷ Tehdy byly Moravské dny vnímány jako festival mající za cíl ukázat široké společnosti lidovou kulturu Čech, a především Moravy. Hlavním úkolem ale bylo vybrat určitý obnos peněz, který bude následně zaslán do staré vlasti jako pomoc ve válečných útrapách (Chorvat 1989).

¹²⁸ Krajané překládají tento název jako *Ústředna moravských spolků* (Chorvat 1989).

a vznikl zde první *Moravian House*. O necelý rok později, 24. září 1939, probíhá vůbec první Moravský den.¹²⁹ Jeho úspěšnost i vysoká návštěvnost přesvědčila o kvalitě myšlenky spojit všechny moravské spolky v jednu organizaci (Chorvat 1989). Snahou Moravských dní bylo finančně podpořit Čechoslováky postižené válkou. V roce 1945 měl proběhnout Moravský den, jehož součástí byl průvod včele s krojovanou jízdou na koních, která měla projet centrem Chicaga. Právě díky tomuto Moravskému dni a díky penězům vybraným v tomto roce byla údajně ve Vizovicích koupena a opravena budova, kde vznikl sirotčinec pro děti, které ztratily ve válce rodiče. Krajané působící v UMS měli dokonce o několik let později zaslat z Chicaga do Vizovic ikonický žlutý školní autobus, aby zjednodušili sirotkům přepravu kam bylo třeba.

V současnosti United Moravian Societies sdružuje na 100 dospělých členů¹³⁰ a přes 100 dětí, které tančí v některé ze skupin. UMS se setkává při pravidelných schůzích, které, vzhledem k neziskové povaze spolku, probíhají v angličtině,¹³¹ ovšem po oficiální části jednání se už angličtina mísí napůl s češtinou. Většina ze členů UMS jsou Češi, nebo potomci Čechů, poměrně velkou část členské základny tvoří také Slováci¹³² a Poláci. Spolek navštěvují i Američani, kteří z různých důvodů zatoužili poznat českou a moravskou kulturu. Zástupci jiných národností tvoří spíše výjimku.¹³³

Zpravidla na přelomu dubna a května, několik měsíců před Moravským dnem, začíná aktivněji trénovat taneční složka UMS.¹³⁴ Ve spolku působí čtyři taneční skupiny nesoucí české pojmenování *Besídka* (děti v rozmezí 4 až 8 let), *Šohajka* (děti mezi 8 a 12 lety), *Radost* (skupina pro teenagery mezi 12 a 15 lety) a *Omladina* (dospělá taneční skupina od 15 do 35 let). Vůbec nejstarší skupinou, která funguje a vystupuje jen příležitostně, je *Moravské kolo*, jež navštěvují krajané od 30 let výše (zpravidla manželské páry). Všechny taneční skupiny trénují jednou týdně zhruba 45 minut až hodinu. Učí se předem dané choreografie než konkrétní taneční kroky. Cílem taneční zkoušky je naučit se taneční pásma a vystoupit s nimi na Moravském dnu. Vedoucími jednotlivých tanečních složek jsou až na výjimky ti, kteří sami jako tanečníci prošli všemi skupinami UMS. Každá

¹²⁹ Jeho dějištěm se stal Plzeňský park (Park Pilsen), protože ten jediný mohl pojmout tolik účinkujících a přihlížejících dohromady (Chorvat 1989).

¹³⁰ Členy jsou míněni všichni, kteří jsou za členy zapsáni a dostávají zápisy z pravidelných schůzí. Ne všichni členové UMS žijí v Chicagolandu, někteří sídlí i mimo stát Illinois.

¹³¹ Nejen angličtina jako jednacím jazyk, ale i přísaha vlajce je pevnou součástí každé ze schůzí UMS.

¹³² Slováci se spíše sdružují při spolku (a zároveň folklorním souboru) Veselica působícím taktéž v okolí Chicaga.

¹³³ Členové UMS vzpomínají na aktivní tanečníky z řad Asiatů, ale i španělsky mluvících. Ti se zpravidla dostali do spolku díky svým přátelům. V UMS ovšem příliš dlouho nepůsobili.

¹³⁴ V tomto období pravidelně vzniká letáček upozorňující na začátek kurzů, jehož součástí jsou všechny důležité informace.

z lekcí probíhá v angličtině.¹³⁵ Co se choreografií týče, sami členové hovoří o tom, že se inspirují jednotlivými tanečními kroky a variacemi, než aby předváděli konkrétní tance z konkrétních oblastí.¹³⁶

Členové United Moravian Societies vystupují na Moravském dnu i při všech dalších událostech, kde prezentují moravské tradice v lidových krojích. Někteří členové mají kroje vlastní, které si přivezli jejich předkové, nebo oni sami, nebo si je postupně, na základě členství v UMS sestavili či nechali šít. Spolek samotný disponuje opravdu velkým množstvím moravských lidových krojů. Jsou uloženy v místnosti, kterou sami členové spolku označují *krojroom*.¹³⁷ Takto uložené kroje se půjčují jednotlivým členům.¹³⁸ Část z nich dostal spolek darem a dodnes dary v podobě krojů dostává, část byla ušita na objednávku přímo v České republice, některé krojové součásti ušily přímo členky spolku. Ty také umí kraj připravit tak, aby byl dostatečně naškroben,¹³⁹ vyžehlen a správně oblečen. Správný postup odívání kroje se učí všichni, kdo v kroji vystupují od malých dětí po dospělé. Spolek vystupuje především v kyjovských a lanžhotských¹⁴⁰ krojích, přičemž ty kyjovské oblékají ženy, ty lanžhotské muži. Na kyjovském a lanžhotském kroji se na začátku fungování současných skupin UMS domluvili jednotliví členové spolku, protože je z mnoha důvodů (kvantita, ale i možnost došít jednotlivé součásti ve větším množství) považovali za nejvhodnější. Dospělí členové spolku,¹⁴¹ především první generace emigrantů, vystupují ve vlastních krojích dle místa narození.

Zmiňovaný *krojroom* společně s velkým sálem, který rozděluje napůl závěs na zkušebnu pro tanečníky a českou hospodu s výčepem, se nachází ve zkušebně UMS.

¹³⁵ Česky by to ve většině případů už ani nebylo možné především kvůli dětem, které zpravidla rozumí spíše anglicky.

¹³⁶ V době, kdy jsem spolek poznala, nacvičovala jedna ze skupin dvě choreografie, jednu na polku, druhou na čardáš. Většina tanečních kroků, které byly součástí choreografie, do tance nějak charakterově zapadaly, z hlediska etnochoreologie a s podporou základní znalosti lidových tanců na našem území je ale třeba říci – což potvrzuje výpovědi samotných členů spolku, že se nejedná o žádný konkrétní lidový tanec, ale o změt tanečních kroků odpovídajících zásobě variací lidových tanců napříč Českou republikou.

¹³⁷ I v případě, že hovoří anglicky, pro slovo *kroj* používají výhradně tento český ekvivalent.

¹³⁸ Každé půjčení kroje je zpoplatněno depozitem 50 dolarů a opatřeno smlouvou. Všechny kroje v *krojroomu* jsou naměřeny a u každého součásti je přesně zapsána její délka, šířka, informace o ní. Z takto vzniklého seznamu se pak skládá kraj odpovídající konkrétnímu regionu (zpravidla více méně také obci), který se následně zapůjčí na základě konfekční velikosti zájemce. Kroje jednotlivých členů, kteří v nich chodí pravidelně, jsou připraveny v obalech na oděvy se jménem jejich aktuálního nositele. UMS vlastní i kroje z jiných etnografických oblastí Moravy, než z Kyjovska a Podluží, ale spíše v jednotkách kusů.

¹³⁹ Jak se o kraj postarat a připravit ho správně k nošení se učí také dospělé tanečnice ze dvou nejstarších skupin, pokud o to mají zájem. Toto umění je tak předáváno v rámci spolku.

¹⁴⁰ Samy členky, které se o kroje starají, se smíchem dodávají, že červenice (soukenné kalhoty červené barvy, které jsou součástí kroje svobodného mládence z Lanžhota z Podluží) jsou v *krojroomu* UMS zpravidla na muže s širšími stehny a obecně na vyšší postavy, což odpovídá skutečnosti jiné tělesné konstitute tanečníka folklorního souboru ve Spojených státech amerických a v České republice či na Slovensku.

¹⁴¹ Někteří ještě před svým odchodem z Evropy působili v některém z folklorních souborů. Nezanedbatelné je i procento těch, kteří se k moravskému folkloru a jeho prezentaci dostali až v zahraničí.

Ta je součástí komplexu několika jednopodlažních staveb v Glendale Heights v perimetru zmiňovaného Chicagolandu. Budovu vlastní United Moravian Societies a její financování, stejně jako celého spolku, je založeno především na členských příspěvcích, darech a výdělku z pořádaných akcí. V budově je ve dvou průchozích místnostech situováno také malé české muzeum s lidovými kroji, či jejich částmi, užitým uměním s lidovými motivy a dalšími artefakty připomínajícími český původ krajanů. Jednotlivé předměty byly darovány členy spolku nebo jeho příznivci.

Dodnes je jako nejdůležitější spolková událost vnímán Moravský den. Probíhá o víkendu v druhé polovině září okolo svátku svatého Václava a členové spolku ho označují jako *naše hody*. Jeho součástí jsou krojovaný průvod, mše svatá a taneční zábava. Nejvýznamnější co do prezentace spolku jsou vystoupení: na společném podiu vystupují jednotlivé skupiny United Moravian Societies a dechová hudba z České republiky, která je pro tuto příležitost pozvána. Akce bývá hojně navštívena takřka všemi členy UMS a příznivci spolku a i ti, kdo v žádné z částí programu přímo neúčinkují, se na Moravský den oblékají do kroje – většinou vlastního. Ke každému z Moravských dnů vychází bulletin cca o 30 stránkách, jehož součástí je program na celý víkend, aktuální složení výboru UMS, zdravice (zpravidla s fotografií) jednotlivých rodin k Moravskému dni a různá přání,¹⁴² vzpomínky na zesnulé Čechy z UMS, ale také reklamy sponzorů a pozvánky na další akce týkající se české komunity, inzerce českých škol a českých spolků obecně. Oficiální text je nejdříve anglicky a poté česky, v případě zdravic a přání záleží na autorech. Vedle Moravského dne United Moravian Societies pořádá také *Annual Picnic* – každoroční piknik a vystoupení na začátku srpna a byla také obnovena tradice *Česko-Slovenského plesu*, který připadá na přelom ledna a února. I na něj je zváno hudební těleso z České republiky nebo ze Slovenska. UMS je nezisková organizace, a tak právě tyto akce tvoří významný podíl na financování aktivit a výdajů spolku. Zdrojem příjmu jsou i dary. Zároveň, veškeré fungování United Moravian Societies je založeno na dobrovolnictví.

¹⁴² Například v bulletinu z roku 2021: „*Mnoho úspěchů 82 Moravskému Dni přejí Vera Ann a John Borýskovi. Se zármutkem v srdci vzpomínáme na milovaného manžela a tatínka, který nás náhle opustil v lednu 2008. Bude večer, už zapadá slunéčko. Za hory, za lesy, potěšení, kde že si? Pro tebe mňa zaboľelo srdéčko.*“ „*Best Wishes for the 82nd Moravian Day. From Marvin, Christine & Alexandra Marvin G. Lanzel Attorney at Law,*“ (následuje celá poštovní adresa a telefon) „*Všetko najlepšie Moravskému Dňu! Ďakujeme že udržujete naše tradície živé ! Rodina Herzová Best wishes to the Moravian Day! Thank you for keeping our traditions alive!*“ (...) „*Best Wishes on our 82th Moravian Day! Mirek and Cilka Lazar William, Ewelina and Margherita Siska Edita, Ashley and Angelina Suchoski Mark and Angelina Lazar Congratulations Ashley and Ange on your Moravian Day performances! Proud Mother Edita Suchoski Miss Czech-Slovak U.S.A. 1995-1996 Future Besidka Dancer Margherita Faustina Siska,*“ (82. Moravský den – brožura)

Členové spolku říkají, že způsob, jak prezentují moravský folklor a českou kulturu se ne vždy shoduje s prezentací moravského folkloru na Moravě. A to přesto, že ti, kdo mohou, vyjíždějí pravidelně na hody na Moravu nebo do Strážnice na mezinárodní folklorní festival. Vzhledem k nutnosti upřednostnění angličtiny před češtinou, dlouhým vzdálenostem, které musejí aktivní účastníci i diváci urazit, zapojení těch, kteří v České republice nikdy nebo alespoň dlouhou dobu nepobývali, i rozdílnému pohledu každé z emigrantských generací, je objektivně jasné, že krajanská česká tradice, kterou představuje United Moravian Societies bude té původní české vzdálena. Dalším z důvodů tohoto vzdálení je přizpůsobení se americké společnosti, každodennosti (školní prázdniny, státní svátky) i rozdílná práce s mládeží, která, ač má české kořeny, vyrůstá v jiném systému jak výchovy v rodině, tak ve školství. Ne vždy je práce United Moravian Societies a dalších obdobných – v případě České republiky bychom řekli folklorních – uskupení přijímána ve staré vlasti kladně. Díky technologiím jako jsou webové stránky spolku, FaceBook nebo Instagram se prezentace¹⁴³ spolku dostává do povědomí i v České republice a čeští přispěvatelé mohou komentovat jednotlivé příspěvky na sociálních sítích. Reakce přicházející z České republiky jsou mnohdy pozitivní. Objevují se ale i negativní reakce a reflektují skutečnost, že UMS dělá moravský folklor *po svém*, což dle některých přispěvatelů znehodnocuje českou, resp. moravskou tradici a odkaz předků v zahraničí, ale také v České republice. Členové spolku se k těmto názorům staví spíše shovívavě, nekomentují je, nebo na ně reagují tak, že dotyčný by měl nejdříve poznat jejich každodenní realitu, než začne situaci hodnotit. V každém případě, nezávisle na názorech zvenčí, je pro většinu členů spolek formou setkávání s Čechy, místem utužování české komunity a rodinných i přátelských vztahů a také způsobem přihlášení sama sebe k českým kořenům a demonstrací češství.

„tady v UMS, toto je můj druhý domov...“ (kde dotyčný začal s folklorem pozn. aut., žena, v USA cca od roku 2000)

„když se naroďš v Americe, tak se naroďš v kotli guláše a ty děti najednou ví, kam patří“ (muž, v USA cca od roku 2000)

¹⁴³ Například v případě Moravského dne jde zpravidla o živé vysílání hlavní části vystoupení na FaceBooku spolku.

O kroji, jeho původu a o nošení

„Originálně jsem dostala dolněmčanský od mamky, co ho dostala na svatbu...“ (žena, narozena v USA)

„většinou ty děcka, co tančijou, tak už to znají – mají bratra nebo někoho, nebo chodijou do Česka...“ (žena, narozena v USA)

„... nekeré jak princezny, ale za dalších pět minut možú jít někde na party... (...) někdo je pyšný na to (...) pak to něco znamená...“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„... ale my sme úplně míchaný (...) daj si svůj kraj, mně to vůbec nevadí (...) my sme rádi, že to máme vůbec kolem sebe...“ (žena, v USA cca od roku 2000)

O zpracování tradic pro vystoupení a o zpětné vazbě

„... já sem byla tady na hody, tady na hody (...) ale určitě ti nemůžu říct, tady to pasuje, tady to patří...“ (žena, narozena v USA)

„UMS netančí tak jak má (...) my máme svůj styl (...) ať to každého baví...“ (žena, narozena v USA)

„... se nechceš stydět, je to na Facebooku, ti lidi píšou komentáři...“ (žena, narozena v USA)

5.4.2 Česká katolická misie

Důležitým pilířem v životě zahraničních Čechů v Chicagu, řádově především těch starších, je Czech Catholic Mission v Brookfieldu – Česká katolická misie,¹⁴⁴ která navazuje na silnou církevní tradici našich krajanů za mořem. Od doby, kdy do Chicaga a okolí začali přicházet Češi, bylo v oblasti postaveno na 13 českých

¹⁴⁴ Jak vysvětluje sám Mons. Dušan Hladík v rozhovoru uvedeném na webu misie: „farnost chápeme jako církevní jednotku teritoriální, kam spadají věřící určité oblasti. Pojem misie (...) v našem případě misii chápeme jako "personální farnost," kam přicházejí lidé české, případně slovenské národnosti z širého okolí celého našeho státu a případně i států sousedních. (...) Tak v podstatě naše současná misie, která nese oficiální název Česká Katolická Misie svatých Cyrila a Metoděje a nachází se na západním předměstí Chicaga v obci Brookfield, přebírá pro naše krajany službu všech dřívějších farností,“ (ČKM on-line 2023).

kostelů¹⁴⁵ (zpravidla s farou, školní budovou a konventem, kde pobývaly řádové sestry, které zároveň ve školách učily). Dodnes některé z nich fungují, ovšem už ne pro českou komunitu. Přešly do rukou jiné církve, nebo jsou spravovány Američany, či jinou národnostní (zpravidla Mexičany) a některé byly zbourány, aby ustoupily jiné stavbě. Nejdéle fungoval kostel Panny Marie Svatohorské v Ciceru, kde až do roku 2008 sídlila právě Česká katolická misie.

Od roku 2008 je misie v prostorách kostela v Brookfieldu, který si pro sebe zakoupila. Důvodem odchodu z původně českého Cicera byl především fakt, že českou menšinu v této části města nahradila menšina mexická a různé další etnické skupiny a pro praktikující věřící přestala být lokalita vyhledávaným místem. S přesunem Čechů a amerikanizací jejich životů se zmenšila komunita pravidelných návštěvníků bohoslužeb. Nové prostory misie v Brookfieldu a misie jako taková dostaly jméno po Cyrilu a Metoději, kostel, původně z roku 1905, je zasvěcen všem českým svatým. Jeho kapacita je 180 míst k sezení. Disponuje i vlastním malým kolumbáři, kam pozůstalí dočasně odkládají urny se svými mrtvými, než je odvezou zpět do vlasti. Na oltáři je vyobrazena Poslední večeře Páně a pod oltářem je malá klaviatura připojená k varhanám, přičemž jak tato klaviatura, tak současná podoba velkých varhan je dílem Mons. Dušana Hladíka. Zajímavostí je soška Panny Marie Svatohorské, která má stejně jako pražské Jezulátko, několik různých oblečků.

Nyní vykonává duchovní službu v České katolické misii Mons. Dušan Hladík, který slouží v Brookfieldu již 25 let. Misii pravidelně navštěvuje okolo 200 členů, kteří jsou v ní zaregistrováni a mnozí další, kteří přicházejí spíše nárazově. Své pravidelné návštěvníky má nedělní bohoslužba, někteří docházejí do misie denně. Mše svatá v češtině se v kostele slouží každodenně, mimo středy a neděle ve večerních hodinách. Ve středu je mše již v 10 hodin dopoledne a po ní setkání seniorů, v neděli tradičně v 10:30 a následuje společný oběd pro všechny, kteří se předem přihlásí a přispějí na něj. Nedělní oběd plní také funkci setkání farníků. Platí, že stěžejní skupinou jsou starší krajané, ovšem misii navštěvuje pravidelně i několik mladých rodin. Každoročně proběhne v misii několik křtů, svateb a pohřbů. Vždy se jedná o počty v řádech jednotek. Stejně množství je těch, kteří se účastní svatého přijímání.

¹⁴⁵ Kostel sv. Prokopa, sv. Václava, sv. Jana Nepomuckého, sv. Ludmily, sv. Víta, Panny Marie Králů, Panny Marie Lurdské, sv. Josefa, Božího Srdce Páně, Panny Marie Pomocné, Panny Marie Svatohorské, Panny Marie Mariazellské a sv. Odila.

Do roku 2024 byla součástí české misie i slovenská komunita věřících, probíhaly pravidelné mše ve slovenštině (úterý, pátek a nedělní mše svatá) a slovenský kněz pobýval na české misii. V roce 2024 vznikla samostatná slovenská misie, slovenská komunita si svépomocí také splácí samostatné prostory.

Česká katolická misie je oficiálně právně vedena v překladu jako *Česká misie, náboženské a kulturní středisko – inkorporace*. To jí dovoluje vystupovat stejně jako všem neziskovým organizacím a také dává prostor pro kulturní i vzdělávací činnost. Sobotní doplňovací škola *kardinála Berana* je určena dětem českých a slovenských věřících, výuka probíhá v češtině a děti se věnují právě češtině, vlastivědě a náboženství. Kulturní náplní bývají pravidelně pořádané akce v prostoru kostela, klubu a přilehlé zahrady. Patří mezi ně Tříkrálová zábava, Maškarní zábava určená dětem, piknik na Den otců a piknik na konci prázdnin v srpnu, Pomlázková a také část slavnosti Moravský den, na němž se Česká katolická misie podílí jak nedělní bohoslužbou, tak ubytováním hudebního uskupení z České republiky pozvaného na událost. Jednou z posledních akcí roku je Mikulášská besídka v kostele, kde Mikuláš, anděl a čert rozdávají dětem dárky. Tradicí býval také živý betlém, který nacvičovali dospělí. V posledních letech tato role připadla dětem. Misie pravidelně pořádá *garage sale* – bleší trh. Největším svátkem by měla být oslava Cyrila a Metoděje, patronů misie. Jejím datu ale předchází 4. červenec – Den nezávislosti, nejdůležitější americký svátek, proto prý bývá 5. července v kostele prázdněji a i proto se oslavuje takřka každý významnější český svátec.

Česká katolická misie je financována z výše uvedených aktivit, ale především ze sbírek v kostele a darů věřících. Zároveň mohou lidé přispívat na církev tak, jako je zvykem v amerických církvích obecně: při každé mši si mohou vzít obálku a do ní vložit anonymně, či jmenovitě příspěvek dle svého uvážení. Pokud je jasné, kdo je dárce příspěvku, může mu být na konci roku vystaveno potvrzení pro odpis z daní.

České krajanské farnosti vždy publikovaly množství tiskovin v českém jazyce, a to jak učebnice češtiny i náboženství, tak českou beletrii i noviny. Vůbec nejstarší a největší byla tiskárna patřící benediktýnům u svatého Prokopa s deníkem *Národ*, týdeníkem *Katolík* a s produkcí dalších tiskovin, která fungovala až do roku 1975. Část vybavení tiskárny po ukončení činnosti odkoupila právě Česká katolická misie, tehdy ještě v Ciceru. Později se výroba modernizovala. Od roku 2001 vychází měsíčník (dříve týdeník) *Hlasý národa* pod redakcí Mons. Dušana Hladíka a měl by být posledním česky psaným periodikem vycházejícím v USA. Všechna ostatní periodika jsou buď bilingvní,

nebo většinově anglická. Většina článků v Hlasech národa je originálních, jen část přebraných. Distribuovány jsou mezi Čechy v Chicagu, i do České republiky.

5.4.3 Sokol Tabor

Sokolskou současnost českých krajanů v Chicagu a okolí ilustruje Sokol Tabor, tělocvičná jednota v Berwynu, dříve majoritně české čtvrti. Tato jednota vznikla roku 1890 po tom, co se štěpila vůbec první sokolská jednota v Chicagu. Už v roce 1892 ale vyhořela budova blíže dnešního centra města, kde nová jednota působila. Jednota pak prošla mnoha obměnami, slučováním a opětovným štěpením, až se konečně roku 1926 přesunuli „táborští“ sokolové do zmiňovaného Berwynu do nové sokolovny. Sokolovna je poměrně rozlehlá: tvoří ji v přízemí velká tělocvična s podiem, odpovídajícím sportovním náčiním a sokolským znakem vprostřed podlahy, následně menší místnosti používané jako šatny a kanceláře a pod úrovní země samostatný prostor hospody s výčepem, kde se konají kulturní akce (Jagošová 2023).

V současnosti má jednota okolo 100 členů od dětí po cvičence před důchodovým věkem, včetně celoživotních sokolů, kteří jsou nyní přispívajícími členy a účastní se pravidelně organizovaných akcí. Jako každá sokolská jednota i ta berwynská má svůj vlastní výbor, přičemž na rozdíl od České republiky se v krajanských komunitách, a Tabor je toho příkladem, udržela instituce samostatného ženského výboru.¹⁴⁶ Sokol Tabor žije typickým životem sokolských jednot: každý den zde probíhá pravidelné cvičení – z těch tradičních je to cvičení rodičů s dětmi, cvičení dívek, cvičení chlapců a samostatné cvičení mužů. To už je dnes zaměřeno především na volejbal. Samostatným sportem, který má místo v berwynské sokolovně, je jóga. Všechna cvičení probíhají pravidelně jednou týdně, ve školním roce 2023/2024 vždy v úterý, ve čtvrtek a v pátek. K nim se dále připojují občasná cvičení mužů – všestrannost. Cvičenci jednoty se účastní různých přeborů a veřejných cvičení. Veškeré cvičení v jednotě už probíhá v angličtině a jediná čeština se při hodinách ozývá v sokolském pozdravu *nazdar – zdar*. Nutnost používat při cvičení angličtinu není povinností vzhledem ke stanovám spolku, ale nutností, protože především z řad dětí je minimum těch, kteří hovoří česky. Co se členstva a stavu češtiny týče, opět platí, že první generace hovoří plynne a rozumí bez problému, ty další již méně (Jagošová 2023).

¹⁴⁶ Výbor žen sám sebe označuje jako Sokolice Tabor Officers, což je termín, který se dnes pro členky Sokola – sestry sokolky – už nepoužívá.

Kulturní život v Sokole Tabor je poměrně bohatý. Pořádány jsou otevřené lekce pro veřejnost, pikniky, večery s tancem polka, ale i pietní akty, přičemž ten největší je pravidelně připravován na výročí vypálení obce Lidice.¹⁴⁷ Jednota vydává své vlastní periodikum *Tabor Talk* o životě sokola, kompletně v angličtině. Sokol Tabor aktivně spolupracuje s Českou obcí sokolskou v České republice, a především se Sokolskou stráží, čestnou jednotkou České obce sokolské. V jednotě Sokol Tabor vznikla její americká odnož, vůbec první mimo Českou republiku, *American Sokol Guard* „Stráž“. Každoročního výcviku sokolů u Hradní stráže se tak několik posledních let účastní i bratři ze Spojených států amerických ze Sokola Tabor. Přijíždějí také na výročí 8. října, Památný den sokolstva a jak je dlouholetou tradicí ve všech krajanských sokolských jednotách, aktivně se jednou za šest let účastní českých všesokolských sletů (Jagošová 2023).

5.4.4 Český národní hřbitov

Svou novodobou historii má i Czech National Cemetery – Český národní hřbitov. Od prvních let jeho existence se změnilo mnohé. Součástí prostranství je rozsáhlé krematorium-kolumbárium s kremačními pecemi, které bylo vystavěno roku 1919 za podpory českých spolků působících v Chicagu a okolí. V jeho centrální kupoli je každý z těchto spolků zastoupen svým erbem a jménem. Z původních 40 akrů je dnes 124. Na začátku 20. století byla právě zde pohřbena těla všech Čechů, kteří zemřeli při ztroskotání parníku Eastland.¹⁴⁸ V dalších letech byly největšími událostmi pohřeb Antonína Čermáka a v roce 1966 kremace Alice Masarykové. Na hřbitově je nyní pohřbeno přes 120 000 osob nejen české národnosti. Součástí je několik významných památníků, přičemž zahraničních Čechů se týkají především ty vzpomínající na občanskou válku v USA a pomník zmiňované eastlandské katastrofy, který stojí na hřbitově od roku 2015, kdy také proběhla připomínka stého výročí této katastrofy. Pomník je vystavěn díky finančním darům jednotlivých českých rodin či institucí. Každý, kdo přispěl, má svou vlastní cihlu se jménem, která je součástí pomníku. V prostoru hřbitova jsou vedle pomníků, které mohou být samy pokládány za umělecká díla, umístěny dvě sochy, jejichž autorem je Albín Polášek, český emigrant a umělec původně z Valašska. Obě sochy pocházejí z roku 1927 a jedná se o díla s názvem *Poutník* a *Matka*.

¹⁴⁷ V krajanských menšinách, především ve střední Americe (v Mexiku), je poměrně běžné, že některé dívky pocházející z rodin československého původu dodnes dostávají křestní jméno Lidice.

¹⁴⁸ V roce 1915 ztroskotal parník Eastland na břehu Michiganského jezera při vyhlídkové jízdě pro zaměstnance společnosti Western Electric. Z celkového počtu 800 mrtvých bylo na 220 Čechů.

Český národní hřbitov prosperuje dnes, jako většina českých spolků a institucí, z darů, ale také z placených pohřbů a kremací. Vzhledem k tomu, že kremace vychází o poznání levněji než pohřeb do země, na jeden pohřeb do země připadá okolo deseti kremací. I dnes se na Českém národním hřbitově každodenně pohřbívá. Ubývá však etnických Čechů a své místo zde mají například Židé, různá etnika z Balkánu a samozřejmě zástupci hispánské kultury. Zajímavostí je kolumbárium v prostoru hřbitova, které je určeno výhradně pro fanoušky chicagského baseballového týmu *Cubs* nezávisle na národnosti.

O to, aby český hřbitov zůstal nadále českým a o odkaz krajanů se stará od roku 2004 spolek *Friends of National Bohemian Cemetery* – Přátelé Českého národního hřbitova. Jeho členové jsou takřka ve všech případech potomci Čechů, kteří mají na toto místo nějakou osobní vazbu. V průvodci, který je na webových stránkách spolku ke stažení i v češtině, autoři deklarují, že jejich cílem je „*propagovat historickou hodnotu, pozvednout krásu a zachovávat umělecké dědictví Českého národního hřbitova. Pracujeme na obnovení a uchování budov, památníků hřbitova, listin a rodinných příběhů,*“ (BNC průvodce). Spolek pořádá vedle pravidelných schůzí pro své členy také různé vzdělávací programy a setkání, organizuje dobrovolníky a pro veřejnost nabízí komentované prohlídky hřbitova, ale také, pro tradiční českou kulturu poměrně překvapivě, každoroční pikniky pořádané přímo v prostranství hřbitova. Spolek vydává vlastní tiskovinu, čtvrtletník *Heritage Happenings*.

5.5 České obyčeje a tradice na severu za mořem

Jeden ze způsobů, jak demonstrovat sounáležitost k určité etnické skupině probíhá na úrovni jazyka. Vedle jazyka jsou to i další kulturní aspekty jako národní kuchyně, způsob prožívání a oslavování významných svátků a rituálů nebo zachovávání tradičního národního kulturního bohatství.

Vztahování se k tradiční stravě je velmi častým způsobem, jak prezentovat svou kulturu. Nejinak tomu bylo a je u chicagských Čechů. O zájmu o českou kuchyni svědčí také množství českých kuchařek. Jednou z nich je *Czech American Cuisine*,¹⁴⁹ drobná brožurka sepsaná povětšinou strojopisem, která obsahuje na stovku českých receptů. Jazykem brožury je angličtina. Česky jsou však označována některá jídla,¹⁵⁰ místy je třeba

¹⁴⁹ Autor ani rok vydání není knihovně University of Chicago, kde je brožura uložena, znám.

¹⁵⁰ Například *kolacky* (*Czech American Cuisine*)

k českému jménu pokrmu ještě anglického dovětku,¹⁵¹ případně je český původ jídla deklarován přídavným jménem.¹⁵² Česká jídla podávaly také mnohé restaurace, přičemž tou vyhlášenou byl *Klas*, restaurace přímo na Cermak Road v Ciceru. Klas založena roku 1922 a stalase vyhlášeným místem setkávání amerických Čechů i vzhledem ke své poloze. V roce 2021 byl zařazena na *Seznam nejvíce ohrožených historických míst v Illinois*. Ve stejném roce proběhla sbírka na záchranu objektu, neboť byl celý komplex na prodej. I přes tyto snahy byl ale zřejmě v roce 2022 odprodán (srov. Landmarks Illinois 2021).

I v současnosti se s českými jídly lze setkat, a to ve dvou formách: první z nich je příprava české kuchyně přímo v krajanských rodinách, druhou formou jsou české restaurace. Je třeba dodat, že příprava českých jídel v krajanských rodinách rozhodně není každodenní záležitostí. Většinou, pokud se v rodinách pravidelně vaří,¹⁵³ jde o směsici několika různých světových kuchyní. Příprava českých jídel v domácnostech se pojí s některým původně českým státním svátkem, častěji však s oslavou v rámci rodiny nebo se setkáním více krajanů. V obchodech provozovaných a zásobovaných polskou menšinou je možné nakoupit takřka všechny suroviny potřebné pro přípravu tradiční české kuchyně včetně kyselých okurek, kysaného zelí, nebo kvasnic, ale i typicky české výrobky, jak už bylo zmíněno. Co prozatím nelze koupit a ani přesně napodobit v českých chicagských domácnostech, je chleba a české bílé pečivo obecně. Naopak houskový knedlík se v českých rodinách jak připravuje, tak kupuje – nejčastěji na objednávku v některé z českých restaurací. Dnes je pro svůj domácí houskový knedlík vyhlášené *Cafe Prague* na Belmont Avenue. Česká krajanská kuchyně v Chicagu obsahuje smažené řízky, segedínský guláš, pečenou kachnu, dršťkovou polévku, sladké plněné knedlíky, množství českého sladkého pečiva (buchty, koláče a další kynuté pečivo, různé řezy, sezónně vánočky a další). V případě českých restaurací v Chicagu se silně projevíly důsledky pandemie Covid-19, kdy některé z nich zanikly během něj, některé těsně po něm. Příkladem je *Czech Plaza Restaurant* v Berwynu a *Bohemian Crystal Restaurant* nedaleko

¹⁵¹ Například *Small Housky*, *Moravian Kolacky*, *Bubbling Fruit Puff* – *Bublanina*, *Czech Nut Cake* – *Ořechová Bábovka*, *Easy Apple Strudel* – *Válený Jablkový Závin*, *Fresh Fruit „Pizza“* – *Koláč*, *Czechoslovak Nut Roll* – *Český Ořechový Řez*, *Never Fail Dumplings* – *Zaručené Knedlíky* (Czech American Cuisine)

¹⁵² Například *Bohemian Rye Bread*, *Czech Noodle Pudding*, *Bohemian Buttermilk Coffe Cake*, *Bohemian Butter Cookies*, *Czech Beef Stew* (Czech American Cuisine)

¹⁵³ Zatímco příprava domácího jídla denně, nebo několikrát týdně je v českých rodinách stále běžná, většinová americká společnost tento systém stravování nezná a je pro ni typická konzumace jídel již hotových, nebo stravování v restauracích. To se ale projevuje i u krajanů, pokud jsou již několikátá generace.

od Chicaga ve Westmontu.¹⁵⁴ Obě ukončily svou činnost v roce 2022, restaurace Bohemian Crystal dokonce po 41 letech provozu.

Chicagští Češi vnímají české jídlo jako důležitou součást své identity¹⁵⁵ a když představují své rodinné krajanské prostředí, vždy se hovor stočí na jídlo a stravování. Pamatují si (nebo se naučili) české názvy jídel a používají je i ve chvíli, kdy zbytek rozhovoru probíhá v angličtině. Česká jídla jsou alespoň v nějaké formě zastoupena na všech českých setkáních, ať už jsou více či méně formální. Krajané s hrdostí mluví o tom, co oni sami umí z české kuchyně připravit, nebo co připravovali tradičně jejich předkové a oni dle rodinného receptu pokračují.

Samostatným tématem je alkohol. S Čechy je v rámci jejich a jimi prezentované kultury spojována výroba, a především konzumace piva, což potvrzují také krajané v Chicagu. V textu je již zmíněn *Hostinec U města Plzně*, kde se pilo importované pivo z Evropy i vaření českého piva přímo v Chicagu. S importovaným pivem se krajané setkávají dodnes a vůbec nejvyhledávanější značkou je Czechvar. Ta vznikla cíleně pro severoamerický trh v roce 2000 jako odnož Budějovického Budvaru a od roku 2012 ji distribuuje *United States Beverage*, přičemž konkrétně se jedná o světlý a tmavý ležák (Czechvar). Značka Czechvar je k vidění na mnoha událostech pořádaných krajany (příkladně Moravský den, na kterém se společnost podílí i finančním příspěvkem) nebo na konkrétních místech: jedna z píp v hospodě pod sokolovnou Sokola Tabor v Berwynu, na výčepu v dolním podlaží České katolické misie, nebo množství plakátů v klubu United Moravian Societies). Dodnes jsou čeští krajané spojováni s konzumací piva a sami se s ní spojují, například skrze fotografie prezentované na sociálních sítích, nebo skrze různá propagační videa. *Pivo* je jedním ze slov, které umí a používají i ti, kteří nehovoří česky. *Pivo*¹⁵⁶ v psaném jazyce se také objevuje jako jedno z mála českých slov v jinak anglickém textu na většině propagačních materiálů a pozvánek, které české spolky a instituce produkují. Krajané v Chicagu české pivo považují za lepší, než americké

¹⁵⁴ Obě restaurace byly mezi krajany vyhlášené. Mezi mými respondenty především Bohemian Crystal Plaza, kde se pravidelně konaly také hudební večery různých žánrů a krajanská setkávání. Vzhledem k tomu, že obě restaurace navštěvovali také Američané, kteří zpravidla neznali českou kuchyni, nebylo výjimkou, že svíčkovou s knedlíkem konzumovali podobně jako burgery, což majitelé obou restaurací uvádějí jako vtipnou historiku, která je založena na pravidelném chování návštěvníků.

¹⁵⁵ Během mého výzkumu mezi českou komunitou ve Spojených státech amerických i v Argentině nastávala, co se stravování týče, velmi kuriózní situace: při velké většině všech setkání s krajany, především při prvním seznámení, mi bylo nabídnuto nějaké české jídlo nebo zákusek. Tak byla naplněna identifikace s českou kulturou skrze národní kuchyni, ale i demonstrace toho, že krajané stále nezapomněli na to být Čechy.

¹⁵⁶ Co se frekvence zastoupení týče, konkuruje mu ještě slovo *koláče* (v různé formě přepisu *koláče/kolache/kolaches*) a není bez zajímavosti, že mimo Chicago také *polka* (toto slovo se ale používá jako podstatné jméno i jako sloveso *let's polka* – výzva k tanci: *pojďme tančit polku*).

a mají potřebu tuto skutečnost zmiňovat a komentovat a analogicky k tomu mít možnost českého piva na dosah. Pivo a (byť v menší míře, ale i tak nezastupitelně) víno jsou pevnou součástí české krajanské kultury a nesmí chybět při žádné příležitosti setkání, byť v rámci společné večeře dvou krajanských rodin.

O něco slabší pozici, ale identicky spojenou s českou krajanskou kulturou, mají různé destiláty, především slivovice. Oficiální zastoupení má v USA společnost *Rudolf Jelínek*. Ten poprvé expandoval na americký trh v roce 1934 a později pro distribuci na americkém trhu vytvořil dceřinou společnost *R.JELINEK USA, LLC* (R. Jelínek online). Také tato společnost je častým finančním podporovatelem krajanských kulturních akcí a i její logo je k vidění ve spolkových klubovnách a na místech setkávání českých krajanů. Na rozdíl od Czechvaru, má tato společnost na důležitých krajanských událostech, které to svým charakterem dovolují, vlastní zastoupení formou stánku a některého ze svých zaměstnanců. V případě tvrdého alkoholu, na rozdíl od piva, vzniká velmi výrazná potřeba a poptávka po dovozu podomácku vypálené produkce, přičemž konzumace *domácích* pálenek se rovná anebo lehce převyšuje množství destilátů zakoupených u oficiálního dodavatele. Krajané, kteří mohou cestovat, si v různých obalech a různou formou přivážejí z cest po České republice určité množství domácích pálenek, přičemž zpravidla jde o množství převyšující povolené limity a vždy o nekolikované lihoviny. Domácí pálenka má pak reprezentační funkci, kdy je nabízena jako něco typicky českého, resp. moravského a zároveň jako cosi zakázaného, kdy dotyčný musel pro její sehnání a dovoz podstoupit nekomfort a dopustit se podvodu. O to cennějším artiklem je. Domácí pálenky plní i funkci identifikační, kdy majitel ví, odkud pálenka pochází – z jaké obce, nebo kdo ji pro něj připravil a důsledně tyto informace prezentuje. Dovoz domácí pálenky je častým přáním krajanů v případě návštěv přijíždějících do USA. I mezi krajany se stále udržuje zvyk, kdy se slivovice nalévá na přivítanou či při prvním setkání s někým novým v rámci krajanské komunity. Jako v případě slova *pivo*, je i slovo *slivovice*¹⁵⁷ jedním z těch, které je v rámci české komunity nezávisle na pokročilosti mluvčího součástí základního slovníku.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Reprezentuje jak samotnou pálenku ze švestek, tak zástupně všechny druhy pálenek, s nimiž se krajané setkávají.

¹⁵⁸ V rámci terénního výzkumu jsem se takřka při všech setkáních s krajanskými rodinami, pokud setkání proběhlo v domácnosti, nebo v blízkosti zdroje domácí pálenky, setkala s nabízením slivovice, nebo jiného druhu destilátu a krajané samozřejmě očekávali, že nebudu mít problém s pitím tvrdého alkoholu. Analogická situace nastávala s pivem, nebo vínem. Přičemž první, či druhá generace lépe chápala výběr vína nad pivem, každá další si automaticky spojuje konzumaci piva s Čechem a češtvím a hůře chápe záměnu piva za víno.

Monografie o krajanech v zahraničí i různá periodika nezávisle na období se nikoliv hojně, ale přece částečně zmiňují o slavení českých svátků nebo dodržování českých tradic i v krajanské komunitě. To stále platí pro Čechy žijící v Chicagu a okolí, ovšem vedle českých svátků je také vysledovatelná fúze českých a amerických. Co se týče výroční obřadnosti, svou roli zde hraje Česká katolická misie, která krajanům poskytuje možnost církevních obřadů v češtině: křtin, svateb i posledního rozloučení. Svatby, pokud se dějí mezi českou krajanskou komunitou, jsou dle výpovědí respondentů podobné jako jakékoliv oslavy kulatých narozenin, pokud se je dotýčný rozhodne v slavit nejen v rodině, ale i v rámci komunity. Výjimku u svateb oproti oslavám jubileí tvoří přítomnost rodin přijíždějících z České republiky, pokud je to možné. Při takových setkáních přichází také na řadu česká kuchyně jako jejich pevná součást, v některých případech lidové kroje a ve valné většině případů česká hudba, ať už je to tradiční lidová hudba nebo některý z populárních žánrů v podání tělesa složeného pro danou příležitost, případně je konkrétní seskupení pozváno pro tuto příležitost z České republiky.¹⁵⁹

U výročních rituálů se mezi sebou více než jinde setkávají české i americké svátky a s tím související způsob jejich slavení. I zde mají svou nezastupitelnou roli české spolky, instituce, nebo i česká škola. Společnou oslavu Velikonoc připravuje jak Česká misie, tak v současnosti i UMS. V české komunitě v Chicagu se lze v tomto období setkat jak s církevním prožíváním velikonočního období a liturgií slouženou v češtině, tak se setkáním při grilování a pivu s hledáním velikonočních vajíček a s velikonočním zajícem jako kostýmovanou postavou. Barvení vajec nebo pletení pomlázky je pak spíše záležitostí společného setkávání v rámci jednotlivých spolků a společného tvoření, pokud v daný rok něco takového probíhá. Svátek svatého Mikuláše krajané slaví, pokud ho slaví, společně ve škole, ve spolku nebo na České misii, přičemž pokaždé je zastoupena postava Mikuláše, čerta a anděla a probíhá tradiční mikulášské obdarování tak, jak je běžné i v České republice, ovšem bez mikulášské obchůzky od domu k domu. Vánoce jsou pak setkáním mezi českou a americkou kulturou, kdy se kulturní vzorce střetávají jak v případě rituálu samotného – příkladně dne obdarování, tak víry v toho, kdo obdarovává. Tradiční kapr bývá nahrazen jinou rybou, nebo řízký, což odpovídá standardu současných českých Vánoc i ve staré vlasti. V rámci spolkových aktivit se objevuje společné pečení vánočního cukroví, nebo možnost koupit si české vánoční cukroví od některé z krajanských rodin.

¹⁵⁹ To se děje výjimečně a především v tom případě, že dotýčný oslavující je v rodinném, nebo přátelském vztahu s někým z hrajících členů hudebního tělesa, nebo byl sám jeho členem před odchodem do Spojených států amerických.

Prolínání americké a české tradice především v oblasti kuchyně je v některých rodinách, či spolcích, časté při Děkuvzdání. Naši krajané tento svátek slaví a připravují tradiční americké jídlo – pečenou nadívanou krůtu, ovšem součástí sváteční tabule mohou být i české chlebíčky, nebo výběr ze sladkého cukroví společně s americkým dýňovým koláčem.

Typický americkým svátkem, který chicagští Češi přejali bez větších obměn je Father's Day¹⁶⁰ – den otců. Ten je pro krajany na úrovni českého Dne matek a příkladně Česká katolická misie v tento den pořádá pravidelný piknik. Obdobně oslavován je také Den nezávislosti,¹⁶¹ kdy krajané zdobí, stejně jako Američané, ale i všechny krajanské menšiny, domy i auta do americké trikolory a do těchto barev ladí někteří také své oblečení v daný den. Ze státních svátků ustavených v České republice se nejvýrazněji slaví 28. září a mohutněji 28. říjen, jde ale především o oslavu – setkání – na úrovni prezidentů a ředitelů jednotlivých spolků a českého zastupitelského úřadu, většinou v prostorách velvyslanectví v centru města.

Naprosto výjimečnou tradicí, která funguje v rámci české komunity po celých Spojených státech amerických¹⁶² je volba české královny, *Miss Czech-Slovak U.S. Pageant*.¹⁶³ V historii, jak dokumentují fotografie v archivu The University of Chicago nebo ve vybraných periodicích, probíhaly podobné soutěže také, ovšem zřejmě v menším regionálním měřítku. Tato soutěž byla založena roku 1986 manželi Fialovými¹⁶⁴ a Doris Ourecky. Cílem soutěže je zviditelnit českou (československou) menšinu, přičemž každá z dívek, která se umístí na některé z vyhlášených pozic se od léta do léta (volba zpravidla probíhá v srpnu) stává ambasadorkou československé kultury v USA. V současnosti se soutěže účastní dívky ze států Illinois, Iowa, Kansas, Minnesota, Missouri, Nebraska, Oklahoma, Severní Dakota, Texas a Wisconsin. Každá z účastníků musí splnit věkové rozmezí mezi 16 a 26 lety, musí navštěvovat střední školu, nebo ji mít řádně ukončenou, nesmí být vdaná a musí se chovat tak, aby neznevážila soutěž a československé kulturní dědictví. Samozřejmě musí být prokazatelný její český nebo slovenský původ. V každém státě může proběhnout vlastní kolo výběru, zpravidla ale platí, že reprezentantka dané české (nebo československé) komunity je aktivní

¹⁶⁰ Slaví se 15. června.

¹⁶¹ Slaví se 4. července a je známý jako the *Fourth July*, jak ho sami krajané nazývají.

¹⁶² Analogicky také v Argentině, o čemž bude pojednáno v příslušné kapitole.

¹⁶³ Soutěž/volba československé miss. Vzhledem k povaze události je jak překlad *soutěž*, tak *volba* odpovídající skutečnosti.

¹⁶⁴ Lois a John Fiala.

v některém ze spolků a právě spolkem je vybrána. V Chicagu se volby aktivně účastní také předem vybrané členky United Moravian Societies. Během soutěžního víkendu musí kandidátka vynést tři různé lidové kroje z Čech, Moravy, Slezska, nebo Slovenska. Musí se dále představit ve čtyřech disciplínách: rozhovor s porotci, veřejná prezentace na podiu a rozhovor, krojová přehlídka a *volná* disciplína, kdy dívka předvádí některý ze svých talentů (zpěv, tanec, hra na hudební nástroj atd.). Každé z kandidátek a následně vítězkám náleží šerpa s názvem jejího titulu, kterou smí nosit pouze přes lidový kroj a na k tomu určených slavnostech (Miss Czech-Slovak online). Úroveň češtiny, stejně jako autentičnost lidových krojů vzhledem k uvedenému regionu, lidových písní nebo tanců předváděných během talentové soutěže a znalost české historie či kulturního prostředí se mezi jednotlivými soutěžícími velmi různí. Zatímco některé jsou schopny plynně se představit v češtině či slovenštině, další před soutěží navštěvují Českou nebo Slovenskou republiku a tuto cestu prezentují na sociálních sítích, jiné se všemi výše uvedenými aspekty přibližují československému prostředí a svým kořenům zcela minimálně. V každém případě, přítomnost pro ten daný rok zvolené miss na některé z krajských slavností je pro českou komunitu velkou událostí. Zároveň, zvolení dívku zavazuje k reprezentaci české kultury a k jejímu šíření a tedy i účasti na množství událostí nejen české menšiny.

„My sme víc Češi než Češi v Čechách (...) ale to je asi tím, že si v zahraničí a zvykneš si to dělat, protože to dělají ty Češi, co sem přijeli předtím.“ (žena, v USA cca od roku 2010)

O vaření

„mix, na co máme chuť – esi je to české, to bych neřekla, esi je to americké, to bych neřekla...“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„jednu za čas svíčková, mosí být – smažený sýr – kačena...“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„Já znám málo lidí, co dělají českou kuchyni doma, to ani není potřeba, to si zajdeš do restaurace, to chceš podpořit...“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„když sem si pekl jelítka (...) já, tati, ty nám děláš brownies?“ (muž, v USA cca od 2000)

5.6 Jazyk jako znak češství – lingvistické okénko poprvé

Důležitou úlohu v přemýšlení nad češtvím a jeho reflexí krajanů nejen v Chicagu hraje český jazyk. Čeština (jazyk daného etnika) je chápána jako součást projevu krajanové identity a jako jeden z pilířů krajanových komunit v zahraničí. V Chicagu se čeština udržela dodnes na velmi dobré úrovni, což je dáno především stále přicházejícími krajanů, kteří český jazyk přinášejí jako svůj mateřský. Navíc, díky nově přichozím Čechům se do povědomí komunity dostává současná čeština.

Už dřívější autoři reflektovali, že to první, s čím se krajané setkali při příjezdu za moře, bylo poameričtění jejich českého příjmení při zápisu mezi imigranty. I v situaci, kdy jméno podařilo opsat správně, jej Američané začali používat s pravidly výslovnosti, které si nese angličtina: „*Jméno Hašek by Američan na příklad vyslovil Hesik; formu Hashek, přizpůsobenou angličtině, vysloví však Hešek a nikdy ne Hašek. (...) Touž výtku možno činiti formě Mashek, jež zní z úst Američana Mešek. (...) žádný rozumný člověk nebude míti za zlé Vojtiškovi, že se píše Woytišek, Vejvodovi, že se předělal na Veyvodu (...) Každému čtenáři novin jsou povědomy záměny: Vaněk-Wanyek, Hrbek-Herback, Smutný-Smutney, Dvořák-De Vorac (...) Hromádka-Romadka, Kruliš-Krulish, Vít-Witt, Kratochvíl-Crateville (...) Mrkvička se stane Murrayem, Hudec Hudsonem, Kočí Cutshawem, Adamec Adamsem, Křenka Crankem, Kučera Goodshellerem*“ (Čapek 1926: 415–416). Forma českého příjmení je i dnes pro krajanů důležitým tématem. Některé ženy se rozhodly, přestože jsou české národnosti stejně jako jejich manžel, k nepřechýlené formě příjmení, které přijaly po svatbě. Především z praktického důvodu, aby bylo jasné, že pár k sobě formálně patří a nebylo třeba při úředních úkonech nebo cestování neustále dokazovat, že forma -ová/-ská a další jsou jen přechýlenou variantou téhož příjmení. Stejně tak uvažují nad příjmením společných potomků.

Vedle změny příjmení a používání anglické obdoby svého křestního jména přichází s přesunem do jiné kulturní oblasti potřeba adaptovat se na nový jazyk. Krajané se něj chtě nechtě musejí adaptovat velmi rychle především proto, aby získali odpovídající zaměstnání. Je třeba připomenout, že v prostoru Chicaga nastává specifická jazyková situace, kdy se imigrující do této oblasti zpravidla nejdříve naučí lépe polsky, než anglicky, a to díky jednoduššímu pracovnímu uplatnění právě mezi polskou komunitou. Souběžně přichází nutné setkání s angličtinou na denní bázi a aspoň základní seznámení se slovní zásobou a gramatikou. Někteří krajané první generace anglicky hovoří stejně jako rodilí mluvčí a jsou od osob narozených ve Spojených státech amerických po řeči k nerozeznání.

Část z nich se ale naučí jazyk velmi používat velmi krkolomně, část – pokud jim absenci majoritního jazyka zaměstnání umožňuje – nehovoří anglicky takřka vůbec.¹⁶⁵ V případě respondentů, kteří byli osloveni pro potřeby této práce, můžeme hovořit o dvou skupinách: první z nich je skupina bilingvní¹⁶⁶ v tradičním slova smyslu a oba jazyky, češtinu i angličtinu, denně využívá a zná je více méně na stejné úrovni. Druhá polovina respondentů splňuje to, co označuje Kirkland jako kulturní bilingvismus. Jedná se o případ, kdy dotyčný nutně nemusí vládnout etnickým jazykem plyně slovem i písmem, ale zná některá slova nebo fráze,¹⁶⁷ navíc má znalosti o dané kultuře, nejen jazykové, a to využívá v konkrétních kontextech a řečnických situacích, aby zdůraznil svou příslušnost k menšinovému – v našem případě českému – etniku (Kučera 1990).

O rozdílech mezi jednotlivými emigrantskými generacemi se zmiňuje Karel Kučera (1990: 44), který tvrdí, že „v každé přistěhovalecké generaci narozené v USA je procento česky mluvících výrazně menší než v generaci předcházející (...) čím větší počet generací dělí českého mluvčího od předka, který přesídlil (...) tím menší je pravděpodobnost, že předá další generaci český jazyk jako nástroj komunikace a tím větší je pravděpodobnost, že budou předány jen izolované ‚jazykové kulturní prvky‘ nebo že jazyk nebude předán vůbec.“ Dále popisuje konkrétní rozdíly mezi jednotlivými generacemi, které do USA přicházely. První považuje za „jazykově zakotvenou ve své rodné zemi“ (Kučera 1990: 46), přičemž rozhodující pro míru uchování jazyka je věk. V každém případě přestěhovalci tradičně předpokládají, že jejich děti budou schopny mluvit česky a mají tendence je k českému jazyku a obecně kultuře vést. U prvních emigračních vln byla jazyková situace o to jednodušší, že odcházely celé rodiny a bylo tak zachováno monolingvní české manželství.

Vzhledem ke každodennímu kontaktu s angličtinou musela nutně i čeština krajanů změnit svou podobu a částečně se jako její nositelé amerikanizovala. Čeština krajanů obsahuje, jak o tom hovoří již Kučera (1990) řadu kalků z angličtiny,¹⁶⁸ amerikanismy,¹⁶⁹ u generace narozené v USA nebo těch, kdo se denně pohybují v anglicky mluvícím

¹⁶⁵ V porovnání s lepším průměrem českých maturantů na středních školách, kde je na výuku angličtiny dbáno.

¹⁶⁶ Případně multilingvní, pokud připočteme také polštinu, což je velmi časté, nebo jiné jazyky (zde jde spíše minimum z oslovených respondentů), kterými dotyčný již hovoří.

¹⁶⁷ Velmi často jde o česká pojmenování členů rodiny, jednotlivých jídel. Takřka vždy o poměrně velkou zásobu vulgárních výrazů vzhledem k množství ostatních slov, které dotyčný zná.

¹⁶⁸ Jde především o překlady původně anglických vazeb do češtiny. Z terénního výzkumu příkladně „byli jsme dolů, pak jsme zase šli nahoru“ (o počtu členů ve spolku).

¹⁶⁹ Původně anglická slova, tradičně s českým nebo domněle českým skloňováním jako *vočovat* (to watch – sledovat, dívat se), *kolik máme membrů* (a member – člen), *toto mně nemejkuje sens* (to make sense – dávat smysl).

prostředí a jejich čeština se vytrácí, je častá výslovnost českých slov s anglickým přízvukem, častý jev využití jiné rekce,¹⁷⁰ objevují se také slova přejatá do českého projevu beze změn.¹⁷¹

V případě mých respondentů se u první generace narozené v USA často objevuje skutečnost, kdy se – především u starší generace – doma setkávali jenom s češtinou, při nástupu do školy anglicky neuměli vůbec, ale pak se naučili angličtinu natolik, že přestali mluvit česky, jazyk takřka zapomněli nebo jej využívají naprosto minimálně a chybově. U mladších respondentů narozených v USA jsou často rodiče velmi brzy schopni mluvit anglicky, přestože jsou narozeni v českém prostoru, a proto i s dítětem mohou komunikovat anglicky, nebo mu alespoň rozumí, pokud na něj mluví česky a dítě odpovídá anglicky.¹⁷² Výraznou roli mají rodinní příslušníci, kteří angličtinu neovládají, ale jsou dítěti blízcí, nebo je s nimi dítě v každodenním styku a musí s nimi nějak komunikovat. Pak se zpravidla i dítě narozené ve USA nezávisle na tom, jakou zastupuje generaci, motivuje k tomu, aby hovořilo česky. Ve většině případů se objevuje bilingvní model založený na tom, s kým dítě právě komunikuje. Tato psychologie je i záměrem některých rodičů, kteří nechávají děti záměrně hlídat českými babičkami nebo českými chůvami.¹⁷³

Na příkladu ženy narozené v USA s rodiči a babičkou narozenými v Československu: doma se hovořilo česky. Po tom, co matka začala chodit do zaměstnání a denně potřebovala angličtinu, začala žena v rodině více používat angličtinu, se sourozencem hovořila česky, ale postupem času také anglicky, ve škole a se všemi přáteli hovoří anglicky. Sama je dnes spíše anglicky mluvící, ale češtinu ovládá plyně na úrovni rodilého mluvčího. Dotyčná česky mluvila jako dítě, potom přestala a používala pouze angličtinu a v dospělosti se k češtině (i ve spojitosti s krajanskými aktivitami, kterým se věnuje) vrátila. Příběhů s podobným vzorcem je mezi respondenty více, častěji se ale objevuje situace, že se k češtině jako její aktivní mluvčí už nevrátí.

„pak se trošku stydíš i před kamarádi, že neumíš ten druhý jazyk a pak řekneš fuck it proč nemluvím česky...“ (žena, narozená v USA)

¹⁷⁰ Použití takové předložky, která by se se slovem pojila v angličtině.

¹⁷¹ Zvolání jako *o my gosh* nebo množství vulgarit, nejčastěji *fuck* a různé obměny tohoto výrazu.

¹⁷² Na tento fenomén (rodič komunikující v češtině a dítě odpovídající anglicky) narážejí i dobová periodika a tisky viz podkapitola o češtině a angličtině v dobovém tisku.

¹⁷³ Tato strategie samozřejmě funguje i naopak při výuce angličtiny a najímání anglicky mluvících chův.

„víš co my mluvíme zamrzlou češtinou, protože dyž mluvím s paní učitelkou nebo volám domů (...) jí třeba řeknu, že je to parádní nebo boží a voni řeknou, že je to cool a já říkám proč to říkáte anglicky“ (žena, v USA cca od roku 2010)

O každodenní jazykové situaci

„někdy se u nás mluví anglicky, někdy česky“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„my sme zvyklí komunikovat česky, anglicky a polsky každej den“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„ale ja sem říkala ne, doma budeš mluvit česky“ “ (žena, v USA cca od roku 2000)

O dětech, pro něž je čeština druhý nebo méně používaný jazyk

„nejstarší – na toho mluvím česky a on mi odpovídá česky, prostřední dcera se snaží odpovídat anglicky, ale když jí řeknu řekni mi to česky, tak mi odpoví česky a nejmladší dcera ta občas matlá ty americké, anglické výrazy, ale rozumí všechno“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„mluví česky, dělali českou školu“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„moje děti chodí v Praze (...) do školy, jakože on-line (...) moje děti v životě v Čechách nebyly, ale mluví perfektně česky“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„...aby uměli česky (...) aby když jezdíme, aby byli schopní normálně fungovat“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„starší jo, mladší je tvrdohlavý a ten by potřeboval tak na dva měsíce do Čech“ (muž, v USA cca od roku 2000)

„já jsem měla českou nanny a na děti jsem se snažila mluvit česky, i když manžel byl Američan“ (žena, v USA cca od roku 1990)

„Moje děti byly se mnou doma (...) když tatínek není doma, tak se u nás mluví česky, když je tatínek doma, tak se u nás mluví slovensky a ve škole se mluví anglicky (...) šli tam tak,

že neuměli anglicky a samozřejmě to došlo tak, že po roku (...) děti mezi sebou mluví anglicky (...) (jméno dcery pozn. aut.) mluví třema jazykama (...) s kamarádkama, ať jsou to české, nebo slovenské děti, mluví anglicky (...) prostřední chlapec nám odmítá mluvit česky a slovensky a rozumí (...) a z toho důvodu letíme tento rok domů a můj plán je dát starší děti do tábora mezi české děti (...) přes internet s českou nebo slovenskou rodinou na ně mluví česky nebo slovensky, ale na nás mluví anglicky, protože ví, že mluvíme anglicky (...) home school děti, tak ty děti mluví velmi krásně česky (...) (žena, v USA cca od 2010)

„mlada? Umi česky (...) občas se to zaplete ale jinak v pohodě“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„začala plakat, protože jim nerozuměla (...) oni ji hodně pomahali a my zme doma hodně koukali na pohádky“ (o prvních dnech v americké škole pozn. aut.; žena, v USA cca od roku 2000)

„je to dobré, dokud začnou chodit do školy, pak se to začne vytrácet (...) od té první třídy je to dobré, že mohli jezdit do Česka (...) to je nejvíc nakopává“ (žena, v USA cca od roku 2010)

O vztahu k češtině u dětí nenarozených v českém prostředí

„když jsou někde v obchodě a slyší češtinu, tak jééé“ (žena, v USA cca od roku 1990)

„ted'ka na střední škole jsou důležití, takže mi telefonují hlasitě a dlouze (...) že mají tajemnou řeč“ (žena, v USA cca od roku 1990)

5.6.1 Čeština versus angličtina jako téma historických tiskovin

Svou roli ve vnímání důležitosti češtiny jako znaku češství hrají také česky psaná periodika. Například v *Denním hlasateli* je buď otevřena otázka výuky češtiny na školách, nebo je, byť velmi sporadicky, součástí periodika informace o nějaké formě výuky¹⁷⁴ češtiny. Především ženy chápou češtinu jako důležitou součást výuky a přemýšlejí nad tím, jak do života dětí zasahuje znalost češtiny, neznalost angličtiny, případně přihlášení se

¹⁷⁴ Inzerát na výuku angličtiny se objevuje jen v *Ženských listech*, a to pouze třikrát ze všech prostudovaných vydání.

k češství. Naproti tomu v *Ženských listech* se řeší otázka výuky češtiny u dětí v několika různých příspěvcích. V březnovém čísle z roku 1916 pisatelka uvádí situaci, kdy sama na děti mluví česky a ony jí odpovídají anglicky. Jako problém vnímá to, že děti se za češtinu stydí. Dokládá to příkladem svého syna, který byl ve škole dotázán, jaké je národnosti: „*Bohemian. Všichni prý se začali smát i učitelka [...] On byl z celé třídy jediný Čech, snad i ta učitelka prvně slyšela, že jsou jiné národy, které ani nezná, že jí to bylo k smíchu,*“ (Texlová 1916: 493).¹⁷⁵ V prvním červnovém čísle roku 1916 je tématu výuka češtiny věnován celý článek *Čeština na školách chicagských*. Je vyličená soudobá situace, kdy je čeština ve vybraných školách, které navštěvují české děti, vyučována vždy po řádných hodinách a pro děti je výuka náročná. Snahou *Sdružení českých svobodných škol* je začlenit v takových školách češtinu do běžného vyučování. „...čeští rodiče i české děti dobře poznávají, co pro ně znamená ovládnutí češtiny v životě praktickém, v životě rodinném i v dalším vzdělávání dítěte,“ (Ženské listy 41 22/1916: 658). Jako další nespornou výhodu této výuky vnímají autoři článku také seznámení obou kultur: „život česko-americký by byl obohacen řadou mužů a žen, kteří seznámení by byli s kulturními snahami českými a zároveň znali dokonale poměry v Americe. Ti pak by byli mluvčími oprávněných snah českého lidu [...], byli by i prostředníky mezi generací přistěhovaleckou a veřejností americkou,“ (Ženské listy 41 22/1916: 659).

Ovlivnění českého jazyka angličtinou reflektují i mnohé brožury, které vycházely buď samostatně, nebo jako přílohy knih či periodik. Jedním z příkladů je *Budiček českým školám a rodinám*.¹⁷⁶ Vedle popisu, jak se vyučuje angličtina a co z jejich učebních metod v USA by se dalo využít k výuce češtiny ve stejné lokalitě, nabízí brožura cosi jako slovník, který reflektuje podvědomé využívání slovní zásoby, a především syntaxe angličtiny, kterou uživatel češtiny pouze doslovně překládá za pomoci českého lexika. Tato kapitola se jmenuje *Americké lázně* a je rozdělena na sloupeček *Pacienti* (tedy ovlivnění gramatickým systémem angličtiny) a *Vyléčení* (správná forma vyjádření v češtině) „*Jaký je čas? – Kolik je hodin?(...) Jsi pozdě. – Opozdil jsi se. Přicházíš pozdě (...) Škola je venku. – Je to škola. (...) Dostaň mi to! – Podej (obstarej) mi to! (...) Koukej na svůj business. – Hleď si svého! (...) Nebádruj mne! – Neobtěžuj mne! (...) Dělá mě smát. – Pokouší mě k smíchu. (...) Zbítoval nás. – Vyhrál. (...) Šla potkat tetu na dýpo. – Šla tetě naproti*

¹⁷⁵ Otázkou je, zda nevznikl problém v překladu a nakolik by v takovém případně popisovaná školní třída pochopila rozdíl mezi označením národnosti (*Bohemia* nebo *bohemian*) a adjektivem „bohémský“ (*bohemian*).

¹⁷⁶ S podtitulem *Nový návod k vyučování českému čtení*. Autor není uveden jménem, ale pouze jako členkyně *Kongregace školských sester De Notre Dame*. Rok vydání je také sporný. V knihovně University of Chicago je brožura datována rokem 1930.

na nádraží (...) Měli jsme moc fun-u. – Dobře jsme se pobavili. Hodně jsme se nasmáli,“ (Budíček českým školám a rodinám, 25–26).

O češtině a angličtině a obecně problému *amerikanisace* se zmiňuje také Čapek: „S babičkou bude sice mluvit americkou hatmatilkou, ale jen proto, že shledalo, že babička jinak než česky hovořit neumí. U toho zvětří znalost angličtiny, toho jinak neoslov než tímto jazykem. V rodinách se znovu a znovu opakují zjevy, že starší děti přistěhovalců hovoří řečí rodičů, kdežto mladší drobotina ji zná jen kuse nebo naprosto nezná. (...) Když se rodily první děti, byli rodiče ještě jednojazyční. Mladší zrozenci zastihli otce i matku již dvojjazyčnými. Mimo to, mladší dívky se dorozumívaly se staršími sourozenci jen anglicky,“ (Čapek 1926: 406). A dále „Starí hovoří k dětem česky, děti odpovídají anglicky,“ (Čapek 1926: 410).

5.6.2 T. G. Masaryk Czech School a další možnosti výuky češtiny

Nedílnou složkou péče o krajanský odkaz je výuka jazyka dané etnické skupiny. V Chicagu institucionalizovaná výuka češtiny započala takřka s příchodem první větší skupiny českých emigrantů. Vůbec první ryze českou školou v Chicagu byla ta založená roku 1867 v osadě sv. Václava. Učitelem jednotřídky byl varhaník Václav Matějovský. Matějovského následovalo množství krajanů, kteří z různých důvodů odjeli ze staré vlasti a vzděláním učitelé se svému povolání věnovali i v české jednotřídce (srov. Kříž 2022).

Roku 1921 je ve čtvrti Cicero založena T. G. Masaryk Czech School,¹⁷⁷ která funguje dodnes jako sobotní škola českého jazyka pro krajany. Její vznik iniciovala skupina *Freethinkers Bohemias School Association* (v překladu Česká školní asociace volnomyšlenkářů), která také roku 1937 školu pojmenovala podle Tomáše Garrigua Masaryka. V současnosti je prezidentem školy¹⁷⁸ Andrew Bultas, viceprezidentkou¹⁷⁹ a učitelkou Klára Moldová (TGM School). Společně s ní vyučuje na škole učitelka vyslaná Domem zahraniční spolupráce z České republiky a dále učitelé, kteří jsou rodilí mluvčí češtiny, žijí v Chicagu, ale často pedagogické vzdělání nemají. Důležitý je jejich zápal a zájem podílet se na výuce. Tuto činnost, společně s přípravou různých kulturních programů, vykonávají nad rámec svého úvazku vždy v sobotu, kdy škola funguje.

¹⁷⁷ Masarykova česká škola je v současnosti vůbec jedinou českou školou v USA působící ve vlastní budově, navíc s poměrně rozlehlou zahradou.

¹⁷⁸ Také T. G. Masaryk Czech School je zapsána jako nezisková organizace, proto v jejím čele stojí formálně prezident.

¹⁷⁹ Jde spíše o pozici výkonné ředitelky školy.

Školu navštěvuje přes sto žáků ve věku dětí docházejících do české základní školy, ale také dospělí v rámci výuky češtiny pro dospělé. Výuka je přizpůsobena tomu, že je čeština pro část dětí druhým jazykem, zároveň je ale brán ohled na to, aby byly děti po ukončení docházky do T. G. Masaryk Czech School schopné používat češtinu alespoň na úrovni žáka druhého stupně klasické české základní školy. Děti začínají do školy chodit souběžně se začátkem školní docházky v americké škole a zpravidla končí¹⁸⁰ docházku ve chvíli, kdy přecházejí na střední školy. Koníčky, nebo sporty zvítězí nad sobotní výukou češtiny. Po ukončení docházky děti dostávají vysvědčení. To není totožné s vysvědčením z české školy a nemůže za něj být uznáno. Důležitou roli v docházce hrají rodiče, kteří děti do školy každou sobotu vozí z různě vzdálených míst. Zároveň jsou i důležitým bodem v motivaci k učení se češtiny a příkladem v používání českého jazyka jako takového na každodenní bázi. Vedle klasické výuky škola pořádá čtecí kluby s dětmi, které jsou schopny plynulého čtení v češtině, nebo také reminiscenci na seriál *Prostřeno*, kdy si každý z žáků připraví svůj český recept s popisem postupu v češtině a ochutnávkou.

Děti pocházejí z různě jazykově vybavených rodin: někde česky hovoří oba rodiče, někde jeden, v některých rodinách už aktivně nikdo. Stejně tak je to s dětmi samotnými: zpravidla první dítě, což potvrzuje výpovědi samotných rodičů v kapitolách výše, hovoří česky velmi dobře, po narození druhého ale čeština ustupuje a komunikačním jazykem mezi sourozenci je právě angličtina. Dominanci angličtiny v životech dětí v T. G. Masaryk Czech School potvrzuje i fakt, že o přestávkách si mezi sebou povídají anglicky. O to víc je patrné, zda děti mají možnost jezdit na prázdniny do České republiky, nebo tráví delší časový úsek zpravidla s příbuzným, který je česky mluvící. Tam se naučí nové fráze, které jsou často přebrány z mluvy babiček a dědečků, což je jasně rozeznatelné v jejich projevu, a jejich čeština je i v hodinách o poznání kvalitnější a plynulejší. Některé děti jsou dokonce, opět jak potvrzují výpovědi rodičů, zapsány do kmenové školy v České republice a v červnu¹⁸¹ ji pak každoročně navštěvují. Takovým dětem je, pokud chtějí, dáván prostor v hodinách, aby se spolužákům pochlubili se svými zážitky a tím je motivovali k učení se češtiny.

Motivací k docházení do sobotní školy je pro děti samotné setkání s kamarády, nebo starší spolužáci. V současné době vyjely dvě dívky na kurz češtiny pro krajanů¹⁸² v Poděbradech. Zároveň se vůbec poprvé podařilo vyslat žáka české školy

¹⁸⁰ Aktuálně se ale utvořila skupina středoškoláků, kteří chtějí pokračovat s češtinou i nadále.

¹⁸¹ Prázdniny v Illinois připadají na červen a červenec.

¹⁸² O něm blíže v další kapitole zaměřené na Latinskou Ameriku, kde jsou výjezdy krajanů na tento kurz výrazně hojnější a mnohdy jediným možným způsobem, jak navštívit Českou republiku.

k vysokoškolskému studiu v České republice – bývalá žákyně¹⁸³ školy, nyní studuje ČVUT a byť se jedná o program v angličtině je s češtinou v každodenním kontaktu. I tyto úspěchy, návraty žáků, kteří měli nebo nadále mají možnost v České republice pobývat, a jejich prezentace a vyprávění jsou motivací pro další žáky.

Vedle Masarykovy školy je více možností, jak se učit česky. Sobotní lekce češtiny pro děti nabízí Česká katolická misie, výuku češtiny pořádá také United Moravian Societies. Existují také on-line lekce, k nimž se děti připojují a které má pod patronátem paní učitelka žijící na jiném místě USA.

¹⁸³ Dívka je překvapivě po otci třetí generace emigrantů (již se narodil v USA) a po matce druhá (matka emigrovala v 90. letech).

6 Latinská Amerika: Buenos Aires a Presidencia Roque Sáenz Peña

Argentina byla společně s USA dvěma zeměmi na světě, které přijaly v první polovině 20. století nejvíce imigrantů z Evropy. To, že s emigrací argentinští místodržící počítali, či – co více – svým způsobem jí otvírali náruč, potvrzuje i ústava z roku 1853, kde je jako jeden z hlavních úkolů vytčeno „*zajistit blaho svobody (...) pro všechny lid světa, který by se chtěl usadit na argentinské půdě*“, (Chalupa 1999: 9). Česká krajanská historie Argentiny je v porovnání se Spojenými státy americkými výrazně kratší a co do osídlených míst i množství emigrantů méně bohatá. Krajanská menšina, která postupně odešla z prostoru současné České republiky je nyní v Argentině centralizována do několika měst. Tím vůbec prvním, kam krajané přicházeli, bylo Buenos Aires, tím nejzajímavějším z hlediska vývoje imigrantské komunity město Presidencia Roque Sáenz Peña.

6.1 Z historie české emigrace do Argentiny

Přestože Argentina měla dostatek nerostného i rostlinného bohatství, od počátku chyběli ti, kdo by zemi osidlovali. V roce 1816 to bylo v poměru k rozloze země pouhých 500 000 obyvatel. Proto se každá z vlád 19. století snažila, aby se země zalidnila imigranty z Evropy. Především Buenos Aires se ze špinavého shluku vesnic stávalo městem evropského typu a právě sem přijíždělo už v polovině 19. století každoročně na 4000 evropských emigrantů. V 80. letech to bylo okolo 50 000 ročně a roku 1889 se v buenosaireském přístavu vylodilo rekordních 200 000 emigrantů. Argentina se tak stala druhou emigrantskou velmocí hned po USA. Největší migrační vlna proběhla mezi léty 1870 až 1930. Především proto, že země sama uprchlíky z Evropy aktivně lákala na možné vlastnictví půdy v oblastech pampy. To mělo zajistit její konkurenceschopnost v produkci a vývozu zemědělských plodin do Evropy a severní Ameriky, ale také změnit tvář Argentiny, která se díky emigrantům začala stávat především ve městech společností s převahou evropských emigrantů nad původními obyvateli. Příliv emigrantů z Evropy v zemi způsobil nebývalý ekonomický růst a také spolupráci se státy, odkud lidé sice nepřicházeli, ale s nimiž Argentina mohla obchodovat. Tyto evropské či severoamerické státy do ní různým způsobem investovaly – nejvíce Velká Británie. Společně s tím upadal obchod s ostatními latinskoamerickými zeměmi, které slábly. Právě díky britským financím vzniká železnice, která se stala páteří argentinské dopravy a hlavním faktorem,

jenž dovoloval nabízet nově příchozím půdu v provinciích vzdálených od Buenos Aires stovky kilometrů. V období první světové války Argentina operovala s obdobným HDP v přepočtu na obyvatele jako Švýcarsko, nebo Německo a patřila mezi ekonomicky nejsilnější země světa, mezi přední exportéry a zásobitele západní Evropy, kam dovážela především produkty z argentinského venkova (maso a obilí). Hlavním odběratelem byla Velká Británie (srov. Chalupa 1999).

K množství příchozích, kteří se chtěli v Argentině usadit, přispěl také zákon č. 817 z roku 1876, který zajišťoval ochranu a podporu státu (ta zahrnovala ubytování i stravu v prvních dnech po příchodu do nové vlasti) a práci dle vlastního výběru z dané nabídky. Cestu na místo, které si dotyčný vybral k následnému životu, také hradila státní pokladna. S podporou tohoto zákona a vidinou lepšího života přišlo do Argentiny v letech 1857 až 1943 víc jak 6 milionů emigrantů, přičemž polovina z nich se v zemi usadila trvale. Jen z Rakouska-Uherska mělo jít v roce 1895 o 12 770 emigrantů, v roce 1914 už o 38 123 osob. Druhou část tvořili ti, kteří přišli do země pouze na sezónní práce – tzv. *inmigración golondrina*,¹⁸⁴ přičemž asi 80 % těchto migrantů připadalo na původní obyvatele Itálie, Španělska a Francie. V meziválečném období se v případě vystěhovalců do Jižní Ameriky (a obou Amerik obecně) udály dva důležité momenty. Po roce 1921 a schválení migrantských kvót do USA začíná narůstat počet migrantů odcházejících do Latinské Ameriky, především do Argentiny. V druhé polovině 20. století ustává emigrace z Evropy a převyšuje ji migrační vlna z okolních států jihoamerického kontinentu (srov. Dubovický 1989, Chalupa 1999, Kázecký 2004). Jedním z důvodů, proč se Češi rozhodli vystěhovat právě do Argentiny, byly také četné lodní společnosti, které k vystěhovalcům a lepšímu životu lákaly často podvodnými dopisy od těch, kteří již v dané zemi žijí, daří se jim nadprůměrně a ještě jim zbývá na to posílat část výplaty do staré vlasti. Na počátku 20. století to byl především F. Missler a jeho agentura, která aktivně rekrutovala krajany k vystěhovalcům do Argentiny, což zajišťoval především korespondencí se starou vlastí i za pomoci krajanů již přesídlených (Dubovický 1987).

Českou emigraci do Argentiny lze rozdělit dle Ivana Dubovického (1989, srov. Brouček 2011) do tří vln: první připadá na přelom 19. a 20. století, kdy přicházejí jednotlivci i menší skupiny, ovšem mohou se ztrácet mezi dalšími emigranty, především z Rakouska-Uherska. Nejvíce Čechů odchází do Buenos Aires a okolních oblastí jako je Avellaneda nebo Berisso. Jde o dělníky, strojní řemeslníky i pracovníky

¹⁸⁴ V českém překladu vlaštovčí emigrace (srov. Chalupa 1999).

všeho zaměření na petrolejových polích, ale také inženýry a obchodníky. Na práci do Argentiny byly z Československa poptávány v některých případech konkrétní řemeslníci. Roku 1935 najímala argentinská sklárna prostřednictvím E. Opitze kalíškáře a džbánkaře na jeden rok¹⁸⁵ (Klevetová 1986). Silná československá kolonie vzniká na konci tohoto období také mimo Buenos Aires. Comodoro, Rivadavia, Rosario nebo Santa Fé a Cordoba jsou dalšími z míst, kam odcházely skupiny Čechů zaměstnaní často také jako stavební dělníci, anebo se později sami etablovali jako obchodníci.

Mezi první a druhou vlnu lze stavět českou emigraci na argentinský venkov a do pozdějších zemědělských center jako Misiones nebo Chaco. V těchto případech se jednalo buď o Čechy již žijící v Argentině, kteří se na venkov přesunuli, nebo o nově příchozí – jak jednotlivce, tak rodiny, přičemž v každém případě bylo motivací především vlastnictví půdy v dané oblasti a obživa zemědělstvím. Právě první světová válka a s ní spojená emigrace následně vydobyla Čechům jejich pozici v Argentině. Z obyvatel Rakouska-Uherska se ve všeobecném vnímání stali Češi a Slováci a obě menšiny začaly být uznávány jako svébytné etnické skupiny. Druhá vlna spadá do období od roku 1923 do roku 1931, kdy přichází do Argentiny vůbec největší počet Čechů, což způsobila jak krize v Evropě, tak vystěhovalecké kvóty v USA. Uvádí se, že vystěhovalců z prostoru současné České republiky bylo tehdy na 25 000. Specifikem české krajanské menšiny v Argentině je mimo jiné to, že někteří Češi sem nepřicházeli z Československa, ale z jiných států, kde již česká krajanská komunita fungovala desítky let. Příkladem toho jsou volynští Češi z dnešního Bulharska, či Češi z Daruvaru a okolí – původně chorvatská česká menšina, nebo z česká minorita z rumunského Banátu (Dubovický 1989, srov. Příkazský 2013).

Po přijetí zákona o zpoplatnění přistěhovaleckého víza částkou 33 argentinských pesos k prosinci roku 1930 však část emigrantů z Evropy upouští od původního záměru usadit se v Argentině a zabydluje se v sousední Paraguayi.¹⁸⁶ V roce 1931 pak přijímá Argentina kvóty na množství imigrantů a od tohoto roku do počátku 2. světové války argentinské úřady evidují okolo 3 000 nově příchozích Čechoslováků. Právě toto období označuje Dubovický jako třetí emigrační vlnu. V období druhé světové války tvořil nejsilnější český migrační tlak na Argentinu přesun krajanů z Paraguaye, kterou opouštěli

¹⁸⁵ Tuto žádost ovšem zemský úřad v Praze zamítl, protože nestál o odliv sklářů mimo Československo (Klevetová 1986).

¹⁸⁶ Přestože pro přistěhovalce do Paraguaye platilo obdobné omezení, paraguayská vláda jej záhy upravila. Imigranti po vylodění v Argentině složili poplatek 33 pesos, přičemž dostavili-li se do 20 dní po vylodění do Paraguaye, byla jim tato částka vrácena (Kázecký 2004).

kvůli nově zvolenému prezidentovi Morígnovi¹⁸⁷ a změnám v ústavě v roce 1940. Morígnio vedl zemi takřka fašisticky po vzoru Itálie, nová ústava vyžadovala zvýšení úlohy státu v ekonomice a snižovala podíl svobody jednotlivce (srov. Kázecký 2004). Období druhé světové války uzavírá českou vlnu emigrace do Argentiny a Jižní Ameriky obecně. Po válce zároveň začíná probíhat vlna repatriace Čechoslováků do staré vlasti. V Buenos Aires se k repatriaci v roce 1947 přihlásilo na 500 krajanů, kteří se, zpravidla nemajetní, rozhodli vrátit a osídlit oblasti bývalých Sudet. Někteří také zahořeli pro myšlenku budování komunismu v Československu. Nelze určit, zda se jednalo pouze o krajany žijící v Argentině. Pravděpodobněji jde o skupinu, jejíž součástí budou také Češi žijící v Paraguayi nebo Uruguayi. Od 40. let minulého století dodnes odcházejí do Argentiny jen emigranti v řádech jednotek (srov. Dubovický 1989, Kázecký 2004).

Ukázkovým vzhledem do příběhu jednoho z českých emigrantů, který spojuje v rámci Argentiny oba sledované kulturní prostory, jsou vzpomínky Štěpána Příkazského (2013). V roce 1929 přijímá nabídku svého spolurodáka Vavryse z Lužic a odchází, kvůli nešťastné lásce, do Argentiny. Popisuje nutné náležitosti pro vycestování: lékařskou prohlídku pro ověření způsobilosti, že dotyčný může odcestovat a následnou žádost o pas. Vzpomíná ale také na psychické rozpoložení před odchodem z rodného kraje: „*Venku už byla úplná tma, když jsem měl vyrazit k vlaku. Matka i obě sestry si prohlížely kufry. (...) Pak jsme vzali každý kufr a nesli ho na dvůr. Ten byl plný chlapců, kteří mě přišli vyprovodit. (...) Naposledy jsem se rozhlédl po našem dvoře, kde jsem se tolik napracoval. Naposled jsem políbil tatíčkovi ruku, byl to projev lásky a vděčnosti za vychování,*“ (Příkazský 2013: 85–86). Po několika dnech strávených v Praze se Příkazský s dalšími Čechy vlakem dostal do Brém, odkud 20. října 1929 odplouval parník pro 1 100 pasažérů a 100 členů posádky. Plavba¹⁸⁸ přes přístavy La Manche – Brest – La Coruña – Lisabon – Madeira – Rio de Janeiro – Santos – Montevideo až do Buenos Aires trvala 21 dní. Po vyloďení se nesetkal s nikým, s kým mu Vavrys sliboval, což byl častý příběh mnoha emigrantů, kteří očekávali pomoc slíbenou před odjezdem. Následně mu bylo doporučeno, aby odjel do provincie, protože v Buenos Aires pro něho práce není. Odjíždí, společně se skupinou Rusínů, do Chaca, a to právě v období sběru bavlny. Poté ho nechává Carlos

¹⁸⁷ Higinio Nicolás Morígnio Martínez (1897–1983) byl vojákem z povolání, ale především paraguajským prezidentem/diktátorem mezi lety 1940 až 1948.

¹⁸⁸ Příkazský mimo jiné vzpomíná na dlouhý úsek bez zastávky mezi Madeirou a Rio de Janeirom, dále také na ne výjimečná úmrtí na lodi, kdy bohatší cestující byli po smrti odneseni do speciální kajuty a položeni na led, zatímco chudší pohřbeni v kusu tkaniny vhozením do moře. Jednou ze vzpomínek je i přeplutí rovníku, na němž byli všichni, kteří jej překročili poprvé, „pokřtěni“ (Příkazský 2013).

Bahr¹⁸⁹ hospodařit na jedné ze svých čaker a Příkazský se usazuje na několik let v Presidencia Roque Sáenz Peña (Příkazský 2013).

Pokud bychom chtěli znát přesný počet Čechů žijících v současné době v Argentině, je to takřka nemožné. První z otázek je, koho považovat za Čecha, protože osob s českým občanstvím nebo pasem jsou v zemi vyšší desítky či nižší stovky. Dále je třeba zohlednit historickou skutečnost nepřesného nebo neúplného zápisu informací o všech, kteří do Buenos Aires připluli. A konečně, je na místě také zohlednit vzájemnou migraci mezi Argentinou, Paraguayí a Uruguayí v různých směrech. Přesná evidence počtu krajanů v Argentině neexistuje. „*V Argentině existuje (...) tak zvaný zákon půdy, podle něhož se každý, kdo se v zemi narodí, stává argentinským státním občanem bez ohledu na to, souhlasí-li s tím jeho rodiče. (...) Stávalo se proto, že naše legace musila našim občanům vystavovat československá vstupní visa do jejich argentinských pasů.*“ (Hanzelka, Zikmund 1956: 90). Nejblíže pravděpodobnosti je tak odhad, že nyní době žije v Argentině okolo 30 až 40 000 těch, kteří se identifikují jako Češi vzhledem k etnickému původu, nebo svému občanství. Vyšší čísla uvádí Hingarová, a to celkově okolo 100 000 českých a slovenských vystěhovalců aktuálně žijících v Argentině (La migrace – historie).

6.2 Kazuistika Buenos Aires

Zárodek dnešního Buenos Aires vznikl už roku 1536, kdy španělští kolonizátoři v čele s Pedrem de Mendozou připlouvají do zálivu La Plata a zakládají osadu *Puerto de Santa María del Buen Aire*.¹⁹⁰ Po pěti letech snah o vyhlazení či podrobení původního obyvatelstva a četných šarvátkách s místním obyvatelstvem, především s kmenem Kerandíů, ale také po letech živoření a četných úmrtích v řadách španělského vojska Španělé území opustili. Od roku 1541 tak získali vládu nad osadou opět argentinské indiánské kmeny. Španělé však stihli před svým útekem ještě osadu vypálit. O 40 let později se Španělé vracejí a na místě původní osady budují roku 1580 město *Ciudad de al Trinidad y Puerto de Santa María del Buen Aire*.¹⁹¹ Během 16. a 17. století si Buenos Aires a jeho obyvatelé vybudovali svou vlastní identitu a svět, který byl velmi odlišný od toho, co se odráželo v každodennosti zbytku rozlehlého území Argentiny. I přesto prošlo Buenos Aires obdobím, kdy *porteños*¹⁹² třeli bídu s nouzí (srov. Chalupa 1999).

¹⁸⁹ Ženou C. Bahra byla Ludmila, roz. Varmužová, která pocházela taktéž z Lužic (Příkazský 2013).

¹⁹⁰ V českém překladu Přístav naší Nejsvětější Panny Marie dobrého větru.

¹⁹¹ V českém překladu Město Nejsvětější Trojice a přístav Nejsvětější Panny Marie dobrého větru.

¹⁹² V doslovném překladu lidé z přístavu.

Narozdíl od Chicaga, do samotné výstavby a budování hlavního města Argentiny čeští, či lépe – vzhledem k období nejsilnější vlny imigrace – českoslovenští uprchlíci nikterak nezasáhli. Ovšem, česká stopa byla a místy je v této latinskoamerické metropoli patrná. Příkladně v roce 1935 proběhla v Buenos Aires výstava ke 400. výročí založení města s tématem *Jakým způsobem jednotlivé kolonie přispěly k vývoji kultury, obchodu, průmyslu, zemědělství Argentiny*. Československo mělo vlastní expozici v samostatném pavilonu s trváním od 20. prosince 1935 do 15. března 1936. Jedna čtvrtina patřila krajanům z Chaca. Součástí výstavní stěny byla československá vlajka, fotografie Edvarda Beneše, fotografie Jana Novotného z Chaca a diplom o zisku zlaté medaile za nejlepší hospodářství, který mu byl udělen tehdejším prezidentem Augustinem P. Justou. Součástí byly také vzorky a fotografie mapující bavlnu od vysetí po sklizeň (Kazimour 1937).

6.2.1 Kdo byli a kým byli Češi z Buenos Aires

Buenos Aires bylo zpravidla prvním místem, kde krajané po náročné několikátýdenní cestě na lodi vystoupili. Tady je měli čekat jejich příbuzní, anebo alespoň známi a kontakty, které jim měly zabezpečit práci. Některým z příchozích se to opravdu podařilo, část imigrantů dokonce pokračovala ve svém řemesle či oboru. Ti, kteří neměli štěstí a neuchytili se v lepších podmínkách, zpravidla začínali v dělnických čtvrtích Buenos Aires, které patřily k těm horším. „*Každý si tu koupil nějaký pozemek – tehdy to bylo za babku – a přes sobotu a neděli si z plechu a prken postavil domek. Ona to spíš byla taková lepší bouda. Peníze jsme neměli téměř žádné. Pět let jsem neznal neděli. Dělali jsme patnáct hodin denně. A tehdy jsme se nestyděli vzít si z odpadků třeba kousek chleba,*“ (Klevetová 1986: 141). Zatímco rodiče chodili na dlouhé a namáhavé směny do zaměstnání, děti vyrůstaly na ulici. Ženy zpravidla neměly samostatnou kuchyň a vařily společně na místě k tomu vyhrazeném.

Důležitým jménem krajanské menšiny v Buenos Aires byl J. Brůha přezdívaný český konzul. Skrze různé formy pomoci se snažil společně se spolky, aby byli Češi co nejméně poškozeni kolonizačními podniky a společnostmi. Především během největší vlny emigrace, v roce 1923, se však české spolky ukázaly jako kvantitativně nedostačující, aby byly schopny pomoci všem krajanům. Ti se na druhou stranu domnívali, že administrativní pomoc by měla financovat Československá republika. Především proto, že krajané svou vlast během 1. světové války aktivně bránili. V tomto období ale už byly vztahy mezi Československem a Argentinou částečně narušeny: Československo neuználo F. Zelenku, jednoho z hlavních představitelů české krajanské komunity v Argentině, jako

oficiálního konzula. Ani mezi českou a slovenskou menšinou nebyly vztahy ideální (Dubovický 1988).

Především Češi zastupující první vlnu emigrantů zakládali krajanské spolky zaměřené na vzdělávání, udržování české identity a jazyka. Okolo roku 1903 vzniklá spolek Slavia, Československý klub a také Sokol. Zato druhá vlna emigrantů přináší ve spolkové činnosti nové trendy, zakládají se především dělnické spolky podporující krajany v nezaměstnanosti nebo úrazu, pomáhají nově příchozím hledat novou práci, nebo jsou ku pomoci v otázkách sociálních. Právě tyto spolky, které byly otevřeny nejen etnickým Čechům, zapříčinily pozdější rozdělení z československých mezi české a slovenské spolky a také množství rozkolů mezi Čechy samotnými (Dubovický 1989).

Ve třetí vlně přicházejí emigranti s vidinou krátkodobého pobytu v Argentině – jejich cílem bylo vydělat určitý finanční obnos a vrátit se do staré vlasti. Neznalost prostředí a jazyka právě takové přiváděla do krajanských spolků s prosbou o pomoc při hledání práce a zaopatření v prvních měsících. Především finanční pomoc přicházejícím krajanům byla ze strany jednotlivých spolků takřka nemožná, a proto roku 1928 vzniká na popud dr. Kybala, vyslance v Brazílii, *Svaz československých spolků v Argentině*. Jeho posláním bylo pomáhat nově příchozím zorientovat se v nové vlasti, což dle prohlášení z roku 1930 „*není jen ku prospěchu jich samých, ale i v zájmu celé kolonie, ba i celého národa*,“ (Dubovický 1989: 137). Svaz existoval jako zastřešující organizace pro další spolky a měl primárně plnit funkci pomoci přistěhovalcům. V roce 1929 byla pro tyto účely otevřena vystěhovalecká kancelář v prostorách T.J. Sokol.

V Buenos Aires¹⁹³ a přilehlé provincii¹⁹⁴ fungovalo celkem 29 českých spolků.

Důležitou roli měly také české doplňovací školy, jejichž hlavním posláním bylo udržet povědomí o české tradici a kultuře u dětí emigrantů. Zřizováním a udržováním doplňovacích škol se zabýval spolek *Matice školská* působící v Argentině až do 12.

¹⁹³ Dle projektu *La migrace* jde o následující výčet: Beseda jihoamerických Čechů, Československá frakce komunistické strany v Argentině, Československá matice školská v Argentině, Československá obchodní komora, Československá unie, Československé katolické sdružení, Československé komité „S“, Československý klub – Buenos Aires, Český dům, Dělnické sdružení v Argentině, Kroužek přátel sovětského Ruska, Pěvecký a hudební sbor „Smetana“, Slávie – Buenos Aires, Sokol – Buenos Aires, Společnost přátel Prvního čsl. rozhlasu v Buenos Aires, Svaz československých spolků, Svornost, Ústředí Čechů a Slováků v Argentině (La migrace – spolky BsAs).

¹⁹⁴ Dle projektu *La migrace* jde o následující výčet: Československé sdružení – Avellaneda, Československé sdružení ve Villa Domínico (dnes Sparta), Československé sjednocení, Československý domov – Berisso, Komenský – Villa Devoto, Slávia – Temperley, Sokol – La Plata, Sokol – Piñeyro Avellaneda, Sokol – Villa Dominico (La migrace – spolky BsAs okolí).

listopadu 1949.¹⁹⁵ V poválečném období byl jejím čelným představitelem František Kadeřábek (Kázecký 2004). Ve městech, což platilo částečně i pro Buenos Aires, se krajané sdružovali méně než na venkově a žili v různých částech města. Děti se tak daleko častěji setkávali s latinskoamerickým a hispánským prostředím, než s českými vlivy. Tomu měly pomoci zmiňované školy a spolky. V Buenos Aires byly vystavěny školní třídy přímo ve spolkových budovách – příkladně na předměstí ve Villa Domínico. A také tam začala roku 1937 působit pravidelná doplňovací škola s učitelem vyslaným z Československa, která vyučovala až do roku 1947. Následně byli na pokyn argentinských úřadů všichni vyslaní učitelé odvoláni (La migrace – historie).

Na počátku druhé světové války, jakmile začala okupace Československa, vznikla federace *Československé sjednocení*, která řídila aktivity českých spolků v Argentině podporujících československý odboj. V padesátých letech se udržely především spolky zábavní (ochotnická divadla), které ale během 50. let zanikly. Přes padesátá léta vydržely pouze sokolské jednoty se sportovní činností, a to především z důvodu potlačování a potírání spolkové činnosti za vlády Juana Domina Peróna. Krajané zapojení do spolkové činnosti svého etnika byli pronásledováni a spolky uzavírány. Ani následující léta spojená s dalšími diktaturami spolkové činnosti nepřála (srov. Barteček, Pavlíček 1998).

Obdobně jako ve Spojených státech, také v Argentině vycházelo množství periodik vydávaných českou menšinou. V Buenos Aires šlo o tiskoviny spojené se spolkovou činností a analogicky jako v Severní Americe, i zde se jednalo o texty, kde se často setkávala jak čeština, tak španělština. Od roku 1907 vychází první argentinský krajaný časopis *Slavia*, tiskovina stejnojmenného spolku v Buenos Aires (Dubovický 1989). Celkově čeští krajané v Buenos Aires vydávali v různých časových obdobích 23¹⁹⁶ periodik. Nejčastěji šlo o týdeníky, nebo měsíčníky. V porovnání s USA byla ale jejich životnost výrazně kratší. V některých případech vyšly jen jednotky čísel. Nejdéle vycházel

¹⁹⁵ Důvodem pro zánik spolu bylo neplacení členských příspěvků zapsanými členy a také skutečnost, že spolek již nedisponoval vlastními prostory.

¹⁹⁶ Dle projektu *La migrace* jde o následující výčet: Argentinský týdeník (20. léta 20. století), Československý dělník (konec 20. let 20. století, později sloučeno s periodikem *Jihoameričan*), Československý vlastenec (40. léta 20. století), Checoslovaquia libre (přelom 30. a 40. let 20. století, později pod názvem Tábor), Jihoameričan (20 až 40. léta 20. století), Jihoamerické ilustrované listy (20. léta 20. století), Jihoamerický Čechoslovák (20. léta 20. století, později pod názvem Jihoameričan), Jihoamerický svět (El Mundo Sudamericano) (přelom 20. a 30. let 20. století), Naše doba – Periodico Nuestro tiempo (2004 až 2005), Nová Doba (Nueva Era) (30. až 60. léta 20. století), Obrala (La Defensa) (30. léta 20. století), Rozhled (počátek 50. let 20. století), Rudý prapor (zřejmě jen jedno číslo z roku 1934), Sjednocení (Unión) (konec 30. let 20. století), Slavia (první vydání 1907, doloženo 6 vydání), Svornost (Concordia) (30. a 40. léta 20. století), Tábor (40. léta 20. století), Tisková služba Ústředí Čechů a Slováků v Argentině (konec 40. let 20. století), Velehrad (Alcáraz) (konec 30. let a 50. léta 20. století), Věstník Československý (20. a 30. léta 20. století), (La migrace – noviny BsAs).

týdeník *Jihoameričan*, *První český nezávislý časopis v Jižní Americe*, a to od roku 1925 do roku 1944. Příspěvky v něm byly psány především česky, objevovala se ale i slovenština a španělština. V týdeníku se uplatňují reklamy na české i argentinské výrobky, věnuje se událostem ze světa i z Československa, ale zaměřuje se především na život české menšiny. Ke konci své existence se periodikum stalo spíše proněmecky zaměřenou tiskovinou.

6.2.2 Kdo jsou a kým jsou Češi z Buenos Aires

Následující kapitola se zabývá Čechy, kteří nyní žijí v Buenos Aires a jeho nejbližším okolí, nebo se aktivně podílejí na spolkové činnosti, či v hlavním městě Argentiny navštěvují pravidelně jazykové kurzy. Stejně jako v případě identické kapitoly o Čechách v Chicagu, je i tato založena na terénním výzkumu, který předcházela disertační práci a proběhl mezi českou menšinou v Buenos Aires a nejbližším okolí. Oslovení respondenti se bez výjimky podílejí na spolkovém životě ať už aktivně, nebo pasivně a takřka všichni jsou pravidelnými, zpravidla dlouholetými, účastníky kurzů češtiny. Pouze výjimečně platí, že identické kurzy nebo spolky navštěvují také jejich děti. Na výzkumu se byli ochotni podílet všichni oslovení, ale na rozdíl od Chicaga se v tak velké míře nedalo uplatnit pravidlo doporučování respondentů mezi sebou, opět až na výjimky. Všichni oslovení byli předem vybráni na základě doporučení aktuálně působící vyslané učitelky češtiny. Dohromady se jednalo o pět respondentů, s nimiž proběhl rozhovor. Nad rámec těchto většinou dvouhodinových rozhovorů proběhla další setkání s krajanů během akcí spolku *Český dům* a při výuce češtiny, kde ovšem nebylo mnoho prostoru pro rozhovory, spíš pro sledování úrovně porozumění českého jazyka a schopnosti reagovat. Závěry vypořádané v terénu jsou i zde doplněny o konkrétní promluvy krajanů. Kvantita uvedených příkladů je však výrazně nižší. A to především proto, že v případě této kapitoly jde o výpovědi ve španělštině. Právě španělština byla jazykem, v němž probíhala naprostá většina rozhovorů. Výjimkou byla jediná respondentka, kde se během promluv mísila čeština a španělština.¹⁹⁷ Ani zde není u výpovědi uvedeno jméno autora. U překladových pouze pohlaví a věk, u českých je autorkou ona jediná respondentka.¹⁹⁸ V případě těchto respondentů, na rozdíl od těch ze Spojených států, uváděno období, kdy emigrovali, protože jsou všech případech již narozeni v Argentině. Všichni respondenti, z jejichž výpovědí vychází tato kapitola, jsou uvedeni v seznamu příslušné přílohy práce,

¹⁹⁷ Některá témata se respondentce popisovala lépe česky, některá španělsky. Vztah mezi jazykem a tématem se během výzkumu nepodařilo vypořádat.

¹⁹⁸ Jde o ženu mezi 70 až 80 lety narozenou v Buenos Aires.

přičemž pro ně platí stejná pravidla anonymizace jako pro krajany z Chicaga a okolí, taktéž důvody pro anonymizaci i nakládání s jednotlivými promluvami jsou identické jako v případě předchozí kapitoly o krajanech žijících v USA.

Většina oslovených Čechů žijících v Buenos Aires má kořeny na jižní Moravě v okolí Uherského Hradiště nebo Břeclavi. Stejně jako v případě Spojených států je zastoupení emigrantů z oblasti Čech menšinové. Nikdo z nich se ale ve staré vlasti nenarodil a zpravidla se jedná o první generaci Čechů narozenou v Argentině. Na rozdíl od Čechů v Chicagu se krajané v Buenos Aires nesetkávají ve skupinách na základě původní příslušnosti k té dané lokalitě v České republice, ale v rámci české etnické komunity v Buenos Aires. A to především vzhledem k jejich menšímu množství, nižšímu počtu pořádaných akcí i menší možnosti zapojení do krajanského života v porovnání s USA. Tito krajané už nemají své vlastní zážitky ze staré vlasti. Sdílejí spolu příběhy svých rodičů a předků, které znají z vyprávění. Sdílejí touhu po identifikaci s češtvím a českým i podobné kulturní vzorce spojené s českou komunitou, ovšem už výhradně jako etnická menšina v zahraničí. Především poslední jmenovaný faktor, krajanská a etnická sounáležitost, přináší společné vzpomínky a zkušenosti, na nichž je identita krajanů vystavěna.

Žádný z krajanů z Buenos Aires a okolí oslovený pro potřeby této práce se nenarodil v prostoru současné České republiky. Ve všech případech šlo o Buenos Aires a jeho širší okolí, jeden z respondentů ale strávil dětství v Presidencia Roque Sáenz Peña. Respondenti se narodili do rodin, které byly alespoň ze strany otce, nebo matky původně české. Důvodem k emigraci předchozích generací byl předpoklad, že si v Argentině vydělají peníze, které přivezou zpátky do staré vlasti. Dále se objevovalo, většinou v kombinaci s prvním faktorem, časté téma strachu z probíhající krize ve 20. letech v Československu a následně ve 30. letech z hrozícího válečného konfliktu. Důvodem k emigraci právě do Argentiny byly jak četné nabídky lodních společností, tak – především pro emigranty z 20. a 30. let – známí již žijící v Argentině.

Jak vzpomínají oslovení respondenti, prarodiče, či rodiče, kteří emigrovali, se museli se žít různým způsobem: pomoc v domácnosti v bohatších rodinách, nebo dělnické práce. Později se otec jedné z rodin stal školníkem španělsko-anglické školy, v dalším případě se (částečně po výhodném sňatku s jinou emigrantskou menšinou) rodina zmožila na vlastní podnik a přidružený obchod s koženými výrobky všeho druhu. Současní krajané – potomci emigrantů – znají velmi dobře své rodinné zázemí, jsou schopni vyjmenovat

jednotlivé rodinné příslušníky a pamatují si, odkud původně jejich rodina přišla.¹⁹⁹ Jsou schopni převyprávět celou rodinnou historii a na svůj český původ jsou hrdí. Otázkou je, jak do této hrdosti promlouvá účel rozhovoru s nativním Čechem.

Co se jazyka komunikace týče, v případě většiny respondentů šlo výhradně o španělštinu. Jednou o kombinaci češtiny a španělštiny,²⁰⁰ pak o projev ve španělštině, ale s několika větami v češtině. Všichni oslovení krajané jsou ale dnes španělsky mluvící a až na jedinou výjimku nejsou schopni plynulého projevu v češtině, a to ani při použití základních témat konverzace a základní formy jazyka.²⁰¹ Čeština už není v krajaňských rodinách předávána. Pokud ano, jde buď o mizivé procento krajanů, kteří jsou toho schopni, nebo o konkrétní promluvy, či slova, nikoliv o předávání jazyka jako takového.

V rámci jednotlivých krajaňských rodin platilo u příchozích emigrantů a v některých případech u první, výjimečně u druhé, generace Čechů, že si vybírali za partnery etnické Čechy. V současnosti jsou rodiny krajanů tvořeny páry, kdy jeden je potomkem Čechů, druhý je Argentinec, nebo potomkem jiné etnické menšiny. Mezi respondenty se nelze setkat s párem, kde by oba partneři měli české kořeny. Tato skutečnost se podepisuje jak na jazyce, v němž se odvíjí každodennost, tak na zvycích a výchově dětí. Potomci oslovených krajanů jsou buď zcela neovlivněni českou kulturou, nebo se s ní setkávají skrze vyprávění rodičů/prarodičů, někteří při akcích pořádaných českou menšinou. Výjimku tvoří rodina, která se aktivně zapojuje do dění v *Českém domě*, a to v rámci všech generací, dokonce i s partnery, kteří nemají české kořeny.

Pouze jedna respondentka ze všech oslovených má vedle argentinského i české občanství, a je tedy držitelkou českého pasu.²⁰² Další z respondentek odradila celková cena, kterou s sebou nese proces žádosti o státní občanství a jeho délka. Neméně důležitou informací je, že krajané žijící v Buenos Aires a okolí jsou sociálně i finančně lépe situováni než ti z Presidencia Roque Sáenz Peña. I to může být důležitým důvodem proč mají menší zájem o český pas a společně s ním o možné trvalé přesídlení do České republiky, případně do některé ze španělsky mluvících zemí.²⁰³

¹⁹⁹ I zde převládá Morava nad Čechy, krajané zmiňují obce jako Kobylí, Milotice nebo Jalubí (dnes místní část Uherského Hradiště).

²⁰⁰ V případě dané respondentky se míra užívání španělštiny zvyšovala úměrně s počtem setkání a mou schopností jazyku rozumět. První setkání probíhala především česky, při posledním byly čeština a španělština používány takřka identicky. Platilo ale, že respondentka česky mluvit chtěla a těšilo ji, že může češtinu použít.

²⁰¹ O jazykové situaci v krajaňské komunitě v Buenos Aires a okolí blíže v příslušné kapitole níže.

²⁰² Je třeba dodat, že pro případnou cestu do České republiky v délce do 90 dní včetně ani pro argentinské občany neplatí vízová povinnost.

²⁰³ To je jedna z devíz českého pasu, kterou argentiniští krajané často využívají.

Pouze někteří krajané jsou dodnes v kontaktu se svými příbuznými v České republice. Částečně díky internetu, a především Facebooku, našli někteří po roce 2000 znovu své příbuzné, s nimiž udržovali kontakt jejich předkové formou dopisů a pohledů. Především v případě krajanů, kteří mají možnost navštívit Českou republiku ať už z vlastní iniciativy, nebo díky výjezdu na kurzy češtiny, se tyto kontakty se starou vlastí stávají intenzivnější. I někteří z oslovených respondentů také Českou republiku navštívili, a to většinou v období po roce 2000.

Mimo návštěv a občasné korespondence s příbuznými se krajané s českou tradicí a kulturou setkávají především při pravidelných hodinách češtiny, pokud je navštěvují, při spolkových aktivitách, nebo během událostí pořádaných českým velvyslanectvím a konzulátem v Buenos Aires. Každý z oslovených krajanů vlastní nějaký předmět připomínající české kořeny. Častý je obraz Hradčan, Prahy anebo vyobrazení jmenovaného na porcelánu, případně jiná forma suvenýrů, kterou si krajané buď sami přivezli z pobytu v České republice, nebo je dostali darem. Jeden z respondentů sám vyrábí předměty s českým lvem, nebo českými symboly. Při setkáních krajanské komunity se někteří krajané prezentují s českými vlajkami v klopě, případně při neformálních setkáních kšiltovkami s českou vlajkou. Jde ale spíše o jednotky případů. Na rozdíl od Spojených států amerických v Argentině v současné době nelze najít obchody s českým zbožím. Pokud se objevuje, tak spíše náhodně a krajany není vyhledáváno. Oceňují dovezenou Becherovku, ale zpravidla si o ni, jako o nezbytnost z České republiky, neříkají.

Pokud jde o návrat do staré vlasti, v případě všech oslovených by se nejednalo o návrat v pravém slova smyslu, ale o přesun do zcela nového prostoru k žití. Zaprvé proto, že nikdo z oslovených, a lze objektivně konstatovat, že nikdo z nynější generace krajanů žijících v Buenos Aires se nenarodil a nikdy nežil v Československu/České republice. Zadruhé proto, že v představách krajanů je Česká republika úplně jinou zemí, než jak ji znají její obyvatelé. Krajané, pokud nemají díky některému z kurzů češtiny pro krajany nebo vlastní cestě, zkušenost se současností České republiky, si ji stále představují jako zemi z vyprávění předchozích generací. Znamená cosi jako utopii, zemi automaticky zaručující lepší a spokojenější život. Česká republika by měla nabízet obecně lepší životní podmínky než Argentina, je vnímána (a to zcela objektivně) jako bezpečnější a s mnoha možnostmi. Pro některé je jen přestupní stanicí mezi Argentinou a Evropou. Takřka všichni krajané hovoří o tom, že by se do České republiky chtěli podívat. Pouze malá část tuto možnost má. Pokud se povede, především mladším krajanům, do České republiky odjet – například díky půlročnímu nebo ročnímu kurzu češtiny na jedné z českých

univerzit, je přáním jak dotyčného, tak jeho rodiny, aby se do Argentiny už nevrátil anatrvalo zůstal v České republice, nebo v některé ze zemí Evropské unie a zajistil si tak lepší životní podmínky.

Vzpomínky na předky

Maminka to protrpěla (...) pořád vzpomínala, jak (...) chodila v kroji a co se oslavovalo tenkrát a tenkrát

Jako dobrý Čechoslováci, víš, koupili svůj dům.

O znalosti češtiny

Já sem chodila do české školy (...) doma se mluvilo česky (...) a potom sem to ztratila.

Já moc včil nemluvim, nemám s kým.

6.2.3 Současnost krajauských spolků a institucí v Buenos Aires

Období od 50. minulého století krajauskému spolkovému životu v Buenos Aires a jeho okolí příliš neprálo. I přesto ale krajané vzpomínají, jak se hrávalo české divadlo a působilo zde několik českých hudebních seskupení – většinou spíše příležitostných. V 80. a 90. letech se některé spolky postavily znovu na nohy. Především 90. léta a nové styky krajauské komunity s Československem byly důležitým impulzem pro oživení krajauského života. Problém ale nastává v tom, jak a kým jsou spolky, které znovu ožily, vedeny a co je jejich hlavní náplní. „Příkladem zanikajícího sdružení může být *Slavia v Buenos Aires*, o které se mezi krajaný už prakticky neuvažuje jako o českém spolku. Český prvek byl postupem času převrstven domácím argentinským členstvem, které *Slavii fakticky převzalo*,“ (Barteček, Pavlíček 1998: 125). Barteček a Pavlíček se dále domnívají, že o spolkový život se nezajímají ti krajané, kteří jsou vlivní v rámci společenského a ekonomického postavení. Obdobnou tendenci jako popisovaný spolek *Slavia* má také spolek *Sparta* a tělocvičná jednota *Sokol Villa Domínico* ve stejnojmenné části širšího Buenos Aires. Oba původně české a především sportovní spolky jsou dnes vyhledávány sportovci, ale už ne z řad etnických Čechů. Zatímco v původně českém Sokole se už k roku 2022 nedělo nic, co by mělo společný základ s českou krajauskou kulturou, ve Spartě byla tou dobou jednou za měsíc vyučována čeština. Ke konci školního roku 2022/2023 byla

výuka češtiny ve Spartě ukončena jak kvůli malému zájmu a velké vzdálenosti od centra, tak především kvůli předání nemovitosti novému majiteli.

Zajímavým a jedinečným případem vzhledem k vývoji krajanské komunity, udržování jazyka a předávání tradic je vznik nového spolku v Buenos Aires *Český dům* v roce 2001. Jeho vznik iniciovala vedle krajanů tehdejší česká velvyslankyně Edita Hrdá. Spolek vznikl s cílem vytvořit jak fyzicky, tak mentálně prostor pro setkávání všech Čechů v Buenos Aires a v Argentině obecně. Před rokem 2001 žádná taková instituce neexistovala a pokud ano, šlo spíše o setkávání jednotlivců. Zakladatelé spolku se začali setkávat v roce 2001 v pronajatých prostorách nákupního centra *Caballito*. Náplní setkávání byly především zkoušky tanečního souboru a také základní výuka češtiny. Obojí zajišťovala a chod tanečního souboru dodnes zajišťuje Ana Souchop. V roce 2004, díky spolupráci s cestovní kanceláří CzechTour na projektu zaměřeném na propagaci České republiky a české národní kultury v Argentině, se mohl spolek přesunout do dalších pronajatých prostor za minimální nájem a zde také začala tradice organizování společenských akcí pro krajanskou menšinu. Novou érou²⁰⁴ pro spolek bylo nalezení Českého domu, původního sídla spolku Československé sdružení v městské části Valentín Alsina na okraji Buenos Aires. Jednopatrový dům sloužil výše uvedenému českému sdružení do roku 1970, následně spolek ukončil aktivitu a objekt začal chátrat. Po dohodě s (zřejmě bývalým) předsedou spolku Československé sdružení Karlem Jančou byl Český dům převeden v roce 2011 stejnojmennému spolku a započala rozsáhlá rekonstrukce.²⁰⁵

V současnosti spolek pořádá několik každoročních událostí: v březnu vinobraní, následně setkání před Velikonocemi, pálení čarodějnic, slavnost Májka a setkání k významným státním svátkům České republiky. Vždy jde zpravidla o nedělní odpolední setkání, přičemž v sobotu se buď přímo v Českém domě, nebo podomácku připravují české zákusky (na Velikonoce jidáše, na Vánoce vanilkové rohlíčky), ale především jednotlivá jídla, která se podávají v rámci slavnosti (knedlo vepřo zelo, nebo svíčková).

Pod spolkem *Český dům* působila dvě tělesa: pěvecký sbor *Rozmaryn* a taneční soubor *Conjunto Sokol*. Pěvecký sbor se setkával každou sobotu ke společnému zkoušení, ovšem po covidové pandemii svou činnost ukončil. Taneční složka funguje pod vedením Any Souchop i po pandemii a dělí se na mladší a starší tanečníky. Starší tanečníci zastupují

²⁰⁴ Snahou bylo najít vhodný objekt pro spolkové aktivity. Jednou z možností byl *Sokol San Juan* blíže centra města, ale po výstavbě silnice procházející přímo nad objektem se jeho technický stav natolik zhoršil, že o něm nebylo možno nadále uvažovat. Další možnosti, která se nakonec také ukázala jako nevhodná, byla budova již zaniklého spolku *El Club checoeslovaco*.

²⁰⁵ Ta byla a je dodnes financována především z grantů Ministerstva zahraničních věcí České republiky a z řad krajanských mecenášů, především díky mezi argentinskými krajany známému *señoru* Kocourkovi.

věkovou skupinu mezi 40 až 60 lety, mladší tanečníci jsou zpravidla zájemci o tanec a českou kulturu z řad českých krajanů do 30 let. V každé ze skupin se schází okolo pěti párů. Vystupují v lidových krojích, které si buď do Argentiny přivezli jejich předkové, nebo je spolek získal postupně: část darem od krajanů, část zakoupil v České republice, část věnovali někteří zástupci České republiky, část vyslaní učitelé. *Conjunto Sokol* se snaží dodržovat regionální návaznost tanců a kroje alespoň tak, že pásma z Čech jsou prezentována v českých krojích, pásma z Moravy v moravských krojích více či méně odpovídající danému regionu. Nejvíce krojů pochází z Kyjovska, případně zastupují tzv. národní kroj. Starší skupina tanečníků má své kroje doma a zřejmě se o ně umí také náležitě postarat a připravit je, mladší skupina si na každé vystoupení půjčuje kroje od Any Souchop, která je škrobí a žehlí. Jednotlivé choreografie jsou v mnoha případech spíše inspirovány lidovým projevem jednotlivých regionů než odpovídající demonstrací dané taneční tradice. Členství v tanečním souboru je zdarma.

Činnost spolku pokrývají finance z pořádaných akcí v Českém domě, ale také tržby z krajauských slavností. V Buenos Aires je pravidelně pořádán festival etnických menšin a obdobné události, na nichž vystupuje taneční složka spolku Český dům. Vedle vystoupení spolek také připravuje k prodeji typické české pochutiny jako koláče, chlebičky a další. Z prodeje na podobných setkáních je pak také financována část nákladů na chod spolku. Současným prezidentem spolku je jeden z jeho zakladatelů z řad krajanů, Ricardo Basovník.

Při všech spolkových událostech i setkáních jednotlivých složek je komunikačním jazykem španělština. Na rozdíl od Spojených států amerických to není dáno státem nařízenou povinností, ale nutností: krajané už mezi sebou, až na výjimky v řádech jednotek, nejsou schopni mluvit česky tak, aby v tomto jazyce uměli vyjádřit vše důležité. Cílem těchto setkání je posílit povědomí o české kultuře. Ta je ale i v rámci spolku v současnosti prezentována především díky instituci vyslaného učitele Českou republikou.

Český dům vydával také vlastní tiskovinu *Naše doba*²⁰⁶ odkazující zřejmě na dříve vydávané periodikum *Nová doba*. Jednalo se o několikastránkový občasník, do nějž přispívali čeští krajané. Nyní se spolek snaží o obnovení periodika alespoň v základní formě několika listů s informacemi jak o České republice, tak o české krajauské

²⁰⁶ Pod tímto názvem periodikum vycházelo dle webu *La migrace* zhruba rok, dle respondentů a členů spolku tři až čtyři roky. Přestože mělo český název (se španělským ekvivalentem *Periodico Nuestro tiempo*), jazyk každého z čísel byla výhradně španělština.

komunitě v Buenos Aires a okolí. Jde nyní o jedinou tiskovinu vydávanou krajanským spolkem v Buenos Aires.

O kroji

Maminka přivezla si československý kroj, ne ten, co užívají v Kobyli.

Všechno sou to dary – paničky, co užívaly tam v Česku (pozn. aut. tak kroje darovaly.)

Ty starší mají svoje kroje doma po rodičích.

O taneční skupině

Moc z nich jeli do Česku a viděli, co je to Brno a co je Praha a proto nás potom vzpomněli a ozvali se

Pomaličky, pomaličky sme začali nacvičovat.

Zkoušíme každú neděli.

Naše taneční skupina je srdcem a duší spolku. (překlad ze španělštiny, muž, 60 let)

6.2.4 České obyčeje a tradice na jihu za mořem: Buenos Aires

I u krajanů v Jižní Americe je důležitým aspektem projevování češství vztahování se k tradiční české kuchyni. Na rozdíl od severní polokoule ale tato demonstrace české kultury v Buenos Aires probíhá jiným způsobem. Krajané jsou v rámci omezené slovní zásoby schopni zpravidla pojmenovat některé české pokrmy, ale v krajanských domácnostech se již česká jídla nepřipravují. A pokud ano, tak zcela výjimečně a zpravidla jde o pečení některé z forem koláčů. Krajané se nejčastěji s českou kuchyní setkávají v rámci akcí pořádaných Českým domem, nebo – což záleží na iniciativě jednotlivce – při kurzech vaření pořádaných některým z vyslaných učitelů češtiny. Důležitou součástí prezentace češství je pití piva, ovšem na rozdíl od Severní Ameriky, Czechvar do Argentiny pivo v současnosti nedodává, a proto krajané pro různé akce prezentující českou kulturu odebírají spíše domácí značky, nebo výjimečně evropskou produkci. Občas je možné setkat se s Becherovkou, ovšem spíše velmi výjimečně. Poptávka po domácích pálenkách je naprosto výjimečná.

Zvláštní roli v prezentaci české kuchyně hrají Vánoce. Právě při nich se v některých krajských rodinách objevuje tradiční české vánoční cukroví. Na základě iniciativy vyslaných učitelů češtiny v posledních letech probíhaly také občasné kurzy pečení vánočního cukroví. Cukroví se pak také prodává na akcích spolku Český dům. Mimo cukroví ale krajané na české vánoční tradice v rodinách spíše nenavazují. Někteří je znají, některým jsou cizí, většina žádné nedodrzuje.

Velikonoce jsou pro Argentince důležitějším svátkem než Vánoce, ve spojitosti s českou kulturou a tradicí jsou ale pro krajany obdobně vzdálené jako Vánoce. Pouze díky iniciativě českého spolku a aktivitě vyslaných učitelů češtiny probíhá ve spolkovém domě malování kraslic, pečení jidášů nebo pletení pomlázky. Jedná se o již tradiční formu setkání v neděli odpoledne, kdy krajané přispívají určitou částkou na vstup a mohou si vyzkoušet jednotlivé činnosti, nebo ochutnat velikonoční pečivo.

Výročními událostmi, které jsou už výhradně spojeny s Českým domem, je vinobraní – pravidelně pořádané v březnu, pálení čarodějnic a setkání ke státním svátkům České republiky. Při nich se schází obvykle okolo 100 až 200 návštěvníků. Součástí všech těchto setkání je také tanec: většina krajanů, především ti starší, umí určitým způsobem zatančit polku, určitá část také valčík. V minulých několika letech události doprovázela hudební skupina *La Banda del Viejo Mundo*,²⁰⁷ tříčlenná skupina obsahující harmoniku, kytaru a buben, která se zaměřuje na interpretaci písní ze střední a východní Evropy.²⁰⁸ Všechny písně jednotliví muzikanti také zpívají, a to v příslušném jazyce. V současnosti události zpravidla zpěvem (v případě českých písní také v češtině) doprovází pouze jeden zpěvák a hudebník zároveň, nebo zpívající na reprodukovanou hudbu.

6.2.5 Jazyk jako znak češství – lingvistické okénko podruhé

„Sedíme v zakouřeném lokále a nechceme věřit očím ani uším. Směsice hanáckého nářečí a polštiny u levého stolu zapadá do bavorské hochdeutsch za našimi zády, za protějším stolem se kdosi pokouší vyličít žižkovským nářečím strasti vystěhovalce svému argentinskému soustolovníkovi (...) Do své češtiny přimíchali jen řadu argentinských slov a zato naučili své argentinské zákazníky objednávat si česky pivo, knedlíky i buchty s mákem. Není snad v Buenos Aires krajana, který by neprošel těmihle dveřmi ‚U Tichých‘. Emigranti všech dob proto, že neumějí slova španělsky. (...) A ti ostatní, že si mohou říci pár slov po svém.“ (Hanzelka, Zikmund 1956: 38–39). V současné krajanské realitě

²⁰⁷ V překladu *Kapela ze starého světa*.

²⁰⁸ Členové sami o sobě uvádějí, že interpretují české, slovenské, ruské, židovské, německé, řecké a mnohé další písně.

Buenos Aires už není možné podobný navštívit prostor,²⁰⁹ který popisují Hanzelka a Zikmund. Částečně a velmi sporadicky jej zastupuje Český dům, ovšem výhradně v předem vymezených datech a pouze pro krajaný s českými kořeny. Především ale neplatí, že krajané mezi sebou hovoří česky, už výhradně španělsky.

U prvních generací krajanů přijíždějících do Argentiny proběhla, stejně jako ve všech dalších případech emigrantů z jiného jazykového prostředí, částečná změna křestních jmen i příjmení. Zatímco jména byla zpravidla převedena do španělské podoby, pokud v tomto jazyce existovala, příjmení byla přepsána bez diakritiky a s množstvím chyb v zápise,²¹⁰ ale na rozdíl od Spojených států amerických nebyla překládána do španělštiny. Pozměněné přepisy příjmení zpravidla přežily společně s nositeli až ke dnešní generaci. Vzhledem k argentinskému a obecně hispánskému systému ponechání rodného příjmení i po svatbě nevystává problém s komplikací skrze koncovku -ová u ženské formy příjmení.

Na rozdíl od krajanů v USA a polského etnika, v Argentině není žádná slovanská etnická menšina natolik silná, aby vládla vlastním jazykem a vlastním aparátem služeb. Proto bylo pro první generaci Čechů žijících v Buenos Aires a obecně dalších velkých městech Argentiny nezbytně nutné naučit se co nejdříve španělsky. Z podstaty věci proběhlo ovlivnění češtiny španělštinou: jde především o výslovnost českých slov ovlivněnou španělskou dikcí nebo o různé pokročilou formu hispanismů.²¹¹ Tyto tendence mísení češtiny a španělštiny jsou dodnes daleko patrnější u aktivních mluvčích češtiny v Presidencia Roque Sáenz Peña. Buenos Aires a krajané v něm žijící tuto formu jazyka už nepoužívají.

Ve všech rodinách, kde byli oslovení respondenti první generací narozenou v Argentině, se mluvilo česky. Zvláště pokud byla čeština prvním jazykem obou rodičů. Pokud se ale jedná o druhou generaci narozenou v Argentině, nebo byl jeden z rodičů z jiné etnické menšiny, čeština se objevovala v menší míře. Důležitou roli ve znalosti češtiny u respondentů sehrála také skutečnost, jestli byla česky mluvícím předkem žena (především matka, případně teta či babička), nebo muž (otec, strýc či dědeček). Pokud byl jazyk předáván ženou, je pravděpodobnější, že respondent je schopen alespoň jednoduché výpovědi v češtině, nebo části z mluveného projevu v češtině rozumí, jen nemá

²⁰⁹ V jedné ze čtvrtí Buenos Aires se nachází slovenská restaurace *Berna by Jakub* (nabízí mimo jiné slovenské halušky s brynzou). Je místem kulturního setkávání slovenské krajaňské menšiny.

²¹⁰ Především různá forma přepisů příjmení obsahujících ř a záměna b a v.

²¹¹ Původně španělská slova, tradičně s českým nebo domněle českým skloňováním jako *kobrovat* (cobrar – platit, zaplatit).

dostatečnou slovní zásobu na to, aby odpověděl. Pokud mužem, je častější varianta, že respondent si pamatuje pouze některá slova, ale jazyk nikdy aktivně nepoužíval. Respondenti narození jako první generace v zahraničí s oběma česky mluvícími rodiči zpravidla hovořili česky doma a španělsky se naučili až ve škole. Společně s nástupem do školy ale česky přestali mluvit úplně, nebo češtinu používali pouze doma.

I v případě Jižní Ameriky platí skutečnost, že první dítě narozené v česky mluvící rodině bylo češtinou ovlivněno nejvíce a i v dospělosti je schopno jazyk na určité úrovni využívat. Společně s dalšími dětmi se míra učení se jazyka a následné schopnosti jeho používání vytrácí. V Buenos Aires je situace o to náročnější, že nepřicházejí noví mluvčí, kteří by mezi krajanskou komunitu přinášeli nativní jazyk, jeho současnou podobu a kteří by byli schopni plynulého projevu. Jazyk, pokud jsou jím krajané alespoň základně schopni mluvit, nese výrazné nářeční prvky v kombinaci s gramatikou španělštiny. Daleko častější je ale různě silný kulturní bilingvismus dle Kirklanda, kdy krajané používají některá česká slova nebo promluvy jen v situacích, kdy chtějí zdůraznit svůj etnický původ, nebo hovoří o něčem pro ně osobně výrazně spjatém s českou kulturou, ať jsou to rodinní příslušníci,²¹² nebo národní kuchyně.²¹³

Nejdůležitějším a v případě Buenos Aires a okolí takřka jediným způsobem, jak se mohou krajané neustále setkávat s češtinou, jazyk nezapomenout a aktivně ho používat, je výuka češtiny. Role výuky jazyka je v Argentině nesrovnatelně větší než ve Spojených státech amerických a pro českou komunitu a další předávání znalosti češtiny naprosto zásadní. Od roku 2004 jsou do Argentiny vysíláni učitelé češtiny u krajanů v rámci společného projektu Domu zahraniční spolupráce a Ministerstva zahraničních vztahů, který nepřímo navazuje na tradici výuky češtiny vysílanými učiteli v období Československa. Nyní jde o dva lektory, kteří na základě výběrového řízení vykonaného v České republice vyučují češtinu v Buenos Aires (dále v Rosariu, Santa Fe a v uruguayském Montevideu) a v provincii Chaco (a přilehlých oblastech Paraguaye). Vyslání trvá jeden rok s možností celkového prodloužení na 3 roky.

V Buenos Aires se v posledních letech čeština vyučuje v centru města v pronajatých prostorách takřka každý všední den ve večerních hodinách. První hodiny začínají okolo šesté hodiny, poslední končí před desátou. Studenti jsou rozděleni do několika úrovní

²¹² Z jinak plynně španělského projevu jedné z respondentek vystupovala označení rodinných příslušníků *tetka*, *stařenka*, *stařenek* (v posledním případě již upravená forma označení *stařeček* po vzoru jedné z forem českého tvarosloví).

²¹³ Příkladem z rozhovoru s jedním z respondentů *koláče maková*, *štrúdel*, *rolíčky*. V prvním případě jde zřejmě o specifikaci koláčů, přičemž pořadí slovních druhů odpovídá španělskému gramatickému systému, v třetím případě je i z přepisu patrné vynechání hlásky *h*, která se ve španělštině nevyslovuje.

podle jazykových schopností (ale také podle jejich časových možností). Věkový průměr je spíše vyšší, ovšem výjimkou nejsou ani náctiletí zájemci o jazyk. Aktuálně se češtině věnuje asi stovka studentů, přičemž většina z nich pochází z etnicky českých rodin. Někteří navštěvují jazykové kurzy více než pět let. Úroveň schopnosti porozumět jazyku a hovořit česky se mezi studenty velmi různí i v rámci jednotlivých úrovní. Zajímavé je, že vyšší znalost a schopnost používání jazyka už dnes není úměrná emigrantské generaci, ani věku, ani skutečnosti, zda se dotyčný jako dítě česky učil, nebo se s češtinou setkával. Češtinu se většina studentů učí jako nový cizí jazyk. To souvisí také s motivací k učení a s důvodem návštěvy kurzů: velká většina studentů jsou krajané s českými kořeny. Ti se ale mezi sebou dělí na skupinu, která se s češtinou v dětství setkávala jako s jazykem svých rodičů (těch je minimum) a na skupinu, která se česky učí bez předchozí zkušenosti s mluveným jazykem z rodiny. Malá část studentů tvoří ti, kteří nemají žádné české kořeny, ale mají buď zájem o českou kulturu a jazyk, nebo se k češtině dostali spíše náhodou. Zajímavostí je, že část výuky – vybrané hodiny – probíhá on-line.

Vybraní studenti z řad krajanů mají možnost na základě výběru vyslaných učitelů odjet na kurzy²¹⁴ češtiny do České republiky. Jde o měsíční letní kurz češtiny v Poděbradech (dříve v Dobrušce), nebo o půlroční či roční studium češtiny na Univerzitě Karlově v Praze, Univerzitě Palackého v Olomouci, nebo Masarykově univerzitě v Brně. Případně také existuje dvoutýdenní metodický kurz výuky češtiny pro učitele českého jazyka z řad krajanů. Důležitým faktorem vedle úrovně znalosti jazyka je také zapojení studenta do krajanského hnutí v dané zemi. Pro argentinské studenty je podstatným faktorem finanční situace.²¹⁵ Je třeba dodat, že účast na českých kurzech je pro většinu argentinských studentů jedinou cestou, jak navštívit Českou republiku. Někteří, jak je popsáno výše, kurzů využívají také k možnosti trvalého přesídlení do vlasti svých předků.

²¹⁴ Tyto kurzy jsou pořádány otevřeny všem českým krajanům po celém světě a jsou pořádány ve spolupráci s jednotlivými univerzitami a Domem zahraniční spolupráce. V případě kazuistiky Chicago o nich příslušné kapitole není žádná zmínka především z toho důvodu, že je z českých krajanů v Chicagu navštěvují pouze jednotlivci – v porovnání s množstvím krajanů z Argentiny.

²¹⁵ Vybraní kurzisté v rámci letního kurzu mají po příjezdu do ČR hrazeno ubytování, stravování a některé exkurze, v případě studia v délce jednoho či dvou semestrů je studentům pravidelně vypláceno stipendium. Dopravu do České republiky a zpět si ale každý hradí sám.

6.3 Kazuistika Presidencia Roque Sáenz Peña

Město Presidencia Roque Sáenz Peña leží v provincii Chaco, dnes jedné z těch nejchudších v celé Argentíně. „Žijí tam Indiáni, mezi nimiž se kdysi toulal A. V. Frič,“ (Hanzelka, Zikmund 1956: 71). Prvním bílým mužem v Chacu byl roku 1527 Sebastian Gaboto a jeho vojsko, kteří se při snaze splout řeku Paraná střetli s místními indiány. V roce 1542 se Domingo Martínez de Irala snažil najít přímou cestu z Paraguaye do Peru skrze Chaco, výprava se ale musela kvůli nepříznivým podmínkám během cesty vrátit. Tuto výpravu následovalo několik dalších stejně neúspěšných. Roku 1617 byla stanovena hranice mezi Paraguayí a Argentinou a Chaco se rozdělilo mezi tyto dva státy. Na jeho území ale stále žili jenom nativní obyvatelé, kteří na jakoukoliv výpravu útočili. Až roku 1774 se podařilo podepsat mír mezi indiány a bílými kolonizátory (Kazimour 1937).

Válka o *Čako boreal*, jak toto území mezi Argentinou a Paraguayí označují Hanzelka a Zikmund, mezi léty 1932 a 1935 vyvolala velký mezinárodní zájem mezi oběma světovými válkami. Dopisovatelé ji nazývali jako válku v *zeleném pekle*. Mezi sebou válčila Bolívie a Paraguay, přičemž obě strany bojovaly bez nadsázky do posledního muže. Důležité je dodat, že nešlo ani tak o boj mezi oběma zeměmi, jako o válku mezi americkou firmou *Standard Oil* a anglo-argentinskými prodejci nafty s cílem ovládnout území s co nejlepším říčním přístupem k moři. Po celkových ztrátách 135 000 životů skončila válka vyčerpáním obou stran. Roku 1939 byl pak podepsán mír a většina území Chaca připsána Paraguayi (Hanzelka, Zikmund 1956).

Území Chaca je dodnes vůbec nejchudší oblastí Argentiny se špatnými životními podmínkami pro většinu obyvatel. Tato skutečnost platila i v polovině minulého století. „Většina čákeňských dětí trpí chudokrevností a avitaminosou. Je to z nedostatku nejen čerstvé zeleniny a ovoce, ale především zdravé pramenité vody. Studna s pitnou vodou je tu velká vzácnost. (...) Mnohem horší je to však na čákrách vzdálených často desítky kilometrů (...) Stěsnané místnosti, z převážné většiny hliněné podlahy, staříčkový nábytek z dražeb, střechy z vlnitého plechu, stěny ze suché trávy...“ (Hanzelka, Zikmund 1956: 93). I přesto se zde usadilo velké množství Čechů: mezi léty 1918 a 1936 se v celé provincii narodilo 411 českých²¹⁶ chlapců a 334 dívek a bylo uzavřeno 183 českých sňatků. Především díky Čechům²¹⁷ se Chaco stalo důležitou lokalitou pro pěstování bavlny –

²¹⁶ Jedná se o etnické Čechy, tedy ty, kteří se při příjezdu prokázali pasem s uvedenou českou národností (Kazimour 1937).

²¹⁷ V *Památku* Kazimour uvádí vzestup pěstování bavlníku od roku 1862 do roku 1935. Výběrově: během hospodářského roku 1862/3 byla oseta plocha 50 ha, v roce 1915/16 to bylo 3690 ha, v roce 1923/24 62658 ha, dále 1929/30 122000 ha a na konci sledovaného období v roce 1935/36 už 308834 ha. Zároveň je

bílého zlata, z níž finančně těží celá provincie. Tato oblast je dodnes silně zaměřena na zemědělství a vedle bavlny se zde pěstuje kukuřice, cukrová třtina nebo burské oříšky. Zvykem, který naopak přijali za svůj argentinští Češi, je – v Presidencia Roque Sáenz Peña výrazně více než v Buenos Aires – konzumace maté. Příkazský i další krajané z první generace ve svých vzpomínkách uvádějí nápoj podobný čaji, který se naučili přes prvotní odpor pít obdobně často jako místní a zaužívali si i způsob správné přípravy a konzumace.

Presidencia Roque Sáenz Peña je v dobové literatuře mnohdy označována jako *druhé Československo*, což odráží fakt, že povědomí o češství (a identické národní vědomí u Slováků) si udrželo svou sílu po generace. Ve srovnání s Buenos Aires rozhodně déle: pak by platila teorie o tom, že Češi na venkově se častěji setkávali mezi sebou, nebo měli méně možností začlenit se do života majority jak jazykově, tak svými zvyklostmi.

6.3.1 Kdo byli a kým byli Češi v Presidencia Roque Sáenz Peña

Komu se nedařilo ve městě, odcházel na venkov. Důvodem byla neutěšená situace dělnictva v Buenos Aires i představa o lepším, jednodušším životě mimo město s možností koupit si vlastní kus pozemku. I přestože ne každému se to podařilo a někteří museli své čakry²¹⁸ odprodat a nechat se najímat jako dělníci, byli Češi i Slováci na venkově emigranty velice vyhledávanými (Dubovický 1989). Většina z nich odcházela do provincie Chaco, bavlnářské kolonie, kde již mnozí čeští emigranti sídlili. V roce 1929 jich dle vzpomínek Příkazského mělo být na 40 000.²¹⁹

Zakladatelem české emigrace v Presidencia Roque Sáenz Peña je prokazatelně Petr Šašvata, původem z Velkých Bílovic. Z bývalého Rakouska-Uherska odešel do Texasu, který nesplnil jeho očekávání, a tak z USA pokračoval do svého původně zamýšleného cíle – do Argentiny. Během cesty se setkal s rodinou Novotných ze Svinného u Litomyšle. Šašvata se naučil pěstovat bavlnu v Texasu, kde ale při jejím pěstování prodělal malárií a také měl obavu z rozšíření budoucího konfliktu 1. světové války i na americký

třeba dodat, že ve sledovaném období se osetá plocha také několikrát výrazně zmenšila, za což mohly jak hospodářské neúspěchy způsobené neznalostí pěstitelů, tak především přírodní živly. Tyto údaje by měly platit pro celou Argentinu, přičemž Chaco zastupovalo 93 % oseté plochy, Presidencia Roque Sáenz Peña a její okolí pak 75 % z celku.

²¹⁸ Slovo *chacra* označuje určité množství zemědělské půdy společně s domem a v ideálním případě také studnou. Ve španělském nebo českém přepisu *čakra* se slovo používá ve všech prostudovaných publikacích, i proto je užíváno ve stejném významu i v tomto textu.

²¹⁹ Otázkou je, zda jde o množství zastupující jen Čechy v provincii Chaco, nebo o počet uváděný pro celou Argentinu.

kontinent.²²⁰ Společně s rodinou Jana Novotného dorazili do Presidencia Roque Sáenz Peña brzy po vzniku této nové osady.²²¹ Společně založili nejen českou krajanskou komunitu v Presidencia Roque Sáenz Peña a tamější tradici pěstování bavlny, ale především vůbec nejvýznamnější českou zemědělskou krajanskou komunitu na světě (Dubovický 1987, srov. Hanzelka, Zikmund 1956).

Díky pozvání těchto rodin i Misslerově agentuře záhy – po roce 1916 – do Chaca odcházejí také další rodiny.²²² V této fázi jde o krajany z jiných míst Argentiny, kteří se rozhodli přesunout na sever země. Později přichází skupina dělníků ze Salty. Do konce 1. světové války přichází okolo 50 osob. Jsou následovány dalšími skupinami, především rodinami již usdlých krajanů. Okolo roku 1926 proběhla další vlna osídlování argentinského venkova a do 30. let 20. století se počet českých krajanů v Presidencia Roque Sáenz Peña vyšplhal na 3000 osob. V roce 1937 už to bylo na 5 000 Čechů (Brouček 2011, Dubovický 1987). Po první světové válce se urovnaly poměry a za bavlnu se dostávaly velké peníze. Mnoho krajanů proto psalo domů o svém blahobytu a přesvědčovali i zbytek rodiny a známé, aby doma všechno prodali a šli do Argentiny s vidinou množství půdy, velkých výnosů z bavlny a množství vydělaných peněz. Z tohoto důvodu přicházeli krajané zpravidla stejného místního původu: „*Vedle krajanů se tolikrát vyskytují obce Buchlovice, Spytihněv, Babice, Halenkovice, Uherské Hradiště, Hodonín, ale nejvíc Velké Bílovice u Břeclavě. Čákeňáci málokdy opominou uvést při obhajobě svého „utečenectví“ právě Příklad Velkých Bílovic, které prý se do Argentiny odstěhovaly i se starostou!*“²²³ (Hanzelka, Zikmund 1956: 91). Na začátku ale mnozí zažívali rozčarování, jak popisuje i Příkazský. Přestože většina emigrantů pocházela z moravského venkova a živila se zemědělstvím, v Chacu je čekal nesrovnatelně těžší život.

Po tom, co se krajané usadili v Presidencia Roque Sáenz Peña a okolí museli se velice rychle adaptovat na místní klimatické podmínky a co nejrychleji zúrodnit půdu tak, aby se dala využívat k hospodaření. Mnohdy to stálo vykácení části lesa, častěji ale odstranění všech kamenů z vymezeného prostoru pro jejich pole. Problematická byla

²²⁰ Nejdřív se chtěl usadit v Santa Fe, pak Misiones, kde se mu nelíbila červená půda. Poslal proto syna Karla do nově vyniklého města Presidencia Roque Sáenz Peña, aby prověřil možnosti usídlení, protože zjistil, že se právě tam začalo s pěstováním bavlny (Hanzelka, Zikmund 1956).

²²¹ Pojmenována byla podle aktuálního prezidenta Chaca. Tvořilo ji několik domů, vagon jako nádraží a pošta v jednom (Hanzelka, Zikmund 1956).

²²² Jedná se o následující krajany: Osyčka, Vonka, Snítíl, Rezkové, Dereka, Lukeštík (Dubovický 1987).

²²³ Pro srovnání jmenný seznam ze školní fotografie z roku 1938: Mirko Mager, Carlos Janik, Valerio Šuster, Fernando Jerabek, Fany Snopek, Libia Vašek, Marika Kulik, Olga Bohacek, Rosa Barina, Esteban Jankulic, Sidonio Vitek, Carlos Damborsky, Ladislao Hvožda, Francisco Damborsky, Hernandez Dufek, Miloslava Vonka, Lidia Vybirál, Teófilo Čech, Teófilo Calaba, José Karlec, Teófilo Vašek, Valerio Jerabek, Vladimiro Vitek a učitel Milos Brunclík (Gaňa 2011b: 111).

jiná ekonomická úroveň zdejšího obyvatelstva, velké vzdálenosti i množství hmyzu a divokých zvířat, s nimiž se Češi museli naučit na čákrách žít. Typickým rysem českých přistěhovalců byla skutečnost, že si s sebou do nové vlasti přinášeli poměrně velký kapitál. Ten investovali do půdy a následně hned po první sklizni znovu investovali vydělané peníze do mechanizace produkce, přikoupili další půdu a dobytek (Dubovický 1989). K roku 1928 stály pozemky v Paraguayi okolo 5 až 15 pesos, přičemž ti, kteří se usadí ve vybraných koloniích a starají se o svou půdu více než pět let, mohou další obdržet od státu zdarma. Toto platilo i pro Chaco, kde mohlo být zemědělci takto přiděleno okolo 20 hektarů půdy (Kázecký 2004). Taxu 5 pesos za hektar potvrzují také vzpomínky Štěpána Příkazského, přičemž maximální nákup mohl být 100 hektarů (Příkazský 2013).

I přesto byla návratnost všech investic menší, než krajané očekávali a i když mnozí často mluvili o návratu do staré vlasti, málokdo si jej mohl dovolit. „*Nebylo prostředků na návrat do vlasti; ale mnohem víc než tahle skutečnost bránila hrdost,*“²²⁴ (Hanzelka, Zikmund 1956: 92). Především ženy-emigrantky měly v prvních letech velké problémy s tím, že životní úroveň na argentinském venkově se v žádném z aspektů nedá srovnat s životní úrovní v obcích, z nichž odešly. „*Zhotovili jsme si stan a tam jsme tábořili jako cikáni 11 dní,*“ (Kazimour 1937: 61). Ve třicátých letech začínají čeští emigranti stavět domy z pálených cihel a díky prvním sklizním také nakupovat nezbytné vybavení domu i zemědělskou techniku (Husak, Husak, 2012). V každém případě, krajané často zasílali velké částky ze svých výdělků zpět do staré vlasti. Příkladně v roce 1936 to mělo být 68 000 pesos a další finance odešly ve formě předem zaplacených lodních lístků a cestovného do Argentiny (Kazimour 1937).

Signifikantním znakem české emigrace do Presidencia Roque Sáenz Peña byl její rodinný charakter. Nejdříve přišel do nové země jeden ze synů nebo otec, buď na sezónní práci nebo již na pozvání jiného krajana a později za ním přijela celá rodina. Přestože mnohdy mělo jít původně o krátkodobou emigraci, návrat do staré vlasti uskutečnilo pouze několik rodin. Minimum krajanských rodin pobývalo ve městě, většina z nich žila na čákrách a do města dojížděla za obchodem, nezbytnými nákupy nebo některými společenskými událostmi. Právě život na čákrách a takřka výhradní orientace na pěstování bavlny byla také jedním ze specifických rysů českých emigrantů. Tato takřka jednostranná orientace na jednu plodinu mnohdy přinesla velké zisky,

²²⁴ I ve vzpomínkách oslovených respondentů se, pokud se mluví o návratu do staré vlasti brzy po příjezdu do Argentiny, takřka bezvýhradně objevují oba motivy k rozhodnutí zůstat.

při neúrodě nebo napadením bavlny kobyilkami či jiným hmyzem před sklizní ale i velké ztráty a dluhy, které mohly zemědělce připravit o vše (Dubovický 1987).

Krajanské rodiny byly mezi sebou příbuzensky propojeny. V prvních generacích panoval názor, že ideálním partnerstvím je to mezi etnickými Čechy. Protože ale v první vlně krajanů přichází málo svobodných dívek, bylo dodržení této představy dosti omezující. I tak někteří krajané raději počkali na příchod dívek ze staré vlasti, než by se oženili v rámci jiné etnické menšiny, protože argentinské a kreolské dívky nepovažovali za dostatečně vyhovující partnerky. Rodinné vazby v rámci českého etnika posilovaly mimo jiné i výnos z hospodářství – čím větší byla obdělaná plocha, tím větší byl zisk, což se pojilo i s dostatkem pracovních sil, zkušeností a znalostí z oblasti zemědělství, kterými Češi disponovali. Pokud se mladý pár osamostatnil a zakládal vlastní čáku, bylo třeba daný kus země buď kompletně, nebo alespoň částečně splatit, koupit dobytek a zemědělské stroje, bylo také třeba být schopen se o samostatné hospodářství postarat a v neposlední řadě zvážit situaci na stávající čákře – zda na úkor osamostatnění mladého páru neodchází nezbytná pracovní síla z hospodářství rodičů (Dubovický 1987).

Češi v Presidencia Roque Sáenz Peña podnikali takřka ve všech odvětvích od výroby a prodeje obuvi, přes tiskařství, tesařství, truhlářství a další řemeslné práce, v zábavním průmyslu (provozování kina) až po potravinářství (mlékařství, smíšené zboží) a pohostinství. Mezi krajanry byly také porodní asistentky, dámské krejčovské, advokáti nebo zastupitelé. „*Nad řadou obchodů, řemeslnických krámů a hospod můžete číst české nápisy s českými jmény. Spousta lidí, kteří sem přišli ne před lety, ale před desetiletími, zápolí dosud se španělštinou. Byly dokonce doby, že česky se dalo mluvit i na městském úřadě, protože tu byl úřední tlumočník. A několik argentinských lékařů si bralo hodiny češtiny, aby se mohli domluvit se svými pacienty,*“ (Hanzelka, Zikmund 1956: 84). Vyhlášení byli bratři Teófilo a Silva Derkovi, kteří vlastnili obchod a zároveň fungovali jako úvěrová organizace – půjčovali krajanům peníze. Věhlasná byla také rodina Janíků pro svou lékařskou praxi ve městě.

Nejdůležitější byla ale bavlna. „*...dlužno přičísti hlavní zásluhu kr. Petru Šašvatovi, který zavedl modernější způsob pěstování bavlny a ve větším měřítku nejenom zde v okolí Sáenz Peña, ale myslím, že i v celém Čaku,*“ (Kazimour 1937: 64). Přes den se sbírala a večer se svázela. Zaměstnavatel zvážil, kolik sběrač nasbíral a zapsal si hodnotu jak k sobě, tak sběrači do knížky. Dělníka živil zaměstnavatel celý týden na dluh, každou sobotu byli dělníci vypláceni, přičemž vše, co snědli a vypili (stravu si zpravidla kupovali na čákře od majitele-zaměstnavatele) jim bylo odečteno z platu odvozeného

od nasbíraných kil bavlny. Příkazský (2013) vzpomíná, že jako sběrač dostával na počátku 30. let 20. století 4 pesos za den a za celonoční postřik bavlny proti škůdcům 5 pesos. Právě při sběru bavlny se Češi nejčastěji setkávali s nativním obyvatelstvem, které sami označují jako indiány. Na čákrách a v domácnostech byli čímsi jako pomocnou, námezdní silou a při sezónních pracích nutnou výpomocí, především v období sklizně bavlny.

Během let se různě měnila cena bavlny v závislosti na aktuálním počasí i kupní síle. V roce 1925 se proto začaly objevovat myšlenky o spojeném hospodaření a vzájemné pomoci zemědělců a v zemědělských koloniích Chaca začaly vznikat tzv. kooperativy.²²⁵ V Presidencia Roque Sáenz Peña vznikla v roce 1937 *Cooperativa Agrícola La Unión Limitada*, která se vzhledem k tomu, že její založení iniciovali Češi²²⁶ známá jako *Cooperativa Checa*. Kooperativa nabízela svým členům vedle jiného nákup osiva, chemikálií obecně nákup čehokoliv, co bude sklizeno nebo vyprodukováno v rámci kooperativy za výrazně nižší ceny než ty, za které byly produkty následně prodávány (srov. Gaňa 2011b, srov. Husak, Husak, 2012).

Vedle české kooperativy se Češi setkávali dle možností na čákrách při různých událostech: „*Scházivali jsme se občas u toho neb onoho krajana, postěžovali jsme si anebo se pobavili a samozřejmě nechyběla ani harmonika a housle,*“ (Kazimour 1937: 64). Ale také ve spolcích. Vůbec prvním²²⁷ spolkem založeným v Presidencia Roque Sáenz Peña bylo *Československé národní sdružení*, později přejmenované jako *Slavia*, a to 10. června 1917. Hlavním účelem spolku, přes veškeré snahy o prezentaci a pořádání společenských událostí, bylo především řešení praktických hospodářských a zemědělských otázek. „*Dne 11. září 1920 podepsána smlouva s Pedro Moreyem na stavbu spolkového domu, jemuž později bylo dáno jméno ‚Slavia‘, na pozemku zakoupením za \$ 2.000 od kr. Petra Šašvaty (...)* Do konce roku byla budova postavena a Sylvestra 1920 slavili jsme již ve Slavii, při čemž my již dříve usazení poslouchali jsme s potěšením nové (pro nás) písne přednášené slečnami Boženou, Ludmilou a Annou Vonkovými, které nedávno sem došli. Při tehdejších zábavách hrávali Jan Horák na harmoniku, Frant. Vonka na housle, Jan Maňák na flétnu, Feička²²⁸ na basu a někdy i Frant. Hofírek na housle. (...) Prvním

²²⁵ Tato instituce nese podobné znaky a formu jako jednotné zemědělské družstvo v bývalém Československu.

²²⁶ Konkrétně šlo o tyto krajany: Rodolfo Posolda, Esteban Prikasky, Juan Vitek, Pedro Zapletal, Nicolas Bartek, Rodolfo Damborsky, Pablo Malina, Jacobo Pes, Jorge Malina, Gustavo Ourada, José Janik, José Spidla, Eduardo Jergus, Enrique Sajgalik, Juan Turcinek, José Malina, Juan Cerny, Juan Lesa, Juan Kunc, Tomás Jerabek, Tomás Bilik, Josí Kadlec, Valerio Derka, Carlos Cesal, Luis Cerny, Clemente Barina, Francisco Jerabek, Fernando Bauman, José Cermak, José Hubacek (Gaňa 2011b: 233).

²²⁷ Jednalo se o první český spolek a zároveň o první spolek etnické menšiny ve městě.

²²⁸ Možná se jedná o překlep v původním textu.

hostinským po otevření Slavie byl krajan Vojtěch Běla (...), byl tam až do července 1921, kdy ho vystřídal krajan Bohuš Derka,“ (Kazimour 1937: 68–69). V prosinci roku 1932 vznikla za podpory spolku Slavia nemocnice, která čítala 4 lůžka pro nemocné (na 17. ulici mezi 10. a 12. ulicí). Fungovala od roku 1932 do roku 1933. Tehdy nastaly finanční potíže, ošetřovatelka byla propuštěna, postele darovány do městské nemocnice (Kazimour 1937).

Spolek Slavia brzy následovala *Unión Deportiva Sokol* – tělocvičná jednota sokolská v Presidencia Roque Sáenz Peña. Byla založena 12. října roku 1926²²⁹ Františkem Marvánkem a Janem Vítkem.²³⁰ První cvičení probíhala ve venkovních i vnějších prostorách spolku Slavia nebo v hotelu Morava. Zatímco přispívajících členů bylo dost, cvičících se dostavovalo pomálu, protože většina obyvatel oblasti pracovala v zemědělství a po fyzické práci na poli nechtěli docházet do cvičení. 28. října 1932 proběhla slavnostní akademie, které se účastnili cvičící v úborech, krojovaní sokolové a také cvičící žactvo. Na základě této akademie se ke cvičení přihlásilo množství dětí mimo českou komunitu, což někteří krajané ostře odsuzovali. V roce 1937 spolek postavil svou vlastní sokolovnu. Sokol sdružoval cvičící a organizoval řadu veřejných cvičení i kulturní události, především přednášky²³¹ (Husak, Husak 2012, srov. Kazimour 1937). *Club Deportivo Morava* vznikl 1. května 1940 jako paralela k sokolské jednotě. Na rozdíl od Sokola byl ve spolku Morava kladen větší důraz na kolektivní sporty, například volejbal, fotbal, stolní tenis, nebo kuželky (Husak, Husak 2012).

Velmi brzy po příchodu emigrantů do Presidencia Roque Sáenz Peña projeví Češi zájem o české ochotnické divadlo. Roku 1923 přijíždí Josef Trojánek, malíř a herec, který namaloval pro tamější ochotníky kulisy. 28. října 1924 se poprvé představil ochotnický spolek s hrou *Brixenský exulant*, o rok později nacvičil spolek *Lešetínského kováře*, *Paličovu dceru* a hru *Z cizí viny* (Husak, Husak 2012).

Je třeba dodat, že spolková činnost v období 20. až 40. let 20. století v Argentině obecně nebyla oproti krajanské komunitě ve Spojených státech amerických zdaleka tak rozvinutá. Způsobovala to především malá snaha a chuť krajanů se do spolkové činnosti zapojovat. Většina totiž předpokládala, že nezůstanou dlouho a po několika letech odjedou zpět do tehdejšího Československa (Dubovický 1987).

Mezi důležitá místa setkávání v Presidencia Roque Sáenz Peña patřily vyhlášené hotely provozované Františkem (Francisco) Marvánkem a jeho ženou Elenou, kteří přišli

²²⁹ Webová stránka *La migrace* uvádí jako rok založení až 1928 (<https://lamigrace.ff.cuni.cz/2017/01/30/sokol-v-saenz-pena/>).

²³⁰ Dle webu *La migrace* patřili mezi zakladatele sokolské jednoty ještě Josef Virt, Jiří Helly a Karel Malina.

²³¹ Dnes už funguje pouze jako sportovní klub a není navázán na českou krajanskou kulturu.

do Argentiny roku 1917. Jedním z nich byl hotel Moravia²³² (občas také označován jako Morava). Vrchní patra hotelu stabilně obývali stálí nájemníci: zaměstnanci banky, zahraničních firem, lékaři nebo učitelé. Spodní patro sloužilo jako hotel, ubytovávali se zde cestovatelé a krátkodobí návštěvníci města. Společenské prostory sloužily především pro pořádání slavností, silvestrovských zábav, nebo tanečních zábav. Hotel Moravia také využívala místní sokolská jednota ke svým veřejným cvičením.²³³ Ještě důležitějším místem, především pro spolkový život, byl ale hotel Slavia, který sídlil na 10. ulici (mezi 17. a 19. ulicí) v budově hotelu a restaurace.

Vůbec první česká škola byla zřízena v roce 1922 na čákre Jana Osičky a chodilo do ní 15 českých dětí pod vedením učitele Jaroslava Jandy (Kazimour 1937). Roku 1932 vzniká také československá doplňovací škola. Byla postavena na pozemku ve městě, který pro tyto účely daroval Emilio Maumary (na 28. ulici mezi 19. a 21. ulicí). Děti českých krajanů školu navštěvovaly před a po docházce do školy argentinské, vyučovalo se také v neděli. Vedle školy fungoval také penzionát pro děti, které pocházely z čaker a bez ubytování ve městě by nemohly docházet do školy. O penzionát²³⁴ se starala paní Kratopochvil²³⁵ a jeho prvními dětskými obyvateli byli Rosa Barina, Lidia a Marie Očenáškoví a Wenceslao Michlovsky. Školní rok začínal identicky podle argentinských

²³² Gaňa ve své monografii otiskuje inzerát v novinách *El Imparcial* na hotel Moravia z 30. ledna 1935 s následujícím textem (přeloženo ze španělštiny): „*Hotel a restaurace Moravia. (přední strana Národní banky) (...) Jediný svého druhu v této oblasti. Obsluhuje osobně majitel hotelu. Nová, moderní a zdravotně nezávadná (?) budova s velkými místnostmi a 30 dobře odvětrávaných pokojů se vším nezbytným, uspokojí ty nejnáročnější, stejně jako rodiny a (cestovatele/cestující). Rozlehlá a dobře odvětrávaná jídelna s vývodem vzduchu. Domácí kuchyně s bohatým a vybraným jídelníčkem. Skvělý bar s jemnými likéry a zahraničními i místními víny. Nejlepší čepované pivo v celém městě uchovávané a přírodně chlazené v sudech (...). Výtečný točený Quilmes Cristal. Vlastní chladírna a elektrárna. Tekoucí voda v každém pokoji i na dvoře. Obrovské dvory a garáže k parkování aut a přístřešky pro ustájení. Auto a nákladní auto jsou k dispozici hostům kdykoliv. S celodenní i celonoční službou. Ceny mírné a měsíční nájemné dle dohody. Buďte u nás jako doma. Francisco Marvanek, majitel,*“ (Gaňa 2011b: 80).

²³³ Výňatek z novin *El Imparcial* z 6. září 1930 s pozvánkou na cvičení Sokola (přeloženo ze španělštiny): „*Tělocvičná jednota Sokol. Zve ... na První veřejné cvičení, které tento spolek uspořádá 7. dne (tohoto měsíce – v původním textu chybí slovo) o půl třetí na cvičišti hotelu Moravia s pestrým a zajímavým programem: 1. proslov pana Hrušky v češtině, proslov pana Marvánka ve španělštině, 2. žáci: sletová skladba ze 7. Vsesokolského sletu v Praze, 3. žákyně: sletová skladba ze 7. Vsesokolského sletu v Praze, 4. muži: hrazda, 5. žáci: hry, 6. muži: bradla, 7. muži: hry, 8. prostná, 9. muži: sletová skladba ze 7. Vsesokolského sletu v Praze. Ve 21 hodin taneční večer v sále hotelu Moravia,*“ (Gaňa 2011b: 81). Není bez zajímavosti, že tento program zcela věrně svou skladbou kopíruje veřejná sokolská cvičení pořádaná v identickém období v Československu. Tři sletové skladby, které byly předvedeny, pocházejí ze 7. Vsesokolského sletu, tedy z roku 1920. Zde je otázkou, proč krajané nepředváděli skladby ze Sletu tou dobou posledního, z roku 1926 – v Praze tehdy proběhl 8. Vsesokolský slet.

²³⁴ Z rozhovorů s respondenty vyplynulo, že poslední rodinou, která měla provoz penzionátu na starosti, byli Handloví. A také že v identickém penzionátu a škole zároveň v roce 1948 pobývali cestovatelé Hanzelka a Zikmund.

²³⁵ Za předpokladu, že dotyčná by se jmenovala Kratochvil(ová), se může jednat o chybu v autorčině přepisu, o chybu tisku, nebo o formu příjmení, která vznikla opět chybou při zápisu dotyčné rodiny během příplutí do Buenos Aires či později v některé z matrik nebo na úřadě.

škol v dubnu a do 31. března museli být do školy zapsáni všichni, kdo chtěli nastoupit do prvního ročníku, nebo pokračovat v dalším. Příkladem roku 1940 to bylo 15 mužů, 4 ženy, 8 chlapců a 8 dívek, přičemž koncem školního roku byly tyto počty takřka dvojnásobné. Výuka začínala ve španělštině, ovšem po úvodním bloku se už hovořilo pouze česky. Vedle češtiny škola vyučovala v placených kurzech Antonie De Vítka také háčkování, pletení, šití a vyšívání. Děti, které byly ve škole ubytovány, navštěvovali rodiče pokaždé, když z čáky přijeli do města (srov. Gaňa 2011b, srov. Husak, Husak 2012). Škola, později známá jako *Československá Doplňovací Škola Tomas Garyk*²³⁶ Masaryk, na sebe upozornila také článkem v časopis *Venkov čákeňský*, v němž správce školy Josef Walenta zval širokou veřejnost na oslavu 25. května, státního argentinského svátku: „*žáci nacvičují písně české i španělské a jako hřeb programu nacvičují společný tanec ‚Maria Ninú‘, ve kterém účinkuje 41 žáků,*“ (Gaňa 2011b: 110).²³⁷ I pro sever Argentiny platí, že od roku 1937 ve škole učil učitel vyslaný z Československa. Tento systém trval, stejně jako v Buenos Aires, až do roku 1947. (La migrace – historie).

Také v Presidencia Roque Sáenz Peña vycházelo několik druhů periodik. Šlo o spolkový časopis *Ahoj* (40. léta), periodikum *Naším dětem* (30. léta) vydávané učitelem české doplňovací školy Miloše Brunclíkem, dále *Obzor* (30. léta) a *Venkov Čákeňský*, vůbec první periodikum vycházející od roku 1933 (do konce 40. let) zaměřující se především na zemědělská témata.

Výraznou pomocí pro posílení vztahů se starou vlastí byla návštěva krajanů kolonií českým vyslancem dr. Kadeřábkem. Ten navštívil Presidencia Roque Sáenz Peña 9. prosince 1935 v doprovodu své manželky. Vítili ho členové jednotlivých spolků a krojovaní krajané. Ve Slavii byl přivítán chlebem a solí a večer bylo sehráno představení *Z českých mlýnů*. Následovala několikadenní cesta po vybraných čákrách (Kazimour 1937). I přes obdobné návštěvy odjíždí v roce 1947 část krajanů zpět do staré vlasti, především do Velkých Bílovic. Někteří kvůli nesnesitelnému vedru panujícimu na severu Argentiny, jiní kvůli špatnému zdravotnímu stavu, další se vrátili do staré vlasti zcela bez finančních prostředků a doufali, že se o sebe lépe postarají v domovině (Čech 2016). Následovala náročná padesátá léta, kdy byla potlačena veškerá kulturní a spolková činnost etnických menšin. Paradoxně právě v tomto období byla na výročí vzniku Československé republiky do katedrály San Roque v centru města umístěna jedna z podobizen Pražského

²³⁶ Tento přepis je přebrán z publikace Husak a Husak 2012.

²³⁷ České školy, či české doplňovací školy, byly hojně zakládány také mimo město Presidencia Roque Sáenz Peña, zpravidla v dochozí vzdálenosti několika čáker, kde žily české rodiny (srov. Gaňa 2011b).

Jezulátka s nápisem „*Recuerdan católicos checoslovacos Pcia. Roque Sáenz Peña 1912 28.IX 1958. Čechoslováci v Čaku vzpomínají. Milostné Pražské Jezulátko. Recordamos la familia de Pedro Šašvata e hijo Carlos Fundadores de al Colonia y de este templo*“,“²³⁸(Garrido 2007).

6.3.2 Kdo jsou a kým jsou Češi z Presidencia Roque Sáenz Peña

Tato kapitola vychází z terénního výzkumu mezi krajanskou komunitou v třetí z vybraných lokalit, v Presidencia Roque Sáenz Peña a jejím okolí. Oslovení respondenti byli vybíráni obdobně jako v případě Buenos Aires především na základě doporučení vyslaného učitele češtiny. Respondenti se i v tomto případě z velké většiny podílejí či podíleli na krajanském životě a část z nich jsou studenty češtiny. Na rozdíl od Buenos Aires šlo v Chacu velmi dobře pracovat s nabalováním dalších respondentů na základě doporučení respondenta předchozího. Co více, jednotliví respondenti se o rozhovor hlásili takřka sami²³⁹ a vzhledem k omezené časové dotaci bylo náročné se se všemi setkat. A to i z toho důvodu, že každé ze setkání zpravidla trvalo několik hodin, jednou šlo o několikadenní setkání. Celkově šlo o sedmnáct respondentů, přičemž rozhovory probíhaly v Presidencia Roque Sáenz Peña, dva mimo město, ale v oblasti Chaca a jeden v Praze. Mimo rozhovory, které se odbyvaly v domácím prostředí krajanů, proběhla mnohá setkání jak ve spolkovém domě *Unión Checoeslovaca*, tak na různých místech v Presidencia Roque Sáenz Peña a okolí. Část rozhovorů byla pořízena na čakře nebo při obhlídce hospodářství. Šest rozhovorů probíhalo výhradně v češtině, většina respondentů přecházela dle svých možností mezi češtinou a španělštinou, nebo majoritně španělštinou a češtinou, pouze čtyři rozhovory probíhaly výhradně španělsky. V této kapitole je proto použito o poznání více přímých citací z rozhovorů než v té předchozí. Opět není u výpovědí uvedeno jméno autora, pouze pohlaví a věk. Jedná-li se po překladovou výpověď, je tato skutečnost uvedena. Kazuistika Presidencia Roque Sáenz Peña a okolí nabízí dva respondenty, kteří se nenarodili v dané oblasti – v jednom případě jde o Velké Bílovice, přičemž dotyčná do Argentiny emigrovala společně s rodiči v prvním roce života, v druhém případě jde o respondenta, který přišel do Argentiny s rodiči okolo 15. roku z české krajanské komunity v tehdejší Jugoslávii. Respondenti jsou uvedeni

²³⁸ V překladu: *Čekoslovenští katolíci v upomínku na provincii Roque Sáenz Peña 1912 28.IX 1958. Čechoslováci v Čaku vzpomínají. Milostné Pražské Jezulátko. Vzpomínáme na rodinu Pedra Šašvaty a syna Carlose zakladatele Colonia a na tento chrám.*

²³⁹ Především pro starší respondenty byla motivací možnost setkat se s někým, kdo přijíždí z České republiky a s kým mohou mluvit česky.

v příloze této práce a podléhají stejným pravidlům anonymizace jako předchozí krajané. Důvody pro anonymizaci jsou taktéž identické.

Vybraní respondenti se setkávají stejně jako jejich předkové především ve spolkových prostorách, dnes ale nejvíce při hodinách češtiny. V této lokalitě také stále probíhá, byť dnes již v daleko menší míře, setkávání na úrovni příbuzných nebo známých v rámci rodinných oslav. Především starší část oslovených respondentů schopna je mezi sebou komunikace v češtině, ovšem na různé úrovni. I tito krajané mají potřebu se identifikovat jako Češi a na rozdíl od etnických Čechů žijících v Buenos Aires je tato identifikace výrazně silnější, přirozenější, podpořena větší participací na spolkových akcích, ale především úrovní znalosti českého jazyka a kultury. Obě tyto skutečnosti se mezi krajany v Presidencia Roque Sáenz Peña udržely výrazně déle než v Buenos Aires, i přesto že obě krajanské skupiny přišly do dané lokality zhruba ve stejném období, nebo se v několika málo případech dokonce setkávali, či žili postupně na obou místech. Každý z oslovených respondentů se narodil do rodiny s českými předky, přičemž ve třetině případů jde o přímé potomky obou etnických Čechů. Mezi respondenty v Presidencia Roque Sáenz Peña se objevují zástupci první generace Čechů narozené mimo území staré vlasti. Jsou to ti nejstarší zároveň s nejvyšší úrovní schopnosti komunikace v češtině.

Důvody českých rodin k emigraci do Argentiny byly u krajanů z Presidencia Roque Sáenz Peña identické jako ty uvedené u Čechů z Buenos Aires. Jedinými třemi rozdíly a zároveň důvody pro usazení se v této lokalitě byly předpoklad, že dotyčná rodina se bude (a chce) věnovat zemědělství a dostane vlastní půdu, kterou bude obhospodařovat, dále místní původ krajanů – zde je třeba připomenout fenomén masové emigrace z jižní Moravy, a především obce Velké Bílovice, a konečně v některých případech nezdar původního záměru usadit se v hlavním městě. Rozdílem mezi usazováním Čechů v Buenos Aires a Presidencia Roque Sáenz Peña byl jeho způsob: krajané na severu Argentiny zpravidla okamžitě získali půdu a tu začali zúrodnovat, nebo pracovali v cizím hospodářství, aby si časem mohli vlastní půdu zakoupit. Podstatným rysem byla jak velká důležitost vzájemné pomoci mezi etnickými Čechy v začátcích takřka každé z příjíždějících rodin, tak takřka okamžité nalezení práce, nebo snaha o zvelebení vlastního pozemku natolik, aby mohl začít sloužit jako zemědělská půda. S touto skutečností se také spojovala velká separace jednotlivých krajanských rodin na čákrách. Všechny krajanské rodiny se po příchodu do dané oblasti živily zemědělstvím. Malé procento oslovených krajanských rodin tak funguje dodnes, většinou ale mladší generace rodinnou čáku

prodaly, nebo pronajaly k původnímu účelu,²⁴⁰ případně mladí žijí ve městě, zatímco starší generace tráví stáří na čákrě – dnes se jedná spíše o domek za městem než o polnost. Současná generace krajanů a z ní vybraný vzorek respondentů je z větší části již v důchodovém věku. Ti, kteří jsou ve věku produktivním, mají zpravidla vysokoškolské vzdělání nebo dostatečně kvalitní a kvalifikované zaměstnání na to, aby byli finančně soběstační a zastávali dobrou společenskou pozici. Sami krajané dodávají, že snaha o dostatečné vzdělání v jakémkoliv směru a pracovitost byly české etnické skupině vlastní v každé z generací. Krajané své rodinné příběhy a důvody emigrace dobře znají a velmi často jsou schopni je doplnit odpovídajícími fotografiemi. Zároveň, vzhledem k blízkosti české etnické menšiny, jsou krajané schopni odvyprávět příběh nejen své rodiny, ale i dalších krajanských rodin – i přes prvotně velké vzdálenosti vzhledem k životu na čákrách jsou si jednotliví krajané navzájem dobře známí a s tím i jejich rodinné historie.

Část respondentů jsou krajané první generace narození v zahraničí, nebo druhé generace, ovšem s velmi častým kontaktem s generací první. Úroveň českého jazyka je výrazně vyšší než v případě etnické menšiny v Buenos Aires. Takřka všichni oslovení rozumí základním sdělením v češtině, velká většina je schopna samostatně odpovědět, zhruba polovina samostatně hovoří za použití náročnějších gramatických vzorců takřka na jakékoliv téma. Zároveň jsou všichni aktivními mluvčími španělštiny, která je dnes pro ně bez výjimky prvním jazykem. Přes aktivní schopnost mluvit česky je čeština alespoň částečně aktivně předávána jenom krajanů první emigrantské generace narozené v zahraničí, ovšem jazykem každodenní komunikace v domácnostech je španělština.

Co se rodinného zázemí týče, v této lokalitě bylo historicky daleko častější vybírat si partner v rámci etnické menšiny. Toto pravidlo již dnes neplatí a v jednotlivých případech respondentů se setkávají partnerství etnických Čechů (po obou, nebo alespoň po jednom rodiči) a partneři z řad Argentinců, nebo výjimečně jiného etnického původu. Jednou šlo o výhradně etnický česko-slovenský pár.²⁴¹ Potomci těchto krajanů jsou alespoň nějakou formou v kontaktu s českou kulturou. Částečně z jejich vlastního zájmu, částečně vzhledem k rodinné tradici, částečně chápou participaci na některé z kulturních aktivit nebo hodinách češtiny jako určitou povinnost vůči svým rodičům nebo předkům, nebo tím plní jejich (někdy nevyřčené) přání pokračovat v aktivní participaci na životě etnické menšiny.

²⁴⁰ Některé z oslovených krajanských rodin dodnes vlastní bavlníková pole.

²⁴¹ Rodiče obou oslovených byli Čechoslováci, oba partneři se sice narodili v Argentině, ale své rodinné prostředí vnímali do určitého věku jako výhradně české. I přesto mezi sebou hovořili španělsky.

Pouze jedna respondentka (jako v Buenos Aires) je držitelkou českého občanství, několik respondentů vlastní *potvrzení o příslušnosti k české krajaňské komunitě v zahraničí*. Pokud sami respondenti hovoří o tomto tématu, vnímají oba procesy jako velmi zdoluhavé, finančně nákladné a také jako velmi náročné především proto, že je vyřizuje výhradně zastupitelský úřad v Buenos Aires a pro podání žádostí je třeba se dostavit osobně (v některých případech několikrát).

Je poměrně zajímavou skutečností, že krajané z Presidencia Roque Sáenz Peña jsou v porovnání s těmi z Buenos Aires daleko více v kontaktu se svými českými příbuznými ve staré vlasti. Aktivně je vyhledávají, nebo kontakty zůstaly nepřerušeny od odchodu do Argentiny dodnes. Část krajanů se se svými příbuznými osobně setkala. V několika málo případech nejen v České republice, ale také v Presidencia Roque Sáenz Peña, kam za krajany přijela česká větev rodiny. Opět platí, že čím pravděpodobnější jsou tato osobní setkání na jedné či druhé straně polokoule, tím aktivnější jsou obě strany ve vzájemné komunikaci. Zhruba polovina krajanů navštívila Českou republiku – někteří již v letech 1938 a 1948, společně s účastí na Vsesokolských sletech. Někteří se ve staré vlasti tou dobou usadili na delší dobu, ale později se opět vrátili do Argentiny. Po roce 2000 se krajané nejčastěji dostanou do staré vlasti skrze některý z kurzů češtiny pro krajany.

České tradice a obecně českou kulturu nejvíce udržuje v povědomí spolkový život a události s ním spojené, nebo výuka češtiny. V jednotlivých rodinách se české tradice dodržují spíše minimálně. Opět ale platí identicky jako v Buenos Aires, že každá krajaňská domácnost vlastní předměty spojené s Českou republikou, nebo s vyobrazením významného českého místa či památky. Pokud někdo cestuje z České republiky, je poptávanou komoditou perníkové koření a obecně koření v pytlících, ovšem většina druhů spíše z nostalgie než z nedostatku.

Trvalý návrat do staré vlasti – respektive stejně jako v případě Buenos Aires do rodiště jedné z předchozích generací – je v této lokalitě častější než v hlavním městě. Může za to především velmi špatná sociální i ekonomická situace v celé provincii Chaco, společně s možností vycestovat skrze kurzy češtiny. Náhled na Českou republiku je velmi zkreslený vyprávěním starších generací. Stejně jako v předchozím případě platí, že většina krajanů by se do České republiky chtěla podívat, u starších respondentů je touha po návštěvě vlasti svých předků výrazně nižší, dílem ze strachu, s čím se ve staré vlasti setkají a z narušení stávající představy, dílem kvůli obavám z dlouhé cesty. Pokud na základě stipendia uděleného pro absolvování kurzu češtiny krajan do České republiky vycestuje, platí ještě daleko více než u krajanů z Buenos Aires, že se zpět na sever

Argentinu vrací jen zhruba dvě třetiny krajanů, přičemž takřka vždy je snahou si během půlročního nebo ročního kurzu v České republice začít vyřizovat občanství a později najít vhodnou práci, třeba i v některé jiné evropské zemi. Ne všem se to podaří a i ti, kteří byli původně rozhodnutí zůstat, se vracejí zpět do Argentiny: důvodem může být stesk po rodině a domově, ale spíše se střetávají dva kulturní světy a dotýčný do toho českého nezapadá natolik, jak původně očekával. Naopak někteří se v České republice usadili zřejmě²⁴² natrvalo a evropský životní rytmus je jim bližší, než argentinský.

Specifikem Presidencia Roque Sáenz Peña je silná migrační vlna z Velkých Bílovic. Právě z důvodu této provázanosti byla za podpory *CHACO CHECO*²⁴³ k 1. 1. 2009 podepsána *Deklarace o přátelství a spolupráci* mezi městy Velké Bílovice a Presidencia Roque Sáenz Peña „za účelem upevnění a posílení existujících historických, kulturních a přátelských vztahů, mezi příslušníky obou jmenovaných měst a využití jejich potenciálu a prostřednictvím společného úsilí občanů obou měst, s cílem vybudování mezilidských a institucionálních svazků mezi občany, institucemi a organizacemi uvedených měst (...) základem bude vzájemně výhodná spolupráce v oblastech společných zájmů, s cílem rozvoje spolupráce mezi uvedenými stranami,“ (Deklarace). Cílem deklarace je spojení měst a spolupráce na všech úrovních, kde je to vzhledem k vzdálenosti a rozdílným podmínkám obou zemí možné. Od zmíněného roku proběhlo několik návštěv mezi nástupci obou měst a také o prozatím jedinou návštěvu Argentiny folklorním souborem *Hrozen* z Velkých Bílovic. Ten o rok později následovala samostatným turné po Argentině se záměrem vystoupit v krajaňských oblastech cimbálová muzika *Lálíja*.

O předcích a prvních zkušenostech s novým kontinentem

„Maminka pracovala ve Zlíně, u Batě, dávala šňurky.“ (žena, 80 let)

„Dvacet devět dní to trvalo (...) ale byly tam hry a muzikanti a to pronde (...) a víno bylo (...) a děti jako já že tam byly a vykládaly (...) a loď je velká.“ (o cestě do Ameriky), (žena, 80 let)

„Táta měli zamluvenou práci, byli kovář.“ (muž, 70 let, v Argentině cca od roku 1960)

²⁴² Jedná se o několik krajanů ve věku okolo třiceti let.

²⁴³ Občanské sdružení *CHACO CHECO* bylo založeno v roce 2007 s cílem podpořit

„Maminka ho nechtěla, protože on byl sedlák a ona byla cera mlynářova (...) že smrdí koňama.“ (o seznámení rodičů) (žena, 80 let)

„... protože oni sem přijeli v kolikátém roku starosta z Velkých Bílovic (...) a válka byla tak všeci do Ameriky.“ (žena, 80 let)

„... no a jeden přijel po štyrec měsících na spátek (...) no a moja mama už nechtěla, že se styděla, že bude mět hambu, že se vrátila z Ameriky.“ (žena, 80 let)

„Tak to tady mám obraceně (...) taky tady sem měla taky našla od prarodyču (...) a mam taky dlouhy rodkomen a to můžeme najít lidi až na patnáct set.“ (žena, 30 let)

„To mi hodně lidí říkalo, že měli dřív lidi vytvořit rodinu, s těma, co byli taky Češi a tak.“ (žena, 30 let)

O bavlně a o čákrách

„Ale to nebylo pro mě (...) aby dělal práci černocho – to je práce pro černé to není práce pro lidi.“ (muž, 70 let, v Argentině cca od roku 1960)

„Nebylo to těžké, ale moc se dělalo. Neděle – uděle, co můžeš udělat zétra.“ (muž, 70 let, v Argentině cca od roku 1960)

„To se prodávalo, to davali (...) tatinek (...) ta kooperativa union (...) a měl (...) Josef Malina (...) to byla jednaká bavlna a Josef měl tři puntos más lepší calidad jak tata, a tož tata nikdá víc nešel do kooperativy (...) on dával Derkum.“ (žena, 80 let)

O setkávání a spolkovém životě

„Restaurant Moravia a Slavia – tam byl československé spolek (...) a dycky jako (...) slavilo sa všechno tam sa jako odběvalo.“ (žena, 80 let)

6.3.3 Současnost krajských spolků a institucí v Presidencia Roque Sáenz Peña

Přestože v Presidencia Roque Sáenz Peña dříve působilo několik českých spolků, dodnes je stále aktivní, analogicky ke kazuistice z Buenos Aires, jenom jeden. Zároveň platí, taktéž jako v hlavním městě, že pokud v oblasti působily české spolky a pokud vlastnily své budovy, daný objekt je nadále využíván, často je na něm stále nápis příslušné organizace, ale vlastníkem už není česká komunita a volnočasová aktivita v daném objektu nenavazuje žádným způsobem na původní českou tradici.

Unión Checoeslovaca byla založena roku 1960 v prostorách bývalé Československé doplňovací školy. Už tehdy krajané spolek zakládali s cílem sdružovat Čechoslováky, udržovat jejich kulturu, zvyky, tance a hudbu. Prvním prezidentem spolku byl zvolen Juan Osyčka²⁴⁴ z Velkých Bílovic, který nejdříve působil v Československém národním družení. Nespornou výhodou spolku byla od jeho založení možnost fungovat ve vlastních prostorách, navíc přebíraných po instituci, která byla důležitou součástí krajského života již dříve. *Unión Checoeslovaca* od svého vzniku organizovala množství kulturních akcí: už v 70. letech 20. století pozvala do Presidencia Roque Sáenz Peña české umělce.²⁴⁵

Nejvýznamnějším novodobým počinem bylo roce 2007 otevření Muzea Juana Osyčky.²⁴⁶ Muzeum – jedna z místností spolkového komplexu – čítá množství darů od jednotlivých krajanů. Jsou to drobné upomínkové předměty ze současných cest do České republiky, ale především artefakty přibližující krajskou enklávu v době jejich příchodu: lidové kroje, přičemž přední místo zaujímá ten z Velkých Bílovic, cestovní doklady krajanů dokazující jejich československý původ, dopisy do staré vlasti, fotografie, dopis²⁴⁷ Hanzelky a Zikmunda zaslaný jedné z rodin po měsíci stráveném ve městě, ale také rozsáhlou českou knihovnu.

²⁴⁴ Přepisy jména se v různých zdrojích liší. Objevuje se jak verze odpovídající českému standardu *Jan Osíčka*, tak varianta používaná většinou ve španělských textech *Juan Osyčka*.

²⁴⁵ Mělo údajně jít o některé z pražských symfonických těles (Husak, Husak 2012).

²⁴⁶ Prostor bývalé školy, kde je dnes muzeum umístěno, byl několik let před jeho otevřením zrekonstruován do současné podoby.

²⁴⁷ Přepis vybraných částí dopisu uloženého v muzeu: *Hanzelka a Zikmund, Puerto Iguazú, dne 23. prosince 1948. Milí Handlovi, Konečně jsme se po dlouhých dnech putování, bloudění a překonávání nečekaných překážek dostali k prvnímu dopisům do Saenz Peni. Za těch necelých pět neděl, co jsme si stiskli ruce na rozloučenou, jsme vzpomenuli mnohokrát na klid ve škole, na pravidelný a bezpečný program i na přátelské prostředí, které nám připravil nejen Martin, ale i vy. (...) Možná, že jste se zatím už podívali na Bermejo, paní Handlová, Vy jste odpočinula od kuchyně a horka, pomazlila jste se do sytosti s Benjamínkem – Růženkou, a možná že právě teď chystáte štědrovečerní hostinu. A přece jsme na Vás vzpomínali i jinak. Věřte, že Paraguay i Misiones v Argentině jsou kraje, které bychom Vám přáli. Po čákeňském prachu a trní, po alchivech s dešťovou vodou to bylo jako nové zrození, když jsme celé stovky kilometrů jeli nádhernými horami pokrytými pralesem. Zeleň, chládek, v noci dokonce zima, na každém kroku dostatek pramenité čisté*

Spolek každoročně pořádá několik společenských událostí, ale část z nich s českou kulturou již nesouvisí. Ty související reprezentuje setkání ke dni příchodu Novotného a Šašvaty, ty nesouvisející společné vaření a prodej pokrmu locro, nebo empanadas, nebo neformální setkání spojené s přípravou tzv. asado, kterému často předchází setkání členů spolkové komise a krátké jednání. Dále se spolek účastní událostí, které jsou pořádány městem. Ty budou blíže popsány v následující kapitole.

Od roku 1991 funguje jako součást spolku taneční soubor Moravanka, jehož zakladatelkou a dlouholetou vedoucí byla Juana Calaba Schafleutle (Husak, Husak 2012). Jméno *Moravanka* vymyslela sama vedoucí souboru, protože pocházela z Moravy. Měla velký zájem na tom, aby soubor co nejvíce vystupoval a prezentoval se. Ještě předtím, než začal soubor nacvičovat v současných prostorách Unión, zkoušel přímo v domě Juany Calaby. Později, po onemocnění zakladatelky, začal spolek zkoušet v prostorách Unión a přejmenoval se na *Radost*. Po roce se ale vrátil k původnímu jménu. Důležitým impulsem bylo setkání s krajany z Velkých Bílovic, což přineslo výrazný posun v prezentaci především lidových krojů. Moravanka je jediným souborem ze všech sledovaných lokalit, který spolupracoval a dodnes spolupracuje s členy folklorních souborů a choreografy z České republiky a Slovenska.²⁴⁸ Soubor vystupuje v upravených lidových krojích, které formou jevištního kostýmu zastupují kroje z jednotlivých regionů. Původní kroje při vystoupení souboru k vidění nejsou. Členství v souboru je zdarma a zkoušky probíhají v současné době po dohodě mezi jednotlivými členy. Soubor vystupuje na událostech českého spolku, na akcích se zaměřením na krajanské menšiny pořádaných městem i provincií. Taneční soubor navštěvuje okolo v průměru okolo 20 členů, přičemž na zkoušky dochází zhruba polovina. Patří k němu ještě dětská taneční skupina, která čítá okolo 10 dětí, především děvčat. Dříve byl součástí spolku Unión Checoeslovaca také pěvecký sbor, který interpretoval české i argentinské písně. Rozpadl se během pandemie vzhledem k vyššímu věku většiny jeho členů.

vody, řeky s čistou vodou, báječné koupání – to jsou jenom tak hlavní charakteristiky kraje. A k tomu si představte bohatou úrodnou zem, která rozhodně rodí víc, než čákeňská. Nemohli jsme pochopit, jak se mohlo tolik tisíc krajanů odhodlat k tak těžkému životu v Chacu, když jen o kousek dál je tak nádherný kraj, který poskytuje krásu i bohatství. Snad o jejich osudu rozhodl Petr Šašvata, když si čichl k čákeňské půdě a řekl „Oukej“ /tak to totiž je napsáno v čákeňském almanachu/ (...) Zatím tedy znovu srdečně díky za všechno, a do nového roku Vám přejeme samé hodné děti do pensionátu, hodně chladných večerů, málo prachu a ještě méně trápení, zkrátka všechno nejhezčí, co si můžete přát. Vaši Jiří Hanzelka, Miroslav Zikmund.

²⁴⁸ V konkrétním období, vzhledem k preferencím vedoucí v daném období, přebírala Moravanka především choreografie profesionálního tanečního souboru Lúčnica ze Slovenska.

Spolkovou činnost a obecně jeho existenci pokrývají tržby z prodeje locra a empanadas a ze vstupného na spolkové události. Také tento spolek se pravidelně účastní městských festivalů etnických menšin i těch pořádaných v rámci provincie, kde vedle vystoupení folklorního souboru také probíhá prodej především locra. Současným prezidentem spolku je Ricardo Bubenik. Opět platí, že komunikačním jazykem v rámci všech součástí spolku je španělština.

Roku 2005 vydával spolek periodikum *Bilé zlato – Oro blanco*, přičemž měly dle projektu *Lamigrace* vyjít tři čísla. Náplní periodika bylo informovat o spolkových i krajaňských záležitostech, ovšem výhradně ve španělštině. Tiskovina byla distribuována mezi členy spolku a byla jedinou svého druhu v dané lokalitě.

6.3.4 České obyčeje a tradice na jihu za mořem: Presidencia Roque Sáenz Peña

Také krajané v Chacu se s českou kuchyní dnes zpravidla setkávají nejčastěji při kurzech vaření pořádaných spolkem nebo vyslaným učitelem. Už neplatí, že by se tradiční²⁴⁹ česká jídla připravovala v domácnostech, až na konkrétní výjimky – opět jde většinou o sladké pečivo nebo o vánoční cukroví. V rámci spolku probíhají také kurzy pečení a právě vánoční cukroví, nebo velikonoční beránek jsou populární náplní kurzů. O alkoholu a jeho spojitosti s českou kulturou platí totéž co pro Buenos Aires: pivo reprezentuje českou kulturu a hned po něm také Becherovka. V Presidencia Roque Sáenz Peña je ale rozšířeno i povědomí o pěstování a výrobě vína, a to především díky vinařskému charakteru obce Velké Bílovice.

V rámci výročních rituálů a jejich společného slavení jsou Velikonoce zastoupeny společnou přípravou beránka, Vánoce pečením vánočního cukroví. Občasnou tradicí je mikulášská obchůzka, která je pořádána v prostorách spolkového domu formou setkání krajanů a za přítomnosti postav sv. Mikuláše, anděla a čerta.

Důležitou událostí pro českou komunitu v Chacu je pravidelné setkání při obědě připomínajícím příchod Novotného a Šašvaty. Jedná se o společenskou událost pořádanou ve spolkovém domě a hojně navštěvovanou krajanů, přičemž nejdříve probíhají projevy a zdravice, následně je podáván oběd a kulturní program zpravidla zajišťuje soubor Moravanka. Další podstatnou událostí je oslava svátku založení Československé republiky. Právě k tomuto výročí byly v roce 2000 a následně roku 2007 na prostranství s názvem

²⁴⁹ Dříve tomu tak zřejmě bylo, protože jedna z respondentek uvádí pojmenování *vařené chleba* – knedlík.

Paseo de las repúblicas Checa y Eslovaca umístěny sochy Tomáše Garrigua Masaryka²⁵⁰ a Milana Rastislava Štefánika jako připomínka československé krajanské minulosti. Mramorové sochy jsou dílem umělkyně Patricie Šimek. Celá realizace vznikla na základě snahy *Tres Damas* (Juana Calaba, Rosa Handl, Irene Horny), které uvedly v život nápad tehdejší velvyslankyně Edity Hrdé na vystavění soch na třídě darované městem všem etnickým menšinám.²⁵¹ Finanční náklady pokryl prodej losů do loterie,²⁵² prodej sladkého pečiva, ale také skutečnost, že bylo třeba platit pouze materiál, nikoliv práci nebo převoz soch z Buenos Aires do provincie. Každoroční událostí pro komunitu je účast na *Desfile de Carrozas*, průvodu, který v každé skupině účastníků vedou alegorické vozy. Čeští krajané se jej účastní jako etnická menšina a prezentují své tradice skrze vystoupení souboru Moravanka i skrze příslušnou tematickou výzdobu alegorického vozu.

Otázkou je, zda po vzoru, ale v každém pádu podobně jako v USA, probíhá v Presidencia Roque Sáenz Peña mezi českou komunitou volba dívky, která ji pro daný rok zastupuje. Zde pod názvem *reina de la colectividad*.²⁵³ Vedle královny jsou voleny další princezny, které mají podobné povinnosti během roku zvolení jako ona královna. Obdobně jako v USA by měla mít dívka kandidující na královnu dobrou znalost českého prostředí, ideálně také mluvit česky, nebo alespoň říci několik vět. Zajímavostí je očekávání, že budoucí královna bude schopna alespoň krátké zdravice také v angličtině. Během volby, která probíhá ve spolkovém domě za účasti celé krajanské komunity, se dívky představují v rozdílném oděvu: ve společenských šatech, v kroji a v jednoduché košili a kalhotách. Každá z kandidátek musí mít prokazatelně české kořeny. Věkové rozmezí a nutnost být neprovdaná odpovídá kritériím soutěže v USA. Po zvolení dostávají královna i jednotlivé princezny šerpu, kterou nosí takřka na všechny společenské události během roku. Svou etnickou menšinu pak dívky reprezentují také na *Fiesta Nacional del Inmigrante*,²⁵⁴ kde je mezi jednotlivými královnami komunit volena královna imigrantů.

Pokusy o obnovení českého divadla se pojí s působením učitelky u krajanů, Hany Hanušové. Tehdy se krajané znovu na několik let pokusili zapojit se do ochotnického divadla hraného v češtině. V současnosti se již české divadlo nehraje, a to především kvůli odcházející generaci, která byla schopna projevu v češtině.

²⁵⁰ Poměrně zajímavé je, že busta T. G. Masaryka se nachází i v městském muzeu.

²⁵¹ Na dlouhé ulici s čímsi jako drobnými parky je na každé z křižovatek zastavení věnované jedné etnické menšině. Ta zpravidla na daném místě nechala vystavět monument vztahující se k tradici daného etnika.

²⁵² V českém kontextu spíše do tomboly.

²⁵³ V překladu asi nejlépe jako *královna komunity*.

²⁵⁴ V překladu jako *Národní imigrantská slavnost*.

Argentinské zdroje (Husak, Husak 2012) mají při popisu charakteristik české komunity potřebu Čechy spojovat s muzikalitou a hrou na hudební nástroj. Na mnohé české muzikanty vzpomínají také pamětníci jak v monografiích, tak v rámci rozhovorů. Údajně vůbec první české hudební uskupení²⁵⁵ působilo v Presidencia Roque Sáenz Peña ještě dříve než městská kapela. Vystupovalo při všech kulturních příležitostech v rámci komunity i mimo ni. Hrávalo údajně především polky, valčíky a pochody. V současnosti na českou hudební tradici navazuje hudební skupina *Malastrana*, která vznikla roku 1978. V roce 2003 vydala skupina dokonce desku. K roku 2007 v ní hráli v ní členové rodu Adamík (Jorge Cirili, Sidonio Ricardo, Cristian Gerardo, Sergio Adrián a Dante Gabriel) a Nazareno Ibarra a Nicolás Gómez (Garrido 2007: 71). Malastrana dříve doprovázela taneční soubor pod Unión Checoeslovaca, dnes se prezentuje samostatně jak českým, tak především argentinským repertoárem.

Svůj vymezený čas má v krajanském životě, především těch starších, *česká hodinka*,²⁵⁶ dnes půlhodina vysílání radia Esmeralda, v níž autoři pořadu pouští české písně – především dechovku a zvou si hosty, kteří mají co do činění s českou kulturou. Mimo pozdravu a několika málo vět probíhá celé vysílání situované do brzkého nedělního dopoledne ve španělštině (Husak, Husak 2012). Tato nedělní relace postupně dává prostor několika komunitám a obdobně jako v *české hodině* zazní ve vymezeném čase také písně dalších evropských menšin.

Vedle slavností a událostí, které jsou součástí krajanského života, je zajímavou skutečností, jak krajanská komunita přejala z argentinské tradice formu rozloučení se zemřelými. První generace krajanů pohřbívaly své mrtvé podle zvyku ze staré vlasti – do země s pomníkem nad hrobem. Další generace si osvojily pohřbení do jednoho dne po úmrtí a pochování nebožtíka v nákladné nadzemí hrobce, často s několika patry rakví nad sebou (srov. Husak, Husak 2012).

6.3.5 Jazyk jako znak češství – lingvistické okénko potřeť

V krajanských koloniích daleko více než ve městech byli krajané nuceni se co nejdříve naučit španělsky. Zároveň, právě tady byla daleko větší poptávka po českém školství než ve městě. I přesto krajané druhé či třetí generace asimilovali s prostředím

²⁵⁵ *Banda Checa* se skládala z několika trubek, klarinetů, flétny a malého bubnu. Hráli v ní (dle přepisu podle publikace Husak, Husak 2012: 248) Juan, Luis, José a Florián Vervik, Miguel a Esteban Kasnik, Juan Pavlicek, Francisco Barnet, José a Francisco Vonka, José Milacek, Juan Maňak, Milos Horak, José Suster a José Janik.

²⁵⁶ V původním znění jde zřejmě o název typu *la hora checa*, neboť někteří informátoři o relaci mluví jako *hodinka česká*.

daleko rychleji než například ti v severní Americe v Chicagu. Mezi výjimky v tomto procesu, kde asimilace probíhala o něco pomaleji, patří právě Presidencia Roque Sáenz Peña (Dubovický 1989). Stanislav Brouček v jenom ze svých pojednání o krajanech uvádí: *„Zatímco potomci českých zemědělských kolonistů z 18. a 19. st. v zemích východní a jihovýchodní Evropy si většinou uchovávají prvky české etnicity, docházelo a dochází v prostředí průmyslových center k silné asimilaci. Její tempo je závislé na několika faktorech: na velikosti skupiny, kompaktnosti osídlení, objektivních příčinách a subjektivních důvodech k migraci, na míře odlišností soc. prostředí mezi emigrační a imigrační zemí, na kontaktech s čes. zeměmi (s příbuznými nebo s institucemi).* (Brouček 2022 on-line). Pokud by měl být tento předpoklad obecně platný, lze potvrdit, že v případě Argentiny se shodují jak Brouček, tak Dubovický, tak výsledky výzkumu provedeného pro účely disertační práce: aneb Češi žijící na čákrách si češtinu udrželi o něco déle a na výrazně vyšší úrovni.²⁵⁷ Na rozdíl od Buenos Aires lze ještě v Presidencia Roque Sáenz Peña najít krajany, kteří jsou schopni mluvit plynule česky. I přesto platí, že čeština se vytrácí s každou generací víc a víc a zástupci té současné okolo 30 let jsou schopni mluvit česky výhradně na základě toho, že navštěvují kurzy českého jazyka a čeština je pro ně novým cizím jazykem, nikoliv zděděnou řečí.

V kapitole zaměřené na Buenos Aires jsou popsány různé formy prolinání češtiny a španělštiny. Tím signifikantním pro oblast Chaca jsou hispanismy z oblasti zemědělství a hospodářství. Přestože velkou část slovní zásoby v tomto směru krajané převzali, některá slova si přivlastnili a upravili.²⁵⁸

Mezi oslovenými respondenty v Presidencia Roque Sáenz Peña převažovali ti, kteří byli schopni projevu v češtině, nebo češtinu kombinovali se španělštinou. Platí také, že všichni pocházeli z rodin, kde se česky mluvilo. Otázkou je, dokdy a v jaké formě se čeština udržela. Platí i teorie o tom, že pokud jazyk předávala matka, nebo žena, udržel se déle a také skutečnost, že s nástupem do školy začala převažovat španělština nad češtinou a ani české doplňovací školy změnu preferencí z češtiny na španělštinu nezastavily.

²⁵⁷ Naprosto opačný výsledek ale vychází v Chicagu, kde sice krajané žijí v naprosto industriálním prostředí, ale vzhledem k jejich počtu, aktivitám, a především stálému přílivu nových generací přicházejících ze staré vlasti, je čeština udržována neustále na velmi vysoké úrovni. Zároveň je třeba dodat, že výše uvedené tvrzení platí především pro minulé století: dnešní socioekonomické i politické možnosti propojení krajanů a staré vlasti, i současné technologie, dovolují daleko větší míru setkávání krajanů se starou vlastí a tím i s jazykem a zároveň tyto faktory umožňují daleko jednodušší krátkodobou pracovní migraci a s ní i setkávání mezi Čechy po celém světě.

²⁵⁸ Především v zápise v rámci českého textu a ve snaze o český přepis se objevují slova jako již zmiňovaná *čakra* nebo *koseč* (*la cosecha* = sklizeň). V mluveném projevu jsou pak tato a podobná slova začleněna do češtiny a často jsou skloňována podle české gramatiky.

Analogicky k Buenos Aires odpovídá ztráta schopnosti interakce v českém jazyce u každého z dalších sourozenců jedné rodiny a potvrzuje se i Kirklandova teorie o kulturním bilingvistu. Ovšem v případě Presidencia Roque Sáenz Peña jde spíše o souvislý jazykový projev v jednom z jazyků na základě výběru komunikačního partnera: zatímco komunita mezi sebou hovoří španělsky bez nutnosti a potřeby používat češtinu, na mluvčího českého jazyka hovoří česky.²⁵⁹

Místem, kde se krajané dodnes setkávají s češtinou, je výuka českého jazyka a instituce vyslaného učitele u krajanů, která i v tomto případě nese nejdůležitější podíl na tom, že někteří z krajanů jsou nadále schopni češtinu používat. V Presidencia Roque Sáenz Peña byla čeština v době výzkumu vyučována mimo pondělí ve všechny všední dny v několika časových intervalech – odpolední i večerní hodiny a pro několik skupin na různých úrovních. Okolo padesáti studentů pochází z krajanských rodin a věkový průměr se různí dle skupiny. Výuka probíhá v prostorách spolkového domu v původní třídě, kde sídlila československá doplňovací škola a s níž v současnosti sousedí muzeum Jana Osičky. Nově také v samostatné menší budově na pozemku spolku. Hodiny češtiny v době výzkumu navštěvovali jak teenageři, tak studenti důchodového věku. Pro krajaný v této oblasti je výuka češtiny spíše než výukou samotnou společenským setkáním, s čímž souvisí i přístup k výuce jako takové. Problémem je také skutečnost, že zájemci o studium i přes počáteční nadšení na začátku školního roku²⁶⁰ postupně zájem ztrácejí a je třeba neustále aktivně hledat způsob, jak je pro studium jazyka zaujmout.²⁶¹ I přes tyto komplikace se každoročně najde několik studentů, především z řad mladší a střední generace, kteří jsou schopni odjezdu na některý z kurzů češtiny v České republice. Tyto kurzy jsou, ještě daleko citelněji, než v případě Buenos Aires pro studenty jedinou vstupenkou do Evropy, ovšem úměrně tomu platí i to, že výrazněji než v Buenos Aires na zájemce doléhá finanční otázka letenky.

Podstatně rozdílnou od všech ostatních sledovaných lokalit je zde pozice učitele u krajanů. Extrémní důležitost této instituce je patrná už jen z faktu, že takřka všichni dodnes česky mluvící anebo v komunitě velmi aktivní krajané jsou schopni vyjmenovat všechny prozatím vyslané učitele s jejich případnými rodinami a dětmi a nadále jsou s nimi v kontaktu, nebo sledují jejich další osudy. Pouze v Presidencia Roque Sáenz Peña je

²⁵⁹ Specifickou situací je pak rozhovor s výzkumníkem mluvícím španělsky. Většina respondentů pak vybírala jazyk jak na základě úrovně španělštiny komunikačního partnera, tak vzhledem k tématu rozhovoru a možnosti vyjádřit se o něm v češtině.

²⁶⁰ Od března do poloviny prosince.

²⁶¹ O tom svědčí i velmi kolísavá kvantita studentů napříč jednotlivými roky od počátku vysílání učitelů z České republiky dodnes.

takřka pravidlem a etnickou menšinou očekáváno, že pozice vyslaného učitele je zároveň určitým společenským postavením v rámci komunity a od dané osoby je očekávána daleko větší participace na životě krajanů než v případě dalších sledovaných lokalit. Tato skutečnost přispívá mimo jiné k tomu, že krajané, zpravidla staršího věku, kteří již nejsou aktivními studenty češtiny se s jazykem svých předků mohou setkávat skrze návštěvy a společenská setkávání s aktuálně působícími pedagogy. Anebo – což platí také výhradně pro tento sledovaný prostor – občas také s etnology a vědci přijíždějícími do lokality za terénním výzkumem.

„Už mám todo pomíšané.“ (muž, 80 let)

„Tož sme spívali aj česky aj španělsky“ (žena, 90 let)

„To tam zustalo, zustavalo dost dlouho, pretože potom byly ty další tety a to se mluvilo. Babička ona nemluvila, ale rozuměla, tak ona byla taky část tohoto.“ (žena, 30 let)

„My sme na českej školi dycky říkali (...) došli jedni druzí (...) tak sme se potom tak pomíšali.“ (žena, 90 let)

7 Závěr

Úměrně k rychlosti, jak se otevírá svět a nabízí možnosti jak na trhu práce, tak v odvětví průmyslu, výroby, obchodu i turistiky, ubývá těch, kteří by odešli do zahraničí natrvalo. Daleko častěji jsou to krátkodobé migrace za studiem, či pracovní příležitostí a po nich dnes velmi často následují návraty do vlasti. I proto může být téma zahraničních Čechů v odborném diskurzu postupně upozadováno. Zahraniční Češi jsou pro nás žijící ve staré vlasti okrajově známou skupinou, o které většinově předpokládáme, že bude homogenní nebo alespoň vzájemně porovnatelná. Tento předpoklad byl také důvodem zadání disertační práce jako původní komparace dvou největších českých krajanských menšin na světě – té v Chicagu a té v Buenos Aires. Lokalita amerického kontinentu, velikost obou měst a jejich význam pro danou oblast společně se skutečností, že se v obou případech prokazatelně jedná o české menšiny měly zajistit skutečnost, že výsledky sebrané při terénním výzkumu v obou jmenovaných oblastech bude možno komparovat. Tento prvotní záměr, který se zdál jako velmi logický a nosný pro celou práci, vyvrátil již první vstup do terénu v roce 2022, kdy bylo jasné, že každý z prostorů je natolik specifický, že komparace takřka není možná. Rozdílné historické, politické i společenské vývojové linky ve vztahu mezi starou vlastí a novou lokalitou, i v obou zemích samotných zapříčinily naprosto rozdílný vývoj a možnosti krajanské komunity v obou Amerikách. Navíc, ani současnost obou krajanských skupin založena na socioekonomických faktorech, nedovoluje toto porovnání.

Zároveň s terénním výzkumem probíhala rešerše písemných a archivních materiálů a materiálů osobní povahy. Na nich se ukázala další komplikace původně zamýšlené komparace, a to zcela rozdílná kvantita. O Chicagu a české menšině v něm žijící je materiálu takřka přehřšel, jak v rámci odborné, tak populárně naučné literatury v obou jazycích, ale také autorských knih z řad krajanů a krajanských tiskovin. Naopak v případě Buenos Aires a následně připojené lokality Presidencia Roque Sáenz Peña jde v porovnání s Chicagem spíše o paběrkování – několik odborných článků a občasné krajanské tiskoviny, přičemž životnost krajanských periodik ve srovnání s tiskovinami v Chicagu a okolí měla a má život vpravdě jepičí a až na výjimky tiskoviny vznikají a zanikají v identickém roce. Tato skutečnost se výrazně projevila na historiografické části této práce o všech třech vybraných lokalitách, neboť zatímco život Čechů v Chicagu od počátku jejich sdružování je popsán v češtině i angličtině vědci i krajany velmi zevrubně, v případě

Argentině bylo třeba spoléhat na minimum autorů z řad odborníků a na jednotky krajanských monografií.

Všechny výše uvedené skutečnosti si vynutily koncipovat zcela jinak obsahově i formálně-stylisticky část práce zaměřenou na českou enklávu v Chicagu a část pojednávající o krajanech na obou místech Argentiny. Zároveň, v případě kapitol o Argentině jsou některé z informací platné pro oba zkoumané terény, jak bylo v textu vždy upozorněno, některé údaje si naopak rozporují. Rozhodně by ale nebylo jednodušší cestou pokračovat dle původního záměru a provádět výzkum jen ve dvou terénech Chicagu a Buenos Aires. Původní předpoklad, že Buenos Aires bude dostatečně nosným terénem pro výzkum české krajanské komunity v Argentině, totiž vyvrátilo hned několik skutečností, přičemž nejdůležitější z nich je úroveň mluveného jazyka, potřeba ztotožňování se s českou kulturou i jiný přístup ke kulturnímu dědictví svých předků. Strojově identické zpracování údajů ze všech tří terénů by vedlo k jedinému: vytratil by se kontext každé z lokalit, který je tím, co utvářelo minulost i současnost každé z krajanských skupin. Zároveň by každý z vybraných terénů ztratil svou jedinečnost, kterou si s sebou nese a která mu dovoluje se přizpůsobovat aktuálním potřebám krajanské komunity i majoritní společnosti. Dalším z důsledků by byla skutečnost, že sebraná data by ve snaze porovnávat neporovnatelné ztratila původní význam a váhu.

K jednotlivým hypotézám: Autorka předpokládala, že *centrem krajanského setkávání a života komunity jsou krajanské spolky. Jejich zaměření odpovídá potřebám krajanů – navázat na obyčeje a zvyky, které udržovali ve staré vlasti a které si přinesli s sebou do neolokality. Krajanské spolky, dle první hypotézy, zajišťují prostor nabízející možnost společné komunikace v českém jazyce. Dovolují také navázat na aktivity, které Češi pěstovali před odchodem z vlasti. Konkrétně se jedná o pokračování ve sportovních a vlasteneckých aktivitách ve spolku Sokol, který je dnes hojně zastoupen v zahraničí.* Pro krajanské spolky v Chicagu je pravdivá skutečnost, že jsou místem krajanského setkávání, ovšem rozhodně ne jeho výhradním centrem. Krajané se setkávají také mimo spolky, při různých událostech pořádaných institucionálně i na základě vlastní iniciativy. Zaměření spolků neodpovídá ani tak aktuálním potřebám krajanů, jako navazuje na tradiční spolkovou činnost dle jejich zaměření a naopak se v některých směrech částečně amerikanizuje a přizpůsobuje majoritní společnosti – tak jako krajané sami. Krajanské spolky jsou prostorem pro komunikaci v češtině, ovšem je častým pravidlem, že oficiální spolková komunikace musí nutně probíhat v angličtině a následná komunikace mezi krajany se dělí dle preferencí a faktorů zmíněných v příslušných kapitolách práce

na tu v češtině i v angličtině. Spolky v Chicagu rozhodně navazují na ty, které zakládali Češi brzy po příchodu do USA, ať už jsou to různé formy folklorních souborů, nebo sportovních organizací. V případě Chicaga platí, že nejsilnější pozici mají spolky *United Moravian Societies* a *Sokol Tabor*. Pro krajanské spolky v Argentině platí zcela bezvýhradně, že jsou společně s hodinami češtiny vedenými vyslanými učiteli u krajanů, centrem, ale bez nadsázky také jediným místem setkání s českou kulturou. Vzhledem k tomu, že spolků je minimum – v každé z lokalit aktivně působí jeden – jde spíše o přizpůsobení krajanů tradičnímu zaměření spolku, než přizpůsobování náplně spolkových aktivit krajanům. Především v Buenos Aires také dosti závisí na aktivitě vyslaného učitele a jeho invenci, která je hlavní hybnou silou většiny spolkových akcí. Spolky v každém z případů navazují na tradiční spolkovou činnost krajanských předků, a to především skutečností, že v každém z nich působí folklorní soubor. Tvrzení o spolku jako prostoru pro hovory v češtině je naprosto neplatné, neboť krajané – především ti v Buenos Aires – již nedisponují schopností plynulého projevu v češtině. Samozřejmě je třeba zohlednit výjimky. Zcela vyvrácena byla skutečnost o plošném fungování sokolského hnutí v současnosti. Přestože v obou zkoumaných lokalitách v Argentině Sokol působil a byl důležitou složkou krajanského života, dnes, i přes stále existující objekt, nepůsobí pod správou české krajanské komunity ani jedna z dříve fungujících sokolských jednot.

V rámci druhé hypotézy autorka předpokládala, že *díky všem technickým možnostem se v posledních 20 letech prohlubuje množství virtuálního kontaktu mezi krajaný v zahraničí a jejich starou vlastí, jak na úrovni osobních vztahů mezi konkrétními rodinami či přáteli, tak na úrovni globální – sledování české televize, čtení českých zpráv na internetu, možnost výuky češtiny on-line. Tento způsob komunikace a přenosu informací by měl vedle jiného zajistit lepší povědomí o současném vývoji, kultuře a současných reáliích staré vlasti.* Krajané z Chicaga opravdu tuto hypotézu potvrzují, především na úrovni osobních kontaktů, a to z toho důvodu, že se jedná buď o první generaci přicházející do Spojených států amerických, nebo o ty, kteří mají možnost buď cestovat, nebo rodina z České republiky cestuje za nimi. Bližší kontakt se starou vlastí a jeho potřeba je pak nasnadě. Občas se objevuje potřeba sledovat české zpravodajství a aktuální dění, ale zpravidla jej pohltí každodenní život v jiné zemi než je Česká republika. Výuku češtiny on-line využívá zcela mizivé procento, a to jak z důvodu možnosti navštěvování české školy v Chicagu, tak vzhledem k možnosti být součástí školy v České republice v určitých měsících, tak pro nekomfort výuky ve virtuálním prostředí. To vše se ale týká dětí ve školním věku. Dospělí krajané se češtinu on-line neučí, nebo si ji

touto formou nepřipomínají. Oproti původnímu předpokladu, možnost aktuálních informací ze staré vlasti spíše neprohlubuje znalost krajanů o České republice. Tuto instituci zastávají rodiny, škola, nebo spolky. V Argentině je situace výrazně rozdílná především v tom, že krajané bez výjimky už nejsou schopni rozumět česky natolik, aby si pustili televizi a v ní mluvené slovo v češtině. Pokud disponují sociálními sítěmi – což především starší krajané ku podivu disponují – projevují se nebo komunikují výhradně španělsky. Pouze někteří jsou v kontaktu s rodinou ve staré vlasti z důvodů popsaných výše v této práci. Co se výuky češtiny on-line týče, jakékoliv on-line prostředky sami krajané nevyužívají, nevyhledávají a ani o ně nemají zájem. Pokud ovšem nejde o výuku češtiny vyslanými učiteli přímo v rámci Argentiny.

Hypotéza týkající se jazyka a jeho uchování v české krajanské komunitě předpokládala, *že díky možnosti on-line výuky se krajané mohou účastnit výuky češtiny takřka kdekoliv a odkudkoliv a i díky této možnosti se druhé až x-té generaci krajanů otevírá cesta, jak se naučit jazyk svých předků nezávisle na přítomnosti školy, či učitele češtiny v dané lokalitě. Pokud mají ovšem o jazyk zájem.* Ve všech třech sledovaných lokalitách platí, že krajané preferují prezenční výuku jazyka nad výukou on-line formou. V případě Chicaga jde o jednotky dětí narozených v krajanských rodinách, jimž rodiče vybrali on-line výuku jako formu učení se češtiny. Důvodem je zpravidla časová flexibilita, nebo nespokojenost s prezenční výukou. V případě Buenos Aires probíhá on-line formou několik hodin češtiny týdně, přičemž ji využívají především ti, kteří by dojížděním na prezenční hodinu strávili extrémní množství času. Pro lokalitu Presidencia Roque Sáenz Peña je on-line výuka vzhledem k menšímu zájmu o výuku a nutnou neustálou motivaci studentů k pokračování v návštěvě hodin češtiny, zcela nevhodná a také neprobíhá. Obecně lze konstatovat, že možnost výuky češtiny on-line rozhodně nepozvedla ani v jedné zemi povědomí o češtině, její znalost nebo motivaci se ji učit v žádné z krajanských skupin.

Čtvrtá hypotéza souvisela s proběhnuvší pandemií Covid-19. Předpokládala, *že některé spolky mohly na základě pandemické zkušenosti posílit, jiné zcela zaniknout nebo oslabit natolik výrazně, že balancují nad propastí zániku a s nimi i část tradice české krajanské komunity v zahraničí.* Pro všechny krajanské spolky bez výjimky a obecně pro krajanská společenství ve sledovaných lokalitách platí, že následky útlumu sociálního života přinesly odliv nejstarší krajanské skupiny, a to buď na základě zdravotních komplikací i úmrtí, tak dílem ze strachu, dílem ze zvyku už se nesdružovat. Zároveň pro všechny spolky a obecně aktivní krajanský život platí důležitost čehosi jako vln

krajanské populace. Především ve folklorních souborech, nebo v Sokole je citelné aktuální množství aktivních krajanských rodin, nebo aktivních jednotlivců, kteří hýbou českou komunitou. Na základě pauzy způsobené pandemií zanikly krajanské pěvecké sbory v Buenos Aires i Presidencia Roque Sáenz Peña, a to především kvůli vysokému věku členů. Pandemie ale do krajanského života nezasáhla výrazněji než jinde a překvapivě ani neurychlila zánik některých těles nebo spolků.

Výzkum ve zmiňovaných lokalitách přinesl vedle předem vytyčených hypotéz řadu otázek a témat a mimo ně i poměrně zajímavý poznatek, který autorka textu pracovně označila jako *fenomén zoo*. Jde o skutečnost, kdy se etnická skupina v situaci, kdy je zkoumána jako ona etnická skupina, snaží, aby tak byla výzkumníkem vnímána a aby se tak prezentovala. Zároveň je skupina už natolik zvyklá na přítomnost výzkumníků, že při návštěvě dalšího předvádí jakoby naučený vzorec chování a předkládá výzkumníkovi příběhy a informace, které si dle jejího mínění výzkumník přeje slyšet – často dokonce i bez toho, aby daný výzkumník stihl otázku vůbec položit. V praxi jde o toto: v případě Presidencia Roque Sáenz Peña byli krajané zpravidla dobře připravení na návštěvu výzkumnice, a to jak českým pohoštěním (bramborový salát, koláče), tak nápoji (becherovka, která se spíše nepodávala, ale ukazovala jako artefakt). Všichni, kdo toho byli schopni, se snažili alespoň základně komunikovat v češtině nebo předvést alespoň několik vět, které si pamatují z dětství. Podstatnou součástí návštěvy byla ukázka předmětů, které dotyčným někdo přivezl z České republiky, vzpomínání na předchozí návštěvy etnologů a obecně na zájem o menšinu v této lokalitě. Většina z oslovených totiž takovou návštěvu již zažila a setkání s etnologem pro ně nebylo novinkou. Zřejmě i z toho důvodu se někteří zcela bez vyzvání rozvyprávěli o své rodinné emigrantské historii, kterou doplnili fotografiemi a dalšími artefakty. Zároveň v Presidencia Roque Sáenz Peña fungovalo cosi jako povinná návštěva, nebo předem dané kolečko návštěv u významných představitelů české komunity. A i jednotliví respondenti navzájem, jakoby podle nacvičeného scénáře, nejen vyprávěli, ale i vzájemně doporučovali další osoby k rozhovoru. Na určité části respondentů bylo patrné, že vzniklá situace – etnografický výzkum v místě jejich bydliště se zastřešujícím tématem českém emigrace do zahraničí – pro ně rozhodně není nové téma a probíhá cosi jako nacvičený vzorec pro tuto situaci. Naopak ani v jednom z obou zbývajících případů fenomén zoo nenastal: v Chicagu z toho důvodu, že respondenti neměli zapotřebí demonstrovat své češství a zároveň proto, že se s etnografickým výzkumem setkali pouze někteří; v Buenos Aires proto, že respondenti své češství už takřka neměli jak demonstrovat mimo rodinné linie a příklonu k etnické

menšině. Při setkávání s krajaný v Chicagu každý z oslovených mluví dle svých možností česky nebo anglicky, je schopen odvyprávět vlastní příběh a čeká na položení otázky, někteří respondenti nabízeli jako občerstvení české výrobky, nejčastěji ale importovanou pálenku, kterou ovšem pili i mezi sebou. Zpravidla neměli potřebu demonstrovat své češství, stačilo jim, že si ho sami uvědomují. V případě Buenos Aires respondenti mluvili výhradně španělsky, až na výjimky probíhala setkání mimo jejich domovy v prostředí tradičních argentinských kaváren, uměli odvyprávět příběhy svých předků a někteří přinesli i fotografie.

Pro další zkoumání se vedle pokračování ve vytyčeném tématu formou detailnějšího zpracování jeho konkrétních částí příkladně skrze odborné články nabízí otevřít nové téma v rámci zkoumání krajanské menšiny. Nepřímo vychází z jedné ze statí Stanislava Broučka: *„Navzdory skutečnosti, že jsou rozptýleni a skládají se z dosud nevyčíslitelného počtu různě vzniklých skupin a shluků jednotlivců, vnímají se i tak jako celek, který především svou etnicitou přináleží k české kultuře, a proto se mnozí z nich přes dlouholetou odloučenost cítí jako přirozená součást českého národa,“* (Brouček 2011: 10). Toto vnímání potvrzují výzkumy ve všech třech zmíněných lokalitách. Otázkou ale je, co znamená krajanská základna pro nás žijící v České republice, jaké je povědomí o krajanech v zahraničí a jak vůbec česká společnost vnímá krajaný. Co od nich očekává a co považuje za nutné, aby je byla schopna vnímat jako Čechy. Toto je možný rámec otázek ke zkoumání krajanské perspektivy v České republice, což by samo o sobě mohlo přinést zajímavé výsledky vzhledem ke vztahování se ke krajanské komunitě. Prozatím je častým fenoménem hledání vztahu krajanů směrem ke staré vlasti. Otázkou je, jaké výsledky by nabídl obrácený směr, tedy vztahování většinové české společnosti vzhledem ke krajanům v zahraničí.

Text předkládané disertační práce zcela neodpověděl na všechny otázky spojené se současností české krajanské komunity v zahraničí, a to ani v případě vymezených lokalit. Každá z výzkumných cest naopak otevřela řadu dalších otázek. Je třeba dodat, že ani po více jak čtyřletém výzkumu si práce neklade a ani nemůže klást za cíl být pokládána za komplexní souhrn minulosti a současnosti krajanských komunit ve vybraných třech lokalitách. Cílem disertační práce bylo, především na základě důkladného seznámení s historií krajanských komunit v obou zemích, kvalifikovaně zachytit a popsat současný stav krajanské komunity a krajanských spolků ve vybraném terénu. Dílčím cílem se postupně během setkávání s krajaný stalo zviditelnění krajanské otázky, snah a potřeby vztahovat se k češství pro současnost a pro českou společnost. Ruku

v ruce s dílčím cílem se také podstatnou součástí cíle práce stávala zodpovědnost vůči krajauským skupinám a jejich současnému postavení ve společnosti státu, v němž žijí, ale především vůči své staré vlasti – České republice.

„Lidé mají různé osudy.“ (muž, v USA cca od roku 2000)

„Skočit z jiné kultury do druhé kultury to není jenom tak.“ (muž, v USA cca od roku 2000)

„... víš co, jednodušší život není nikde...“ (žena, v USA cca od roku 2000)

„To bohatství může být na mnoha úrovních (...) ne všechno je o penězích“ (žena, v USA cca od roku 1990)

O vzpomínkách a stesku

„Vzpomínky – když se projdeš po tom městě a vidíš školu, kam jsi chodila.“ (muž, v USA od roku 2000)

O domově

„Kde je doma (...) někde mezi tou Moravou a Českem a někde mezi Amerikou (...) pro mě doma není místo, pro mě doma je kde najdu svoji ženu a děti.“ (žena, v USA cca od roku 1990)

„Doma je vždycky doma (...) já sem odešel v osmadvaceti (...) takže sem byl vytrhnutý sám sebou (...) tady mám domek, tady mám kluky (...) 51 procent je Mařatice, 49 procent tady.“ (muž, v USA cca od roku 2000)

„...když letíš do Česka, tak si řeknu letím domů a když letím do Ameriky, letím domů...“ (žena, v USA cca od roku 2010)

O češství a češtině

„My s manželem sme Čechoameričani a naše děti to mají asi naopak.“ (žena, v USA od roku 2010)

„My sme něco jako mezi (...) pro Čechy nejsme už Češi a pro Amíky ještě nejsme Amíci (...) já sem Čech a moje děti sou Čechoameričani (...) dyž se jich zeptáš, oni ti řeknou, že sou Američani, ale řeknou Ti to česky.“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„...že si to snad jednou uvědomí a poděkuje nám, až budou velcí, že jsme je naučili mluvit česky.“ (žena, v USA cca od roku 2010)

„Česká republika je pro mě místo, odkud odjeli moji předci, jsou tam mé kořeny. Narodil jsem se a celý život jsem prožil v Argentině, takže jsem na Českou republiku vždycky nahlížel jako na něco, o čem jsem četl a o čem mi jiní vyprávěli. Vždycky to byl pohled zdaleka – z Jižní Ameriky na Evropu. Zajímalo by mě, co si myslí Češi a hlavně česká mládež o těch, kteří emigrovali do Argentiny, jak nás, potomky Čechů, vidí v čase,“ (Návarová 2014: 43).

8 Seznam literatury a zdrojů

Monografie, sborníky

- BACHURKOVÁ, K., NÁVAROVÁ, R., PILÁTOVÁ, M. a RAŠKOVÁ, L. (2014). *Češi ve světě – příběhy. Jižní Amerika. Paměť krajanů*. Praha: Dům zahraniční spolupráce.
- BARNEY BUEL, E. K. (1932). *Příručka Spojených Států Pro Přistěhovalce a Cizince*. Chicago: Národní Jednota Dcer Americké Revoluce.
- BARŠOVÁ, A. (2014). Vystěhovalci, navrátilci, světoběžníci In BROUČEK, S., GRULICH, T. (2014). *Nová emigrace z České republiky po roce 1989 a návratová politika: (náhled na problematiku v kontextu vývoje světových migrací: vznik moderních diaspor a transnacionálních společností)*. Praha: Etnologický ústav AV ČR ve spolupráci se Senátem PČR a Mezinárodní organizací pro migraci, s. 86–100.
- BARTEČEK, I., PAVLÍČEK, J. (1998). Česká krajanská komunita v Latinské Americe. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Faculta philosophica. Historica* 28–1998. Sborník prací historických XVI. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, s. 121–128.
- BLAHŮŠEK, J. (2011). *Malý etnologický slovník*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.
- BROUČEK, S., HRUBÝ, K. (2000). *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století: symposium o českém vystěhovalectví, exulantství a vztazích zahraničních Čechů k domovu 29.–30. června 1998*. Praha: Karolinum.
- BROUČEK, S. a JEŘÁBEK, R. (Eds.). (2007). *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Mladá Fronta.
- BROUČEK, S., JEŘÁBEK, R. (Eds.). (2007). *Lidová kultura II: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Mladá Fronta.
- BROUČEK, S., GRULICH, T. (2009). *Domácí postoje k zahraničním Čechům v novodobých dějinách (1918–2008)*. Praha: Nakladatelství Public History ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR.
- BROUČEK, S. (2011). Zahraniční Češi z domácí perspektivy. In: *Češi – národ bez hranic: Výběr textů a diskuze ze semináře k problematice národního vědomí Čechů žijících v zahraničí*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, s. 51–56.
- BROUČEK, S. (2011). České zahraniční komunity. In: *Češi – národ bez hranic: Výběr textů a diskuze ze semináře k problematice národního vědomí Čechů žijících v zahraničí*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, s. 142–146.

- BROUČEK, S. (2014). Nová emigrace z České republiky po roce 1989 a návratová politika. In BROUČEK, S., GRULICH, T. (2014). *Nová emigrace z České republiky po roce 1989 a návratová politika: (náhled na problematiku v kontextu vývoje světových migrací: vznik moderních diaspor a transnacionálních společností)*. Praha: Etnologický ústav AV ČR ve spolupráci se Senátem PČR a Mezinárodní organizací pro migraci, s. 14–23.
- BROUČEK, S. a kol. (2017). *Migrace z České republiky po roce 1989 v základních tematických okruzích*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
- BUBENÍČEK, R. (1939). *Dějiny Čechů v Chicagu*. Chicago: nákl. vlastním.
- BUDILOVÁ, J., L., ERIKSEN, T., H., HAALAND, G., HROCH, M., JAKOUBEK, M. (2021). *Etnické skupiny, hranice a identity*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- členkyně Kongregace Školských sester De Notre Dame, (1930). *Budiček českým školám a rodinám. Nový návod k vyučování českému čtení*. Omaha, Nebraska: Národní Svaz Českých Katolíků v Americe.
- CESAL, B. (2012). *Chaco, tierra de esperanza*. Buenos Aires: Elemento.
- Czech American Cuisine*. Oakbrook, Illinois: Cultural Division of CSA Fraternal Life.
- ČAPEK, T. (1926). *Naše Amerika*. Praha: Národní rada československá.
- ČAPEK, T. (1940). *Návštěvníci z Čech a Moravy v Americe v letech 1848–1939*. Chicago: Colour Printing Co.
- ČECH, J. a kol. (2016). *Velké Bílovice: město v kraji vinohradů*. Velké Bílovice: F.R.Z. agency.
- (2009). *Deklarace o přátelství a spolupráci mezi Městem Velké Bílovice, Česká republika a Městem Presidencia Roque Saenz Peña, Argentina*. Velké Bílovce. V textu uvedeno jako Deklarace.
- DOUŠEK, R. a kol. (2014). *Úvod do etnologického výzkumu*. Brno: Masarykova univerzita.
- DUBOVICKÝ, I. (1987). Krajanská kolonie Presidencia Roque Saenz Peña (Příspěvek k počátkům českého vystěhovalectví do Argentiny). In: *Češi v cizině, sv. 2*. Praha: ÚEF ČSAV, 139–181.
- DUBOVICKÝ, I. (1988). Kolonizační pokusy v Argentině a meziválečná Československá republika. In: *Češi v cizině, sv. 3*. Praha: ÚEF ČSAV, 193–236.
- DUBOVICKÝ, I. (1989). Formování českého a slovenského etnika v Argentině. In: *Češi v cizině, sv. 4*. Praha: ÚEF ČSAV, 130–141.

- DUBOVICKÝ, I. (2003). *Češi v Americe. Czechs in America*. Praha: Pražská edice.
- DUBOVICKÝ, I. (2018). *Češi v Americe a česko-americké vztahy v průběhu pěti staletí*. Praha: EPOCH.
- EISENBRUK, V. (2009). Krajanská komunita ve světě a její podpora ze strany Ministerstva zahraničních věcí ČR. In: *Krajané a Česká republika: Hledání možností k nové otevřené spolupráci*. Praha: Etnologický ústav AV ČR ve spolupráci se Senátem PČR, s. 9–14.
- ERIKSEN, H., T. (2010). *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives*. London, New York: Pluto Press.
- FIALOVÁ, L. (1996). Emigrace. In MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník*. I. díl. Praha: Karolinum.
- HUSAK, M. E., HUSAK, L. M. (2012). Adaptación y cultura de los inmigrantes checoslovacos en Sáenz Peña. In FORNEROD, F., BECK, H., PICCOLI, M. (2012). *Quitando fronteras. Antes pasa una historia de la presencia de don Orión y de sus primeros misioneros en Pcia. Roque Sáenz Peña (Chaco) durante 1939–1946*. Resistencia: Ediciones de la Paz, 205–262.
- GAÑA, A. (2011a). *Pequeña Historia Ilustrada de la Gran Familia Saenzpeñense. Tomo 1 (1912–1929)*. Presidencia Roque Sáenz Peña: Jorge Bockowski.
- GAÑA, A. (2011b) *Pequeña Historia Ilustrada de la Gran Familia Saenzpeñense. Tomo 2 (1929–1939)*. Presidencia Roque Sáenz Peña: Jorge Bockowski.
- GARRIDO, P. (2007). *Sbohem... Adiós... Zbohom... Crónicas de checos y eslovacos en Argentina*. Mar del Plata: Suárez.
- GENNEP VAN, A. (1997). *Přechodové rituály*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- GRULICH, T. (2011). Vztah českého státu k vlastním diasporám v cizině. In: *Češi – národ bez hranic: Výběr textů a diskuze ze semináře k problematice národního vědomí Čechů žijících v zahraničí*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, s. 37–46.
- HABENICHT, J., PREGLER, A. (1899). *Památník starých českých osadníků. Vydání k II. výročí Slavnosti v neděli, dne 20. srpna 1899*. Chicago: Národní Tiskárny.
- HANZELKA, J., ZIKMUND, M. (1956). *Tam za řekou je Argentina*. Praha: Orbis.
- HANUŠOVÁ, H. (2008). *Rozárka a prezidenti*. Praha: Olympia.
- HOBBSBAWM, E., RANGER, T. (2012). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CHADA, J. (1981): *The Czechs in the United States*. Washington: SVU Press.

- CHALUPA, J. (1999). *Dějiny Argentiny Uruguaye Chile. Dějiny států*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- JAGOŠOVÁ, A. (2021). *150+1 rok v Sokole Praha Vršovice*. Praha: Nakladatelství IRIS – Rudolf Valenta.
- JAGOŠOVÁ, A. (2023). Sokol v zahraničí: Sokol bratra má i v Chicagu. In *Sokol* 79 (4), 26–27.
- JANEČEK, P. (2014). Etnografický výzkum. In DOUŠEK, R. a kol. (2014). *Úvod do etnologického výzkumu*. Brno: Masarykova univerzita.
- KAZIMOUR, K. (1937). *Památník československé kolonie v Argentinském Čaku. Historia de la Colonización checoslovaca en el Chaco Argentino 1912–1937*. Presidencia Roque Sáenz Peña: Venkov Čákeňský.
- KLEVETOVÁ, I. (1986). Emigrace českých a slovenských sklářů ve 20. a 30. letech 20. století. In: *Češi v cizině, sv. I*. Praha: ÚEF ČSAV, 138-152.
- kolektiv (2011). Generální rozprava na téma Češi – národ bez hranic. In. BROUČEK, S. (2011). *Češi – národ bez hranic: Výběr textů a diskuze ze semináře k problematice národního vědomí Čechů žijících v zahraničí*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, s. 147–207.
- KRUPIČKA, M. (2014). Kolik je Čechů ve světě? In BROUČEK, S., GRULICH, T. (2014). *Nová emigrace z České republiky po roce 1989 a návratová politika: (náhled na problematiku v kontextu vývoje světových migrací: vznik moderních diaspor a transnacionálních společností)*. Praha: Etnologický ústav AV ČR ve spolupráci se Senátem PČR a Mezinárodní organizací pro migraci, s. 130–135.
- KŘÍŽ, J., PROCHÁZKOVÁ, L. (2017). *Střípky z českého Chicaga: Edice dokumentů k dějinám Čechů v americkém Chicagu v letech 1848–1918*. Praha: Academia.
- KŘÍŽ, J. (2022). *Česká Amerika: Chicago*. Praha: Epoque.
- KUČERA, K. (1990). *Český jazyk v USA*. Praha: Karlova univerzita.
- LEŠČÁK, M., SIROVÁTKA, O. (1982). *Folklór a folkloristika. O ľudovej slovesnosti*. Bratislava: Smena.
- MÁCHA, Z. (1994). Češi byli při tom. In KŘÍŽEK, L. a kol. (1994) *Americká občanská válka*. Praha: X-Egem, s. 120–132.
- NÜNNING, A. (ed.), (2008). *Lexikon teorie literatury a kultury*. Brno: HOST.
- OBROVSKÝ, J., DOUŠEK, R. (2014). Archivní výzkum. DOUŠEK, R. a kol. (2014). *Úvod do etnologického výzkumu*. Brno: Masarykova univerzita.
- OPATRNÝ, J. (ed.), (2014). *Las relaciones checo-argentinas*. Praha: Karolinum.

- POHUNEK, J., JANEČEK, P., VOTRUBA, A. (2014). *Metodická příručka ke sběru folkloru*. Praha: Národní muzeum.
- POLIŠENSKÝ, J. (1970). Český podíl na předhistorii Prvního máje. Čeští dělníci a masakr v Chicagu roku 1888. In POLIŠENSKÝ, J. *Začiatky českej a slovenskej emigrácie do USA. Česká a slovenská robotnícká emigrácia v USA v období I. internacionály*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- PŘÍKAZSKÝ, Š. (2013). *Amerikán z Lužic*. Brumovice: Carpe diem.
- (1938). *Příručka pro zámořské krajany, kteří navštíví starou vlast*. Praha: Výbor pro upravení osobních styků s krajany ze zahraničí.
- RECHCÍGL, M. (2000). *Postavy naší Ameriky*. Praha: Pražská edice.
- RECHCÍGL, M. (2020). *Češi se ve světě neztratí, natož v Americe: medailonky ze života českých vystěhovalců*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- SOUKUP, M. (2014). *Terénní výzkum v sociální a terénní antropologii*. Praha: Karolinum.
- ŠATAVA, L. (1989). *Migrační procesy a české vystěholectví 19. století do USA*. Praha: Univerzita Karlova.
- ŠATAVA, L. (1996): Vystěholectví do USA. In: Češi v cizině, 9. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, s. 155–171.
- ŠATAVA, L. (2009). *Jazyka a identita etnických menšin. Možnosti zachování a revitalizace*. Praha: SLON.
- VALÁŠKOVÁ, N. (2014). Návraty do Československa po první a druhé světové válce. In BROUČEK, S., GRULICH, T. (2014) *Nová emigrace z České republiky po roce 1989 a návratová politika: (náhled na problematiku v kontextu vývoje světových migrací: vznik moderních diaspor a transnacionálních společností)*. Praha: Etnologický ústav AV ČR ve spolupráci se Senátem PČR a Mezinárodní organizací pro migraci, s. 152–160.

Internetové zdroje

Poznámka autorky: Z některých webových stránek bylo využito více hesel, nebo odkazů. V případě úložišť periodik mohlo být citování z více článků. Pokud tomu tak je, je nejdříve uvedena hlavní webová stránka a v bodech (společně s autory jednotlivých hesel, nebo článků) pokračují odkazy na různé části identické webové stránky.

Budějovický Budvar (2016). *Světlý ležák Czechvar z Budějovického Budvaru získal zlatou medaili v U S A*. Dostupné z (5. 9. 2024): <https://www.budejovickybudvar.cz/tiskove->

zpravy/svetly-lezak-czechvar-z-budejovickeho-budvaru-ziskal-zlatou-medaili-v-usa v textu uvedeno jako Czechvar

ČTK (2023). Český rozhlas: K českým kořenům se v USA hlásí 1,4 milionu lidí. Nejvíce Čechů bylo z Texasu, Illinois a Kalifornie. Dostupné z (18. 9. 2024). https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/scitani-lidu-14-milionu-cechu-koreny-usa-concensus-bureau_2309220638_jar v textu uvedeno jako Český rozhlas 2023

redakce (1915). Momentky z oblastí válkou stížených zemí In *Denní hlasatel* 9 (25). Chicago: Denní hlasatel Printing and Publishing, s. 2. Dostupné z (18. 9. 2024): <https://www.digitalniknihovna.cz/dsmo/view/uuid:188de457-af50-4602-98c7-a60716b25770?page=uuid:01dd3a63-29d2-11ed-a392-001b63bd97ba>

FRIENDS OF BOHEMIAN NATIONAL CEMETERY. *průvodce*. Dostupné z (18. 9. 2024): <https://www.friendsofbnc.org/mapimages/puvodceCZ.pdf> v textu uvedeno jako BNC průvodce

HINGAROVÁ, V. V. *La migrace*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Dostupné z (18. 9. 2024): <https://lamigrace.ff.cuni.cz/>

- *Argentina. Historie. České (československé) vystěhovalectví do Argentiny*. Dostupné z (18. 9. 2024): <https://lamigrace.ff.cuni.cz/argentina/historie/> v textu uvedeno jako La migrace – historie
- *Argentina. Noviny. Buenos Aires*. Dostupné z (18. 9. 2024): https://lamigrace.ff.cuni.cz/argentina/casopisy/?wpvposttag=buenos-aires&wpv_aux_current_post_id=582&wpv_aux_parent_post_id=582&wpv_view_count=519-CATTR112579bb2a03b6ca522022233a48586d v textu uvedeno jako La migrace – noviny BsAs
- *Argentina. Noviny. Chaco*. Dostupné z (18. 9. 2024): https://lamigrace.ff.cuni.cz/argentina/casopisy/?wpvposttag=chaco&wpv_aux_current_post_id=582&wpv_aux_parent_post_id=582&wpv_view_count=519-CATTR112579bb2a03b6ca522022233a48586d v textu uvedeno jako La migrace – noviny Chaco
- *Argentina. Spolky. Buenos Aires*. Dostupné z (18. 9. 2024): https://lamigrace.ff.cuni.cz/argentina/spolky/?wpvposttag=buenos-aires&wpv_aux_current_post_id=309&wpv_aux_parent_post_id=309&wpv_view_count=519-CATTR6836526467b0f448c25a2caee4b3e155 v textu uvedeno jako La migrace – spolky BsAs

- *Argentina. Spolky. Buenos Aires-provincie*. Dostupné z (18. 9. 2024): https://lamigrace.ff.cuni.cz/argentina/spolky/?wpvposttag=provincie-baires&wpv_aux_current_post_id=309&wpv_aux_parent_post_id=309&wpv_view_count=519-CATTR6836526467b0f448c25a2caee4b3e155 v textu uvedeno jako La migrace – spolky BsAs okolí
- *Argentina. Spolky. Chaco*. Dostupné z (18. 9. 2024): https://lamigrace.ff.cuni.cz/argentina/spolky/?wpvposttag=chaco&wpv_aux_current_post_id=309&wpv_aux_parent_post_id=309&wpv_view_count=519-CATTR6836526467b0f448c25a2caee4b3e155 v textu uvedeno jako La migrace – spolky Chaco

HLADÍK, D. (2023). *Česká katolická misie Broofield: rozhovor V misii 24 let*. Dostupné z (18. 9. 2024): <http://velehradchicago.org/history/Misie24.html> v textu uvedeno jako ČKM on-line 2023

HRONOVÁ, Z. (2021). Aktuálně.cz: V Chicagu žije 200 tisíc Čechů. Na Masarykově škole zde učí děti i babičky češtinu. Dostupné z (18. 9. 2024) <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/v-chicagu-zije-200-tisic-cechu-na-masarykove-skole-zde-uci-d/r~7c0817e0250211ecad06ac1f6b220ee8/> v textu citováno jako Aktuálně.cz 2021

Landmarks Illinois: 2021 Most Endangered Historic Places in Illinois: Press Release. Dostupné z (18. 9. 2024): <https://www.landmarks.org/press-room/2021-most-endangered-historic-places-in-illinois-press-release/> v textu uvedeno jako Landmarks Illinois 2021

KOSAŘ, J. *Borec americký*. Chicago: Americká obec sokolská, Sokolská župa Fuegner-Tyršova. Dostupné z (18. 9. 2024): <https://www.digitalniknihovna.cz/nm/periodical/uuid:cdd9d6e4-8250-4ec1-8f4b-212b5254ce9a>

- DITTERT, J. (1915). Válka a mnohé naše ideály. In *Borec americký* 4/1915, s. 59–60. Dostupné z (18. 9. 2024): <https://www.digitalniknihovna.cz/dsmo/view/uuid:188de457-af50-4602-98c7-a60716b25770?page=uuid:01dd3a63-29d2-11ed-a392-001b63bd97ba>
- redakce (1915). Úvahy a články povšechné In *Borec americký* 1/1915, s. 2–3. Dostupné z (18. 9. 2024): <https://www.digitalniknihovna.cz/dsmo/view/uuid:188de457-af50-4602-98c7-a60716b25770?page=uuid:01dd3a63-29d2-11ed-a392-001b63bd97ba>

- redakce (1915). Úvahy a články povšechné In *Borec americký* 3/1915, s. 38–39.
Dostupné z (18. 9. 2024):
<https://www.digitalniknihovna.cz/dsmo/view/uuid:188de457-af50-4602-98c7-a60716b25770?page=uuid:01dd3a63-29d2-11ed-a392-001b63bd97ba>
- redakce (1915). Redakční úvahy. In *Borec americký* 12/1915, s. 237–239.
Dostupné z (18. 9. 2024):
<https://www.digitalniknihovna.cz/dsmo/view/uuid:188de457-af50-4602-98c7-a60716b25770?page=uuid:01dd3a63-29d2-11ed-a392-001b63bd97ba>

METS, O. (2022). *Wise: Jak získat americké občanství*. Dostupné z (18. 9. 2024).
<https://wise.com/cz/blog/americke-obcanstvi> v textu uvedeno jako Wise 2022

Mezinárodní koordinační výbor zahraničních Čechů. Dostupné z (18. 9. 2024):
<http://www.zahranicnicesi.com/> v textu uvedeno jako MKVZČ

Ministerstvo vnitra: Krajané. Dostupné z (18. 9. 2024):
<https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/krajane.aspx>, v textu uvedeno jako MV–krajané

Ministerstvo zahraničních věcí: Generální konzulát České republiky v Chicagu: Češi v USA. Dostupné z (18. 9. 2024):
https://www.mzv.cz/chicago/cz/krajane_skolstvi/cesi_v_usa/index.html v textu uvedeno jako MZV

Ministerstvo zahraničních věcí: Informace o vydávání a účelu Potvrzení o příslušnosti k české krajaňské komunitě v zahraničí – Informace o aktualizaci Potvrzení o příslušnosti k české krajaňské komunitě v zahraničí. Dostupné z (16. 5. 2024):
https://mzv.gov.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane/potvrzeni_o_prislusnosti_k_ceske/informace_o_potvrzeni_o_prislusnosti_k.html v textu uvedeno jako MZV PPKK

Miss Czech-Slovak U.S. Pageant. Dostupné z (18. 9. 2024): www.missczechslovakus.com
v textu uvedeno jako Miss Czech-Slovak online

NEŠPOR, Z. R. (ed.) (2022). *Sociologická encyklopedie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.. Dostupné (18. 9. 2024) z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/>

- BROUČEK, S. heslo krajané. Dostupné (18. 9. 2024) z:
<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Krajan%C3%A9> v textu uvedeno jako Brouček 2022 on-line
- FIALOVÁ, L. heslo emigrace. Dostupné (18. 9. 2024) z:
<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Emigrace> v textu uvedeno jako Fialová 2022 on-line

- HUBINER, V. *heslo etnikum*. Dostupné (18. 9. 2024) z:
<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Etnikum> v textu uvedeno jako Hubinger 2022 on-line
- KREJČÍ, *heslo menšina*. Dostupné (18. 9. 2024) z:
<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Men%C5%A1ina> v textu uvedeno jako Krejčí 2022a on-line
- KREJČÍ, *heslo národ*. Dostupné (18. 9. 2024) z:
<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/N%C3%A1rod> v textu uvedeno jako Krejčí 2022b on-line

Political Graveyard: Mayors and Town Presidents of Cicero, Illinois. Dostupné z (18. 9. 2024): <https://politicalgraveyard.com/geo/IL/ofc/cicero.html>, v textu uvedeno jako odkaz web Cicero

R. Jelinek USA, LLC. Dostupné z (18. 9. 2024): <https://rjelinek.com/r-jelinek-usa-llc/> v textu uvedeno jako R. Jelínek on-line

Spolek pro vojenská pietní místa: Pomník Karel Havlíček Borovský, Chicago. Dostupné z (18. 9. 2024): <https://www.vets.cz/vpm/41327-pomnik-karel-havlicek-borovsky/> v textu uvedeno jako KHB-Chicago

T. G. Masaryk Czech School. Dostupné z (18. 9. 2024): <https://czechschoolchicago.org/> v textu uvedeno jako TGM School

Wikipedie: Berwyn, Illinois. Dostupné z (18. 9. 2024): https://en.wikipedia.org/wiki/Berwyn,_Illinois, v textu uvedeno jako Wikipedie-Berwyn

Zákony pro lidi. Dostupné z (18. 9. 2024): <https://www.zakonyprolidi.cz/>

- Zákon č. 71/1922 Sb. *Zákon o vystěhovalectví*. Dostupné z (5. 5. 2024): <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1922-71> v textu uvedeno jako 71/1922 Sb.
- Zákon č. 88/1990 Sb. *Zákon, kterým se mění a doplňují předpisy o nabytí a pozbytí československého státního občanství*. Dostupné z (5. 5. 2024): <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-88> v textu uvedeno jako 88/1990 Sb.
- Zákon č. 119/1990 Sb. *Zákon o soudní rehabilitaci*. Dostupné z (5. 5. 2024): <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-119> v textu uvedeno jako 119/1990 Sb.
- Zákon č. 193/1990 Sb. *Zákon o státním občanství některých bývalých československých státních občanů*. Dostupné z (5. 5. 2024): <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-193> v textu uvedeno jako 193/1990 Sb.

- Zákon č. 186/2013 Sb. *Zákon o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky)* Dostupné z (5. 5. 2024): <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-186> v textu uvedeno jako 186/2013 Sb.

Zelená karta. Dostupné z (18. 9. 2024) https://www.green-card.info/cz/hlavna_text.htm v textu uvedeno jako web Zelená karta

Ženské listy. Berwyn: Bohemian Women's Publishing Company. Dostupné z (18. 9. 2024): <https://www.digitalniknihovna.cz/nm/periodical/uuid:f746b3e9-f700-4710-9dd2-a591317c2c29>

- TEXLOVÁ, M. (1916). Dopisnice In *Ženské listy* 30 22/1916, s. 493. Dostupné z (18. 9. 2024): <https://www.digitalniknihovna.cz/nm/view/uuid:ffea290f-5048-4451-a7de-93fc171c5536?page=uuid:d5cb5291-fcfd-11ec-8c55-001b63bd97ba>
- redakce (1916). Čeština na školách chicagských. In *Ženské listy* 41 22/1916, s. 658–659. Dostupné z (18. 9. 2024): <https://www.digitalniknihovna.cz/nm/view/uuid:b57d57f7-1d08-4c11-a38f-59fb9544ba4c?page=uuid:d467a362-fcfd-11ec-8c55-001b63bd97ba>
- redakce (1917). Mezi emigranty. In *Ženské listy* 28 23/1917, s. 449–450. Dostupné z (18. 9. 2024): <https://www.digitalniknihovna.cz/dsmo/view/uuid:188de457-af50-4602-98c7-a60716b25770?page=uuid:01dd3a63-29d2-11ed-a392-001b63bd97ba>

Příloha 1. – Seznam informátorů

Pod kódovým označením jsou uvedeni ti respondenti, s nimiž cíleně proběhl rozhovor zaměřený na téma této disertační práce, který trval déle než 20 minut. Výsledky výzkumu vychází i z mnohých dalších setkání a rozhovorů k tématu, které ale svou povahou byly spíše náhodné, či vyvstaly ze vzniklé situace bez předchozího plánování. Seznam je rozdělen na dvě části: respondenti z Chicaga a okolí a respondenti z Argentiny. U každého z respondentů jsou uvedeny jeho iniciály; pohlaví, věk je uveden desetiletím (jakou generaci daný respondent zastupuje); místo, odkud pochází; období, kdy odešel do zahraničí (jen v případě, pokud se jedná o první generaci; pozn. tento údaj je vědomě doplněn pouze u některých respondentů žijících v USA, v případě Argentiny jsem se totiž s takovým respondentem setkala pouze dvakrát); místo současného pobytu (označení Chicagoland je chápáno tak, jak ho chápou krajané – širší dojezdová vzdálenost v okolí Chicaga; označení Buenos Aires je chápáno jako město samo i provincie) a jazyk, v němž probíhal rozhovor. Zhruba k polovině rozhovorů existuje audiozáznam, druhá polovina zaznamenaná z mnoha různých důvodů není.

Chicago a okolí

CH. M., M, 60 let, Chicago, Chicagoland, angličtina
D. P., Ž, 40-50 let, Boršice u Blatnice, kolem roku 2000, Chicagoland, čeština
D. K., Ž, 30-40 let, Chicago, Chicago, čeština/angličtina
V. R., Ž 30-40 let, Uherské Hradiště, kolem roku 2010, Chicago, čeština
O. K., Ž, 50-60 let, Lipov, kolem roku 1995, Schaumburg, čeština
J. K., M, 50-60 let, Lipov, kolem roku 1995, Schaumburg, čeština
D. H., M, 60-70 let, okolí Brna, kolem roku 2000, Chicago
J. P., Ž, 40-50 let, Slovácko, kolem roku 2000, Chicago, čeština
J. ?, Ž, 40-50 let, Olomouc, kolem roku 2000, Chicago a okolí, čeština
K. N., Ž, 40-50 let, Chicagoland, Chicagoland, angličtina/slovenština
M. N., M, 40-50 let, Uherské Hradiště, kolem roku 2000, Chicagoland, čeština
M. V., M, 40-50 let, Napajedla, kolem roku 2000, Chicagoland, čeština
H. V., Ž, 40-50 let, Slovácko, kolem roku 2000, Chicagoland, čeština
M. K., Ž, 50-60 let, Valašsko, kolem roku 1990, Chicagoland, čeština
S. C., Ž, 70-80 let, Lipov, po roce 1968, Chicagoland, čeština

Mi. ?, Ž, 30-40 let, oblast Čech, kolem roku 2005, Chicagoland, čeština
 Ma. ?, Ž, 40-50 let, Ostravsko, kolem roku 2000, Chicagoland, čeština
 M. M., M, 30-40 let, Chicago, Chicagoland, angličtina
 P. ?, Ž, 30-40 let, oblast Čech, kolem roku 2005, Chicagoland, čeština
 R. B., M, 40-50 let, Dolní Němčí, kolem roku 2000, Chicagoland, čeština
 Y. B., Ž, 40-50 let, Chicago, Chicagoland, angličtina
 R. K., Ž, 30-40 let, Dolní Němčí, kolem roku 2005, Chicagoland, čeština
 T. P., M, 40-50 let, Chicago, Chicagoland, angličtina/čeština
 K. M., Ž, 30-40 let, oblast Čech, kolem roku 2010, Chicago, čeština
 Y. M., Ž, 50–60 let, Lipov, kolem roku 2000, Chicago, čeština
 M. M., M, 50–60 let Javorník, kolem roku 2000, Chicago, čeština
 D. M., Ž, 20–30 let, Lipov, kolem roku 2000, Chicago, čeština/angličtina
 M. Z., Ž, 30–40 let, Chicago, Chicago, angličtina
 S. M., Ž, 40–50 let, Blatnice, kolem roku 1990, Chicago, čeština

S. P., M, 70–80 let, Presidencia Roque Sáenz Peña, Chicago, čeština

Argentina

R. B., M, 60 let, Buenos Aires, Buenos Aires, španělština
 A. S., Ž, 70 let, Buenos Aires, Buenos Aires, čeština/španělština
 D. D., M, 70 let, Buenos Aires, Villa Bosch (širší Buenos Aires), španělština
 O. V., Ž, 60–70 let, Villa Domínico, Villa Domínico, širší Buenos Aires, španělština
 M. L., Ž, 60–70 let, Villa Domínico, Villa Domínico, širší Buenos Aires, španělština
 A. G., Ž, 80–90 let, Córdoba, La Clotilde (Chaco), čeština/španělština
 R. H., Ž, 80–90 let, Presidencia Roque Sáenz Peña, Presidencia Roque Sáenz Peña, čeština/španělština
 H. B., Ž, 90 let, Velké Bílovice, Presidencia Roque Sáenz Peña, čeština
 L. S., Ž, 80–90 let, Presidencia Roque Sáenz Peña, širší Presidencia Roque Sáenz Peña, čeština
 S. H., Ž, 50 let, Presidencia Roque Sáenz Peña, Presidencia Roque Sáenz Peña, španělština
 P. K., M, 70–80 let, Presidencia Roque Sáenz Peña, Presidencia Roque Sáenz Peña, čeština
 M. R., Ž, 70 let, Presidencia Roque Sáenz Peña, Presidencia Roque Sáenz Peña, slovenština/španělština

M. H., Ž, 70 let, širší Presidencia Roque Sáenz Peña, Presidencia Roque Sáenz Peña, čeština

P. M., M, 60 let, Presidencia Roque Sáenz Peña, Presidencia Roque Sáenz Peña španělština

B. V., M, 60–70 let, Velko Srediště, Pampa del Indio, čeština

L. H., M, 70–80 let, Presidencia Roque Sáenz Peña, Presidencia Roque Sáenz Peña, čeština/španělština

F. J., M, 60–70 let Presidencia Roque Sáenz Peña, Presidencia Roque Sáenz Peña, španělština/čeština

F. F., M, 30 let, Presidencia Roque Sáenz Peña, Presidencia Roque Sáenz Peña, španělština/čeština

L. M. C., Ž, 30 let, Presidencia Roque Sáenz Peña, Praha, čeština

R. B., M, 50 let Presidencia Roque Sáenz Peña, Presidencia Roque Sáenz Peña, španělština

M. V., Ž, 60 let Presidencia Roque Sáenz Peña, Presidencia Roque Sáenz Peña, španělština

F. M., M, 50–60 let, Presidencia Roque Sáenz Peña, Presidencia Roque Sáenz Peña, čeština/španělština

Příloha 2. – Archivní materiály a fotografie

Všechny materiály, které jsou součástí této přílohy, jsou se svolením autorů či majitelů zapůjčeny a publikovány výhradně pro potřeby této disertační práce.

(archiv University of Chicago, Czechs and Slovaks Abroad)

(archiv University of Chicago, Czechs and Slovaks Abroad)

zřejmě jedna z forem oslav etnických menšin, 30. až 40. léta 20. století, (archiv University of Chicago, Czechs and Slovaks Abroad)

(archiv University of Chicago, Czechs and Slovaks Abroad)

Sokolky Sokola slávského v Praze před Tyršovým domem, zřejmě při VIII. Všesokolském sletu 1926, (archiv University of Chicago, Czechs and Slovaks Abroad)

Sokolové při cestě lodí do Evropy, zřejmě při X. nebo XI. Všesokolském sletu 1938
nebo 1948, (archiv University of Chicago, Czechs and Slovaks Abroad)

Antonín Čermák při slavnostní přísaze, zřejmě se jedná o starostenskou funkci v roce 1931
(archiv University of Chicago, Czechs and Slovaks Abroad)

U hrobky Antonína Čermáka na National Bohemian Cemetery (archiv University of Chicago, Czechs and Slovaks Abroad)

Cestovní pas prarodičů, osobní archiv respondentky O. V.

Osobní archiv respondentky O. V.

1918 28. — 10. 1957.

SDRUŽENÍ ČESKOSLOVENSKÝCH SPOLKŮ v BS. AIRES

USPOŘÁDÁ

Důstojnou Oslavu Národního svátku
Československého

V SOBOTU DNE 26. ŘÍJNA 1957.

V SOKOLOVNĚ ADROGUE 585 - VILLA DOMINICO

Osobní archiv respondentky O. V.

T. J. Sokol V. Dominico-T. J. Sokol Bs. Aires.
Čsk. Klub Achaval-Čsk. Sdružení Avellaneda.
a Čsk. Katolické Sdružení Bs. Aires.

Uspořádají v sobotu dne 26 října 1957. v sále Sokolovny Adroque 585 Villa Dominico, důstojnou oslavu.
Národního Svátku Československého 28. října.

PROGRAM

- 1 Národ. hymna Argentinská a Československá.
- 2 Proslov.
- 3 Rytmická cvič. žákyň - Čsk. Sdruz. Avellaneda.
- 4 Báseň - Čsk. Kat. Sdruž. Bs. Aires.
- 5 Sólový zpěv pí. Ryšavá " " "
- 6 Tanec České besedy " " "
- 7 Bradla ženy-Sokol Bs. Aires. " "
- 8 Báseň-Sokol Bs. Aires.
- 9 Píseň Leg. stry. Hanzlíkové - Sokol Bs. Aires.
- 10 Tance na Nar. mot. nacv. L. Svarc Sokol Bs. Aires.
- 11 Solový zpěv - Čsk Club Bs. Aires.
- 12 Národ. písně - Sbor Sokol V. Dominico.
- 13 Pólka od Smetany- tanec-Sokol V. Dominico.
- 14 Tanec Komediantů z Prod. Nev. Sokol V. Dominico.
- 15 Národ. písně - Sbor Sokol V. Dominico.
- 16 Slovanský tanec od Dvořáka Sokol V. Dominico.
- 17 Vypravuj nám o něm babičko sbor Sokol V. Dominico

Hudba br. **L. Paducha**

Vstupné Pán \$ 15.—

Záčátek o 21 hod

Dama \$ 10.—

Váš i Vaše známé Uctivě zve,

Sdružení Čsk. Spolků v Bs. Aires

Změna programu vyhražena.

Program pokračuje identickým sdělením ve španělštině, osobní archiv respondentky O. V.

Příloha 3. – Fotografie a materiály pořízené během terénního výzkumu

Všechny fotografie, které jsou součástí této přílohy, pořídila autorka práce během terénního výzkumu v letech 2022 a 2023 se souhlasem fotografovaných (není-li uvedeno jinak.) Tyto fotografie jsou výhradním majetkem autorky práce. Materiály jako letáky či plakáty v této příloze jsou vytvořeny českou komunitou v zahraničí a volně prezentované na sociálních sítích.

The poster for the United Moravian Societies 2024 Dance Season features a decorative red border with intricate floral and folk motifs. At the top right, there is a small illustration of a man and a woman in traditional Moravian folk costumes. The main text is centered and reads: "United Moravian Societies", "2024 DANCE SEASON STARTING MAY 1ST", "Czech/Moravian/Slovak", "Instructional Folk Dancing Classes For All Ages!". Below this, the schedule is listed: "WHEN: Every Wednesday (May 1st - September)", "WHERE: 166 N. Brandon Drive, Glendale Heights, IL 60139". The class times are: "Besídka (ages 4-8 yrs. old) 6:00 to 6:45 pm", "Šohajka (ages 8-12 yrs. old) 6:45 to 7:30 pm", "Radost (ages 12-15 yrs. old) 7:30 to 8:30 pm", and "Omladina (ages 15-35 yrs. old) 8:30 to 9:30 pm". Three photographs show dancers in traditional costumes performing. At the bottom, the instructors are listed: "Instructors: Yvette Bobcik for Besídka (708-705-4230), Lauren Luchetti (630-640-6702) and Emily Kucera (331-645-5791) for Šohajka and Radost, and Myles Mojica (630-930-8136) for Omladina". A QR code is provided for more information, with the text "For more information email the dance teachers at ums.instructors@gmail.com". Social media links for Facebook, Instagram, and the website are also listed.

United Moravian Societies
2024 DANCE SEASON STARTING MAY 1ST

Czech/Moravian/Slovak
Instructional Folk Dancing Classes For All Ages!

WHEN: Every Wednesday (May 1st - September)
WHERE: 166 N. Brandon Drive, Glendale Heights, IL 60139

Besídka (ages 4-8 yrs. old) 6:00 to 6:45 pm
Šohajka (ages 8-12 yrs. old) 6:45 to 7:30 pm
Radost (ages 12-15 yrs. old) 7:30 to 8:30 pm
Omladina (ages 15-35 yrs. old) 8:30 to 9:30 pm

Instructors: Yvette Bobcik for Besídka (708-705-4230), Lauren Luchetti (630-640-6702) and Emily Kucera (331-645-5791) for Šohajka and Radost, and Myles Mojica (630-930-8136) for Omladina

For more information email the dance teachers at
ums.instructors@gmail.com
Facebook: United Moravian Societies
Instagram: United_Moravian_Societies
Website: www.UnitedMoravianSocieties.org

Klubovna a zkušebna UMS

Pohled do jedné z částí muzea v rámci UMS

Krojroom a obal na kroj s logom UMS

Krajanské setkání zorganizované v domě jedné z krajanských rodin

Před sokolovnou Sokola Tabor, Berwyn

Pohled do kaple České katolické misie v Brookfieldu

Budova Sokola ve Villa Domínico

Nástěnka uvnitř budovy bývalého českého spolku Sparta ve Villa Domínico

Obaly na kroje tanečního souboru Conjunto Sokol, součást spolku Český dům Buenos Aires

Sál připravený na oslavu vinobraní v Českém domě

Občasník Naše doba vydáný k oslavě Vinobraní 2023; menu podávané na identické události

Zábava při Vinobraní v Českém domě

Zdobení kraslic v Českém domě

Muzeum Jana Osičky v Presidencia Roque Sáenz Peña

Součást komplexu muzea a zároveň vchod do učebny češtiny

Příjmení krajanů, kteří emigrovali z Velkých Bílovic

Deska v komplexu budov Unión Checoeslovaca

Výuka češtiny

Kurz vaření

Taneční soubor Moravanka, součást spolku Uni3n Checoeslovaca

Reina de la colectividad a princezny zvolen3 pro rok 2023

Uložení krojů v Unióń Checoeslovaca

Zastavení věnované České a Slovenské republice, na němž je postavena socha Masaryka a Štefánika

Stavba sochy Tomáše Garrigua Masaryka (osobní archiv respondentky R. H.)

Chacra osazená bavlnou nedaleko města

Pražské jezulátko v katedrále v Presidencia Roque Sáenz Peña